

RAIJA PYYKKÖ

Hengellisen ja maallisen rajalla

Kamppailu seurakuntien diakoniatyöntekijöiden
sosiaalisesta ja kulttuurisesta
toimialueesta

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA
Esitetään Tampereen yliopiston
terveystieteiden yksikön johtokunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi terveystieteiden yksikön
luentosalissa, Medisiinarinkatu 3, Tampere,
3. päivänä joulukuuta 2011 klo 12.

English abstract

TAMPEREEN YLIOPISTO

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA
Tampereen yliopisto, Terveystieteiden yksikkö
Doctoral Programs in Public Health (DPPH)

Ohjaajat

Dosentti Lea Henriksson
Helsingin yliopisto
Dosentti Sirpa Wrede
Helsingin yliopisto

Esitarkastajat

Dosentti Anne Birgitta Pessi
Helsingin yliopisto
Dosentti Pirkko-Liisa Rauhala
Helsingin yliopisto

Myynti
Tiedekirjakauppa TAJU
PL 617
33014 Tampereen yliopisto

Puh. 040 190 9800
Fax (03) 3551 7685
taju@uta.fi
www.uta.fi/taju
<http://granum.uta.fi>

Kannen suunnittelu
Mikko Reinikka

Acta Universitatis Tamperensis 1670
ISBN 978-951-44-8605-0 (nid.)
ISSN-L 1455-1616
ISSN 1455-1616

Acta Electronica Universitatis Tamperensis 1134
ISBN 978-951-44-8606-7 (pdf)
ISSN 1456-954X
<http://acta.uta.fi>

KIITOKSET

Lähes kymmenen vuotta sitten päätin lähteä tutkimaan diakoniatyön ydintä. Olin 1980–1990-luvuilla toiminut seurakunnassa diakoniatyöntekijänä ja joutunut usein pohtimaan omaa työnjaollista paikkaani. Tosin tuolloin en osannut sanoittaa kysymystäni edellä mainitulla tavalla. Mielenkiintoni väitöskirjan aihealueeseen syntyi siis omakohtaisista käytännön kysymyksistä. Halusin löytää diakoniatyön ytimen – mutta päädyinkin tutkimaan rajoja.

Väitöskirjaprosessi on ollut minulle etenkin opintomatka kriittiseen ajatteluun. Tästä haluan lausua lämpimät kiitokset ennen kaikkea ohjaajilleni dosentti Lea Henrikssonille ja dosentti Sirpa Wredelle. Lea on jaksanut väsymättä kannustaa minua kasvussani tutkijana. Hänen innostava tapansa ohjata on kantanut eteenpäin. Sirpaa kiitän monista uusista oivalluksista ja teoreettisista päänavauksista sekä paneutumisesta tutkimuskohteeni erityispiirteisiin. Professori Juhani Lehtoa kiitän asiantuntevista ja rohkaisevista kommentteista sekä käytännön avusta ja tuesta. Lau sun lämpimät kiitokset ohjausryhmäni jäsenenä toimineelle dosentti Raili Gothónille asiantuntevista kommentteista.

Suuret kiitokset väitöskirjani esitarkastajille. Dosentti Anne Birgitta Pessi on antanut minulle perusteellisia ja ajatuksia herättäviä kommentteja. Dosentti Pirkko-Liisa Rauhalaa kiitän seikkaperäisestä palautteesta ja lämpimästä kannustuksesta. Lisäksi kiitän kaikkia niitä minulle nimettömiksi jääneitä asiantuntijoita, jotka ovat toimineet artikkeleitteni referee-lausunnon antajina. Teidän kaikkien panos on vienyt työtäni eteenpäin!

Yksi hienoimpia asioita näiden vuosien aikana on ollut mahdollisuus tutustua upeisiin ja kannustaviin väitöskirjan tekijöihin. Kiitokset Päivi Aholalle, Päivi Achtälle, Pia Liljerothille, Paula Niemiselle, Suvi Niemiselle, Kirsti Santamäelle, Eila Virkkuselle, Ann Yrjälälle ja erityisesti Seija Sukulalle. Kiitän myös Tampereen yliopiston terveystieteen laitoksen FF- ja myöhemmin SOTEPO-seminaarilaisia työni kommentoimisesta kaikkien näiden vuosien varrella.

Väitöskirjani on syntynyt työn ohella. Aloitin tutkimukseni työskennellessäni Diakoniatyöntekijöiden Liitossa ja se valmistuu työskennellessäni Professoriliitossa. Kiitän molempia liittoja siitä, että ne ovat mahdollistaneet väitöskirjatyöskentelyni. Olen saanut tukea dosentti Lea Henrikssonin johtamasta ja Suomen Akatemian rahoittamasta projektista Rekrytoinnin politiikka (no. 207402), jota on tukenut Jenny ja Antti Wihurin rahasto sekä Tampereen yliopistolta. Kiitän myös Kirkon tutkimuskeskusta taloudellisesta tuesta väitöskirjaprosessin alkuvaiheessa.

Tässä yhteydessä haluan lausua kiitokset myös diakonian alalla työskenteleville ystävilleni Kirsi Karppiselle ja Mirva Kuikalle. Teidän avullanne olen saanut pitää yhteistä käytännön diakoniatyöhön teoriaan uppoutumisen rinnalla. Merkittävä yhteisö on myös ollut Diakonian tutkimuksen seura ja sen toiminnassa mukana olevat diakonian tutkijat ja kehittäjät. Erityiskiitokset dosentti Kari Latvukselle.

Lopuksi haluan kiittää äitiäni Sirkka Pyykköä, joka on jaksanut kannustaa tyttäriään opin teillä. Ja Ghaffoor, sinä olet pitänyt huolen siitä, että työn ja opiskelun ohella elämä on ollut mukavaa. Kiitos loputtomasta kannustuksestasi ja uskostasi kykyihini.

SISÄLLYS

Kiitokset	3
Luettelo alkuperäisjulkaisuista.....	7
Tiivistelmä	9
Abstract.....	11
1 Johdanto: Diakoniatyöntekijät kirkon ja yhteiskunnan rajalla.....	13
2 Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat	19
2.1 Ammatit, ammattikunnat ja työnjako	19
2.2 Rajatyö ja ammattien väliset rajaneuvottelut	26
2.3 Tämän tutkimuksen näkökulmat.....	28
3 Seurakuntien diakoniatyöntekijöiden sosiaalinen ja kulttuurinen paikka aikaisemmissa tutkimuksissa	31
3.1 Kirkko monitahoisena sosiaalisena ja kulttuurisena toimintaympäristönä	31
3.2 Seurakuntien diakoniatyöntekijöiden työnjaollinen paikka	36
3.3 Aikaisempien tutkimusten haasteet tälle tutkimukselle	41
4 Tutkimuksen toteutus.....	43
4.1 Tutkimuskysymykset ja -asetelma.....	43
4.2 Tutkimusaineisto	44
4.3 Lähestymistapa ja metodiset välineet	51
4.4 Tutkimusprosessi ja aineiston lähiluku.....	55
5 Seurakuntien diakoniatyöntekijöiden sosiaalinen ja kulttuurinen toimialue.....	61
5.1 Toimialueen sosiaalinen ja kulttuurinen toimintaympäristö.....	62
5.2 Kamppailut toimialueesta ammattien järjestelmässä	67
5.3 Ammatillisen sulkeuman strategiat sosiaalisessa ja kulttuurisessa toimintaympäristössä.....	71
6 Pohdinta.....	75
Kirjallisuus.....	79

LIITTEET

Liite 1. Diakonaattia käsittelevät kansalliset mietinnöt ja työryhmäraportit.....	91
Liite 2. Palvelijoiksi vihityt -mietinnöstä annetut lausunnot	92

ALKUPERÄISET OSAJULKAISUT	97
--	-----------

KUVIOT

Kuvio 1. Tutkimusasetelma.....	43
Kuvio 2. Kaavio kirkon hallinnollisesta järjestelmästä.....	45
Kuvio 3. Kirkon diakonaattiprosessi ja siihen liittyvä kansallinen politiikka-aineisto	48
Kuvio 4. Tutkimusprosessi ja aineiston lähiluku	59
Kuvio 5. Seurakuntien diakoniatyöntekijät ja ammatillisen sulkeuman strategiat.....	73

LUETTELO ALKUPERÄISJULKAISUISTA

Tämä väitöskirja koostuu seuraavista osajulkaisuista, joihin viitataan tekstissä roomalaisin numeroin I – IV.

- I Pyykkö Raija (2004)
Valtion ja kirkon välissä: ammatillisen seurakuntadiakonian muotoutuminen.
Teoksessa Lea Henriksson & Sirpa Wrede Sirpa (toim.)
Hyvinvointityön ammatit. Helsinki: Gaudeamus, 110–143.
- II Pyykkö Raija (2007)
Yhdessä kirkon virassa?
Diakoniatyön paikan määrittely kirkon virkarakennekeskustelussa.
Diakonian tutkimus 4(2), 109–136.
- III Pyykkö Raija (2008)
Kamppailuja ja rajatyötä diakonaattia rakennettaessa.
Diakonian tutkimus 5(2), 107–135.
- IV Pyykkö Raija, Henriksson Lea & Wrede Sirpa (2011)
Jurisdictional Boundaries in the Making:
The Case of Parish Diaconal Work in Finland.
Hyväksytty julkaistavaksi julkaisussa Professions and Professionalism.

TIIVISTELMÄ

Hengellisen ja maallisen rajalla – kamppailu seurakuntien diakoniatyöntekijöiden sosiaalisesta ja kulttuurisesta toimialueesta

Tutkimuksen kohteena on seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialue, jota tarkastellaan organisoitujen toimijatahojen käsitysten valossa kirkon päätöksentekojärjestelmän tasolla. Metodologisena viitekehyksenä on sosiaalinen konstruktionismi eli käsitys siitä, että todellisuus rakentuu ja siitä neuvotellaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Diakoniatyöntekijöiden toimialue nähdään yhteiskunnallisena ja kontekstuaalisena ilmiönä, jota ylläpidetään ja muokataan sosiaalisesti ja kulttuurisesti.

Diakoniatyöntekijöiden toimialuetta tutkitaan ammattien järjestelmän (*system of professions*) näkökulmasta. Interaktionistiseen traditioon lukeutuvan sosiologi Andrew Abbottin kehittämässä teoreettisessa lähestymistavassa ammatin toimialue (*jurisdiction*) sisältää sekä sosiaalisen että kulttuurisen ulottuvuuden. Tässä tutkimuksessa ensisijaisena kiinnostuksen kohteena ovat ammattikuntien väliset rajakamppailut ja -neuvottelut, joiden kautta seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialuetta määritellään. Analyttisena näkökulmana rajaneuvotteluihin käytetään sosiologi Thomas F. Gierynin rajatyön käsitettä (*boundary-work*). Gieryn korostaa sitä, että rajat ovat omia intressejään ajavien toimijatahojen muuttuvia määrittelyjä, ja rajatyö on strategista toimintaa tavoitteiden saavuttamiseksi. Sekä Abbott että Gieryn korostavat sosiaalisen ja kulttuurisen toimintaympäristön merkitystä ammatille.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Millaisten ammatillisten rajankäyntien kautta seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialuetta määritellään ja miten eri toimijatahot perustelevat rajoja?
2. Millaisessa sosiaalisessa ja kulttuurisessa toimintaympäristössä seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialuetta määritellään?

Tutkimuksen aineisto koostuu (1) ammatillisen seurakuntadiakonian muotoutumista käsittelevästä aineistosta ja (2) diakonaattia käsittelevistä kansallisista poliittikkadokumenteista. Keskeisenä perusvirityksenä aineiston analyysissä on aineiston systemaattinen lukeminen Abbottin ja Gierynin käsitteiden ohjauksessa metodisena välineenä retorinen lukutapa. Analyysissä keskitytään argumenttien asiiasältöihin eli väitteisiin ja perusteluihin diakoniatyöntekijöiden kulttuurisesta ja sosiaalisesta toimialueesta.

Väitöskirjan tulokset osoittavat sen, kuinka kirkko toimintaympäristönä on vaikuttanut seurakuntien diakoniatyöntekijöiden sosiaalisen ja kulttuurisen toimialueen määrittämiseen. Ammatillisen seurakuntadiakonian muotoutumista käsitte-

levä aineisto osoittaa, kuinka seurakuntadiakoniaan on vaikuttanut evankelisluterilaisen kirkon rooli hyvinvointipalveluiden tuottamisessa eri aikoina. Kirkko on mahdollistanut ammatillisen seurakuntadiakonian säilymisen erilaisissa murrosvaiheissa, vaikka diakoniatyöntekijät ovat menettäneet toimialueitaan kuntien laajentaessa toimialuettaan hyvinvointivaltion rakentamisen kautena. Diakonaattia käsittelevän politiikka-aineiston analyysi paljastaa, kuinka kirkko instituutiona on myös rajannut seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimintaa kirkossa rajoittamalla heidän päätöksenteko-oikeuksiaan. Alistainen asema kytkeytyy paitsi osaksi kamppailua miesten ja naisten välisestä työnjaosta myös kulttuuriseen ymmärrykseen kirkollisten tehtävien luonteesta. Analyysi osoittaa, kuinka ammatillisen seurakuntadiakonian hengellisen luonteen vahvistamisella on pyritty parantamaan seurakuntien diakoniatyöntekijöiden asemaa kirkossa.

Ammattien järjestelmän tasolla seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialueen rajoista on neuvoteltu ja kamppailtu ennen kaikkea julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon ammattien ja papin ammatin kanssa. Diakonaattiprosessissa on kaavailtu diakoniatyöntekijöiden toimialueen laajentamista jumalanpalvelukseen ja kirkollisiin toimituksiin liittyviin tehtäviin, jotka perinteisesti ja lainsäädännön mukaan ovat kuuluneet papeille. Kyseessä voi tulkita olevan diakoniatyöntekijöiden työn kulttuurinen muutosprosessi, jossa palvelua korostavan toimintakulttuurin sijaan työn perusteluja etsitään aikaisempaa vahvemmin kirkon oppirakennelmasta.

Diakonaattikiistassa on kyse seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialueen kulttuurisen uudelleenmäärittelyn seurauksista sen sosiaaliselle toimialueelle eli työnjaolle. Neuvotteluja käydään samanaikaisesti useista erilaisista asioista. Toimijat valitsevat argumentointinsa sen mukaan, mistä neuvotellaan, mitä vastaan ja minkä puolesta.

Avainsanat: diakoniatyöntekijä, ammatillinen seurakuntadiakonia, diakonaatti, ammattien järjestelmä, rajatyö, toimialue

ABSTRACT

On the boundary of spiritual and secular – a battle over the social and cultural jurisdiction of the parish diaconal workers

The object of the study is the jurisdiction of parish diaconal workers, which is observed in the light of the conceptions of organised actors, at the level of the church decision-making system. The methodological context is social constructionism, that is, the idea of how the reality is built, and how it is negotiated in social interaction. The sphere of operation of diaconal workers is seen as a civil and contextual phenomenon, which is maintained and modified socially and also culturally.

The jurisdiction of diaconal workers is studied from the viewpoint of the system of professions. In the theoretical approach developed by Andrew Abbott, a sociologist who is part of the Interaction tradition, the jurisdiction contains both a social and cultural dimension. In this study the primary object of interest is the territorial struggles and negotiations between the professions, through which the jurisdiction of parish diaconal workers is defined. The analytic approach used in the boundary negotiation was the concept of Thomas F. Gieryn, a sociologist, boundary-work. Gieryn emphasises that the boundaries are varying definitions of actors who attend to their own interests, and boundary-work is strategic activity to achieve the goals. Both Abbott and Gieryn underline the significance of a social and cultural operational environment for the profession.

The study questions are the following:

1. Through what kind of professional boundary determination processes is the jurisdiction of parish diaconal workers defined, and how do different actors justify the boundaries?
2. In what kind of social and cultural operational environment is the jurisdiction of the parish diaconal workers' operating environment determined?

The material of the study consists of (1) material covering the formation of professional parish diaconia and (2) national policy documents handling diaconate. The central basic stance in the analysis of the material is reading the material systematically, guided by the concepts of Abbott and Gieryn, rhetorical mode of reading as a methodical tool. The analysis focuses on the factual content of the arguments, that is, statements and justifications of the cultural and social jurisdiction of diaconal workers.

The results of the thesis show how the church as an operational environment has affected the determination of the social and cultural jurisdiction of parish diaconal workers. The material handling the formation of professional parish diaconia

illustrated how parish diaconia has been affected by the role of the Evangelical Lutheran Church in the creation of welfare services at different times. The church has enabled the survival of professional parish diaconia during various transitional periods, although diaconal workers have lost some of their jurisdictions when municipalities expanded their jurisdiction during the era of building the welfare state. An analysis of the political material handling the diaconate reveals how the church as an institution has also delimited the operation of parish diaconal workers at church by limiting their rights to make decisions. The subordinate status is not only linked to the division of work between men and women, but also to cultural understanding of the nature of ecclesiastic tasks. The analysis shows how the attempt to improve the status of parish diaconal workers was done by strengthening the spiritual nature of professional parish diaconia.

At the level of the system of professions, the boundaries of the diaconal workers' jurisdiction have been negotiated and struggled over, above all, with the professions of public social and healthcare professions, and the profession of a clergyman. There are plans in the diaconate process to expand the jurisdiction of diaconal workers to tasks related to service and ceremonies at the church, which traditionally and according to legislation have belonged to clergymen. This can be interpreted to be a cultural change process of the work of diaconal workers, where instead of the operational culture emphasising service, the justification for the work is more than before being sought from the doctrine structure of the church.

The diaconate dispute is about the consequences of the redefinition of the cultural jurisdiction of diaconal workers to its social jurisdiction, meaning the division of work. Negotiations are carried out about several different topics at the same time. The actors will choose their argumentation based on what is being negotiated, what against and what for.

Keywords: diaconal worker, professional parish diaconia, diaconate, system of professions, boundary-work, jurisdiction

1

JOHDANTO: DIAKONIATYÖNTEKIJÄT KIRKON JA YHTEISKUNNAN RAJALLA

Seurakuntien diakoniatyöntekijät työskentelevät kirkon ja ympäröivän yhteiskunnan ja sen julkisvallan rajapinnassa. Kirkkolainsäädäntö (Kirkkojärjestys 4 luku 3 §) määrittelee diakonian tarkoituksiksi avun antamisen ”*erityisesti niille, joiden hätä on suurin ja joita ei muulla tavoin auteta*”. Tehtäväksiantonsa mukaisesti diakoniatyöntekijöiden tulisi näin ollen työskennellä siellä, missä muut ammatillaiset eivät toimi. Rajankäynti muihin ammatteihin on ikään kuin sisäänrakennettu diakonian ammattiin. Historiallisesti diakoniatyöntekijöiden työn kulttuurinen perusta on ollut naisten kristillisessä palvelutyössä.

Nyky-yhteiskunnassa Suomen evankelisluterilaisen kirkon toiminnan voidaan nähdä sijoittuvan sekä julkiselle sektorille että ns. kolmanteen sektoriin. Yhtäältä kirkko voidaan määritellä oikeudellisesti ja päätöksenteon eriytymisen näkökulmasta valtioneuvostoksi. Valtiokirkollisessa merkityksessä kirkko on julkinen, sillä kirkon sidos valtioon on määritelty perustuslaissa. Toisaalta kirkko määritellään kirkkopolitiittisesti ja teologisen itseymmärryksen kannalta kansankirkoksi. Raija Julkunen (2007, 118) sisällyttää kirkon sosiaali- ja terveysalan palveluiden osalta järjestösektoriin, jota usein kutsutaan myös kolmanneksi sektoriksi, kansalaisyhteiskunnaksi tai yleishyödylliseksi organisaatioksi. Hänen mukaansa kansalaisjärjestöt muistuttavat julkista sektoria siinä suhteessa, että ne eivät tavoittelevat yleishyödyllisiä päämääriä vaan ovat osa yhteiskunnan aatteellista, moraalista ja yhteisvastuun infrastruktuuria. Kansalaisjärjestöt eivät kuitenkaan yritysten lailla ole lainsäädännöllisesti velvollisia tuottamaan palveluita vaan ne ovat vapaita ja vapaaehtoisia toimijoita. Diakoniatyöntekijät ovat kuvanneet työtään vapaaksi, luovaksi ja innovatiiviseksi, jossa korostuu suhteellisen itsenäinen työtapa ja päätöksenteko (Juntunen 2007, 96). He eivät ole halunneet sementoida työnkuvaansa tiukasti ennalta määrätyllä tavalla (Gothóni & Jantunen 2010). Historian saatossa vapaa tehtäväkuva on näyttäytynyt yksittäiselle työntekijälle myös työnkuvan epämääräisyytenä (Sinkkonen 1965a).

Historiallisesti seurakuntadiakonia on Suomessa toiminut kunnan ja seurakunnan välimaastossa täydentäen julkista sosiaali- ja terveydenhuoltoa. Kansanterveyslain muutokset 1970-luvulla siirsivät diakoniatyöntekijät marginaaliseen asemaan terveydenhuollossa, kun taas 1990-luvun laman myötä seurakuntadiakonia näyttäytyi enenevässä määrin sosiaalityönä (Yeung 2003). Hyvinvointivaltion suunnanmuutosta tutkineen Julkusen (2006, 119) mukaan 1990-luvun talouskriisin myötä kolmannesta sektorista tuli näkyvä toimija nimenomaan sosiaalipoliittisena toimijana.

Erilaisten uskonnollisten perinteiden vaikutusalueilla yhteiskuntien rakenteet sekä käsitykset yksilön, yhteisöjen ja valtion välisistä suhteista ovat muodostuneet toisistaan poikkeaviksi (Raunio 1999). Pohjoismaisen hyvinvointivaltion voidaan nähdä nojautuvan pääosin evankelisluterilaiselle traditiolle (Sørensen 1998, Kahl 2005). Suomalainen diakoniaperinne pohjautuu Saksassa 1800-luvulla virinneeseen diakonialiiikkeeseen, ja maan ensimmäinen diakonissalaitos perustettiin vuonna 1867 Helsinkiin. Diakonian organisoiminen on kuitenkin kehittynyt Suomessa ja Saksassa toisistaan poikkeaviin suuntiin. Saksassa diakoniatyö toteutetaan pääsääntöisesti järjestöissä eli diakonissalaitosten ja vapaaehtoisten diakoniajärjestöjen kautta (Leis 2004) kun taas Suomessa diakoniatyö organisoidaan kirkon ja seurakuntien toimesta. Kutsun tässä tutkimuksessa seurakuntien organisoimaan diakoniatyötä *seurakuntadiakoniaksi*.

Suomen evankelisluterilainen kirkko työllistää koulutettua henkilöstöä erilaisiin tehtäviin. Vuonna 2007 kirkon palveluksessa oli lähes 21 400 työntekijää, joista 12 % oli teologeja, 13 % työskenteli lapsityössä, 7 % työskenteli nuorisotyössä, 7 % oli diakoniatyöntekijöitä, 5 % kanttoreita ja loput työskentelivät hallinto- ja toimistotehtävissä, hautausmaatyössä ja muissa tehtävissä (Monikasvoinen kirkko... 2008, 266). Sosiologi Susan Sundbackin (2003) mukaan Suomen evankelisluterilainen kirkko on onnistunut ulottamaan toimintansa syvälle yhteiskuntaan, ja sillä on muita pohjoismaisia kirkkoja monipuolisempaa toimintaa muun muassa seurakuntadiakonian sekä lapsi- ja nuorisotyön alueella.

Kirkkolainsäädännön mukaan (Kirkkojärjestys 4 luku 3 §) vastuu diakonias- ta kuuluu seurakunnan kaikille jäsenille. Diakoniaa toteutetaan seurakunnissa sekä ammattilaisten että vapaaehtoisten toimesta. Tämän tutkimuksen kohteena on *ammattillinen seurakuntadiakonia*, jota tehdään koulutettujen diakoniatyöntekijöiden toimesta. Diakoniatyöntekijöiden koulutus rakentuu kaksoiskelpoisuudelle, joka tarkoittaa nykyään sekä kirkon että valtion hyväksymää diakoniatyöntekijän ammattikorkeakoulututkintoa. Tutkintonimikkeet ovat sairaanhoitaja (AMK) ja sosionomi (AMK). Kaksoiskelpoisuus pätevöittää sekä diakonian virkaan että sosiaali- (diakonit) tai terveydenhuollon (diakonissat) työtehtäviin.

Eri kristillisissä kirkoissa on toisistaan poikkeavia käsityksiä diakonian viras- ta. Kirkollisessa kontekstissa *virka* viittaa paitsi konkreettiseen palvelussuhteeseen (ruots. *tjänst*, engl. *office*) myös teologiseen käsitteeseen (ruots. *ämbete*, engl. *ministry*). Tässä tutkimuksessa käytän käsitettä *virka* sen teologisessa merkityksessä, ellei sitä erikseen muutoin määritellä. Luterilaisen perinteen mukaisesti diakonia kuuluu pappien vastuualueeseen, mutta sitä varten tarvitaan myös erityisiä viranhalti- joi- ta. Ruotsissa diakonit vihitään virkaan kuten papitkin. Samoin Norjassa diako- nian virkaan kuuluu papin viran veroinen vihkimys. Sen sijaan anglikaanisessa kir- kossa papiksi ja piispaksi voidaan vihkiä vain jo diakoniksi vihitty. Diakonin virka on näin ollen ikään kuin pappisuuden esiaste eikä oma pysyvä virka. Myös roomalais-

katolisessa kirkossa diakonian virka näyttäytyy joko 'epätäydellisenä pappena' tai 'kehittyneempänä maallikkoutena.' (Repo 2006, 66.) Suomessa diakonian virka palvelussuhteena sai lakisääteisen aseman kirkossa vuoden 1943 kirkkolain jälkeen, mikä jälkeen jokaisessa seurakunnassa on oltava vähintään yksi diakonian virka (KJ 6 luku 9 §). Muita lakisääteisiä palvelussuhdevirkoja seurakunnissa ovat papin ja kanttorin virat. Historiallisilta juuriltaan diakonian ja papin virat eroavat toisistaan. Diakonissan kutsumus ajateltiin alun perin sopivaksi säätyläisten ja erityisesti pappien tyttärille, mutta käytännössä diakonissalaitoksiin hakeutuneet olivat alun perin työväestön, käsityöläisten ja talollisten tyttäriä (Lehtiö 2002). Diakonissan kutsumus oli kyseisille tyttärille samalla sosiaalisen nousun väylä. Pappuden juuret taas ovat säätyläisyydessä (Konttinen 1991), ja se on perinteisesti ollut avoinna miehille.

Kansainvälisissä tutkimuksissa kirkon ammateista on tutkittu ennen kaikkea pappetta. Papin ammattia on tutkittu mm. funktionalistisesta näkökulmasta, jolloin on pyritty tunnistamaan profession tunnuspiirteitä. Vaikka papin ammattia on pidetty arkkityyppisenä professiona, eri tutkimuksissa on todettu, ettei perinteinen professio-malli sovellu papin ammattiin, koska kirkko organisaationa on niin erityinen (FERENCE ym. 1971, Gannon 1971, Bryman 1985). Pappien kutsumusta on tutkittu myös kulttuurisena symbolina (Christopherson 1994). Tämän lisäksi on tutkittu pappien kiinnittymistä ammattiinsa (McDuff & Mueller 2000) ja naispappien uraa (Nesbitt 1993, Sullins 2000). Oman ryhmänsä muodostavat ne tutkimukset, joiden kohteena on naispappuus ja sen aiheuttamat muutokset papputeen ja papin ammattiin (Nason-Clark 1987, McDuff 2001, Bagilhole 2003).

Ammattien sosiologisissa tutkimuksissa diakoniatyöntekijöitä ainoastaan sivutaan. Esimerkiksi vuonna 2007 julkaistussa The SAGE Handbook of the Sociology of Religion -teoksessa käsitellään uskonnollisia ammattilaisia (*religious professionals*) koskevia tutkimuksia pääsääntöisesti pappien ja eri uskontokuntien johtajien näkökulmasta. Teoksen ammatteja käsittelevässä artikkelissa viitataan Monahanin (1999) tutkimukseen, jonka mukaan maallikoilla voi olla vahva asema kirkollisessa työnjaossa. (Nesbitt 2007.) Monahan (1999) on tutkinut Kaliforniassa toimivia protestanttisia ja katolisia kirkkoja pappien ja maallikoiden työnjaon näkökulmasta käyttäen Abbottin (1988) ammattien järjestelmän teoriaa. Hän osoitti tutkimuksessaan, kuinka maallikot työskentelivät perinteisesti papeille kuuluneissa tehtävissä. Alan Aldridge (1987, 1992) on puolestaan käsitellyt tutkimuksessaan Englannin Anglikaanisen kirkon diakonissojen asemaa kirkossa ja heidän suhdettaan papin ammattiin. Hän nostaa esille diakonissojen alisteisen aseman kirkon hierarkiassa pappeihin nähden.

Suomalaisista kirkon ammateista on tutkittu muun muassa nuorisotyön-ohjaajan ammatin muotoutumista (Launonen 2004) ja sairaalasielunhoitajien ammatillista identiteettiä (Ruotsalainen 2002). Molemmissa väitöskirjoissa tuodaan esille kirkollisen ammatin jännitteinen paikka kirkon ja yhteiskunnan välimaastossa. Lea

Ryynänen-Karjalainen (2002) on tutkinut musiikinalan väitöskirjassaan naiskantoreita Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa. Hän toteaa, että kanttorin ammatin historiallinen kuva on edelleen miehinen, vaikka kanttorin ammatin kulttuurinen ja sosiaalinen kuva on muuttunut naisisemmaksi. Seija Jalagin (2006) on osoittanut tutkimuksessaan suomalaisten naislähettien historiasta, kuinka uskonnollinen sukupuolijärjestelmä arvostuksineen ja normeineen sekä naisten vahva ammatillinen rooli voivat joutua poikkeuksellisissa oloissa konfliktiin. Satu Saarinen (2005) on tutkinut kulttuurihistorian oppiaineeseen sijoittuvassa väitöskirjassa naispastoreiden kokemuksia pappeudesta Oulun hiippakunnassa. Tutkimuksen naispapat kuvasivat pappeuden olevan osa identiteettiä ja elämää. He kokivat pappeuden paitsi henkilökohtaisena ratkaisuna myös historian ja perinteen muokkaamana roolina, johon kirkko samanaikaisesti ajallisenä ja ajattomana, historiallisena ja historiattomana sekä ekumeenisena ja paikallisena instituutiona vaikuttaa.

Tämän tutkimuksen kohteena ovat seurakuntien diakoniatyöntekijät ja heidän paikkaansa kirkon ja seurakuntien kirjavassa työntekijäkunnassa. Tutkimuksen näkökulmana on diakoniatyöntekijöiden ammattikunnan näkökulma. *Ammattikuntanäkökulmalla* korostan ammattilaisten kollektiivista toimintaa ammattinsa rakentamisessa, sen kulttuurisessa määrittelyssä ja rajojen puolustamisessa. *Ammatti* muodostuu järjestäytyneestä ryhmästä ihmisiä ja tehtäväalueesta työnjaossa (Hughes 1958, 78, Abbott 2001, 274, Abbott 2005a, 322).

Tutkin diakoniatyöntekijöiden työnjaollista paikkaa interaktionistiseen traditioon pohjautuvan sosiologi Andrew Abbottin (1988) kehittämän ammattien järjestelmän (*system of professions*) näkökulmasta. *System of professions* -käsitteelle ei ole vakiintunutta käännöstä; käytän tässä tutkimuksessa käsitettä *ammattien järjestelmä*. Abbott (1988) kohdistaa huomion ammattikunnan tekemään työhön ja taisteluun toimialueestaan. Toimialue pitää Abbottin (1988, 59–60) mukaan sisällään sekä sosiaalisen että kulttuurisen ulottuvuuden. Abbottin (1988) mukaan ammattikunnat toimivat osana järjestelmää, jossa muutos yhden ammatin toimialueessa vaikuttaa ammattien väliseen työnjakoon. Mielenkiintoni kohdistuu tässä tutkimuksessa ammattikuntien välisiin rajakamppailuihin ja -neuvotteluihin, joiden kautta seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialuetta määritellään. Abbott (1988) näkee, että ammatteja muokataan erilaisten ammattien välisten rajankäyntien kautta, ja rajat määrittävät ammatin ytimen. Sosiaaliseen konstruktionismiin (Berger & Luckmann 2000) pohjautuen lähtökohtani on, että diakoniatyöntekijöiden toimialue ei ole pysyvä ja ennalta määrätty, vaan se on sosiaalisesti ja kulttuurisesti jäsentyvä ilmiö, jota kieli, valta ja tieto muovaavat. Kieli, valta ja tieto ovat samalla myös sukupuolittunutta ilmiötä.

Analyttisena näkökulmana diakoniatyöntekijöiden toimialueen määrittelyihin ja rajaneuvotteluihin käytän sosiologi Thomas F. Gierynin (1999) rajatyön käsitettä (*boundary-work*). Gieryn (1999) korostaa sitä, miten rajat ovat omia intres-

sejään ajavien toimijoiden strategista toimintaa tavoitteidensa saavuttamiseksi. Rajatyö-käsitteen avulla voidaan tutkia ammattikuntien toimintaa ammattiensa muotoutumisessa ja osoittaa, että ammatteja muokataan erilaisten rajanvetojen kautta. Toimijuuden lisäksi Gieryn (1999) korostaa Abbottin (1988, 315) lailla toimintaympäristön merkitystä rajaneuvotteluissa. Tässä tutkimuksessa kysyn, millaisten ammatillisten rajankäyntien kautta seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialuetta määritellään ja millaisessa sosiaalisessa ja kulttuurisessa toimintaympäristössä toimialuetta määritellään.

Tutkimusaineisto koostuu pääosin ns. diakonaattia käsittelevästä kansallisesta asiakirja-aineistosta. Kysymys diakonaatista on elänyt Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa useiden vuosikymmenten ajan (Ahonen 1991). Diakonaatilla tarkoitetaan diakonian virkaa ja sen hoitamista seurakunnassa (KDY 2004). 1990-luvun alussa keskustelun ekumeeninen ulottuvuus vahvistui, kun Pohjoismaiden, Baltian ja Britteinsaarten kristilliset kirkot sitoutuivat etsimään yhteistä näkemystä diakonian virasta (The Porvoo Common Statement 1993). Keskusteluun on vaikuttanut Kirkkojen maailmanneuvoston vuonna 1982 julkaisema ns. BEM-asiakirja (Baptism, Eucharist and Ministry), jossa pyritään selvittämään niitä keskeisiä opillisia korostuksia, joista kristilliset kirkot voivat olla yhtä mieltä. Sekä Suomen evankelisluterilainen kirkko että Suomen ortodoksinen kirkko ovat antaneet viralliset lausunnot asiakirjasta. Suomalaisessa keskustelussa diakonaatista on pyritty rakentamaan virkaryhmää, osaksi *kirkon virkaa*. Tällä hetkellä vain papit ja piispat kuuluvat kirkon virkaan. Muita kuin papin virkaa virkamiesoikeudellisesti on Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa kutsuttu ns. maallikkoviroiksi (esim. Palvelijoiksi vihityt 2002, 114). Neuvotteluissa diakonaatista määritellään kirkon eri ammattien suhdetta toinen toisiinsa sekä niiden työnjaollista paikkaa ja asemaa kirkollisessa hierarkiassa.

Tämä väitöskirja koostuu johdantoartikkelista ja neljästä referee-menettelyyn läpikäyneestä osajulkaisusta. Johdantoartikkeli on jaettu kuuteen lukuun. Luvussa kaksi esittelen tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat, jotka ovat ammattien sosiologisessa tutkimuksessa. Käytän Abbottin (1988) ammattien järjestelmän teoriaa ja hänen näkemystään ammatin sosiaalisesta ja kulttuurisesta toimialueesta sekä Gierynin (1999) rajatyö-käsitettä. Luvussa kolme käsittelen seurakuntien diakoniatyöntekijöiden sosiaalista ja kulttuurista paikkaa aikaisempien tutkimusten valossa. Luku neljä käsittelee tutkimuksen toteuttamista ja se on jaettu neljään osaan. Osassa yksi esittelen tutkimuskysymykset ja tutkimusasetelman, osassa kaksi tutkimusaineiston, osassa kolme tutkimuksen metodiset välineet ja osassa neljä tutkimusprosessin. Luvussa viisi esittelen tutkimustulokset jaottelemalla ne Abbottin (1988) teoriaa hyödyntäen diakoniatyöntekijöiden toimialueen sosiaaliseen ja kulttuuriseen toimintaympäristöön ja kamppailuihin diakoniatyöntekijöiden toimialueesta ammattien järjestelmän tasolla. Tulokseni osoittavat, että diakonaattikiistassa on kyse seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialueen kulttuurisen uudelleenmäärittelyn

seurauksista sen sosiaaliselle toimialueelle eli työnjaolle. Tämän jälkeen tarkastelen saatuja tuloksia Parkinin (1979) ja Witzin (1990) käyttämien ammattien sulkeuman strategioista käsin ja kiteytän tulokset siitä, millä tavoin diakoniatyöntekijät ovat ammattikuntana käyttäneet erilaisia ammattien sulkeuman strategioita. Lopuksi luvussa kuusi arvioin tutkimusta ja esitän jatkotutkimushaasteita.

2

TUTKIMUKSEN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni teoreettiset lähtökohdat. Tarkastelen ensin ammattien tutkimuksen varhaisia pääsuuntauksia, minkä jälkeen esittelen Abbottin (1988) interaktionistiseen traditioon pohjautuvaa teoriaa, johon tämä tutkimus pohjautuu. Tämän jälkeen esittelen Gierynin (1999) rajatyön käsitteen (*boundary-work*) ja sen, miten sitä on käytetty ammattien tutkimuksessa. Lopuksi tiivistän tutkimukseni teoreettiset lähtökohdat.

2.1 Ammatit, ammattikunnat ja työnjako

Professiotutkimus ja sen kritiikki

Ruotsalainen sosiologi Thomas Brante (1988) on kuvannut traditionaalisia profesiososiologisia teorioita jakamalla amerikkalaisen ammattien tutkimuksen pääperinteet muun muassa Talcott Parsonsin (1951) ja William Gooden (1957) edustamaan funktionalistiseen perinteeseen sekä esimerkiksi Eliot Freidsonin¹ (1970a, 1970b, 1977, 1994) edustamaan uusweberiläisiin teorioihin. Näistä funktionalistinen perinne dominoi tutkimusaluetta 1960-luvulle saakka, ja uusweberiläisyys kehitettiin 1960-luvulla.

Professiotutkimuksen isänä pidetään yhdysvaltalaisista sosiologi Talcott Parsonsia, joka on ns. rakennefunkcionalistisen järjestelmäteorian kehittäjä. Parsons pyrki ymmärtämään yhteiskunnan modernisoitumista, jonka hän ymmärsi alajärjestelmien eriytymisenä ja näiden eriytyneiden alajärjestelmien välisinä integraatio-ongelmina (Heiskala 1994, 88, 106). Funktionalismin mukaan sosiaalisen organisaation perustana ovat vakiintuneet roolit ja järjestelmät (Riskä 2000). Esimerkiksi terveydenhuollon työnjako on funktionaalinen jako, jossa työ järjestetään nykyaikaisen teknologian ja tiedon pohjalta. Parsons tutki ennen kaikkea lääkäriammattia. Hänen mukaansa lääkärin ammattikunta toimii muiden klassisten professioiden, kuten pappien ja juristien, tavoin sosiaalisen kontrollin välineenä ja yhteiskuntaa koossa pitävänä voimana (Mannila 2000).

1 Freidsonilla toistuu itse asiassa samanlainen erittely kuin Abbottilla (1988) sosiaalisesta ja kulttuurisesta toimialueesta. Freidsonin teos *Professional Dominance* (1970b) tarkastelee ammatillisen vallan sosiaalisia muotoja kun taas *Profession of Medicine* (1970a) tarkastelee enemmän ammatin kulttuurista valtaa. Voisi siis sanoa, että Brante tulkitsee Freidsonia kapeasti.

Funktionalistisessa tutkimusperinteessä on oleellista ammattien kategorisointi ja rajanveto profession ja ns. tavallisen ammatin välillä. Professioniin liitetään sellaisia ominaisuuksia kuin korkea koulutus, itsenäisyys, eettiset säännöt, oma ammattijärjestö ja epäitsekkäs yhteiskunnallinen palvelutehtävä. (Brante 1988.) Keskeiseksi tunnusmerkiksi liitetään professionien pohjautuminen omaan, selkeästi rajattuun tieteenalueeseen (Rinne & Jauhiainen 1988.) Brante (1988, 122) näkee funktionaalisen näkemyksen professionista naiiviksi. Professioniin liitetyt piirteet luovat hänen mukaansa professionista kuvan autonomisesta ja itseohjautuvasta instituutiosta, jonka altruististen jäsenten suurin toive on saada työskennellä mahdollisimman tehokkaasti yhteiseksi hyväksi. Professionien tunnuspiirteiden ohella funktionalistisesta näkökulmasta voidaan tutkia ammatin professionaalisuuden vaiheita tai astetta (Etzioni 1969).

Ammattien tutkimuksen funktionalistisen perinteen haastoivat 1960-luvulla eurooppalaiselle traditiolle perustuvat ns. uusweberiläiset teoriat, joiden taustalla on Max Weberin näkemys yhteiskuntaluokista. Parsonsin tavoin Weber näki vallan keskeisenä voimana yhteiskunnassa. Parsonsin tavoin Weber ei kuitenkaan nähnyt valtaa yhteiskuntaa koossa pitävänä voimana vaan keinona tavoitella omaa etuaan. Uusweberiläisen näkemyksen mukaan kollektiivinen egoismi on keskeinen voima yhteiskunnassa. Weber kehitti sosiaalisen sulkemisen (*social closure*) käsitteen kuvaamaan sitä, kuinka sosiaalinen ryhmä maksimoi omat etunsa monopolisoimalla ne itselleen ja rajoittamalla muiden pääsyä osalliseksi etuuksista. (Collins 1990.)

Uusweberiläinen näkökulma näkee professionit omia etujaan ajavina ryhminä, jotka pyrkivät saavuttamaan luokka-asemansa sosiaalisen sulkemisen kautta. Professionit tavoittelevat yhteiskunnallista asemaa ja arvostusta myös ideologisoimalla työnsä: kyseessä ei ole pelkkä työ, vaan myös kutsumus. Vahvat professionit pyhittävät työnsä sosiaalisilla rituaaleilla, esimerkiksi koulutuksella. Rituaalien avulla ryhmä saa itselleen yhtenäisen identiteetin samalla kun se antaa sosiaalisen merkin, jolla idealisoida oma toiminta. Professionit ovat paitsi onnistuneet saamaan monopoliaseman toimialueestaan sulkemalla muut ammatit ulos, myös hankkimaan itselleen korkean statuksen. Yhteiskunnallinen arvostus konkretisoituu ammatin korkeammalla palkkatasolla muihin ammatteihin verrattuna. (Collins 1990.) Brante (1988) kuvaa uusweberiläistä näkemystä professionista kyyniseksi. Professionia ja niiden valta-aseman tavoittelua on käsitellyt teoksissaan mm. amerikkalaiset sosiologit Eliot Freidson (1970a, 1970b, 1977, 1994) ja Magali Sarfatti Larson (1977).

Englantilainen sosiologi Frank Parkin (1979) on kehittänyt sosiaalisen sulkeuman käsitettä edelleen erottamalla erilaisia keinoja, joilla ryhmä voi käyttää valtaansa toisia ryhmiä kohtaan. Hän on ollut kiinnostunut ammattikunnan kollektiivisista strategioista ammatin statuksen nostamiseksi. Parkinin (1979) mukaan yleisin keino käyttää valtaa on rajoittaa toisten ryhmien pääsyä omalle alueelleen (*exclusionary strategy*). Ulosulkeminen on väistämättä vallan käyttämistä hierarkiassa mata-

lammalla oleviin ryhmiin. Profioiden tärkein ulossulkemisen väline on tutkinto. (Brante 1988, Collins 1990.) Vallassa oleva ryhmä voi myös käyttää valtaansa kontrolloimalla hierarkiassa alemmalla olevia ammatteja (*demarcationary strategy*) (Witz 1990).

Parkin (1979) esittää toisena sosiaalisen sulkeuman keinona vallan käyttämisen ylöspäin eli resurssien ja etujen anastamisen valta-asemassa olevalta ryhmältä (*usurpation*). Alistetussa asemassa olevat ryhmät voivat täydentää anastamista pyrkimällä sulkemaan omalta alueeltaan pois muita ryhmiä. Parkin (1979) kutsuu tätä strategiaa kaksoissulkeumaksi (*dual closure strategy*). Ammattien kentässä ns. semi-professiot, kuten sosiaalityöntekijät, opettajat ja sairaanhoitajat, käyttävät Parkinin (1979) mukaan kaksoissulkeuman strategiaa hyväkseen. Sosiologi Ann Witz (1990, 1992) on käyttänyt kaksoissulkeuman käsitettä tutkimuksessaan kättilöiden ja sairaanhoitajien varhaisista ammatillisista projekteista suhteessa lääkärikuntaan. Witzin (1990) mukaan ammattikunta käyttää kaksoissulkeumaa vastustaakseen hierarkiassa ylemmällä tasolla olevan ammattikunnan kontrollia ja vahvistaakseen asemaansa suhteessa niihin ammatteihin, jotka ovat hierarkiassa vielä alemmalla tasolla.

Ruotsalaisen historioitsijan Ralf Torstendahlin (1990) mukaan ammatillistumista voidaan lähestyä joko etsimällä profession tunnuspiirteitä, kuten funktionalistit ovat tehneet, tai kiinnittämällä huomio ammattikunnan kollektiiviseen toimintaan, mistä uusweberiläiset ovat olleet kiinnostuneita. Uusweberiläinen näkemys ammattikuntien kollektiivisista pyrkimyksistä saada itselleen sosiaalista statusta ja legitiimi asema on edelleen varsin käyttökelpoinen lähestymistapa tarkastella ammattien muotoutumista ja niiden työnjaollisia rajanvetoja.

Feministinen ammattien tutkimus on kritisoinut professiotutkimusta siitä, että professioammatit on määritelty niiden omin kriteerein. Näiden kriteereiden pohjalta naisammatit ovat näyttäneet puoliammatteina (*semiprofessio*). Professio-puhetta on käytetty ammatillistumisen eri areenoilla kamppailtaessa yhteiskunnallisista asemista ja ammatillisista reviiireistä. Vetoamalla ammattinsa professiopiirteisiin ammattikunnat ovat tavoitelleet muita ammatteja korkeampaa arvostusta. (Davies 1996, Henriksson 2000, Riska 2001.) Feministinen tutkimus on tehnyt näkyväksi professiokeskeisen keskustelun sukupuolisokeutta, jossa miesvaltaisten ammattien professionaalista projekteja on tuettu ja naisammatteja on marginalisoitu miehisiin mittatikuin (Witz 1992, Davies 1995, Henriksson ym. 2006). Professiot, professionaalistuminen ja professionalismi voidaan sosiologi Harriet Siliuksen (1995, 63) mukaan nähdä ”sukupuolijärjestelmän uusintamisen ja ylläpidon moderneina ilmauksina”. Hän väittää, että profession naisistuessa sen status laskee ja valta pakenee. Ammattikunnan naisvaltaisuutta on jopa pidetty esteenä kehittyä täydeksi professioksi (Rinne & Jauhainen 1988). Myös terveydenhuollon ammatteja tutkineen Margaret Stacey (1984, 165) mukaan terveydenhuollon työnjaon tutkimusta ovat haitanneet perinteisten sosiologisten teorioiden rajoitukset. Hän viittaa Durkheimiin, Marxiin

ja Weberiin todetessaan, että perinteiset teoriat ovat ”miesten silmin” tiettyyn aika-kauteen ja yhteiskunnalliseen tilanteeseen kehitettyjä teorioita. Celia Davies (1996) on vienyt tätä näkökulmaa eteenpäin esittäessään, että professioammatteihin on institutionalisoitunut hegemoninen mieheys. Ammatin harjoittaminen perustuu sille kulttuuriselle auktoriteetille ja niille sosiaalisille ehdoille, jotka ovat mahdollisia tietynlaisiin etuoikeutettuihin asemiin pääseville miehille.

Pohjoismainen ammattientutkimus on kritisoinut angloamerikkalaista professiotutkimusta siitä, ettei se ota huomioon yhteiskunnallista toimintaympäristöä, jossa ammatti toimii (Henriksson ym. 2006). Profiessioista on rakennettu staattinen, abstrakti ideaali – joka on irrotettu ympäristöstään ja aikakaudesta. Profiessiot ovat kuitenkin yhteydessä yhteiskunnallisen työnjaon kehitykseen, ja esimerkiksi Suomessa modernin valtion kehitykseen (Rinne & Jauhiainen 1988, Konttinen 1991). Pohjoismaisessa kontekstissa, toisin kuin angloamerikkalaisessa yhteiskunnassa, erityisesti hyvinvointivaltiolla on ollut merkittävä rooli etenkin naisvaltaisten ammattien professionaalisissa projekteissa (Evertsson 2000, Evertsson & Lindqvist 2005, Wrede 2001, 2008). Valtio on yhtäältä toiminut naisten hyvinvointiammattien liittolaisena, mutta on toisaalta toimillaan rajoittanut hyvinvointiammattien vapautta toimia omien professionaalisten etujensa mukaisesti (Evertsson 2000, Henriksson ym. 2006). Sairaanhoidajien professionaalisissa projekteissa myös lääkärikunnan tuki on ollut merkittävä voimavara – etenkin silloin kun sairaanhoidajat eivät ole olleet uhkana lääkäreiden autonomialle (Evertsson & Lindqvist 2005, Yrjälä 2005, Henriksson ym. 2006).

Professioteoriat ovat saaneet kritiikkiä myös epäselvän terminologiansa takia. Erialaisten professio-sana johdannaisten ongelmaksi on nähty professio-käsitteen linkittyminen englannin kieleen ja sen sisällön määrittelemisen englantilaisen yhteiskunnan tietyn aikakauden ammattiteista käsin (Törstendahl 1990). Termillä *professio* ei siten ole selkeää määritelmää, vaan sitä käytetään monissa eri merkityksissä. Perinteisen funktionalistisen näkemyksen ohella sitä voidaan käyttää vastakohtana amatöörille, jolloin se voitaisiin korvata sanalla ammatti (*occupation*). Tällöin *professio* viittaisi ryhmään, joka on osa työmarkkinoita ja *professionalisaatio* prosessiin, jonka myötä yhä suurempi osa ihmisistä on työmarkkinoiden käytössä. (Freidson 1977.) Rajaa professioiden ja ei-professioiden välille on vaikea asettaa. Rajat riippuvat tarkasteltavasta yhteiskunnasta, sillä ammatit ovat muokkautuneet toisistaan poikkeavalla tavalla eri yhteiskunnissa (Konttinen 1998). Juuri kategorisoinnin vaikeudesta johtuen on jouduttu kehittämään sellaisia käsitteitä kuin *semiprofessio* (Brante 1988). Profiessioiteorioissa professionaalinen asiantuntijuus on käsitetty neutraaliksi ja puhtaaksi sen sijaan että se olisi nähty sosiaalisena konstruktiona, jota on tarkasteltavana osana yhteiskuntaa (Wrede 2008).

Funktionaalinen tutkimusperinne keskittyy ammattien kategorisointiin professioihin ja ns. tavallisiin ammattiteihin. Tässä tutkimuksessa mielenkiinto kohdis-

tuu kategorisoinnin sijaan ammattikuntien kollektiiviseen toimintaan erityisesti diakoniatyöntekijöiden ammattikunnan näkökulmasta.

Taistelu toimialueesta ammattien järjestelmässä

Tämän tutkimuksen lähestymistapa perustuu pääosin sosiologi Andrew Abbottin (1988, 2001) ammattien järjestelmää koskevalle teorialle. Abbottin teorian juuret ovat interaktionistisen Chicago-koulukunnan edustajan Everett C. Hughesin (1958) näkemyksessä siitä, että ihmiset jäsentävät toimintaansa työksi ja ammateiksi. Ammattikuntien yhteiskunnallinen asema on riippuvainen paitsi ammatissa toimivien kyvystä vaikuttaa ammatin muotoon ja asemaan myös siitä toimintaympäristöstä, jossa ammatti toimii. Hughes (1958, 44–45) ei kysy, onko jokin ammatti professio vai ei. Hän on sen sijaan kiinnostunut siitä, millaisessa toimintaympäristössä ihmiset pyrkivät saamaan ammatilleen professionaalisen aseman. Hughesin (1958, 43–44) mukaan työ on yksi tärkeimpiä ihmisen sosiaalisen identiteetin muovaajia. Tavoittelemalla professioasemaa työilleen ihmiset tavoittelevat ammattilaisen statusta ja arvostusta.

Abbott (1988, 318) käyttää edeltäjiensä tavoin professio-käsitettä, mutta sanoo käyttävänsä sitä ”väljässä” merkityksessä kieltäytyen tarkasta määrittelystä. Hän kritisoi aikaisempia professioiteorioita niiden tavasta esittää ammattien kehittyminen tietyn, yleisen kaavan mukaan. Sekä ammattien välillä että niiden sisällä on eroavaisuuksia, jotka vaikuttavat ammatin muotoutumiseen. Lisäksi hän väittää, että ammatteja ei voi tutkia irrallaan muista ammateista, sillä ammattien väliset suhteet toimivat ammatin kehityksen moottorina. Tässä tutkimuksessa ammatillista seurakuntadiakoniaa tarkastellaan suhteessa muihin ammatteihin.

Keskeinen Abbottin (1988, 18–19) esittämä kritiikki kohdistuu siihen, että useimmat aikaisemmat tutkimukset ovat kohdistuneet ammatin rakenteeseen, eivätkä työhön. Hän on kehittänyt teorian, jossa huomion kohdistetaan ammattiryhmän tekemään työhön ja ammattikuntien taisteluun toimialueestaan (*jurisdiction*). Esa Konttinen (1998, 30) suomentaa *jurisdiction*-käsitteen valtuutukseksi. Valtuutus viittaa kuitenkin lähinnä lainsäädännön merkitykseen, joten käänös jättää Abbottin käsitteestä pois useita ulottuvuuksia. Tässä tutkimuksessa käytän *jurisdiction*-käsitteestä käännöstä *toimialue*. Vastaavaa termiä on käyttänyt myös Sirpa Wrede (2010, 54). Toimialue pitää Abbottin (1988, 59–60) mukaan sisällään *sosiaalisen ulottuvuuden* eli ammatin tehtävät ja asema yhteisössä ja *kulttuurisen ulottuvuuden*, jonka kautta ammattikunta legitimoit tehtävänsä ja asemansa. Ammattikunta pyrkii saamaan *sosiaalisen* kontrollin tehtäviin vaatimalla toimialuetta itselleen lainsäädännön tasolla, organisaationsa työpaikkatason työnjaossa sekä suuren yleisön silmissä. *Kulttuurisen* kontrollin ammattikunta pyrkii saamaan jäljittämällä työnsä perusteet kulttuuriin arvoihin. Esimerkiksi professorit hakevat yleensä työnsä legitimaatiota akateemisesta tietoperustasta, tällöin työn sanotaan pohjautuvan sellaisiin kulttuu-

risiin arvoihin kuin rationaalisuus, loogisuus ja tieteellisyys. (Abbott 1988, 54, 86). Kiinnostukseni kohdistuu siihen, millaisiin kulttuurisiin arvoihin kirkon ammatit vetoavat saavuttaakseen legitiimin aseman kirkossa.

Abbott (1988, 138) korostaa, että ammatin toimialue muotoutuu yhtäaikaaisesti usealla eri areenalla eli lainsäädännössä, julkisessa mielipiteessä ja työyhteisöissä. Toimivallan kannalta ammatin saama legitimaatio eli julkinen tunnustus on tärkeä, mutta ammatteja määritellään myös suhteessa toisiinsa. Ammatin toimialue voi olla erilainen kansalaisten silmissä, hallinnollisissa dokumenteissa ja työpaikkatasolla. (Abbott 1981, 1988, Konttinen 1998.)

Abbott (1988, 315) tarkastelee ammatteja kolmelta eri tarkastelutasolta eli ammattien järjestelmän tasolta, ammatin sisäisen eriytymisen tasolta ja toimintaympäristön tasolta, jossa erilaiset sosiaaliset järjestelmät vaikuttavat ammattien järjestelmään. Näkökulmana kaikilla tarkastelutasoilla on ammatit osana järjestelmää. 1) *Ammattien järjestelmän* tasolla hän näkee, että muutos yhden ammatin toimialueessa vaikuttaa koko järjestelmään ja ammattien väliseen työnjakoon. Ammattien järjestelmää muovaavat sekä ammattien sisäiset että ammattien ulkopuoliset tekijät. Ammattien ulkopuolelta tuleva muutos on esimerkiksi uusien tehtäväalueiden avautuminen. Uusia tehtäväalueita voi syntyä esimerkiksi teknologian kehityksen myötä, mutta uusi toimialue voi myös avautua sen kautta, että ammattikunta ottaa hoitaakseen aikaisemmin jollekin toiselle ammatille kuuluneita tehtäviä. Ammattikunnat voivat myös menettää vanhoja toimialueitaan. Ammattien sisältä nousevat muutokset järjestelmään voivat syntyä esimerkiksi ammattien uuden tieto-taidon kautta. (Abbott 1988, 91–104.) Työpaikkatasolla ammattikuntien väliset työnjaot on usein virallistettu laatimalla erilaisia työnkuvia. Käytännössä ammattikuntien väliset viralliset työnjaot yleensä hämärtyvät työpaikkatasolla ja työnjako sovitaan paikallisten neuvotteluiden ja toimintatapojen perusteella – usein työntekijäkohtaisesti. Julkisen mielipiteen tasolla ammattikunnat rakentavat mielikuvia ammatistaan ja hakevat itselleen oikeutta kontrolloida tiettyjä tehtäviä. Yleensä ammattikunnalla on ollut julkisen mielipiteen tasolla ja työpaikkatasolla valtuutus tehtäviin ennen kuin se saa sen lainsäädännön tasolla. Julkisen mielipiteen merkitys on Manner-Euroopassa Yhdysvaltoja vähäisempi, sen sijaan valtion rooli korostuu ammattien muotoutumisessa. (Abbott 1988, 59–66.)

Abbott (1988, 69–79) erittelee erilaisia sopimuksia, joita ammattikunnat voivat keskenään sopia toimialueensa suhteen. Toimialueen täyden hallinnan (*full jurisdiction*) sijaan ammattikunta voi toimia alisteisessa asemassa (*subordination*) toiseen ammattikuntaan nähden siten, että vallassa oleva ammattikunta säilyttää itsellään tiedollisen kontrollin (*intellectual subordination*) tai neuvoa-antavan roolin toimialueeseen (*advisory jurisdiction*). Klassisena esimerkkinä hän esittää sairaanhoitajan ammatin suhteen lääkärin ammattiin. Ammatin alisteisuus toiselle ammatille on vallassa olevalle ammatille hyödyllinen, sillä se takaa julkisen mielipiteen ja lainsääd-

dännön tasolla aseman säilymisen, vaikka työpaikkatasolla tehtävät sulautuisivatkin toisen ammatin tehtäviin. Alisteiselle ammatille asetelma on vaikea virallisen tason ja työpaikkatason ristiriidan vuoksi. Ammattikunnat voivat myös keskenään jakaa toimialueensa esimerkiksi työn sisällön tai asiakaskunnan mukaan. Ammattikunnan valta-asema suhteessa toisiin ammattikuntiin saattaa olla joko rakenteellista liittyen ammattikunnan asemaan organisaatiossa tai kulttuurista, jolloin ammattikunta legitimoitui oman toimialueensa kulttuurisiin arvoihin vetoamalla.

Abbottin (1988) mielenkiinto kohdistuu ennen kaikkea ammattikuntien välisiin rajakiistoihin. Ammatit muokkautuvat erilaisten ammattien välisten rajankäyntien kautta. Rajoja asettamalla tuotetaan erilaisia ammatteja ja rajat määrittävät sen, mikä on ammatin ydin. Ammattikunnat pyrkivät saamaan itselleen sellaisen toimialueen, jonka kontrolloimiseen heillä on yksinoikeus. Tällaisen toimialueen tärkeyttä kuvastaa Abbottin (1988, 71) käyttämä termi *heartland of work*. Henriksson (2000, 92) tiivistää, että interaktionistisissa tulkinnoissa korostuu avoimuus kiistoille, neuvotteluille ja muutoksille. Huomio kiinnittyy toimijoihin ja niiden välisiin suhteisiin.

Ammattien välisten (*interprofessional*) rajankäyntien ohella Abbott (1981, 1988, 2001) kiinnittää huomiota 2) *ammattien sisäisiin* (*intraprofessional*) rajoihin ja ammattikuntien heterogeenisyyteen. Ammattikunnan sisäiset ryhmät saattavat erota toisistaan esimerkiksi asemansa, asiakaskuntansa ja työorganisaation suhteen (Abbott 1988, 118). Hän korostaa sitä, että ammattikunnat eivät ole ennalta määrättyjä vaan ne ovat muotoutuneet rajankäyntien kautta liittämällä erilaisia ryhmiä yhteen (Abbott 2001). Ammattikunnan sisäisessä työnjaossa ammattikunta itse ja suuri yleisö saattavat arvostaa täysin eri tehtäväalueita. Vaikka olisi mielenkiintoista tarkastella, miten diakonian ammattikunnan sisällä olevat erilaiset tutkintotaustat näyttäytyvät diakonian ammattikunnassa, rajaamalla ammattikunnan sisäiset rajankäynnit tämän tutkimuksen ulkopuolelle tutkimustehtävän rajaamisen vuoksi.

Abbottin teoriaa on kritisoitu ennen kaikkea professionaalisen järjestelmän käsitteestä. Wrede (2010) kuitenkin toteaa, että Abbott nojaa vanhan Chicagon koulukunnan ekologiseen näkökulmaan järjestelmästä ihmisten tuottamana sosiaalisena järjestelmänä – ei funktionalismin lähtökohtiin. Abbott (1988, 315) itse näkee teorian vahvuudeksi sen, että teoria huomioi ammatit osana laajempaa yhteiskunnallista toimintaympäristöä, jossa erilaiset 3) *sosiaaliset järjestelmät* vaikuttavat ammattien järjestelmään. Hänen teoriaansa on kuitenkin kritisoitu siitä, että keskittyessään ammattien järjestelmään hän ei riittävässä määrin huomioi ympäröivää todellisuutta, kuten valtion roolia ammattien kehittämisessä (Dingwall & King 1995). Abbott (2005b, 246–247) onkin myöhemmin kehittänyt edelleen ekologista näkökulmaa ja ottanut käyttöön toisiinsa liittyvien ekologioiden käsitteen (*linked ecologies*). Toisiinsa liittyvillä ekologioilla hän tarkoittaa sosiaalisia järjestelmiä, jotka toimivat joustavina ympäristöinä toinen toisilleen. Tällaisia järjestelmiä ammattiteille voivat olla esi-

merkiksi yliopistot ja poliittiset järjestelmät. Myös eri areenat, joilla ammatti hakee työlleen legitimaatiota, ovat itsessään monitahoisia ekologioita sisäisine ryhmineen. Liittyneiden ekologioiden sosiaalisessa järjestelmässä eri toimijat etsivät itselleen liit-tolaisia, resursseja ja tukea omien tavoitteidensa saavuttamiseksi.

Yksittäisen ammatin tarkasteleminen osana ammattien järjestelmää avaa kiin-nostavia tutkimusnäkökulmia siihen, miten erilaiset ammatin sisäiset ja ulkoiset te-kijät vaikuttavat ammatin muotoutumiseen ja sen työnjaolliseen paikkaan muuttu- vassa toimintaympäristössä. Tässä tutkimuksessa huomio kiinnittyy ammattikuntien välisiin rajankäynteihin. Seuraavaksi esittelen analyttisen näkökulman, jonka avulla voidaan tarkemmin tutkia ammattien välisiä rajaneuvotteluita ja -kiistoja.

2.2 Rajatyö ja ammattien väliset rajaneuvottelut

Abbottin (1988) analyttistä näkökulmaa seuraten kiinnitän tutkimuksessani huo-miota ammattien välisiin rajankäynteihin ja -neuvotteluihin. Rajojen analyttises-sä tarkastelussa käytän Thomas F. Gierynin (1999) kehittämää rajatyö-käsitettä (*boundary-work*). Gieryn kehitti rajatyön käsitteen tarkoittamaan sitä tapaa, jolla tieteen edustajat pyrkivät vetämään rajaa ei-tieteeseen ja näin määrittelemään sosiaa-lisesti tiedettä. Hänen mukaansa tieteellä ei ole pysyvää ydintä, vaan se neuvotellaan sosiaalisissa suhteissa. (Gieryn 1999.)

”Thus, ‘science’ is no single thing: its boundaries are drawn and redrawn in flexible, historically changing and sometimes ambiguous ways” (Gieryn 1983, 781).

Gieryn (1999) kiinnittää huomiota siihen, että tiedettä määritellään vastakkainaset-telujen kautta. Esimerkiksi 1940-luvulla käydyssä keskustelussa tiedettä määriteltiin tekemällä eroa uskontoon ja mekaniikkaan. Hän on käyttänyt teksteissään kartta-metaforaan konkretisoidessaan rajatyötä. Rajat luovat alueita kulttuuriseen karttaan ja maisemaan. Tieteen ja ei-tieteen välinen raja vaihtelee sen mukaan, kuka piirtää karttaa, kenelle ja ketä/mitä vastaan. Hän osoitti tutkimuksessaan sen, että tieteelle annetut ominaisuudet vaihtelivat tehtäessä rajaa toisaalta uskontoon ja toisaalta mekaniikkaan. Gieryn (1999) korostaa sitä, että rajat ovat omia intressejään ajavien toimijoiden luomia muuttuvia luomuksia. Rajatyö saattaa ilmetä erottautumisena, levittäytymisenä tai autonomiansa turvaamisena. Rajatyö on näin ollen strategista toimintaa tavoitteiden saavuttamiseksi. (Gieryn 1999, 7–28.) Rajatyö-käsitettä tut-kimuksessaan käyttänyt Donald Fisher (1990, 98) kiteyttää rajatyön olevan “those acts and processes which create, maintain and break down boundaries”. Rajatyö on sellaisia toimia ja prosesseja, jotka luovat, ylläpitävät ja murtavat rajoja.

Tavoitteellisten toimijoiden lisäksi Gieryn (1999) korostaa kontekstia, jossa rajatyötä tehdään. Kulttuurisen kartan piirtäminen tapahtuu aina tietyyssä institutio-

naalisessa toimintaympäristössä. Hän tarkasteli tutkimuksessaan paitsi retorisia tapoja, joilla tiede pyritään erottamaan ei-tieteestä, myös toimijoita ja toimijoiden motiiveja näiden rajojen asettamisissa.

”When considered as a cultural space constructed in boundary-work, science becomes local and episodic rather than universal, pragmatic and strategic rather than analytic or legislative; contingent rather than principled; constructed rather than essential.” (Gieryn 1999, 27).

Gieryn (1983, 1999) etsi tutkimuksessaan sitä, millä eri tavoin tieteen ja ei-tieteen välistä rajaa asetetaan. Käytän tässä tutkimuksessa rajatyön käsitettä tarkastellessani ammatin muotoutumista. Olen kiinnostunut siitä, millä tavalla ammattikunta pyrkii laajentamaan toimialuettaan, saavuttamaan tai ylläpitämään monopoliasemaansa tai suojelemaan autonomiaansa ammattien järjestelmässä. Gierynin (1983, 791–792) mukaan ammattikunnan pyrkiessä laajentamaan auktoriteettiasemaansa, rajatyöllä korostetaan ammatin erottautumista kilpailevista ammateista. Kun taas tavoitteena on monopoliasema, rajatyöllä suljetaan kilpailijat ulkopuolelle, esimerkiksi määrittelemällä toisen ammatin edustajat amatööreiksi.

Sairaanhoitajatyön paikkaa sairaalan työnjaossa tutkinut Davina Allen (2000) on käyttänyt rajatyön käsitettä tutkiessaan sitä, millaisten työnjaollisten rajankäyntien kautta kliinistä sairaanhoitoa määritellään. Hän tutki mikropoliittisia prosesseja ja strategioita, joita sairaanhoidon johtajat käyttivät neuvotellessaan kliinisen sairaanhoidon tehtäväkentästä. Kliinistä sairaanhoitoa määriteltiin lääkärien ja avustavan henkilökunnan välisin rajankäynnerein. Suhteessa lääkäreihin sairaanhoidon johtajat korostivat sairaanhoitajien ammatillista autonomiaa. Avustavalta henkilökunnalta sairaanhoidon johtajat taas estivät heidän oman ammatillisen autonomiansa kehittämisen.

Suuri osa terveydenhuollon ammattien rajankäyntejä käsittelevistä sosiologisista tutkimuksista käsittelevät sairaanhoitajien ja lääkäreiden ammattien välisiä rajoja ja sisältävät näin ollen ammattikuntien välisen hierarkkisen näkökulman. Stephen Timmons ja Judith Tanner (2004) ovat tutkineet leikkaussalissa työskentelevien, kahden saman statuksen omaavan ammatin välisiä ammatillisia rajoja. Ammattien samankaltaisuuksien vuoksi ammattikunnille oli tärkeää erottautua toinen toisistaan. Erottautuminen tapahtui itsensä määrittelymisen kautta. Molemmat ammatit oikeuttivat oman asemansa käyttämällä samanlaisia retorisia keinoja osoittamaan oman ammatin ero toisesta ammatista. Pauline Norrisin (2001) tutkimuksessa tuki- ja liikuntaelinsairauksia hoitavat ammattikunnat tekivät retorisesti eroa toisiinsa tuomalla esille toisten ammattikuntien ammatillisia rajoituksia ja vetoamalla oman ammattikuntansa antamaan kokonaisvaltaiseen ja ennaltaehkäisevään hoitoon. Norris (2001) korostaa, että ammattikuntien edustajien käyttämä retoriikka ei välttämättä kuvastanut todellisuutta vaan ammattikuntien edustajien tapaa ylläpitää kollektiivista

identiteettiä. Terveysthuollon ammatteja käsittelevässä tutkimuksessa Ann Yrjälä (2005) on käyttänyt rajatyön käsitettä tutkiessaan terveyssisaren ammatin muotoutumista Suomessa sotien välisenä aikana. Hänen mukaansa uuden ammattikunnan edustajat hyödynsivät ammattilaisen hyväntekeväisyysjärjestön tuomaa tukea uuden ammatin rajojen vetämisessä.

Andreas Liljegrenin (2008, 45–47) mukaan ammattien sosiologian kaksi käytetyintä metaforaa kuvaavat ammattikuntia joko *hierarkiana* tai *maisemana*. Hierarkiamallissa pyramidin huipulla ovat vahvat professiot erotuksena tavallisista ammateista. Tämä metafora kuvastaa niitä ammatin tutkimuksen traditioita, joissa professiot pyrittiin erottamaan muista ammateista. Hierarkiassa olennaista on ammatin asema ja ammatin käyttämän sosiaalisen sulkeuman suunta. Maiseman metaforaa käyttävän tradition keskeisiä käsitteitä ovat *rajat* ja *rajatyö*. Ammatit voivat tehdä rajatyötä paitsi toimialueestaan myös esimerkiksi ammatillisesta identiteetistä, tietoperustastaan tai statuksestaan.

2.3 Tämän tutkimuksen näkökulmat

Yhteenvetona teoreettisesta näkökulmastani totean, että Abbott (1988, 2001) tuo tutkimukseeni ammattien järjestelmän näkökulman, joka valottaa millaisia rajaneuvotteluja ammattikunnat käyvät toistensa kanssa omasta toimialueestaan. Näen ammattikunnat aktiivisina toimijoina ja neuvotteluosapuolina oman ammattinsa tekemisessä ja sen muodonmuutoksissa. Ammatit eivät kuitenkaan ole tasavahvoja ammattiensa tekijöitä (Julkunen 2004). Abbottin (1988) teoria ammattikuntien välisistä rajakiistoista avaa monitasoisen ja -toimijaisen näkökulman ammatin rajakiistoihin. Yhtäältä se tuo näkyviin toimialueen mikrotasoiset prosessit. Toisaalta se avaa näkökulmia sosiaalisen ja kulttuurisen mesotason tarkasteluun (Abbott 1988) sekä ammattien ekologiaan (Hughes 1958, Abbott 2005b), joka huomioi ammatin yhteiskunnallisen makrotason sosiaaliset ja kulttuuriset järjestelmät. Yksi ammatteja kulttuurisesti määrittävä ja sosiaalisesti jäsentävä ulottuvuus on sukupuoli.

Gierynin (1983, 1999) rajatyön käsitteen avulla tarkennan näkökulmani niihin strategisiin tapoihin, joilla diakoniatyöntekijöiden toimialueista ja sen rajoista neuvotellaan suhteessa muihin ammatteihin. Tämä analyttinen näkökulma korostaa omia intressejään ajavaa toimijuutta ja institutionaalisen toimintaympäristön merkitystä rajakiistoissa. Sekä Abbott (1988, 2005b) että Gieryn korostavat instituution kulttuurisen järjestelmän merkitystä ammattien muodonmuutokselle ja rajatyölle.

Michèle Lamont ja Virág Molnár (2002) kytkevät professiotutkimuksen ja rajatutkimuksen toisiinsa toteamalla, että funktionalistisessa professiotutkimuksessa vedetään rajoja professioiden ja ns. tavallisten ammattien välillä. Tällöin professiot nähdään suljettuina järjestelminä, jotka kamppailevat ulkopuolisia ammatteja vastaan. Abbott (1988) puolestaan siirsi tutkimuksellisen huomion professioiden

välisiin rajankäynteihin. Abbottin mukaan professiot toimivat avoimessa järjestelmässä vuorovaikutuksessa toinen toistensa kanssa. Näissä kamppailuissa määritellään uudelleen professioiden välisiä rajoja.

Tässä tutkimuksessa lähestyn ammatteja rajatyön käsitettä käyttäen. Tarkastelen seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialueen määrittelyä ja rajaneuvotteluja sekä horisontaalisella että vertikaalisella ulottuvuudella. Horisontaalinen näkökulma valottaa diakoniatyöntekijöiden toimialueen muotoutumista suhteessa rinnakkais-ammatteihin, esimerkiksi julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon ammatteihin. Vertikaalinen näkökulma tuo esille diakoniatyöntekijöiden toimialueen muotoutumista suhteessa papin ammattiin. Hierarkian näkökulma sisältyy käyttämäni Parkinin (1979) ja Witzin (1990, 1992) kaksoissulkeuma-käsitteeseen. Tässä tulkintänäkökulmassa huomioni kiinnittyy ammattihierarkioiden rakentamiseen ja puolustamiseen sekä niistä käytyihin kamppailuihin.

3

SEURAKUNTIEN DIAKONIATYÖNTEKIJÖIDEN SOSIAALINEN JA KULTTUURINEN PAIKKA AIKAISEMMISSA TUTKIMUKSISSA

Tässä luvussa esittelen ja jäsenän, miten seurakuntien diakoniatyöntekijöiden sosiaalista ja kulttuurista paikkaa kuvataan aikaisemmissa tutkimuksissa. Jäsenitys on tehty omien tutkimuskysymysten pohjalta. Taustoitan ensin ammatillisen seurakuntadiakonian sosiaalista ja kulttuurista toimintaympäristöä aikaisempien tutkimusten valossa. Tämän jälkeen tarkastelen, millaisia työnjaollisia paikkoja seurakuntadiakonialle on aikaisemmissa tutkimuksissa esitetty. Seurakuntadiakoniaa käsittelevistä tutkimuksista suuri osa on pro gradu -tutkielmia ja väitöskirjoja.

3.1 Kirkko monitahoisena sosiaalisena ja kulttuurisena toimintaympäristönä

Seurakuntien diakoniatyöntekijät toimivat kirkon toimintaympäristössä. Toimintaympäristönä kirkko on monitahoinen, mikä heijastuu myös kirkon työnjaon muotoutumiseen. Henrietta Grönlund ja Liisa Björklund (2009, 13) tuovat tutkimuksensa esille, kuinka itse käsitteen *kirkko* sisältö ei ole yksiselitteinen, vaan se sisältää erilaisia ulottuvuuksia. Kirkko ja seurakunnat voidaan käsittää hengelliseksi yhteisöksi, osallisuuden yhteisöksi ja työyhteisöksi. *Hengellisenä yhteisönä* kirkolla on oma oppinsa ja teologiansa toimintaansa ohjaamassa. *Osallisuuden yhteisönä* seurakunnan työntekijät toimivat yhdessä kirkon jäsenten kanssa. *Työyhteisönä* kirkko ja seurakunnat toimivat työpaikkana lukuisille eri ammattikuntien edustajille. Edellä mainitut ulottuvuudet tekevät Grönlundin ja Björklundin (2009, 15) mukaan kirkosta olemaisen työympäristön ja työnantajatahon, jonka työkuultuuriin kutsumusajattelu tuo oman erityisyytensä.

Suomen evankelisluterilaisella kirkolla on erilaisia ulottuvuuksia myös suhteessaan ympäröivään yhteiskuntaan. Viimeaikainen kirkkososiologinen tutkimus lähteekin siitä lähtökohdasta, että kirkon voidaan nähdä sijoittuvan sekä julkiselle sektorille että niin sanottuun kolmanteen sektoriin. Henrietta Grönlund ja Anne Birgitta Pessi (2011, 229–239) osoittavat tutkimuksessaan sen, kuinka sama instituutio voi asemoitua eri tavoin eri toimintamuotojen osalta. He jakavat kirkon auttamistoiminnan ammatilliseen *institutionalisoituneeseen auttamistoimintaan*, seurakuntalaisten *ruohonjuuritason auttamistoimintaan* ja kirkon *vaikuttamistoimintaan*. Ruohonjuuri-

tason auttamistoiminnalla, esimerkiksi vapaaehtoistoiminnan muodossa, kirkko pyrkii edistämään yksilöiden toteuttamaa auttamistoimintaa niin että koko seurakunta kantaa vastuuta avun tarvitsijoista. Edellä mainitun toimintamuodon kautta kirkko paikantuu lähelle kansalaisyhteiskuntaa. Kirkon auttamistoiminnasta institutionalisoitunein ja järjestäytynein on ammatillinen diakoniatyö, joka täydentää julkista auttamistoimintaa. Tämän toimintamuodon kautta kirkko paikantuu lähelle julkista sektoria. Seurakuntien toimintaan liittyy näin sekä institutionaalinen että vapaaehtoissektoria muistuttava elementti ja seurakunnat paikantuvat kaksijakoisesti kansalaisyhteiskunnan ja valtion väliin. Tämä kaksijakoisuus heijastuu myös neuvotteluihin seurakuntadiakonian työnjaollisesta paikasta. Valdemar Kallunki (2010, 18, 58) lähestyy käytännöllisen teologian alan väitöskirjassaan kuntien ja seurakuntien välistä yhteistyötä maallisen ja uskonnollisen organisaation vuorovaikutuksena. Hänen mukaansa uskonnollinen luonne luo perustan seurakuntien yhteydelle kansalaisyhteiskuntaan.

Luterilaisten kirkkojen tulkinnat kirkon tehtävästä yhteiskunnassa voidaan uskontotieteilijä Heikki Pesosen (2004, 92) mukaan kiteyttää kahden hallintavallan opin näkökulmasta. Kahden hallintavallan oppi viittaa ajatukseen maallisesta ja hengellisestä elämänalueesta. Yhden tulkinnan mukaan kirkon tulee keskittyä hengelliseen elämänalueeseen ja jättää yhteiskunnalliset asiat maallisen hallintavallan hoidettavaksi. Toisen tulkinnan mukaan hengellisen elämänalueen tulee ulottua myös maalliselle elämänalueelle. Kolmas tulkinta näkee, että maallisella hengellisellä hallintavallalla on oma hallinnan alueensa, mutta kirkon tehtävä on hengellisen hallintavallan edustajana opastaa maallista hallintavaltaa eettisesti kestävään yhteiskunnalliseen toimintaan. Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa on esiintynyt Pesosen (2004, 93) mukaan kaikkia mainittuja tulkintoja. Edellä mainitut tulkinnat näkyvät myös neuvotteluissa seurakuntadiakonian työnjaollisesta paikasta, kuten tulen myöhemmin esittelemään.

Ammatillisen seurakuntadiakonian paikannus kirkkoinstituutioon näkyy kirkon työn toimintakulttuurissa. Abbottin (1988, 54) määrittelemänä kulttuurinen kontrolli viittaa siihen, kuinka ammattikunta pyrkii saamaan legitimaation jäljittämällä ja kiinnittämällä työnsä perusteet kulttuurisiin arvoihin. Kirkon kontekstissa teologiaa käytetään ideologisena työnjaon perusteluna. Kirkon maallinen toiminta voidaan oikeuttaa uskonnosta ja teologiasta käsin sisällyttämällä maallisiin tehtäviin uskonnollinen merkitys (Pesonen 2004). Esimerkiksi historioitsija Pirjo Markkola (2000, 103–113) on osoittanut tutkimuksessaan varhaisten diakonisojen kaksoisroolin kunnan ja seurakunnan sekä maallisten ja hengellisten odotusten ja velvollisuuksien jännitteessä. Hänen mukaansa diakonisojen maallisilla ja hengellisillä velvollisuuksilla oli hierarkkinen suhde, sillä maalliset velvollisuudet eivät saaneet syrjäyttää hengellisten velvollisuuksien hoitamista. Myös Ulla Jokela (2011) ottaa esille sosiaalityön väitöskirjassaan hengellisen ja sosiaalisen työn hierarkkisuuden. Hänen

tutkimuksessaan diakoniatyöntekijät arvottivat henkisen ja hengellisen auttamisen korkeammalle kuin ruumiillisen auttamisen. Hierakia näkyi sekä puheen tasolla että työn arjen käytännön valinnoissa.

Markkola (2000) tuo esille, että diakonissat olivat ennen kaikkea pappien auktoriteetin alla. Diakonissojen asemaan vaikutti sukupuoli ja naissukupuolen tuolloin itsestään selvä kytkös yksityiseen sfääriin, jolle aikakauden teologia tarjosi perustelut. Markkolan (2000, 115) mukaan diakonissojen kutsumus rakennettiin perinteisen mallin mukaan, jossa naisen kutsumus oli palvella Jumalaa puolisona, äitinä ja tyttärenä. Vaikka diakonissa työ oli julkinen tehtävä, diakonissa oli diakonissakodin tytär ja hän palveli äitinä avuntarvitsijoille.

Kirkon opin merkitys kirkon nykyisille työntekijöille tulee esille Kati Niemelän (2004, 253–255) tutkimuksessa seurakunnan työntekijöiden uskonnollisuudesta ja kirkkoon sitoutumisesta. Tutkimus osoittaa sen, että työntekijöiden ajattelun moninaisuudesta huolimatta seurakuntien hengellisen työn tekijät ovat yhtenäinen ja samanmielinen joukko tarkasteltaessa uskoa kristinuskon perustaviin uskonkäsityksiin. Etenkin diakoniatyöntekijät sitoutuivat tutkimuksessa vahvasti kirkon uskoon.

Kirkon oppiin vetoaminen ei kuitenkaan yksiselitteisesti ratkaise seurakuntadiakonian työnjaollista paikkaa. Kai Henttonen (1997) diakoniatiedettä käsittelevässä tutkimuksessaan ja Esko Ryökäs (2006) diakoniakäsityksen opillisia liittyviä käsittelevässä tutkimuksessaan ovat osoittaneet diakonian teologisten perustelujen ja tulkintojen moninaisuuden. Heidän mukaansa diakonian kirjallisuudessa on suuri hajanaisuus diakonian periaatteellisessa ymmärtämisessä. Ryökäs (2006, 2007) on osoittanut myöhemmässä tutkimuksessa, kuinka diakonian määrittelyssä on kyse usean eri asian määrittämisestä yhtä aikaa. Esimerkiksi diakonian vaikuttajista diakonian varhainen toimija, Otto Aarnisalo, esitteli diakoniaa määritellessään myös kirkkokäsitystään. Hänellä oli näkemys seurakunnan tehtävästä ja hän sovelsi sen diakonian määrittelyyn. Hänen mukaansa diakonia on paikallisseurakuntiin organisoitua, ei-lakimääräistä vapaata toimintaa. Kirkkohistorioitsija, Tampereen hiippakunnan piispa Erkki Kansanaho taas antoi Raamatulle normatiivisen tehtävän määrittää, miksi diakoniatyötä tulee tehdä. Ryökäs (2007) toteaa, että yritettäessä määrittellä oikeaa diakoniaa, samalla otetaan väistämättä kantaa monenlaisiin opillisiin seikkoihin.

Ajankohtainen keskustelu diakonian ja diakonian viran tulkinnasta käsittelee sitä, löytyvätkö Raamatusta perustelut nykyiselle sosiaalis-karitatiiviselle² tulkinnalle vai onko kyseessä väärinkäsitys (Collins 2009). Raamatuntutkija Kari Latvus (2009, 43) väittää australialaiseen raamatuntutkijaan John N. Collinsiin viitaten, että diakonia-johdannaisia ilmauksia on tulkittu nöyränä ja alistavana palveluna väärin. Saksasta 1800-luvulla syntynyt liike perusteli toimintansa Raamatun teksteillä, vaikka kyse oli ”oman yhteiskunnallisen ja kirkollisen tilanteen projisoimisesta varhaiskirkkoon”.

2 Karitatiivisuus-sana tulee latinan sanasta *caritas*, joka tarkoittaa rakkautta.

Käyttämämme diakonia-termi on Latvuksen (2009, 43) tutkimuksen mukaan ”nykyajan ilmaus, jolle me olemme antaneet merkityksen, jota sillä ei ollut antiikin maailmassa”. Varhaiskirkon diakonien tehtäväkuvaan kuului yleisempi seurakunnallinen vastuu mukaan lukien jumalanpalvelukset ja sakramenttien hoitoon osallistuminen. Edellä mainittuun keskusteluun on osallistunut mm. teologian tohtori Jari Jolkkonen (2006, 2008), joka näkee, että diakonian karitatiivinen palvelu on kirkolle välttämätön tehtävä. Hänen mukaansa karitatiivisesti painottuneella diakonian viralla on vahva raamatullinen pohja. Teologian tohtori Kari Kopperi (2009, 156–158) ottaa osaa keskusteluun kysyen, tuleeko diakonian ja diakonian viran ylipäätään perustua Raamattuun. Hän toteaa, että kirkossa halutaan korostaa toiminnan raamatullisia perusteita. Mikäli nykyinen sosiaalis-karitatiivinen diakonia ei näytä perustuvan Raamattuun, tulisiko siitä vetää se johtopäätös, että sosiaalis-karitatiivisesta diakoniasta on syytä luopua?

Raili Gothónin ja Eila Jantusen (2010) tutkimuksen mukaan diakoniatyöntekijöiden ammatillisuus ja osaaminen kiinnittyvät kristillisiin arvoihin. Hengellisen arvopohjan on esitetty vahvistavan diakoniatyöntekijöiden ammatillista identiteettiä (Purra 2001), toisaalta on tulkittu, että diakoniatyöntekijät pitävät työtään ensisijaisesti kutsumuksena ja toissijaisesti ammattina (Rask ym. 2003a). Esko Ryökäs (2000) kysyy tutkimuksessaan, millä tavalla hengelliseen työhön voidaan kouluttaa. Onko diakonia ylipäätään opittavissa? Hän tarkastelee tutkimuksessaan 1980-luvun koulutusudistuksen onnistuneisuutta diakoniaopiskelijoiden näkökulmasta. Tutkija toteaa, että koulutus koulutti enemmän diakoniseen ajatteluun kuin kirkon diakoniatyöhön. Opiskelijoilla oli pikemminkin kristillinen identiteetti kuin kirkollinen identiteetti. Vastaavanlaisia tuloksia on diakonia-alan koulutuksesta saatu myöhemmissäkin tutkimuksissa, joiden mukaan diakoniaopinnot eivät vahvista riittävästi kirkollista identiteettiä (Rask ym. 2003b, Ritokoski & Valtonen 2003).

Kun kristityt arvot kiinnittyvät henkilökohtaiseen kristillisyyteen, ei jaettuun kirkolliseen identiteettiin, kirkolliset arvot eivät perustele yhteistä ammatillista arvopohjaa. Teologi Pauli Niemelä (2004, 267–268) osoittaa tutkimuksessaan, millä tavalla kirkon työntekijät tukeutuvat erilaisiin auktoriteetilähteisiin. *Konservatiivit* vetoavat Raamattuun, kirkon traditioon ja kirkkoon instituutiona kun taas *liberaalit* arvioivat Raamattua ja kirkkoinstituutiota auktoriteettiasemasta huolimatta kriittisesti oman järjen avulla. Tutkija toteaa tutkimuksessaan, että näin myös kirkon päätöksenteossa tukeudutaan erilaisiin auktoriteetteihin, mikä tekee yhteisen mieliteen muodostamisen opillisissa asioissa vaikeaksi.

Näistä lähtökohdista kirkko instituutiona vaikuttaa myös siihen, millainen paikka naisammattilaisille on tarjolla kirkon työssä. Ensimmäinen naisille mahdollinen tehtävä kirkossa oli diakonissan työ, sillä diakonia nähtiin naiselle sopivaksi työksi. Muut kirkon virat ovat avautuneet naisille myöhemmin, sillä naisen ei ole ollut sopivaa julistaa tai opettaa kirkossa. (Kauppinen-Perttula 2004, Lehtiö 2002, Ryyinä-

nen-Karjalainen 2002.) Naisten tekemää kristillis-sosiaalista työtä tutkinut historioitsija Pirjo Markkola (1999, 2002) ja diakonissakasvatusta tutkinut sosiaalitieteilijä Ulla Maija Kauppinen-Perttula (1999, 2004) osoittivat tutkimuksissaan, kuinka diakonissan ammatti määriteltiin alun alkaenkin naisiseksi ammatiksi. Diakonissan kutsumus vapautti naisia ”naimattomuuden häpeästä” ja antoi mahdollisuuden kuulua ”hengelliseen eliittiin”. Toisaalta, pahimmillaan sisarkotijärjestelmä marginalisoi naisia idealisoimalla diakonissojen kuuliaisuutta ja itsensä uhraavaa mieltä. (Kauppinen-Perttula 1999, 4, 12.) Lea Henriksson (1989) on tutkinut sairaanhoitajien ammatillistumista diakonissakoulutuksen alkuvaiheista lähtien 1860-luvulta 1900-luvun alkukymmeneen. Hän lähestyi tutkimuksessaan hoiva-ammattaja professiointresseistä sekä naisten hoivatyön ja ammattikulttuurista käsin sekä osoitti, kuinka monin eri tavoin naisammatit ovat käyneet kamppailuja ammatillisen aseman saavuttamisesta.

Naisten pääsyä kirkollisiin tehtäviin on kirkkososiologi Eila Helanderin (2003) mukaan perusteltu ja vastustettu erilaisin argumentein. Naisten osallistumista kirkollisiin tehtäviin on perusteltu vetoamalla tasa-arvoon. Vasta-argumenttina on kuitenkin sanottu, ettei tasa-arvo kuulu kirkkoon. Yhteiskunnallisissa argumenteissa on esitetty, että kirkon on seurattava yhteiskunnan kehitystä, kun taas teologisilla argumenteilla naisten oikeuksia on Helanderin (2001) mukaan sekä puollettu että rajattu. Sukupuolittuneen hierarkian purkaminen työyhteisöissä on hidasta, erityisesti kun sitä ylläpidetään uskonnollisilla opinkappaleilla (Jalagin 2006). Kirkon autoritaarinen ja patriarkaalinen johtamistraditio pitää sisällään sanallisia ja sanattomia sopimuksia (Ryyänen-Karjalainen 2002, 159). Näihin sopimukseen puuttuminen voi horjuttaa kirkon näennäisesti tasapainoisia hierarkkisia rakennelmia.

Kirkolliskokouksen naispappeuskeskusteluja tutkinut Seija Molina (2010, 166–167) kuvaa kirkon sosiaalista järjestelmää sellaiseksi, jossa naisen paikka hierarkiassa on alempana kuin miehen. Naispappeuskeskusteluissa konflikti koskee tutkijan mukaan ennen kaikkea toimijoiden sukupuolisesti määrittäytyneitä positioita kirkon rakenteissa ja arvotusjärjestelmissä. Myös feministiteologi Elina Vuola (1994) on esittänyt, että sukupuolijako ja -hierarkia ovat keskeisellä sijalla kristillisen teologian rakenteessa. Molina (2010, 166–167) tulkitsee, että vaikka naispappeuden hyväksymisen myötä naiset ja miehet tekivät uuden sukupuolisopimuksen, miehet jäivät alueille, jolla heidän on mahdollista edelleen olla hierarkkisesti ylempänä.

Olen edellä käsitellyt sitä, millainen sosiaalinen ja kulttuurinen toimintaympäristö kirkko on aikaisempien tutkimusten näkökulmasta. Olen erityisesti pyrkinyt avaamaan sitä, millainen toimintaympäristö kirkko on naisammattilille. Diakoniam ammatti on naisten ammatti – paitsi historiallisilta juuriltaan (Kauppinen-Perttula 2004, Lehtiö 2002, Markkola 2002) myös nykyiseltä demografialtaan. Vuonna 2010 diakoniatyöntekijöistä yli 90 % oli naisia (Diakoniatyöntekijöiden Liiton toimintakertomus 2010). Hyvinvointityön perinteinen työnjako on perustunut siihen, että miehet johtavat ja naiset hoitavat (Simonen 1990, Henriksson 1998, Tedre 1999,

Wrede 2001). Miesvaltaiset ammattikunnat ovat usein määritelleet hoiva-ammattilaisten toimivallan rajoja (Öberg 1996, Evertsson 2002).

3.2 Seurakuntien diakoniatyöntekijöiden työnjaollinen paikka

Seurakuntien diakoniatyöntekijöiden työnjaollista paikkaa on aikaisemmissa tutkimuksissa tarkasteltu suhteessa terveydenhuoltoon ja sosiaalityöhön. Valitsen tässä luvussa tarkasteluni jäsenyykseksi nämä tulkinalliset ulottuvuudet, koska diakoniatyöntekijät saavat kirkollisen koulutuksensa ohella joko terveydenhuollon tai sosiaalialan koulutuksen. Diakoniatyön toimialueen muotoutumisessa terveydenhuollolliset ja sosiaaliset näkökohdat ovat kautta ammatin historian olleet keskeisiä rajatyön ja työnjaollisten neuvottelujen kohteita. Diakoniatyön tutkimuksen kenttä on hyvin monitieteellinen, joten en näe aikaisemman tutkimuksen jaottelemista tieteenala-kohtaisesti tämän tutkimuksen kannalta kovin hyödylliseksi aikaisemman tutkimuksen jäsenyykseksi.

Seurakuntien diakoniatyöntekijät ja terveydenhuolto

Terveydenhuollon näkökulmasta tehdyt tutkimukset ovat pääsääntöisesti olleet mikrotason tutkimuksia työpaikkatason työnjaosta ja diakonisojen työn sisällöstä. Yhtenä näkökulmana niissä ovat olleet diakonisojen tehtävät ja rooli suhteessa julkisen sektorin terveydenhuollon toimijoihin. Olen sisällyttänyt tähän osioon sekä sellaisia tutkimuksia, joita on tehty hoitotieteen näkökulmasta sekä sellaisia, joissa tutkimuksen kohteena on ollut diakoniatyöntekijät ja terveydenhuolto.

Hannu Mustakallio (2001) ja Timo Määttä (2004) ovat tutkineet seurakuntadiakonian varhaista ammatillistumista ja diakonisojen työtä seurakunnissa. Mustakallion (2001) tutkimus käsitteli Oulun diakonissalaitoksen historiaa ja Määttän (2004) väitöskirja Kalajoen rovastikunnan diakoniatyötä. Tutkimukset tuovat esille diakonisojen työtä seurakunnissa, paikallista työnjakoa sekä seurakuntadiakonian eetosta ja työkäytäntöjä. Molemmissa tutkimuksissa käytettiin laajaa historiallista dokumenttiaineistoa. Jouko Sihvon (1969) tutkimus *Diakonia – kutsumus ja ammatti* (1969) käsitteli 1960-luvun diakonisojen suhtautumista seurakuntatehtäviin. Tutkimuksen taustalla oli seurakuntien vaikeus saada diakoniatyöntekijöitä palvelukseen. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää syitä siihen, miksi diakonissat eivät haekutuneet riittävässä määrin seurakuntiin työskentelemään. Sihvo (1969) käytti tutkimuksessaan Parsonsin (1937) toiminnan teorian mallia tutkiessaan seurakunnissa, kirkollisissa laitoksissa ja sairaaloissa sekä valtion ja kuntien laitoksissa ja sairaaloissa työskentelevien diakonisojen suhtautumista seurakunnallisiin tehtäviin. Sihvon (1969) mukaan vetovoima seurakuntatyöhön oli heikentynyt työnkuvan epämääräi-

syiden sekä työn ja koulutuksen vastaamattomuuden vuoksi samalla kun diakonisjojen ammatillistuminen oli voimistumassa.

1960-luvulla julkaistiin kaksi sosiologista tutkimusta, joissa selvitettiin diakonissan ja terveydenhoitajan välistä työnjakoa. Elina Haavio-Mannila (1962) julkaisi Suomen Terveystieteiden ja Lääkintöhallituksen kansanterveysosaston toimesta suoritetun tutkimuksen kotona sairastavien hoidon tarpeesta Suomen maalaiskunnissa. Sirkka Sinkkonen (1965a–d) tutki diakonissan työtä ja roolia pääkaupunkiseudulla. Tutkimukset osoittivat diakonisjojen tiiviin yhteistyön kunnallisen terveydenhuollon kanssa. Toimialue oli tuolloin jaettu terveystieteiden ja diakonissan kesken asiakkaiden ikäluokan mukaan, mutta diakonisjojen työn sisältö alkoi kuitenkin vähitellen eriytyä sairaanhoitajien ja terveystieteiden työstä hengelliseen ja henkiseen huoltoon. (Sinkkonen 1965a.) Sinkkonen (1965b) osoitti tutkimuksessaan diakonissan diffuusin roolin terveydenhuollon ja sielunhoidon jännitteessä. Työn muutoksen myötä he kokivat koulutuksensa ja työnsä sisällön olevan ristiriidassa koulutuksen painottuessa sairaanhoitoon ja työn sielunhoitoon. Diakonissjojen oli vaikea ratkaista, mitkä tehtävät kuuluivat heidän työnkuvaansa ja mitkä eivät (Sinkkonen 1965a).

Diakonissjojen työnjaollista paikkaa tarkastelee myös terveystieteiden maisteri Maire Vuotin (2005) pro gradu -tutkielma diakonissjojen työn muotoutumisesta vuoden 1972 voimaan tulleen kansanterveyslain jälkeen. Tutkimuksen aineistonkeruumenetelmänä oli kahden diakonissan elämäntapa-haastattelut. Tutkimus osoittaa, että kansanterveyslain jälkeen sairaanhoidollisten tehtävien ohella diakonissjojen työssä korostui henkinen ja hengellinen huolto. 1980-luvulla tutkimuksen diakonissjat alkoivat määrätietoisesti ohjata sairaanhoidollisia toimenpiteitä tarvitsevat terveyskeskuksiin ja työ keskittyi aikaisempaa enemmän yhteisöllisyyden tukemiseen. 1990-luvun yhteiskunnallisten muutosten myötä hädän työ suuntautui moninaisuuden kohtaamiseen, verkostoitumiseen ja sosiaalipoliittiseen toimintaan. Vuoti tiivistää diakonissan työn yhteiskunnan palveluita täydentäväksi toiminnaksi, jonka ominta aluetta olivat ihmisen kokonaisvaltainen kohtaaminen ja yhteisöllisyyden tukeminen.

Diakonissjojen työn sisältöä on pyritty määrittelemään ja käsitteellistämään diakoninen hoitotyö -käsitteen avulla. Sirja Möttönen (1994) käytti ensimmäisenä pro gradu -tutkielmassaan diakoninen hoitotyö -käsitettä. Hänen tarkoituksenaan oli kuvata diakonissan ammattikuvan ja diakonissakoulutuksen tavoitteiden erityispiirteitä sekä diakonisen hoitotyön sisältöä diakonissakoulutuksessa. Hän näki diakonisen hoitotyön tietoperustaksi hoitotieteen, teologian ja niiden soveltamat tieteet. Käsitettä on tämän jälkeen käytetty useissa hoitotieteellisissä pro gradu -tutkielmissa. Kotisalo (2002) käytti diakoninen hoitotyö -käsitettä tutkiessaan diakonissjojen näkemyksiä työstään Kuopion hiippakunnan seurakunnissa. Diakoninen hoitotyö toteutuu tutkimuksen mukaan diakonissjojen työssä sellaisten avunmuotojen kautta

kuin toivon mahdollistaminen, sielunhoidollinen keskustelu, yksinäisyyden kohtaaminen, ihmisten voimavarojen vahvistaminen ja terveyteen liittyvä ohjaus. Jauhosen (2006) tutkimuksessa tarkasteltiin Diakonia-ammattikorkeakoulusta valmistuneiden diakonisojen arvioita psykoemotionaalisen hoitamisen taidoistaan ja mahdollisuuksista sekä hengellisen tukemisen yleisyydestä diakonissan työssä. Siinä missä Kotisalonen (2002) vastaajat työskentelivät seurakunnissa, Jauhosen (2006) tutkimukseen vastanneista suurin osa työskenteli julkisen sektorin palveluksessa.

Marjatta Myllylä (2004) on pyrkinyt väitöskirjassaan selkiyttämään diakoninen hoitotyö -käsitettä. Hän käytti tutkimuksen empiirisenä aineistona diakoniaan suuntaavien sairaanhoidon opiskelijoiden, diakonian opettajien, sairaanhoitajien ja potilaiden kirjoituksia ja haastatteluja. Myllylän mukaan diakonisessa hoitotyössä on kyse ammatillisesta palvelemisesta, jossa käytetään hoitotyön auttamismenetelmien lisäksi karitatiivisia ja liturgisia auttamismenetelmiä. Raili Gothóni ja Eila Jantunen (2010) ovat jatkaneet omassa tutkimuksessaan käsiteanalyysiä diakoninen hoitotyö -käsitteestä. Heidän aineistonsa koostui sairaanhoitaja-diakonissaopiskelijoiden opinnäytetöistä, diakonista hoitotyötä käsittelevistä tutkimuksista ja diakoniatyöntekijöille tehdyn kyselyn vastauksista. Diakonisen hoitotyön välttämättömiksi edellytyksiksi tutkimuksessa nostettiin aineiston perusteella ammatillinen toiminta, diakoniatyöntekijän kristillinen ihmiskäsitys ja lähimmäisenrakkaus. Tutkijat toteavat kirjallisuushaun perusteella, että diakoninen hoitotyö -käsite puuttuu muista kielistä. He arvelevat sen johtuvan suomalaisen diakoniatyön ja sen organisoitumisen erityisestä luonteesta. Käsiteanalyysinsä päätteeksi Gothóni ja Jantunen (2010) esittävät, että hoidollinen diakoniatyö -termi kuvaa diakonissan työtä seurakunnassa paremmin kuin diakoninen hoitotyö -termi. Edellinen termi korostaa sitä, että pääsanana on diakoniatyö eikä hoitotyö.

Tutkimusta diakoniatyöntekijöiden työnkuvasta on hallinnut lähestymistapa, jossa diakoniatyöntekijöiltä on kysytty oman työnsä sisällöstä. Lea Rättyä (1998) tutki hoitotieteelliseen alaan kuuluvassa pro gradu -tutkielmassa diakoniatöimistöjen asiakkaiden kokemuksista avun ja tuen saamisesta. Tutkija käytti sosiaalinen tuki -käsitettä. Tutkimuksen mukaan sosiaalisen tuen tarvetta tuottivat hengelliset, taloudelliset ja sosiaaliset vaikeudet sekä terveyttä uhkaavat tekijät. Tuen muodot tutkija luokitteli emotionaaliseen, henkiseen ja instrumentaaliseen tukeen. Rättyän (2004) tutkimuksen mukaan diakoniatyöntekijät kokevat työssään tärkeäksi ihmisen intensiivisen kohtaamisen ja kokonaisvaltaisen tukemisen. Väitöskirjassaan Rättyä (2010) analysoi diakoniatyöntekijöiden käsityksiä työnsä sisällöstä ja yhteiskunnallisten muutosten tuomia haasteita työhön. Diakoniatyöntekijät kokivat olevansa sillanrakentajia ihmisten ja eri yhteisöjen välillä. Rättyän (2010) mukaan diakoniatyö edistää yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen terveyttä ja hyvinvointia.

Leena Tervonen-Goncalvesin (2006) tutkimus kirkon roolista terveyden edistämässä on makrotason tutkimus kirkollisen politiikan teosta. Hän on tutkinut Portugalin, Englannin ja Suomen enemmistökirkoja terveyden edistämispoliittikan

toimijoina aineistoinaan kirkkojen ohjelmalliset asiakirjat. Suomen evankelisluterilaisen kirkon osalta aineistona oli Kirkon diakonian ja yhteiskuntatyön toimialan kaksi asiakirjaa: *Vastuun ja osallisuuden yhteisö. Diakonia- ja yhteiskuntatyön linja 2010* vuodelta 2003 ja *Osallisuuden ja jakamisen yhteisö. Suuntaviivoja diakonia- ja yhteiskuntatyön kehittämiseen* vuodelta 1995. Tutkimuksessaan hän hämmästelee sitä, ettei Suomen evankelisluterilainen kirkko ole profiloitunut em. asiakirjoissa terveyden edistämisessä. Tutkijan mielestä kirkot voidaan nähdä merkittäväksi terveyden edistämisen resurssiksi. Kaisa Kinnunen (2009) toteaa tutkimuksessaan, että vaikka kirkko on profiloitunut 1990-luvun laman aikana syrjäytyneiden taloudellisessa tukemisessa, diakoniatyöhön on kuulunut piilossa olevaa terveyden edistämistä. Kinnusen (2009) tutkimuksessa kartoitettiin huono-osaisten palveluiden laatua ja saatavuutta diakoniatyöntekijöiden teemahaastatteluilla ja Diakoniarahaston avustushakemusten avulla. Tutkimuksen tulosten mukaan diakonian apua sairauksiin hakivat erilaiset väliinputoajaryhmät, kuten ylivelkaantuneet, pitkään perusturvan varassa eläneet ja moniongelmaiset. Diakoniatyöntekijät havaitsivat diakonian perustyömuotojen kautta terveysongelmia ja avun tarvetta sekä tekivät nykyisten toimintamuotojen puitteissa ennaltaehkäisevää ja terveyttä ylläpitävää työtä. Tärkeimmät terveyteen liittyvän avun muodot olivat henkistä ja sosiaalista tukea ja asiakkaan oppaana toimimista konkreettisten hoitotoimenpiteiden sijaan. Tutkijan mukaan tämänkaltaisia tukitoimenpiteitä ei ole riittävästi saatavilla julkisesta palvelujärjestelmästä.

Terveydenhuollon näkökulmasta seurakuntien diakoniatyöntekijöiden työnjollinen paikka on muuttunut konkreettisesta avun antamisesta henkisen avun antamiseen seurakuntien diakoniatyön itsenäistyttyä kuntien terveydenhuollosta.

Seurakuntien diakoniatyöntekijät ja sosiaalialan työ

Sosiaalialan näkökulmasta tehdyissä tutkimuksissa on selvitetty diakoniatyöntekijöiden työtä sosiaalisena työnä. Tutkimukset eivät käsittele vain diakonien työtä, vaan niissä käsitellään diakonien ja diakonissojen työtä diakoniatyöntekijä-nimikkeen alla. Niissä on selvitetty diakonian asiakkaiden avun tarvetta, auttamisen keinoja ja kirkon diakonian roolia sosiaalisessa työssä.

Jouko Sihvo (1974) selvitti 1970-luvulla diakonien koulutuksen ja työn saatavuutta. Yhteiskunnallisen sosiaali- ja terveydenhuollon kehittyessä työn alueen määrittelemisen oli diakonian keskeisiä kysymyksiä. Tutkimuksen diakonit mielsivät omaksi toimialueekseen sielunhoidon ja henkisen auttamisen. Pauli Niemelä (1986) tarkasteli seuraavalla vuosikymmenellä sosiaalialan tutkimuksessaan diakonin ammattikuvaa suhteessa sosiaalityöntekijään. Vastaajina oli diakoniatyöntekijöiden lisäksi diakonia-alan opiskelijoita, pappeja, lehtoreita, sosiaalityöntekijöitä ja diakonien kouluttajia. Tutkimuksen vastaajat näkivät diakonin ennen kaikkea sielunhoitajana ja keskustelijana. Teologit ja sosiaalityöntekijät näkivät diakonin työn läheiseksi diakonissan työn kanssa, diakonit itse taas painottivat läheisyyttä sosiaalityöhön.

Niemelä (1986) kiteytti, että diakonit saavat työn perustan teologiasta, menetelmät sosiaalipsykologiasta ja tavoitteensa sosiaalipolitiikalta.

Diakoniatyö sosiaalisena työnä on kiinnostanut tutkijoita enenevässä määrin 1990-luvun laman jälkeen. Tutkimukset ovat käsitelleet diakoniatyöntekijöiden työskentelyä köyhien parissa, taloudellista avustamista, syrjäytyneisyyttä ja huono-osaisuutta. Kristiina Ylösen (1993) yhteiskuntatieteellisen alan pro gradu -tutkielma selvitti diakonian asiakkaiden avun tarvetta. Tutkimus osoitti, että 1990-luvun alussa työikäisten asiakkaiden yleisin ongelma oli taloudelliset vaikeudet sekä erilaiset sosiaaliset ongelmat. Eläkeikäiset käsittivät diakoniatyöntekijöiden asiakkaista lukumääräisesti lähes puolet. Heidän yleisin ongelmansa oli yksinäisyys. Tutkimuksessa selvitettiin myös diakoniatyöntekijöiden käyttämiä auttamisen muotoja, joista yleisin oli sielunhoito ja muu keskustelu. Taloudellista apua sai yli viidennes diakoniatyön asiakkaista. Tutkimuksen diakoniatyöntekijät näkivät, että kolmasosan heidän asiakkaistaan voisi hoitaa vapaaehtoinen, jolloin työntekijät voisivat keskittyä kriisissä olevien henkilöiden ja muiden erityistä ammattitaitoa vaativien asiakkaiden auttamiseen. Tutkija näki tulevaisuuden työn haasteeksi verkostojen rakentamisen ihmisen tueksi.

Diakoniatyön roolia suhteessa kunnan sosiaalitoimeen on tutkittu useissa tutkimuksissa. Hilkka Riisio (2004) tarkasteli yhteiskuntapolitiikan pro gradu -tutkielmassaan diakoniatyötä sosiaalipoliittisena toimintana 1990-luvun alussa Diakonia-lehdessä julkaistujen diakoniatyöntekijöiden kirjoitusten pohjalta. Diakonia näyttäytyi tutkimuksessa sielunhoitona ja karitatiivisena toimintana. Riisio kysyi, voisiko diakoniatyöntekijä löytää paikkansa yhteiskunnan sosiaali- ja terveydenhuollon järjestelmässä hengellisin valmiuksin varustettuna erityisosajana. Kirkkososiologi Anne Birgitta Yeungin (2006, 185–188) tutkimuksessa Suomen evankelisluterilaisen kirkon rooli hyvinvointipalveluiden toimijana esitettiin erilaisina orientaatioina, joissa korostettiin joko sosiaalista auttamista tai kirkon hengellistä tehtävää. Grönlund & Hiilamo (2005, 2006) olivat tutkimuksessaan kiinnostuneista siitä, millä tavalla diakoniatyö jäsentyy osaksi suomalaista hyvinvointivaltiomallia. Aineistona käytettiin huono-osaisuutta kuvaavia kuntatilastoja ja seurakuntien diakoniatoimintaa kuvaavia diakoniatilastoja. Tutkimuksen mukaan diakoniatyön työmuodot olivat siinä määrin yhteydessä alueelliseen huono-osaisuuteen, että diakonian voidaan sanoa paikkaavan julkisen avun jättämiä paikkoja. Diakonia oli paneutunut taloudelliseen avustamiseen erityisesti niissä kunnissa, joissa on suhteessa eniten taloudellista huono-osaisuutta. Kallunki (2010) totesi tutkimuksessaan, että sosiaalityön ja diakonian toimintakentät ovat heikosti eriytyneitä diakoniatyön toimiessa yhteiskunnallisten palveluiden jatkeena. Diakoniatyön ja sosiaalitoimen yhteistyötä tarkastellaan myös Kallungin, Pesosen ja Yeungin (2006) tutkimuksessa. Tutkijat paikantavat kirkon valtion ja kuntien hyvinvointipolitiikan epäviralliseksi tukijaksi, jolle kansalaisyhteiskuntaan kytkeytyvä luonne antaa enemmän joustavuutta kuin puhtaasti julkisoikeudelliselle organisaatiolle. Tutkijoiden mukaan diakoniatyön ja sosiaalitoimen

yhteistyötä helpottaa tavoitteiden yhteisyys. Diakoniatyön hengellinen elementti tuo kuitenkin jännitettä yhteistyöhön.

Sosiaali- ja terveysalan asiantuntijaorganisaatio Stakesin tutkijoiden Juhani Iivarin ja Jouko Karjalaisen (1999) tutkimus epävirallisesta avusta perusturvan paikkaajana osoitti diakoniatyöntekijöiden jännitteisen suhtautumisen taloudelliseen auttamiseen diakonian avun muotona. Suhtautuminen taloudelliseen avustamiseen vaihteli suuresti: osa diakoniatyöntekijöistä koki palanneensa diakonian perustehtävään taloudellisen avustamisen myötä, osa taas näki, ettei kirkon tulisi tehdä hyvinvointivaltiolle kuuluvia tehtäviä. Jännitteisyys henkisen ja taloudellisen avun välillä on tullut esiin myös useissa muissa seurakuntien diakoniatyötä käsittelevissä tutkimuksissa. Teologian alaan kuuluvassa Paavo Kettusen (2001) tutkimuksen diakoniatyöntekijät kokivat jännitteisyyttä taloudellisen auttamisen ja sielunhoidon välillä. He ymmärsivät työnsä sielunhoitopainotteisena. Kallunki (2010) havaitsi tutkimuksessaan, että diakoniatyöntekijät kannattivat seurakuntien hengellistä hyvinvointiroolia. Tutkijan mukaan seurakuntien uskonnollisella tehtävällä on ihmisen hyvinvointia tuleva ulottuvuus, mikä yhdistää kuntien sekulaarin hyvinvointitehtävän ja seurakuntien uskonnollisen tehtävän. Juntunen (2006) yhdisti tutkimuksessaan diakonian taloudellisen auttamisen elementeiksi aineellisen, henkisen ja hengellisen tuen.

Jokela (2011) pohtii tutkimuksessaan sitä, että yhteiskunnan hyvinvointipalveluiden täydentäjän rooliin joutuminen saattaa olla yksi syy siihen, miksi diakoniatyöntekijät ilmaisevat olevansa kiinnostuneempia henkisestä ja hengellisestä auttamisesta kuin sosiaalisesta auttamisesta. Paikkaamalla yhteiskunnan palveluiden aukkoja diakoniatyö itse asiassa sallii hyvinvointivaltiota purkavan kehityksen.

Sosiaalisen työn näkökulmasta seurakuntien diakoniatyöntekijöiden työnjaollinen paikka on muuttunut henkisen avun antamisesta konkreettisen avun antamiseen. Samalla diakoniatyöntekijät ovat joutuneet pohtimaan omaa rooliaan suhteessa yhteiskunnan hyvinvointitehtävään.

3.3 Aikaisempien tutkimusten haasteet tälle tutkimukselle

Tutkimuskirjallisuudessa ammatillista seurakuntadiakoniaa on määritelty samankaltaisesti moneen eri suuntaan. Tutkijat ovat olleet kiinnostuneita ennen kaikkea seurakuntien diakoniatyöntekijöiden työnjaollisesta paikasta. Vähemmälle huomiolle on jäänyt se sosiaalinen ja kulttuurinen *toimintaympäristö*, jossa seurakuntien diakoniatyöntekijöiden työnjaollista paikkaa määritellään.

Tutkimukset osoittavat, kuinka diakoniatyöntekijät ovat etsineet omaa paikkaansa suhteessa julkiseen sosiaali- ja terveydenhuoltoon. Työn sisältöä ja avunantamisen keinoja on pyritty selkiyttämään esimerkiksi diakoninen hoitotyö -käsitteen avulla. Tutkimukset seurakuntadiakoniasta sosiaalisena työnä ovat keskittyneet ennen kaikkea taloudelliseen auttamiseen ja diakoniatyöntekijöiden rooliin sosiaalitur-

vajärjestelmän ongelmakohtien paikkaajana. Eri tutkimuksissa nostetaan esille diakoniatyöntekijöiden *diffuusi rooli* (Sinkkonen 1965a, Markkola 2000) konkreettisen sekä henkisen ja hengellisen avun antajina. Julkisten hyvinvointipalveluiden lisääntymisen myötä diakoniatyöntekijät ovat siirtyneet enenevässä määrin konkreettisen avun antamisesta henkisen ja hengellisen avun antamiseen, jota he ovat kutsuneet myös sielunhoidoksi.

Aikaisemmissa tutkimuksissa diakoniatyöntekijöiden työnjaollista paikkaa on tarkasteltu pääsääntöisesti yksilön näkökulmasta. Tutkimukset ovat dokumentoineet diakoniatyöntekijöiden työn muutosta ja siihen liittyviä tekijöitä. Tämän tutkimuksen kohteena on seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialue ja asema *organisoi-tujen toimijatahojen* käsitysten valossa. Lähestyn seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialuetta yhteiskunnallisena ja kontekstuaalisena ilmiönä, jota ylläpidetään ja muokataan sosiaalisesti ja kulttuurisesti. Toimijalähtöinen tarkastelu nostaa esille yhtäältä sen, mitä ihmiset tekevät rakentaessaan ammatteja ja toisaalta sen, miten näitä pyrkimyksiä eri asiayhteyksissä ja toimintaympäristöissä kulloinkin kulttuurisesti perustellaan.

Seurakuntien diakoniatyöntekijöitä käsittelevä aikaisempi tutkimus on keskittynyt diakoniatyöntekijöiden työnjaolliseen paikkaan työpaikkatasolla. Vähemmälle huomiolle tutkimuksissa ovat jääneet kirkon *päätöksentekojärjestelmän* tason linjaukset seurakuntadiakonian paikasta. Tämän tutkimuksen aineisto tuo esille sen, millä tavalla ammatillista seurakuntadiakoniaa määritellään kirkon hallinnollisissa asiakirjoissa.

Suomalaista seurakuntadiakoniaa käsittelevissä tutkimuksissa diakoniatyöntekijöiden työtä on lähestytty lähinnä teologian, hoitotieteen ja sosiaalitieteiden näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa tuon esille uuden näkökulman. Tarkastelen seurakuntien diakoniatyöntekijöitä *ammattien sosiologisesta* näkökulmasta, jota on harvemmin käytetty suomalaisessa kirkon työtä ja ammatteja käsittelevissä tutkimuksissa. Abbottin (1988) teoriaa ammattien järjestelmästä ei ole aikaisemmin käytetty suomalaisessa kirkon ammatteja käsittelevissä tutkimuksissa.

Aikaisempi tutkimus osoittaa, miten erilaisia sisältöjä ja tulkintoja seurakuntadiakonialle on annettu. Myös ihannekuvat vaihtelevat. Tulkintakehyksestä riippuen teoreettiset näkökulmat ja käsitteet eroavat toisistaan, mutta myös ymmärrys ja tulkinta tutkimuskohteesta vaihtelevat. Tieteenfilosofinen relativismi korostaa eri tutkimusnäkökulmien ja tiedollisten intressien vaikutusta tiedon sisältöön; yksimielisyys tieteessä ei ole mahdollista eikä tarpeellistakaan (Kakkuri-Knuutila & Heinlahti 2006). Omassa tutkimuksessani tukeudun sosiaaliseen konstruktionismiin (Berger & Luckmann 2000), jonka mukaan tieteellinen tutkimus, sen näkökulmat, käsitteen muodostuksen tavat ja tutkimustulokset rakentavat sosiaalista todellisuutta. Tämä ajattelutapa lähtee siitä, että seurakuntadiakoniaa käsittelevä tutkimus – siten myös tämä tutkimus – rakentaa ja muokkaa käsitystä suomalaisesta seurakuntadiakoniasta.

4

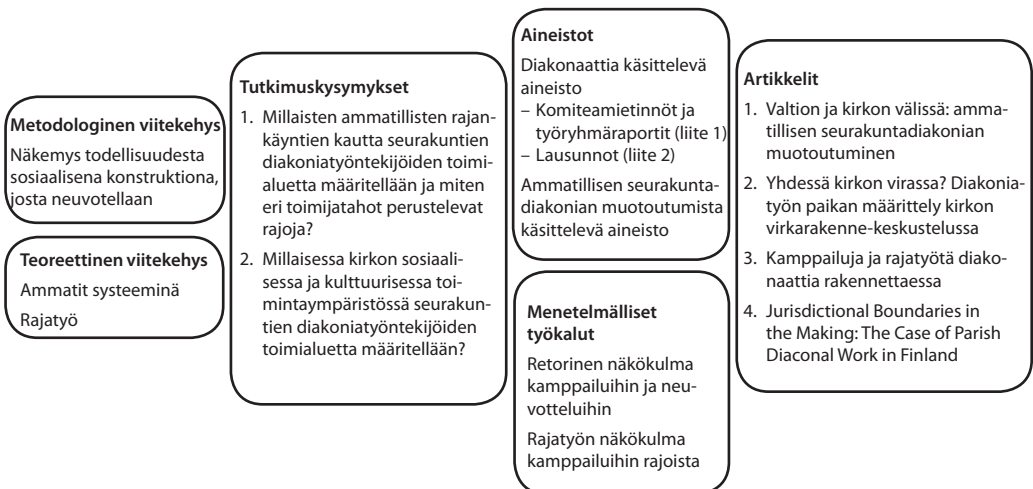
TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa esittelen sen, millä tavalla olen toteuttanut tämän tutkimuksen. Esittelen ensin tutkimuskysymykset sekä tutkimusasetelman. Tämän jälkeen esittelen tutkimusaineiston ja tutkimuksen menetelmälliset valinnat. Lopuksi kuvaan tutkimusprosessin ja sen vaiheet.

4.1 Tutkimuskysymykset ja -asetelma

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Millaisten ammatillisten rajankäyntien kautta seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialuetta määritellään ja miten eri toimijatahot perustelevat rajoja?
2. Millaisessa kirkon sosiaalisessa ja kulttuurisessa toimintaympäristössä seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialuetta määritellään?

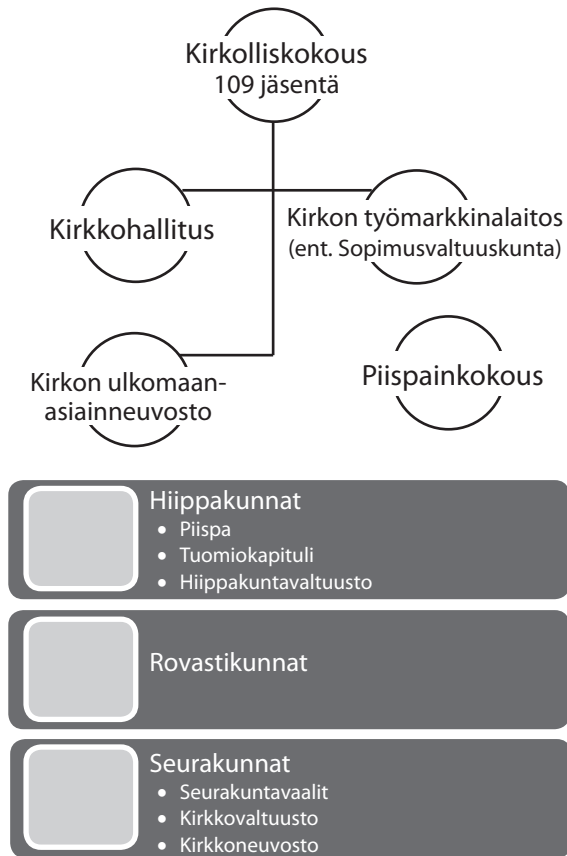
Kuvio 1. Tutkimusasetelma

4.2 Tutkimusaineisto

Tässä luvussa esittelen sen, millaisin tutkimusaineistoin ja miten lähdin jäljittämään seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialuetta ja sen sosiaalista ja kulttuurista toimintaympäristöä. Samalla kontekstoin aineistoa kirkon monitahoiseen organisaatioon. Abbottin (1988, 59–60) mukaan ammatin toimialuetta määritellään kolmella eri areenalla eli 1) lainsäädännön tasolla ja hallinnossa, 2) työpaikkatason työnjaossa sekä 3) julkisuudessa. Hän korostaa että Manner-Euroopassa julkisuutta ja niin sanottua suurta yleisöä (”public”) edustavat valtiot. Euroopassa valtiolla on ollut Yhdysvaltoihin verrattuna suurempi vaikutus ammattien muotoutumiseen (Brante 1990, Konttinen 1991). Pohjoismaiset professiotutkijat Burrage, Jarauscha ja Siegrist (1990) lisäävät toimijatahoihin valtion, käytännön työntekijöiden ja palveluiden käyttäjien lisäksi koulutusinstituutiot.

Valitsin tutkimukseni pääaineistoksi diakonaattia käsitteleviä kirkon hallinnollisia dokumentteja. Kyseiset dokumentit sisältävät lainsäädännöllisiä muutosesityksiä, niistä käytyä keskustelua ja eri toimijatahojen kannanottoja ja perusteluja. Burragen, Jarauschin ja Siegristin (1990) jaottelua hyödyntäen voidaan kirkon kontekstissa (kuvio 2) ajatella, että valtion sijaan kirkon keskushallinto käyttää lainsäädännöllistä ja hallinnollista valtaa. Palveluiden käyttäjien ja suuren yleisön ääni tulee ilmi lähinnä rovastikuntien lausunnoissa. Seurakuntalaisten ääni jää tämän tutkimuksen aineistossa varsin hiljaiseksi. Muutamassa rovastikunnan lausunnossa niin sanotut maallikkojäsenet ilmaisevatkin, etteivät he osaa ottaa kantaa kyseiseen asiaan. Käytännön työntekijöiden ääntä käyttävät tässä tutkimuksessa ammattijärjestöt ja rovastikunnat. Myös kirkollisilta koulutusinstituutioilta on pyydetty omat lausuntonsa. Hiilamo (2008) on todennut, että vuosia kestäneessä diakonaattiprosessissa on ollut nähtävissä se, ettei eri toimijatahojen vallanjako ole ollut kaikilta osin selkeä. Kirkollisen päätöksenteon hajaantuneisuus näkyy siinä, että diakonaattiprosessissa on syntynyt lukuisia erilaisia tekstejä ja niiden ympärillä käytäviä keskusteluja. Tämän tutkimuksen kannalta se merkitsee sitä, että aineisto avaa useiden eri kirkollisten toimijoiden näkemyksiä diakonaatista.

Olen jaotellut tutkimusaineiston kahteen ryhmään: (1) ammatillisen seurakuntadiakonian muotoutumista käsittelevään aineistoon ja (2) diakonaattia käsitteleviin kansallisiin politiikkadokumentteihin. Artikkeleissa kykenin esittelemään aineistoa vain rajallisesti. Tässä luvussa esittelen aineiston laajemmin ja kontekstoin diakonaattia käsittelevän aineiston diakonaattiprosessiin. Anssi Peräkylää (1995) lainaten tutkimuksen aineisto on syntynyt tietystä tilanteesta ja tiettyä tarkoitusta varten. Kuviossa 2 on esitelty aineiston institutionaalinen konteksti eli kirkon hallinnollinen järjestelmä ja sen eri toimijatahot.

Kuvio 2. Kaavio kirkon hallinnollisesta järjestelmästä (www.evl.fi 2011)

Ammatillisen seurakuntadiakonian muotoutumista käsittelevä aineisto

Lähdin tutkimuksessani liikkeelle ammatillisen seurakuntadiakonian historiasta. Jorma Kalelan (2000, 71) mukaan historian tutkijat eivät pääse aloittamaan työtään ”tyhjältä pöydältä”, sillä muut ovat jo tulkinneet ja käsitteellistäneet tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä. Siten ei ole olemassa objektiivista todellisuutta, jota historian tutkija voisi kuvata. Ilmiöstä esitettyjen väitteiden ja tulkintojen kestävyyttä voidaan sen sijaan arvioida. Jäsennän tässä tutkimuksessa analyttisesti seurakuntadiakonian muotoutumisen osaksi kunnan ja seurakunnan välistä työnjakoa. Kiinnitän tässä työnjaossa erityistä huomioita siihen, miten diakoniatyöntekijöitä koskevista koulutusratkaisuisista keskustellaan ja millaisia perusteita eri toimijatahot esittävät näille ratkaisuille. Ammatillisen seurakuntadiakonian muotoutuminen ja sen työnjaollisen paikan siirtymät luovat näköaloja niillä keskusteluille, joissa seurakuntadiakoniaa

määritellään tänä päivänä. Artikkelissani kysyn, mikä on seurakuntadiakonian ammatillinen tehtävä ja sen työnjaollinen paikka, sekä ketkä sitä kulloinkin ovat määrittelleet. Etsin kysymysteni kannalta relevantteja seurakuntadiakoniaa käsitteleviä tutkimuksia ja aineistoja hyödyntäen tietokantoja, hakukoneita ja lähdeluetteloita.

Rajasin aineistoni kotimaisiin tutkimuksiin. Tarkasteluajanjakso ulottui diakoniakoulutuksen alkuvaiheista ja diakonissalaitosten perustamisesta 1800-luvun loppupuolelta 2000-luvun alkuun. Seurakuntadiakonian juuret ovat diakonissalaitosten toiminnassa ja niiden aloittamissa diakonia-alan koulutuksissa, joten tarkasteluajanjakso oli syytä ulottaa diakonissalaitosten perustamiseen. Hyödyntämäni historialliset tutkimukset ja historiikit käsittelevät diakonissalaitosten, diakonian sekä sosiaali- ja terveydenhuollon historiaa. Diakonian historia liittyy sosiaali- ja terveydenhuollon historiaan, joten viimeksi mainittua käsittelevät tutkimukset auttoivat kontekstoimaan myös ammatillista seurakuntadiakoniaa. Diakonian henkilöhistoriat valottavat ammatillisen seurakuntadiakonian muotoutumista korostaen johtohenkilöiden ja yksilötoimijoiden näkökulmaa. On kuitenkin huomioitava, että useat diakonian historiaa käsittelevät teokset ja historiikit ovat diakoniatyön organisaatioiden itsensä tuottamia, ja niiden tehtävänä on oman organisaatioiden toiminnan legitimointi ja edullisen julkisuuskuvan rakentaminen ja välittäminen.

Tutustuttuani alan tutkimuksiin ja historioihin päädyin valitsemaan tutkimusaineistoksi sellaisia hallinnollisia asiakirjoja kuten kirkkohallituksen, kirkolliskokouksen ja piispainkokouksen pöytäkirjat sekä piispainkokoukselle tehdyt aloitteet ja esitykset kirkkohallitukselle. Rajasin aineistojen keruun niihin dokumentteihin, joissa käsitellään ammatillista seurakuntadiakoniaa ja seurakuntadiakonian toimialuetta.

Diakonissalaitosten toiminnasta kertova aineisto valottaa diakoniatyöntekijöiden toimialuetta sekä päätöksentekojärjestelmän että käytännön työn tasolla. Kirkon hallinnon asiakirjat tuovat esille sen, millä tavalla päätöksentekotekojärjestelmässä on määritelty diakoniatyön paikkaa ja tehtävää. Ammatillisen koulutuksen osalta diakonialaitosten historiaa käsittelevien teosten ohella käytin aineistona sellaisia opetussuunnitelmia, mietintöjä sekä artikkeleita, joissa käydään keskustelua diakonia-ammattilaisten koulutuksesta. Diakoniatyöntekijöiden ammattijärjestöjen dokumentit koskevat lähinnä diakoniatyöntekijöiden koulutusta.

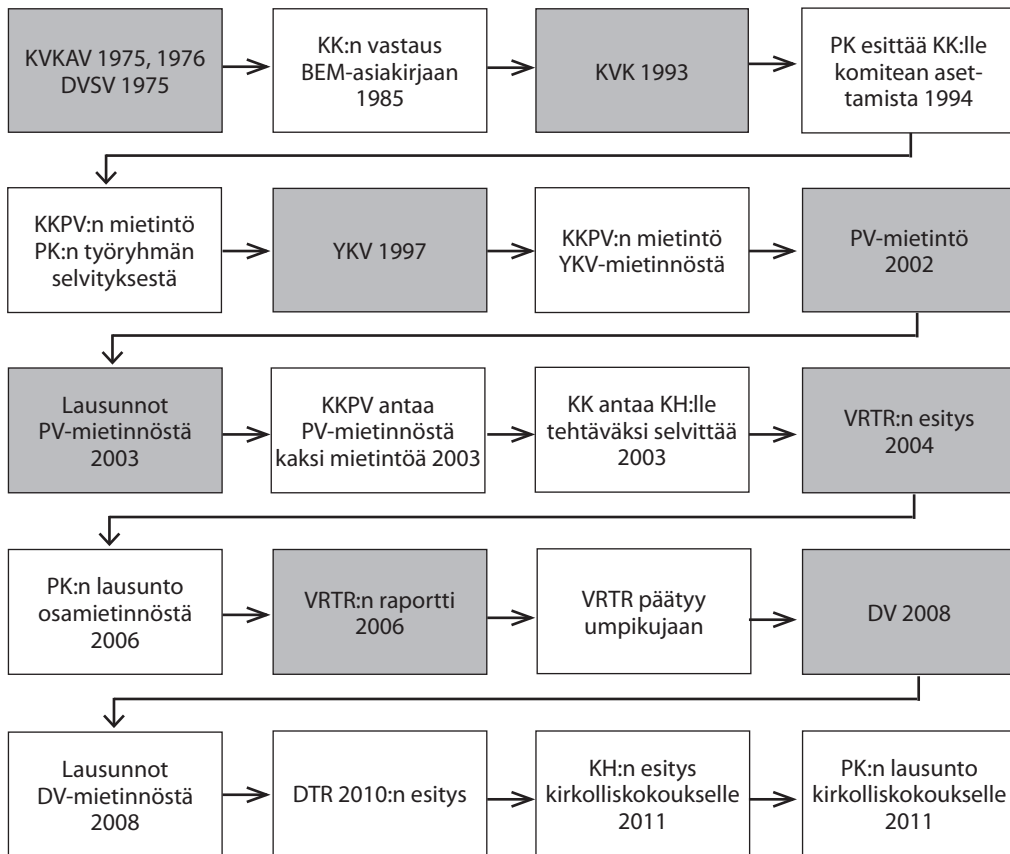
Aineistossa korostuvat pappien äänet, sillä papit ovat olleet suurin toimijaryhmä julkisissa päätöksentekoelimissä sekä diakoniatyön historiankirjoittajina. Diakonia-ammattilaisten ja heidän etujärjestönsä äänet voimistuvat aineistossa vasta vähitellen, 1950-luvun lopulla tapahtuneen järjestäytymisen jälkeen.

Käytän ammatillisen seurakuntadiakonian muotoutumista käsittelevää aineistoa osajulkaisussa *Valtion ja kirkon välissä: ammatillisen seurakuntadiakonian muotoutuminen (artikkeli I)*.

Diakonaattia käsittelevät kansalliset politiikkadokumentit

Tutkimuksen pääaineistona on diakonaattia koskeva dokumenttiaineisto. Diakonaattia koskevissa keskusteluissa ammatillista seurakuntadiakoniaa määrittävät eri toimijatahot ja aiheesta löytyy myös runsaasti tuoretta tutkimusaineistoa. Kysymys diakonaatista on elänyt Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa useiden vuosikymmenten ajan, ja asiasta on tehty useita komiteamietintöjä (liite 1). Tässä tutkimuksessa käytetty mietintöaineisto näkyy kuviossa 3 tummennettuna. Vaikka termiä *diakonaatti* käytetään vain osassa dokumentteja, käytän tässä yhteydessä tästä kirkon virkarakenteen uudistamisprosessista termiä *diakonaattiprosessi*. Käytän tekstissä viitatessani komiteamietinnöistä ja työryhmien raporteista lyhennettä KM. Raportit ovat laajuudeltaan 20–299 sivua.

Valitsin lähemmän tarkastelun kohteeksi kahdeksan diakonaattia ja virkarakenteen uudistamista käsittelevää mietintöä ja työryhmäraporttia. Syy näiden asiakirjojen valintaan on se, että asiakirjat ovat laatineet kirkon hallinnolta mandaattinsa saaneet ryhmät. Kolme asiakirjaa on kirkolliskokouksen asettamien kahden erillisen komitean mietintöjä eli kahdennenkymmenennen varsinaisen kirkolliskokouksen asettaman virkakomitean osamietinnöt ja loppumietintö (KM 1975a ja KM 1976) sekä virkarakennekomitean mietintö *Palvelijoiksi vihityt* (KM 2002). Kolme asiakirjaa on kirkkohallituksen asettamien kahden työryhmän ja yhden komitean asiakirjoja eli diakonaattikomitean mietintö *Yhdessä kirkon virassa* (KM 1997), *Virkarakenneyöryhmä 2004:n esitys jatkotoimenpiteistä* (KM 2006) ja kirkkohallituksen asettaman työryhmän mietintö *Diakoninvirka* (KM 2008). Yksi asiakirjoista on kirkon diakoniatuimikunnan asettaman työryhmän mietintö *Diakonin virka ja siihen vihkeminen* (KM 1975b) ja yksi asiakirja on piispainkokouksen asettaman työryhmän mietintö *Kirkon virkarakenteen kehittäminen* (KM 1993).

BEM = Baptism, Eucharist and Ministry
 DTR = diakonaattityöryhmä
 DV = diakonin virka
 DSVV = diakonian virka ja siihen vihkiminen
 KH = kirkkohallitus
 KK = kirkolliskokous
 KKPV = kirkolliskokouksen perustevaliokunta

KVK = kirkon virkarakenteen kehittäminen
 KVKAV = kahdenkymmenennen varsinaisen
 kirkolliskokouksen asettama virkakomitea
 PK = piispainkokous
 PV = palvelijoiksi vihityt
 YKV = yhdessä kirkon virassa

Kuvio 3. Kirkon diakonaattiprosessi ja siihen liittyvä kansallinen politiikka-aineisto (väitöskirjassa käytetty aineisto tummennettu)

Tutkimusaineistoon valituissa diakoniatyön muotoutumista pohtineissa mietinnöissä on vaihtuvat tehtäväsiannot. 1970-luvulla haettiin vastausta lehtorin viran epäselvään asemaan (KM 1975a, KM 1976) ja diakonian ammatin asemaan ja tehtäviin (KM 1975b). Lehtorin virkaa selvittelevä mietintö käsitteli myös diakonian viran asemaa kirkossa. Loppuraportissaan komitea kertoo kiinnostävänsä erityistä huomiota kirkon viran perustaan Uudessa testamentissa ja luterilaiseen virkaoppiin. Se käsittelee myös kirkon virkaa nykyisten tehtävien kannalta, missä yhteydessä diakoninvirkaa käsitellään noin neljän sivun verran.

1990-luvulla haettiin edelleen vastausta lehtorin ja diakonian virkojen epäselvään asemaan ja nuorisotyönohjaajien kysymyksiin sekä diakonian viran kehittämiseen. Virkarakennetyöryhmän (KM 1993) mietintö pitää sisällään työryhmän enemmistön kannan mukaisen luonnoksen piispainkokouksen esitykseksi kirkolliskokoukselle sekä työryhmän puheenjohtajan eriävän mielipiteen. Diakonaattikomitea (KM 1997) asetettiin selvittämään diakonian viran kehittämiseen liittyviä teologisia ja käytännöllisiä kysymyksiä. Tehtävää oli siis rajattu virkarakenteen kehittämisestä diakonian viran uudistamiseen. Ajankohtaisimmat ja kipeimmät tarpeet piispainkokous näki kohdistuvan diakonian viran kehittämiseen. Erityisesti tuli selvittää diakonian virkaan vihkiminen ja diakonian viranhaltijoiden ehtoollisenjako-oikeuden laajentaminen. Työskentelyyn voitaisiin liittää muitakin selvitettäviä kysymyksiä, joi- ta oli esitetty virkarakennetyöryhmän mietinnössä tärkeimpinä nuorisotyönohjaajien suhde diakonian virkaan ja lehtorin viran tulevaisuus. Tehtäväksiannon yhteydessä piispainkokous esitti omana mielipiteenään, että tässä vaiheessa tulisi edetä realistisesti kirkossa tuolloin vallitsevan tilanteen pohjalta.

2000-luvulla kirkon virkarakenteen uudistuksen valmistelua asetettiin jatka- maan erityinen virkarakennekomitea (KM 2002). Se sai tehtäväkseen koota nykyiset diakonian, musiikin ja kasvatuksen virat yhteen sekä selvittää komitealle yksilöidyt kysymykset, jotka koskivat mm. orientaatio- ja ordinaatiokoulutuksia³, vihkimystä, vokaatiota⁴, edustuksellisuutta sekä henkilöstöhallintoa. Komitea tulkitsi tehtäväk- seen hahmotella kirkon virka siten, että diakonian, musiikin ja kasvatuksen⁵ viroil- la nähdään olevan niin tiivis keskinäinen yhteenkuuluvuus, että niitä voidaan pitää teologisesti yhtenä virkana. Komitea halusi kuitenkin laajentaa omaa tehtävänsä siten, että se selvittää ensin, miten edellä mainitut kolme virkaa liittyvät ylipäätään kirkon erityiseen virkaan. Komitean työskentelyä jatkoi virkarakennetyöryhmä 2004 (2006), joka valmisteli kirkkohallitukselle esitystä diakonian, nuorisotyönohjaajan ja kanttoreiden virkojen uudistamista kirkolliskokoukselle vuoden 2003 kirkolliskoko- uksen antaman toimeksiannon mukaisesti. Työryhmä ajautui kuitenkin työskente- lyssään umpikujaan ja vastauksen etsimistä jatkoi uusi työryhmä (KM 2008). Se sai vastaavan tehtävän, kuin edellinen työryhmä.

Diakonaattia käsittelevien komiteamietintöjen ja työryhmäraporttien lisäksi aineisto koostuu Palvelijoiksi vihityt -mietinnöstä (2002) annetuista 91 lausunnosta (liite 2). Lausunnot sisältävät vasta-argumentteja mietinnön argumentteihin. Lau-

3 Ordinaatio tarkoittaa papiksi, diakoniksi/diakonissaksi tai piispaksi vihkimistä

4 Vokaatio (lat. *vocatio*, kutsu) ilmenee yhtäältä sisäisenä kutsumuksena (*vocatio interna*), joka saa henkilön hakeutumaan hengelliseen työhön, toisaalta ulkoisena kutsuna (*vocatio externa*) eli seurakunnan tai muun kirkollisen tahon esittämänä kutsuna tiettyyn työtehtävään.

5 Komitea ei tässä yhteydessä määritellyt tarkemmin kasvatuksen virkaa. Myöhemmässä vaiheessa se käsittelee kasvatuksen virkojen käsittelyn yhteydessä kirkon nuorisotyötä ja lapsityötä sekä leh- toreita ja lähetyssihteereitä.

sunnnot antavat eri toimijoiden näkökulman asiaan, koska komiteamietinnön lausuntokierros oli varsin laaja. Lausunnoista 11 kpl oli kirkon keskushallinnon (kirkkohallitus, piispainkokous ja tuomiokapitulit) antamia lausuntoja, 15 kpl kirkon eri ammattiryhmien lausuntoja, 7 kpl kirkon ammatteihin kouluttavien tahojen lausuntoja ja 58 kpl rovastikuntien antamia lausuntoja. Lisäksi olen täydentänyt aineistoa Diakoniatyöntekijöiden Liiton 12 paikallisen osaston (alaosaston) lausunnolla, jotka on osoitettu Diakoniatyöntekijöiden Liiton hallinnolle pohjaksi liiton lausunnolle.

Mietintöä koskevat lausunnot on osoitettu kirkolliskokouksen perustevaliokunnalle. Kirkollisessa päätöksentekojärjestelmässä kirkolliskokous käsittelee asioita, jotka koskevat kirkon oppia ja työtä sekä kirkon lainsäädäntöä, hallintoa ja taloutta. Kirkon edustajina kirkolliskokouksessa ovat 1) piispat, 2) kolmekymmentäkaksi valittua pappia, 3) kuusikymmentäneljä valittua maallikkoa, 4) saamelaisten edustaja ja 5) valtioneuvoston edustaja. (Kirkkolaki 26.11.1993/1054.) Kirkon keskushallinnossa kirkkohallituksen tehtävänä on mm. hoitaa kirkon yhteistä hallintoa, taloutta ja toimintaa sekä valmistella asioita kirkolliskokoukselle ja huolehtia kirkolliskokouksen päätösten täytäntöönpanosta. Kirkkohallitus edustaa kirkkoa ja käyttää sen puhevaltaa tuomioistuimissa ja muissa viranomaisissa sekä tekee kirkon puolesta sopimukset ja muut oikeustoimet. Sen jäsenenä toimivat arkkipiispa, piispainkokouksen valitsevat kaksi piispa, kirkolliskokouksen valitsevat kaksi pappia sekä kirkolliskokouksen valitsevat maallikkojäsenet, joita valitaan yksi kustakin hiippakunnasta. (Kirkkolaki 26.11.1993/1054.) Arkkipiispan ja kansliapäällikön allekirjoittaman kirkkohallituksen lausunnon ohella lausunnon antoi kirkkohallituksen henkilöstöosasto.

Piispainkokouksen allekirjoittajina toimivat arkkipiispa ja piispainkokouksen sihteeri. Piispainkokouksen jäseniä ovat piispat sekä jokaisen tuomiokapitulin keskuudestaan määräämä asessori. Sen tehtävänä on käsitellä kirkon uskoa, julistusta ja työtä sekä hiippakuntien hallintoa ja hoitoa koskevia asioita. Se myös tekee esityksiä ja antaa lausuntoja kirkolliskokoukselle ja kirkkohallitukselle. (Kirkkolaki 26.11.1993/1054.) Yksittäiset piispat johtavat hiippakuntansa hallintoa ja toimintaa sekä valvovat seurakuntia. Hiippakunnassa kirkollista hallintoa ja toimintaa hoitaa tuomiokapituli. (Kirkkolaki 26.11.1993/1054.) Kunkin hiippakunnan tuomiokapituli antoi oman lausuntonsa. Näin ollen piispat antoivat lausunnon sekä yhdessä että hiippakunnittain.

Hiippakunnat on jaettu rovastikuntiin, joihin kuuluu 3–13 seurakuntaa. Useissa rovastikunnissa seurakunnat tekevät yhteistyötä. Rovastikuntien lausunnoista useimpien allekirjoittajana on lääninrovasti. Lääninrovasti valitaan määrääjäksi rovastikunnan seurakuntien kirkkoherroista ja hän toimii piispan ja tuomiokapitulin apuna rovastikunnan kirkollisessa hallinnossa. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2009.) Äänivaltaisia lääninrovastin vaalissa ovat rovastikunnan papit (Kirkkolaki 26.11.1993/1054). Rovastikuntien osalta aineisto on kirjava, ja lausunnot ovat

pituudeltaan tyypillisimmillään 1–2 sivua. Muutamissa lausunnoissa allekirjoittajana toimii työryhmä. Lausunnon laatijaksi esitetään yleisimmin rovastikuntakokous, mutta lähes yhtä usein lausunnon laatijana on kirkon eri ammattiryhmien edustajista koostuva työryhmä. Kollektiivisesti laadituilla teksteillä pyritään Hiidenmaan (2000) mukaan muodostamaan yhteisiä näkemyksiä asiasta. Osassa tutkimuksen kohteena olevia lausuntoja asiasta ei kuitenkaan pystytä antamaan selkeää lausuntoa, vaan niissä tuodaan esille erilaisia sisäisiä ja kilpailevia kantoja, esimerkiksi ammattikuntakohtaisia lausuntoja. Kaksi rovastikuntaa ilmoitti, että ne eivät anna mietinnöstä lainkaan lausuntoa. Muutamissa tuodaan esille, että liian tiukka aikataulu vaikeutti asian käsittelyä. Useissa lausunnoissa viitataan siihen, että komitean tehtäväksi anto piti jo sisällään lopputuloksen, johon oli tarkoitus päästä.

Käytän diakonaattia käsittelevää tutkimusaineistoa väitöskirjani kolmessa osajulkaisussa: *Yhdessä kirkon virassa? Diakoniatyön paikan määrittely kirkon virkarakennekeskustelussa (artikkeli II)*, *Kamppailuja ja rajatyötä diakonaattia rakennettaessa (artikkeli III)* ja *Jurisdictional Boundaries in the Making: The Case of Parish Diaconal Work in Finland (artikkeli IV)*.

4.3 Lähestymistapa ja metodiset välineet

Tässä luvussa tarkastelen tutkimukseni teoreettismetodologisia lähtökohtia ja esitteen tutkimukseni metodiset välineet.

Tutkimukseni metodologisena viitekehystenä on sosiaalinen konstruktionismi eli käsitys siitä, että todellisuus rakentuu ja siitä neuvotellaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Sosiaalisen konstruktionismin pioneereina voidaan pitää Peter L. Bergeriä ja Thomas Luckmannia ja heidän tiedon sosiologiaa käsittelevää teostaan *The Social Construction of Reality* vuodelta 1966. Sosiaalisen konstruktionismin lähtökohtana on ajatus siitä, että yksilöt ja ryhmät määrittelevät maailmaa. Usein pysyvinä pidetyt ilmiöt ovat itse asiassa sosio-historiallisten prosessien tuloksia (Weinberg 2008). Tutkimukseni lähtökohtana on ajatus siitä, että seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialue ei ole pysyvä ja ennalta määrätty, vaan siitä neuvotellaan jatkuvasti eri toimijoiden kesken. Myös instituutioiden maailman objektiivisuus on ihmisten tuottamaa ja rakentamaa eli inhimillistä toimintaa (Berger & Luckman 2000, 73, 133).

Sosiaalista konstruktionismia on käytetty monin eri tavoin eri tieteenaloilla. Yhteistä kaikille on kuitenkin kielen aseman korostaminen sosiaalisen todellisuuden tuottamisessa. Sosiaalinen todellisuus on aina ihmisten tuottamaa ja se rakentuu kielellisessä vuorovaikutuksessa (Kakkuri-Knuutila & Heinlahti 2006). Kommunikoinnilla ei pelkästään ilmaista todellisuutta vaan samalla rakennetaan todellisuutta (Foster & Bochner 2008, 86).

Sosiaalinen konstruktionismi suuntaa kiinnostukseni kieleen. Tutkimustani ohjaa näkemys siitä, että diakonaattia käsittelevä aineisto on poliittista tekstiaineis-

toa, jolla pyritään vaikuttamaan vastapuoleen ja vakuuttamaan vastapuoli oman näkemyksensä oikeellisuudesta. Hänninen (2002, 36, 41) korostaa, että kiistat ja kamppailut käsitteistä ja niiden merkityksistä ovat poliittista toimintaa. Kielenkäytön poliittisuus näkyy kamppailuina käsitteistä ja totuudesta. Kirkko-kontekstissa syntyvissä asiakirjoissa on nähtävissä erityinen käsitteistö ja kielenkäyttö. Konstruktio-
nismisestä näkökulmasta en arvioinut tekstien totuudellisuutta vaan analysoin niiden sisältämiä näkemyksiä seurakuntien diakoniatyöntekijöiden paikasta ja tehtävästä.

Dokumentit eivät ”puhu” itsestään, vaan ne tulee saada ”puhumaan” analyysin kautta. Lindersin (2008, 479) mukaan dokumentit saadaan ”puhumaan” kolmessa eri vaiheessa eli tekstin tuottamisen, lukemisen ja ymmärtämisen vaiheissa sekä uuden dokumentin kirjoittamisessa, jossa alkuperäinen dokumentti asetetaan laajempaan tulkitsevaan kontekstiin. Käytän ymmärtämisen ja tulkitsemisen yhtenä metodisena välineenä oikeusfilosofi Chaïm Perelmanin yhteistyössä Lucie Olbrechts-Tytecan kanssa kehittämää uuden retoriikan näkökulmaa. Uusi retoriikka tutkii argumentoijan ja yleisön välistä vuorovaikutusta, jossa argumentoija pyrkii vakuuttamaan yleisönsä tietyssä kontekstissa. Uusi retoriikka perustuu näkemykselle kielen käytöstä sosiaalisen maailman rakentamisessa. (Kakkuri-Knuutila 1998, Perelman 1996.)

Perinteinen aristoteelinen retoriikka antaa ohjeita puhujalle. Aristoteliseen traditioon pohjautuva Perelmanin edustama uusi retoriikka sen sijaan tutkii argumentoijan ja yleisön välistä vuorovaikutusta, jossa argumentoija pyrkii vakuuttamaan yleisönsä tietyssä kontekstissa. Uusi retoriikka keskittyy tekstin analyysiin, ei sen tuottamiseen. (Kakkuri-Knuutila 1998, Perelman 1996.) Perelmanin (2003, 1996) mukaan argumentaation tarkoituksena on hankkia tai vahvistaa yleisön hyväksyntä esitetyille väitteille. Jotta hyväksyntä voidaan saavuttaa, puhujan tulee suhteuttaa argumentointinsa yleisöönsä ja hänen on argumentoitava asiansa sellaisella kielellä, jota yleisö ymmärtää. Mietinnöt sisältävät runsaasti teologista argumentointia ja käsitteitä, muun muassa luterilaisen virkateologian sanastoa. Tältä osin teksti on kohdistettu ennen kaikkea teologeille. Muiden osalta luottaminen asiakirjojen teologiseen relevanssiin pohjautuu työryhmän jäsenten asiantuntemuksesta vakuuttumiseen. Useat työryhmät kertovat osallistuneensa erilaisiin tilaisuuksiin, joissa asioista oli keskusteltu eri työntekijäryhmien kanssa. Perelman korostaa puhujan ja yleisön välistä suhdetta ja puhujan mukautumista yleisöönsä. Argumentointi on aina jollekin yleisölle suunnattua ja puhuja voi valita päättelynsä lähtökohdiksi vain sellaisia väitteitä, jotka kuulijat hyväksyvät. Uusi retoriikka lähtee Summan (1995, 71) mukaan siitä, että totena pidetyt asiat ovat keskusteluprosessien tulosta ja siten kyseenalaistettavissa. Vesa Heikkinen (2000, 305, 324) tunnistaa virkatekstien ominaisuudeksi intertekstuaalisuuden, jossa yksi ammattikielellä tehty virkateksti rakentuu merkittävilta osin toisten ammattikielillä tehtyjen virkatekstien varaan. Hän väittää, että institutionaalisen ideologian yksi ulottuvuus on se, että virallisen tulee olla ymmärrettävää vain virallisen yhteisön sisällä toimiville ihmisille – tämän tutkimuksen kontekstissa siis kirkon hallinnossa toimiville ihmisille.

Yleisön taivuttaminen puhujan puolelle löytyy yleensä tekstien johdannosta. Siinä puhuja esittelee kompetenssinsa, puolueettomuutensa ja hyvän luonteensa (Perelman & Olbrechts-Tyteca 2003, Perelman 1996). Kussakin aineistoni mietinnössä ja työryhmäraportissa kerrotaan alussa, mikä taho komitean tai työryhmän on asettanut. Tämä tieto kertoo mietintöjen virallisen ”yleisön”. Työryhmien ja komiteoiden taustalla, kysymyksen asettajina, on eri kirkollisia toimijatahoja. Komiteoista virkakomitea (Kahdennenkymmenennen varsinaisen kirkolliskokouksen asettaman virkakomitean osamietinnöt n:ot 2 ja 3, 1975, Kahdennenkymmenennen varsinaisen kirkolliskokouksen asettaman virkakomitean loppumietintö n:o 4 sekä vuoden 1975 kirkolliskokouksen pyytämä ehdotus kirkkolain muutoksiksi, 1976) ja virkarakennekomitea (Palvelijoiksi vihityt, 2002) olivat kirkolliskokouksen asettamia. Diakonian virkaa ja vihkimystä (1975) selviteltyt työryhmä oli kirkon diakoniatoumikunnan asettama. Diakonaattikomitea (Yhdessä kirkon virassa, 1997), virkarakennetyöryhmä 2004 (Virkarakennetyöryhmä 2004, 2006) ja Diakoninvirka (2008) -työryhmä olivat kirkkohallituksen asettamia. Kirkon virkarakenteen kehittämistä (1993) selviteltyt työryhmä oli piispainkokouksen asettama.

Perelman & Olbrechts-Tyteca (2003) korostavat sitä, että vakuuttaakseen kuulijansa (tai lukijansa) puhe on sovitettava yleisönsä mukaan. Argumentaatio edellyttää puhujan ja yleisön välistä kohtaamista ja yhteisymmärrystä. Edellä esittelemieni työryhmien mietinnöt ja raportit sisältävät argumentteja asiakirjojen yleisölle, mutta toisaalta myös vasta-argumentteja edeltäviin mietintöihin. Raporteilla on siten yhteys toisiinsa eli ne ovat intertekstuaalisessa suhteessa toisiinsa. Tiililän (2000) tavoin tämän väitöskirjan aineiston kohdalla voidaan puhua horisontaalisesta intertekstuaalisuudesta. Yksittäiset tekstit keskustelevat niitä edeltävien ja seuraavien tekstien kanssa ja ovat näin ollen suhteessa moniin eri teksteihin. Aikaisempien asiaa käsittelevien kansallisten tekstien lisäksi mietinnöissä viitataan runsaasti Raamattuun sekä muihin erilaisiin teologisiin teksteihin.

Retoriikan analyysia sosiologisiin teksteihin soveltanut Ricca Edmondson (1984) nostaa esille, kuinka yleisöä voidaan vakuuttaa korostamalla puhujan (kirjoittajan) statusta ja sopivuutta käsitellä asiaa. Ihmiset arvioivat argumentteja osittain sen mukaan, millainen näkemys heillä on puhujan luotettavuudesta, kypsyydestä ja moraalisesta auktoriteetista. Useissa aineistoni lausunnoissa tuodaankin oma kompetenssi esille toteamalla, että lausunnonantaja on perustevaliokunnan pyynnön mukaisesti kiinnittänyt erityistä huomiota siihen, mikä on lausuntoa antavan instituution kannalta merkittävää. Eräissä lausunnoista myös nimetään lausunnon valmistelleen työryhmän jäsenet. Kirkon Nuorisotyöntekijät kertovat seuranneensa ja osallistuneensa aktiivisesti keskusteluun esimerkiksi erilaisten seminaarien myötä. Diakoniatyöntekijöiden Liitto kertoi kuulleensa jäsenistöään lausuntoa varten. Diakoniammattikorkeakoulu kertoi, että sen kirkollinen koulutustehtävä kattaa suurimman osan niistä virkamiesoikeudellisista viroista, jotka komitea sisällyttää diakonaattiin.

Palonen (1997, 25) kiteyttää perelmanilaisen retoriikan peruskysymykset seuraavasti: **kuka** (retori, etos) vetoaa **keneen** (yleisö, paatos) ja **millä** (argumentti, logos). Logos sisältää Palosen (1997, 63) mukaan sekä teesit, joiden hyväksymisestä on tehtävä ratkaisu, että argumentit, joilla pyritään muuttamaan aikaisempia ratkaisuja. Sekä teesit että argumentit määrittävät toimintaa, mutta eri tavoin. Argumentointi tulee ymmärrettäväksi teeseistä käsin. (Palonen 1997, 82.) Kakkuri-Knuutila ja Ylikoski (1999) nimeävät argumentaatioanalyysin ensimmäiseksi vaiheeksi argumentin tunnistamisen ja sisällön selvittämisen. Argumentin erottelu tekstistä on jo osa tekstin tulkintaa. Argumentin perusosat ovat väite ja väitteen uskottavuutta lisäävä perustelu. Argumentti vastaa kysymykseen, miksi lukijan pitäisi hyväksyä väite. (Kakkuri-Knuutila & Heinlahti 2006.) Tässä tutkimuksessa tarkastelen eri toimijoiden väitteitä seurakuntadiakoniasta sekä sitä, miten näitä väitteitä perustellaan. Summa (1995, 86) muistuttaa, että argumentoinnin tutkiminen voi merkitä erilaisia asioita. Lähtökohta, jonka mukaan poliittisten tekstien tarkastelu retoriikan näkökulmasta on eräs tapa yrittää tehdä näkyväksi politiikan itsestäänselvyksiä. Kyseinen tarkastelutapa kuvaa myös tämän tutkimuksen otetta.

Palosen (1988, 31) mukaan poliittisista teksteistä tulee etsiä erotteluja, rinnakkain- ja vastakkainasetteluja sekä erilaisia vaihtoehtojen luetteloita sekä kysyä, miten nämä erottelut saadaan, miten vaihtoehdot asetetaan, millaisia sitoumuksia luokitusten käyttöön sitoutuu ja miten luokittelulla voidaan tietoisesti politikoida. Poliittikan kieliulottuvuus näkyy hänen mukaansa puhtaimmillaan puheen ja tekstin sisältämässä luokituksissa. Myös Jokinen (1999b, 39–40) korostaa sitä, että asiat saavat merkityksen erontekojen kautta. Kamppailut luokituksista käydään ihmisen välisessä kommunikaatiossa. Gieryn (1999) käyttää rajatyön käsitettä kuvaamaan toimijoiden strategisia erontekoja tavoitteidensa saavuttamiseksi. Eroa toiseen voidaan tehdä kontrastien kautta. Tässä tutkimuksessa tarkastelen ennen kaikkea seurakuntien diakoniatyöntekijöiden rajankäyntejä muihin ammatteihin selvittämällä, miten ammatillisia rajoja ylläpidetään, perustellaan ja kaadetaan sekä mistä asioista kiistellään.

Retorisen analyysin lähtökohtana on todellisuuden tulkinnallisen luonteen korostaminen. Analyysissä ei pyritä tulkitsemaan asian olemusta sellaisenaan vaan sen argumentointia, joka on aina osa laajempaa kontekstia. Argumentaatioanalyysi kysyy, mihin keskusteluun argumentit osallistuvat puheenvuoroina ja mitä niillä tehdään kyseisessä kontekstissa (Jokinen 1999a, 128–129). Kakkuri-Knuutila ja Ylikoski (1999) korostavat merkityksen kontekstuaalisuutta. Ilmauksen merkitys määrittyy siitä asiayhteydestä, jossa se esiintyy, ja merkityksen selvittäminen vaatii tutkijalta tulkintaa. Tämän tutkimuksen aineisto on syntynyt pitkän ajanjakson kuluessa. Aineistosta käy ilmi, että ongelmat, joihin diakonaatilla on haettu ratkaisua, ovat vaihtuneet. Myös Gieryn (1999) korostaa kontekstia huomauttamalla kartta-metaforaansa käyttäen, että rajat vaihtelevat sen mukaan kuka piirtää karttaa, kenelle ja ketä/mitä vastaan. Kulttuurisen kartan piirtäminen tapahtuu aina tietyssä institutionaalisessa ja

kulttuurisessa toimintaympäristössä. Seurakuntien diakoniatyöntekijät toimivat kirkon kulttuurisessa toimintaympäristössä.

Summa (1995) tunnistaa hallinnossa tapahtuvalla politiikkavalmistelulla retorisen tilanteen tunnusmerkit. Siinä on kyse uskottavuuden ja kannatuksen hankkimisesta väitteille. Retorinen lähestymistapa diakonaattiasiakirjojen tarkasteluun auttaa tuomaan esille niiden tulkinnallisen ja poliittisen luonteen. Diakonaattia käsittelevässä aineistossa on nähtävissä se, miten eri tavoin omille näkemyksille ja tulkinnoille pyritään saamaan muiden hyväksyntä.

4.4 Tutkimusprosessi ja aineiston lähiluku

Tässä luvussa kuvaan tutkimusprosessin ja sen etenemisen (kuvio 4). Abbottin (1988) teoria ammattien järjestelmästä ja ammattien välisistä rajankäynneistä suuntaa tutkimuskysymyksiäni ja analyysiani niihin neuvotteluihin, joita kulloinkin käydään ammattien kulttuurisista ja sosiaalisista toimialueista tietyssä institutionaalisessa ja kulttuurisessa kontekstissa. Gierynin (1983) rajatyön käsitteen avulla tarkennan näkökulmani niihin tavoitteellisten toimijoiden rajaneuvotteluihin, joissa rajoja vedetään ja argumentoidaan eri tavoin. Analyysin perusvirityksenä on ollut aineiston systemaattinen lukeminen näiden käsitteellisten-teoreettisten valintojen ohjauksessa.

Jäsenän tutkimusprosessin vaiheet tässä artikkeleittain, vaikka Koskinen (1995, 52) huomauttaa, että laadullisessa tutkimuksessa aineiston analyysi ja käsitteellistäminen limittyvät toisiinsa ns. päättelyprosessiksi ja siksi niitä on usein vaikea erottaa toisistaan. Päättelyprosessi näkyy artikkeleissa siinä, kuinka analyysin edetessä olen ottanut käyttöön teoreettisia käsitteitä, esimerkiksi käsitteen rajatyö artikkelissa *Yhdessä kirkon virassa? Diakoniatyön paikan määrittely kirkon virkarakennekeskustelussa* ja käsitteen kaksoissulkeuma artikkelissa *Kamppailuja ja rajatyötä diakonaattia rakennettaessa*. Tutkimuksen artikkelit on julkaistu vuosien 2004 ja 2011 välillä. Ajanjakson aikana olen kehittänyt Perelmanin (1996) kehittämän uuden retoriikan mukaista argumentaatioanalyysivälineistöä Palosen (1988, 1997) sovellusten pohjalta.

Abbott (1988, 325) haastaa tutkimaan ammattien toimialueiden historiallista muotoutumista nykytilanteen ymmärtämiseksi. Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa käytin käsitettä *amatillinen seurakuntadiakonia*. Lähdin liikkeelle amatillisen seurakuntadiakonian muotoutumisesta aineistonani aikaisemmat tutkimukset ja dokumentit. Kysyin, mikä on seurakuntadiakonian amatillinen tehtävä ja sen työnjaollinen paikka sekä ketkä sitä kulloinkin ovat määritelleet. Käytin teoreettisena jäsennyksenä ammattien järjestelmän näkökulmaa ja Abbottin (1988, 2001) toimialue käsitettä (*jurisdiction*). Näkökulma tuo esiin eri toimijoiden osuuden seurakuntadiakonia ammatin määrittelyssä ja sitä kautta nostin artikkelissani esille eri toimijatahojen intentionaalisuuden ja sitä kautta toiminnan poliittisuuden. Kirkon päätöksen-

tekojärjestelmän tasolla keskustelua ammatillisen seurakuntadiakonian toimialueesta on usein ohjannut varsin käytännölliset pyrkimykset.

Lainaan Kalelaa (2000, 127) todetakseni, että valitsemani näkökulma on määrännyt, mihin aineistosta löydettävien tapahtumien puoliin kulloinkin kiinnitin analyysissäni huomiota. Nostin aikaisemmista tutkimuksista ja dokumenteista esille kiistoja seurakuntadiakonian paikasta ja tehtävästä sekä kokosin ammatillisen seurakuntadiakonian toimialuetta koskevia väitteitä ja tulkintoja. Kiinnitin erityistä huomiota siihen, millä tavalla asiakirjoissa määriteltiin seurakuntadiakonian paikkaa suhteessa julkiseen sosiaali- ja terveydenhuoltoon. Tämän näkökulman valitsin siksi, että ammatillinen seurakuntadiakonia on ensimmäisinä vuosikymmeninä käynyt rajankäyntiä ennen kaikkea sosiaali- ja terveydenhuoltoon.

Aikaan sijoittamisella on Kalelan (2000, 135) mukaan kaksi puolta: ajoittaminen ja merkityksen antaminen. Jäsensin aikaa ensin tapahtumajärjestyksen mukaan eli kronologisesti. Tämän jälkeen periodisoin sen jäsentämällä ajanjaksoihin, joiden sisällä neuvoteltiin ja kiisteltiin ammatillisen seurakuntadiakonian paikasta. Nimesin ajanjaksot seuraavasti: 1) ammatillisen seurakuntadiakonian juuret (vuodesta 1867 lähtien 1800-luvun loppuun), 2) seurakuntadiakoniaa sairaanhoidon ehdoilla (1900-luvun alku – 1930-luku), 3) diakoniatyöntekijät vakiinnuttavat asemansa kirkossa (1940-luvulta 1970-luvulle), 4) diakoniatyöntekijöiden kaksoiskelpoisuus ja koulutusjärjestelmän ehdot (1970–80-luvut) ja 5) seurakuntadiakonia hyvinvointivaltiossa (2000-luvun alkuun). Majander (2002, 16) huomauttaa, että tutkija luo menneisyyden merkityssuhteita antamalla asioille merkityksiä ja liittämällä niitä toisiinsa. Olen tietoinen siitä, että ajanjaksojen nimeäminen luo samalla menneisyyskuvaava ohjaavia merkityksiä. Tutkimustulokset raportoin osajulkaisussa ”*Valtion ja kirkon välissä: ammatillisen seurakuntadiakonian muotoutuminen*” (artikkeli I).

Toisessa vaiheessa siirryin tutkimaan kirkon sisäistä työnjakoa ja neuvotteluja seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialueesta suhteessa pappeihin. Aineistona oli Palvelijoiksi vihityt –mietintö (2002) ja siitä annetut lausunnot. Aineisto on kohtaamispaikka eri toimijoiden kannanotoille. Etsin aineistosta diakonian ja papin ammattien välisiä ammatillisia rajankäyntejä eli rinnakkain- ja vastakkainasetteluja (Gieryn 1999, 7,112, Palonen 1988, 31). Lähdin analyysin alkuvaiheessa lukemaan aineistoa Perelmanin (1996) retoriikkateorian näkökulmasta. Tällöin analyysissä korostui Perelmanin (1996) erilaiset argumentaatiotekniikat ja ammattien tutkimuksen lähtökohdat jäivät takaa-alalle. Tässä vaiheessa analyysiani ohjasi ennen kaikkea retoriikka-analyysi eivätkä dokumenttien sisällöt. Tein analyysissäni suunnanmuutoksen ja rajasin aineiston lähiluvun systemaattisen, retoriikkateorian eri osien analysointiin keskittyvän analyysin sijaan argumenttien asiasisältöihin. Artikkelissa II on kuitenkin nähtävissä jossakin määrin myös aineiston teksteissä käytettyjä argumentaatiotekniikoita. Palonen (1997) sisällyttää argumenttien asiasisältöön (logos) teesit ja perustelut, Kakkuri-Knuutila ja Ylikoski (1999) käyttävät termejä väite ja perustelu.

Kakkuri-Knuutila ja Halonen (1999) liittävät argumentaatioanalyysiin väitteiden ja perustelujen lisäksi taustaoletusten etsimisen ja argumenttien rakenteen arvioimisen, jotka rajasin tutkimuksen ulkopuolelle. Etsin siis väitteitä ja perusteluja diakonian ja papin ammattien samankaltaisuuksista ja eroavaisuuksista.

Aineistolähtöisessä luokittelevan analyysin vaiheessa muistiinmerkitsin aineistosta ensin ne kohdat, joissa mainittiin pappeus ja diakoniatyö. Tällä tavoin työstin perusaineiston analyysiaineistoksi (Pyörälä (1995, 22), jota lähdin analysoimaan. Tämän jälkeen ryhmittelin neuvottelujen kohteena olevat asiat ja kiistat aineistolähtöisesti. Luokittelin kiistat koskemaan sitä, 1) ovatko diakonian ja papin ammatit kirkollisessa hierarkiassa samassa hierarkkisessa luokassa (”yksi vai useita virkoja?”), 2) mikä on diakoniatyöntekijöiden paikka työnjaossa ja 3) mitkä ovat diakoniatyöntekijöiden oikeudet kirkollisessa päätöksenteossa. Esittelin löytämäni paikannukset ja rajanvedot lähtien liikkeelle komiteamietinnön väitteistä ja perusteluista, minkä jälkeen esittelin lausuntojen vasta-argumentteja. Kiinnitin erityistä huomiota siihen, minkä toimijatahon näkemys kulloinkin oli kyseessä. Olin jo aikaisemmin ryhmitellyt lausuntojen antajat niiden taustatahojen mukaisesti nimeämällä ne kirkon keskuhallinnon, ammattiryhmien, kouluttajien, rovastikuntien ja Diakoniatyöntekijöiden Liiton paikallisen osaston lausunnoiksi.

Vesalan ja Rantasen luokittelun (2007) mukaisesti tein luokittavan analyysin jälkeen tulkitsevan analyysin teorialähtöisesti ammattien sosiologisesta näkökulmasta. Tulkitsevassa analyysissä aineistoa abstrahoidaan ja sitä hahmotetaan erilaisten teoreettisten näkökulmien avulla. Käytin Walbyn ja Greenwellin (1994, 18–19) esittämää tulkintamallia lääkärin ja sairaanhoitajan ammattien asiantuntijuuden aloista ja ammatillisesta autonomiasta. Tulkitsevassa analyysissä esitin dokumenteissa esitettyjen argumenttien pohjalta teoreettisen mallin diakonian ja papin ammattien keskinäisestä suhteesta, jossa 1) diakoniatyöntekijän ammatilla ja papin ammatilla olivat erilliset toimialueet, 2) papin ammatilla ja diakoniatyöntekijän ammatilla oli osittain yhteinen toimialue ja 3) pappi kontrolloi diakoniatyöntekijän tehtäviä. Raportoin tutkimuksen tulokset osajulkaisussa *”Yhdessä kirkon virassa? Diakoniatyön paikan määrittely kirkon virkarakennekeskustelussa”* (artikkeli II).

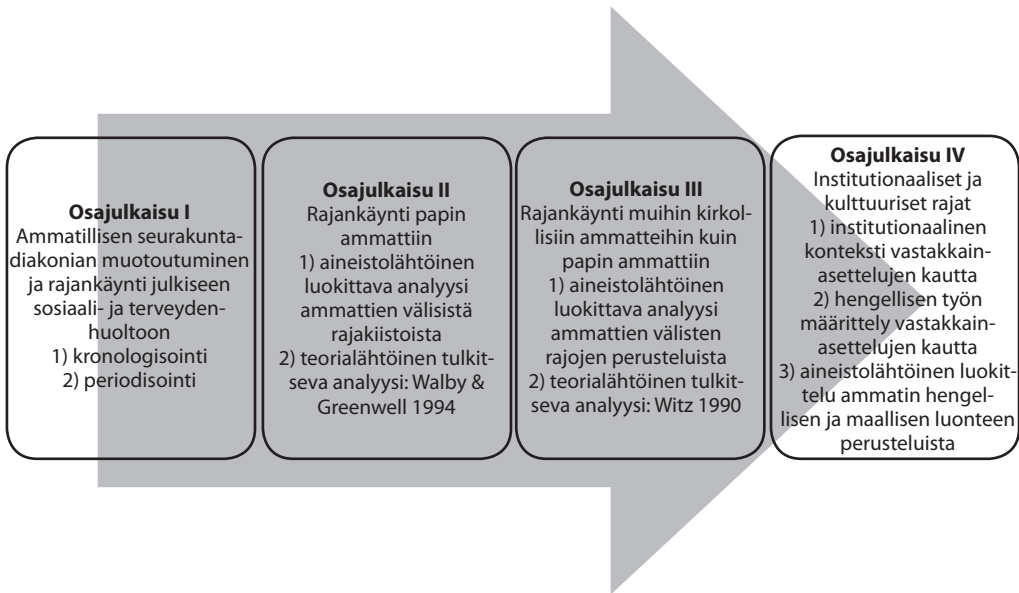
Kolmannessa vaiheessa siirsin tarkasteluni diakonian ammatin rajankäynteihin muiden kirkollisten ammattien kuin papin ammatin kanssa. Rajatyö konkretisoitui kysymyksenä siitä, keitä diakonaattiin sisällytetään ja keitä ulossuljetaan. Diakonian ammatti on ollut ainoa ammatti, jonka kuulumista mahdolliseen diakonaattiin ei ole kyseenalaistettu. Käytin Palvelijoiksi vihityt -mietinnön ja siitä annettujen lausuntojen lisäksi mietinnön jälkeen ilmestyneitä asiakirjoja eli virkarakenneyöryhmä 2004:n esitystä jatkotoimenpiteistä (2006), piispainkokouksen lausuntoa virkarakenneyöryhmän esityksestä (2006) ja professori Heikki Kotilan (2007) selvitystä diakonaatin uudistamisesta Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa. Diakonaatin aikaisemmat vaiheet ja asiakirjat toimivat artikkelissa kontekstina, eivät analyysin kohteena.

Luokittelin ensin aineistosta muistiinmerkitsemällä ne kohdat, joissa käsiteltiin muita kuin papin ja diakonian ammatteja. Etsin aineistosta väitteitä ja perusteluja diakonaattiin sisällytettävistä ja ulossuljettavista ammasteista. Rajatyö konkretisoitui ammattien rinnastamisina ja erottamisina.

Esitin tulokset luokittelemalla aineistolähtöisesti perustelut esitetyille rajauksille. Kakkuri-Knuutila & Heinlahti (2006, 104) toteavat, että todellisuus ei ole valmiiksi luokiteltu vaan luokat voidaan muodostaa kulloiseenkin tilanteeseen sopivaksi. Tutkimuksessani ryhmittelin rajatyön perusteluiksi 1) koulutustason, 2) työn sisällön, 3) historialliset perusteet ja 4) muiden kirkkojen mallin. Luokittelujen sisällä selvitin, mitä ammattiryhmiä eri tahot esittävät liitettäväksi diakonaattiin kyseisen perustelun pohjalta. Analyysin avulla eri toimijatahojen kuva seurakuntadiakoniasta tarkentui. Luokittavan analyysin jälkeen tein tulkitsevan analyysin teorialähtöisesti ammattien sosiologisesta näkökulmasta hyödyntäen sosiologi Ann Witzin (1990, 1992) kaksoissulkeuma-käsitettä. Käsitteen avulla esitin, että samalla kun diakoniatyöntekijöille pyritään saamaan perinteisesti papistolle kuuluvia oikeuksia ja tehtäviä, uutta toimialuetta vartioidaan sulkemalla ammattiryhmiä sen ulkopuolelle erilaisin perustein. Raportoin tulokset osajulkaisussa ”*Kamppailuja ja rajatyötä diakonaattia rakennettaessa*” (artikkeli III).

Tässä vaiheessa olin hahmottanut diakoniatyöntekijöiden työnjaollisen paikan (*sosiaalinen toimialue*) monitulkinnallisuutta. Ammatillisten rajankäyntien avulla tehty määrittely ei kuitenkaan tyydyttänyt. Kirkko hengellisenä yhteisönä näyttäytyi tärkeänä ammattia määrittävänä kontekstina. Syventymällä lisää Abbottin (1988) teoriaan hahmotin, että *kulttuurinen toimialue* -käsitteen avulla oli mahdollista päästä syvemmälle seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialueen määrittelyyn.

Neljännessä vaiheessa tutkin, millaisessa sosiaalisessa ja kulttuurisessa toimintaympäristössä seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialuetta määritellään. Etsin seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialueelle asetettuja institutionaalisia ja kulttuurisia rajoja (ks. Abbott 1988, 59, 86, 143) sekä ammatillisen seurakuntadiakonian kulttuurista luonnetta. Analysoin ensin aineistosta, millaiseen institutionaaliseen kontekstiin ammatillinen seurakuntadiakonia paikannettiin ja millaisten vastakkainasettelujen kautta. Tämän jälkeen kysyin, määritelläänkö ammatillinen seurakuntadiakonia hengelliseksi vai maalliseksi työksi ja millä perusteella. Aloitin analyysin muistiinmerkitsemällä aineistosta ne kohdat, joissa diakonian väitettiin olevan hengellistä työtä, minkä jälkeen tarkastelin, millaisten vastakkainasettelujen kautta hengellistä työtä määriteltiin. Tämän jälkeen tein aineistolähtöisen luokittelun siitä, miten seurakuntadiakonian hengellistä luonnetta perusteltiin ja millä perusteilla sitä vastustettiin. Raportoin tulokset osajulkaisussa ”*Jurisdictional Boundaries in the Making: The Case of the Finnish Parish Diaconal Work*”(artikkeli IV).

Kuvio 4. Tutkimusprosessi ja aineiston lähiluku

5

SEURAKUNTIEN DIAKONIATYÖNTEKIJÖIDEN SOSIAALINEN JA KULTTUURINEN TOIMIALUE

Abbott (1988, 315) tarkastelee ammatteja kolmelta eri tarkastelutasolta eli ammattien järjestelmän tasolta, ammatin sisäisen eriytymisen tasolta ja yleisemmin hän tarkastelee sosiaalisia järjestelmiä, mm. yhteiskunnallisia toimintaympäristöjä, jotka vaikuttavat ammattien järjestelmään. Kokoan nyt tutkimuksen tulokset tarkastelemalla ensin, millaisessa sosiaalisessa ja kulttuurisessa toimintaympäristössä seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialuetta määritellään. Tämän jälkeen arvioin, millaisten ammattien välisten rajankäyntien kautta seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialueesta neuvotellaan ammattien järjestelmän tasolla ja miten näitä rajankäyntejä perustellaan. Ammattien sisäisen eriytymisen rajaan tämän tutkimuksen ulkopuolelle tutkimustehtävän rajaamiseksi. Tutkimustulokset osoittavat sen, että ammatilliset rajat eivät ole staattisia vaan toimialueen rajoja asetetaan tietyssä sosiaalisessa ja kulttuurisessa toimintaympäristössä sen mukaan, mistä kulloinkin neuvotellaan ja kuka näitä neuvotteluja käy. Neuvottelujen kontekstuaalisuuden ja toimijoiden intentionaalisuuden ymmärtäminen auttaa ymmärtämään eri toimijoiden toisistaan poikkeavia näkemyksiä ammatillisista rajoista. (Jokinen Arja 1999a.)

Tutkimuksen empiirinen osa koostuu neljästä osajulkaisusta. Ensimmäinen, toinen ja kolmas artikkeli käsittelevät sitä, millaisten ammatillisten rajankäyntien kautta seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialuetta rakennetaan. Ensimmäisessä artikkelissa tarkastelen ammatillisen seurakuntadiakonian muotoutumista. Tulokset osoittavat, että ammatillinen seurakuntadiakonia on historiansa aikana käynyt toimialueensa rajankäyntiä ennen kaikkea julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa. Toisessa artikkelissa käsittelem seurakuntien diakoniatyöntekijöiden vertikaalisia työnjaon kysymyksiä tarkastelemalla diakoniatyöntekijöiden ja pappien välisiä ammatillisia rajankäyntejä. Artikkelien tulokset osoittavat sen, miten diakonaattia koskevassa keskustelussa on kyse paitsi kirkollisen työn uudesta työnjaosta myös valan uudesta jaosta. Kolmannessa artikkelissa tutkimuskohteena on diakonaatin rakentaminen: mitä ammatteja ja millä perusteilla diakonaattiin halutaan sisällyttää. Diakonaatin määrittelyjen kautta tarkastelen sitä, millaisia työnjaollisia ja kulttuurisia määrittelyjä seurakuntadiakonialle annetaan. Artikkelin tulosten mukaan seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialuetta määritellään useiden eri argumenttien pohjalta vartioimalla toimialuetta horisontaalisesti. Abbottin (1988, 315) ja Gierynin (1999, 24) teorioihin tukeutuen totean, että neuvotteluja ammattien toimialueista ei käydä tyhjiössä, vaan erilaisia rajoitteita ja mahdollisuuksia sisältävässä toi-

mintaympäristössä. Neljännessä artikkelissa tutkin institutionaalista kontekstia, jossa seurakuntadiakoniaa määritellään sekä sitä, miten tämä institutionaalinen konteksti näkyy seurakuntadiakonian kulttuurisen paikan määrittelyssä. Artikkelin tulokset osoittavat, että kirkko toimintaympäristönä vaikuttaa siihen, millä tavalla seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialuetta määritellään.

5.1 Toimialueen sosiaalinen ja kulttuurinen toimintaympäristö

Aikaisempien tutkimusten mukaan seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialuetta on määritelty samanaikaisesti moneen eri suuntaan. Aikaisempi tutkimus diakoniatyöntekijöiden työstä on painottunut diakoniatyöntekijöiden työnjaolliseen paikkaan työpaikkatasolla ja Suomen evankelisluterilaisen kirkon rooliin hyvinvointipalveluiden toimijana. Vähemmälle huomiolle ovat jääneet kirkon päätöksentekojärjestelmän tason linjaukset seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialueesta sekä seurakuntadiakonian sosiaalisen ja kulttuurisen toimintaympäristön tarkastelu.

Abbottin (1988, 315, 2005b, 246–247) mukaan ammattikunnat toimivat tietyssä toimintaympäristössä, jossa ammattien järjestelmää muovaavat paitsi ammattien sisäiset tekijät myös ammattien ulkopuoliset, toinen toisiinsa kytkeytyneet sosiaaliset järjestelmät. Osoitan ensin, millä tavalla kirkko instituutiona on paitsi antanut mahdollisuuksia diakoniatyöntekijöille, myös rajoittanut heidän toimintaansa kirkossa. Diakoniatyöntekijöillä on usein ollut rajoitetut mahdollisuudet osallistua kirkolliseen päätöksentekoon. Esitän, että diakoniatyöntekijöiden alisteinen asema kytkeytyy osaksi kirkon sukupuolijärjestelmää ja kulttuurista ymmärrystä kirkollisten tehtävien luonteesta. *Kirkko* voidaan ymmärtää Grönlundin ja Björklundin (2009, 13) tavoin hengelliseksi yhteisöksi, osallisuuden yhteisöksi tai työyhteisöksi. Aineistoissa käytetyissä argumenteissa on implisiittisesti nähtävissä se, kuinka niissä annetaan erilaisia merkityksiä kirkolle. Tämän jälkeen kokoan tuloksia siitä, millaisten koulutuspoliittisten ehtojen rajoissa diakoniatyöntekijöiden toimialuetta määritellään.

Kirkko on toiminut ammatillisen seurakuntadiakonian muotoutumisen keskeisenä toimijana ja mahdollistanut sen säilymisen erilaisissa murrosvaiheissa (*artikkeli I*). Kirkko otti keskeisen aseman diakoniatyön määrittelyssä 1940-luvulla määrittelemällä lainsäädännöllä diakoniaministeriön seurakuntien tehtäväksi. Tämän jälkeen kirkon eri edustajat ovat historian eri vaiheissa puolustaneet seurakuntadiakoniaministeriön olemassaoloa, vaikka sen sisällöstä onkin ollut poikkeavia näkemyksiä. Kirkko ja sen seurakunnat ovat paitsi työllistäneet diakoniatyöntekijöitä, myös toimineet diakoniaministeriön portinvartijoina ja legitimoijina, sillä piispainkokous määrittelee diakoniaministeriön virkamiesoikeudellisen viran kelpoisuusvaatimukset. Seurakuntadiakoniaministeriön tehtävät ovat alusta saakka olleet avoinna myös naisille, sillä niiden on katsottu erityisesti soveltuvan juuri naisille, toisin kuin pappisuuden.

Tutkimukseni mukaan eri toimijatahot ovat pyrkineet vahvistamaan diakonia-työn seurakunnallista ja kirkollista luonnetta. Myös Laura Lahdensuo (2001) osoittaa käytännöllisen teologian pro gradu -tutkielmassaan, kuinka 1990-luvun kirkollisissa dokumenteissa diakoniaa käsitellään nimenomaan seurakuntien toimintana. Diakonaattikeskustelussa (*artikkeli III*) korostetaan diakoniatyöntekijöiden kirkollisen identiteetin vahvistamista. Tässä yhteydessä on kuitenkin mainittava, että diakonaattia käsittelevä tutkimusaineisto koostuu kirkon virallisista asiakirjoista sekä lausunnoista, joita ei pyydetty diakonissalaitoksilta ja erilaisilta diakoniajärjestöiltä. Siten on ymmärrettävää, ettei diakonaattia käsittelevässä aineistossa löydy varsinaisia kiistoja seurakuntadiakonian institutionaalista paikasta. Sen sijaan aineistossa korostuu kirkollisten toimijoiden sisäpuolinen näkökulma diakonian institutionaalista paikasta.

Seurakuntadiakonian muotoutumiseen on vaikuttanut evankelisluterilaisen kirkon rooli hyvinvointipalveluiden tuottamisessa eri aikoina. Neuvotteluissa seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialueesta näkyy kirkon paikka pohjoismaisessa järjestelmässä; hyvinvointivaltion rakentamisessa kirkon rooli jäi marginaaliseen asemaan hyvinvointipalveluissa. Suhteessa julkisiin hyvinvointipalveluihin diakonian ammatin ulkoiset tekijät ovat vaikuttaneet seurakuntadiakonian työnjaollisiin uudelleenarviointeihin. Diakoniatyöntekijät ovat menettäneet tehtäväalueita ja joutuneet etsimään vapaana olevia toimialueita (Abbott 1988, 88) kuntien laajentaessa toimialuettaan lainsäädännön turvin. Hyvinvointivaltion rakentamisen kautena seurakuntien diakoniatyöntekijöiden työ muuttui perinteisestä sairaanhoitopainotteisesta työstä ensin 1960–70-luvuilta lähtien hengellisen ja henkisen avun antamiseksi ja myöhemmin 1990-luvun sosiaalipolitiikan suunnanmuutosten myötä kunnat kutsuivat seurakuntia yhteistyöhön osana ns. kolmannen sektorin toimijoita kuntien sosiaali- ja terveystalveluiden turvaamiseksi.

Aikaisemmissa tutkimuksissa Grönlund ja Pessi (2011, 229–239) sijoittavat kirkon sekä julkiselle sektorille että ns. kolmanteen sektoriin. He paikantavat kirkon toiminnan seurakuntalaisten auttamistoiminnan osalta lähelle kansalaisyhteiskuntaa. Sen sijaan julkisen sektorin auttamistoimintaa täydentävän ammatillisen seurakuntadiakonian kautta he paikantavat kirkon lähelle julkista sektoria. Myös Kallunki (2010, 18, 21, 58) näkee tutkimuksessaan suomalaisten seurakuntien asettuvan kaksijakoisesti kansalaisyhteiskunnan ja valtion välille. Kirkon valtioyhteys heijastuu Kallungin (2010) mukaan mm. seurakuntien ja kuntien väliseen suhteeseen, toisaalta seurakuntien uskonnollinen luonne luo perustan kansalaisyhteiskuntayhteydelle. Omassa tutkimuksessani seurakuntien paikantuminen kansalaisyhteiskunnan ja valtion väliin näkyy diakoniatyöntekijöiden ristiriitaisena suhtautumisena rooliinsa yhteiskunnallisten palveluiden täydentäjinä.

Vaikka kirkko on mahdollistanut diakoniatyöntekijöiden toimimisen kirkossa, se on samalla asettanut diakoniatyöntekijöiden toiminnalle rajoituksia. Naisvaltaise-

na ammattikuntana diakoniatyöntekijät ovat kirkon hierarkiassa alempana kuin pappit, joiden tehtävät ovat historiallisesti olleet miehille tarkoitettuja (*artikkeli II*). Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa diakoniatyöntekijät eivät ammattikuntana ole perinteisesti olleet osa päätöksentekojärjestelmää. Diakoniatyöntekijöillä ei ole ammattikuntana ollut edustusta kirkolliskokouksessa eikä edustajia kirkkohallituksessa, vaan kirkon päätöksentekijät ovat perinteisesti olleet maallikkoedustajia ja pappeja. Kirkon dualistinen johtamisjärjestelmä näkyy myös paikallisissa seurakunnissa. Seurakuntia johtavat sekä luottamushenkilöt että viranhaltijat. Eniten tosiasiallista valtaa seurakunnissa on kirkkoherroilla. (Hietala 2007.) Pappien valta-asema suhteessa muihin kirkon ammatteihin on siten rakenteellista liittyen ammattikunnan asemaan kirkossa ja sen päätöksentekojärjestelmässä. Abbottin (1988, 109) mukaan ammatin valta-asema voi olla rakenteellista tai kulttuurista. Rakenteellinen valta-asema on mahdollistanut papeille muiden kirkon ammattien kontrolloimisen. Witz (1990) kutsuu vallassa olevan ammattikunnan kontrollia hierarkiassa alemmalla olevia ammatteja kohtaan demarkaatio-strategiaksi (*demarcationary strategy*).

Kirkon päätöksentekojärjestelmässä heijastuu kirkon sukupuolittunut työnjako. Ensimmäinen naisille mahdollinen – ja naisille rakennettu – tehtävä kirkossa oli hoitoon ja hoivaan suuntautuva diakonissan työ. Muihin kirkon tehtäviin naisilla on ollut pitkä tie. Molina (2010, 166–167) kuvaa naispappeuskeskustelua käsittelevässä tutkimuksessaan, kuinka kirkossa toimijoiden sukupuolisesti määrittyneet positiot ovat kirkon rakenteissa ja arvotusjärjestelmissä. Vuola (1994) lisää, että sukupuoli-jako ja -hierarkia ovat keskeisellä sijalla kristillisen teologian rakenteessa. Kirkon ylimmissä päättävissä elimissä on ollut edustuksensa papeilla. He ovat ammattikuntana päässeet vaikuttamaan diakonian ammatillisten ehtojen ja työnjaon määrittämiseen kautta historian. Tutkimukseni mukaan kirkon päättävissä elimissä toimivien piispojen ja pappien ohella seurakuntapapisto on ollut aktiivinen toimija pappein kokousten aloitteiden tekijänä. Ammatillisen järjestäytymisen myötä 1950-luvun lopulta lähtien diakoniatyöntekijöiden ammattikunnan ääni on vähitellen voimistunut. Siitä huolimatta diakonaattia käsittelevässä keskustelussa pappien äännet tulevat esille muita vahvemmin.

Diakoniatyöntekijöiden osallistumista kirkon ja seurakuntien päätöksentekoon esitettiin osana diakonaattikeskustelua jo 1970-luvulla, mutta vasta 2000-luvulla tehtiin varsinaisia esityksiä diakoniatyöntekijöiden hallinnollisista oikeuksista. Hallinnolliset oikeudet liitetään diakonaattia käsittelevässä keskustelussa kuitenkin diakonian virkaan osana kirkon virkaa, jolloin päätöksentekovalta säilyisi ns. hengellisen statuksen saaneilla työntekijöillä. Rakenteellinen valta-asema nojaisi edelleen ammatin kulttuuriseen valta-asemaan (Abbott 1988, 109) – kirkollisessa kontekstissa hengelliseen asiantuntijuuteen. Tutkimuksessani tuon esille, kuinka etenkin kirkon hallinto ja papiston edustajat korostavat teologisen asiantuntijuuden merkitystä kirkon hallinnossa. Pappien asema kirkollisessa päätöksenteossa legitimoidaan

teologisella koulutuksella. Toisaalta rovastikuntien ja ammattijärjestöjen taholta kannatetaan kirkollisten päätöksenteko-oikeuksien laajentamista koskemaan muitakin kuin pappeja vetoamalla tasa-arvoon ja oikeudenmukaisuuteen. Yhteisiä tekijöitä korostamalla diakoniatyöntekijät pyrkivät saamaan papeilta ammatillisia etuja. Parkin (1979) nimeää sosiaalisen sulkeuman keinoksi vallan käyttämisen ylöspäin eli resursien ja etujen anastamisen valta-asemassa olevalta ryhmältä.

Tutkimukseni valossa eri toimijat jakavat kirkon ammatit kahteen kategoriaan eli hengellisiksi viroiksi ja maallikkoviroiksi. Muut kuin kirkon virkaan kuuluvat virat tulkitaan maallikkoviroiksi. Seurakuntadiakonian hengellisyys on historian eri vaiheissa askarruttanut eri toimijoita (*artikkeli I*). Etenkin seurakuntapapisto on korostanut eri aikoina seurakuntadiakonian hengellistä luonnetta. Vuonna 1944 voimaantulleessa kirkkolainsäädännössä kirkolliskokous määritteli diakonian kristillisestä rakkaudesta johtuvaksi hengellisen, ruumiillisen ja aineellisen avun antamiseksi. Laajenevan hyvinvointivaltion ja julkisen sektorin palveluiden kehittymisen myötä seurakuntadiakonian toimialuetta on toistuvasti määritelty henkisen ja hengellisen avun alueille. Työn hengellisestä luonteesta – ja saamastaan vihkimyksestä – huolimatta diakonian virka on kuitenkin tulkittu maallikkoviraksi (Palvelijoiksi vihityt 2002, 114). Tällä hetkellä Suomen evankelisluterilaisen kirkon ammasteista vain papit ja piispat kuuluvat kirkon virkaan. Kirkon virkaan siirtyminen tapahtuu vihkimyksen kautta, joten vihkimys on ikään kuin symbolinen rajanylitys hengelliseen virkaan. Yhtäältä seurakuntadiakonia määritellään jo nykyisellä työnkuvalla hengelliseksi työksi ja toisaalta todetaan, että osana kirkon virkaa diakonian virka saisi hengellisen viran statuksen (*artikkeli IV*).

Miksi sitten ammattien kategorisointi maallisiksi tai hengellisiksi viroiksi on merkityksellistä? Gierynin (1983; 1999) rajatyön näkökulmasta on tärkeää tarkastella sitä, mitä seurakuntadiakonian määrittelemisellä hengelliseksi työksi tavoitellaan tämän tutkimuksen aineistossa (*artikkeli IV*). Voidaan erottaa kaksi tavoitetta. Hengellisille työntekijöille – etenkin osana kirkon virkaa – tarjotaan mahdollisuutta osallistua kirkon ja seurakunnan päätöksentekoon. Rovastikuntien ja diakoniatyöntekijöiden lausunnoissa diakoniatyöntekijöiden hallinnollisia oikeuksia perustellaan ammattikuntien tasa-arvoisella kohtelulla. Toiseksi työn hengellisen statuksen sanotaan nostavan diakoniatyön arvostusta, sillä diakonian virkaa on pidetty kirkossamme papin ja piispan virkoja alempiarvoisena. Hengellisenä työntekijänä kirkon työntekijä saattaa kokea olevansa arvostettu ja tekevänsä kirkon ”varsinaista työtä”.

Abbottiin (1988, 86) viitaten totean, että ammattikunta voi kulttuurisin arvoihin vetoamalla legitimoida oman toimialueensa. Diakoniatyöntekijät itse kokevat kuitenkin tekevänsä jo nyt kirkon perustehtävää arjen ammatilaisina. Työn arvostus tulee heidän mukaansa saada muutoin kuin työn hengellistämisen kautta. Vaikka diakonaattia valmistelevat tahot korostavat kirkon virkaa ja siihen kuuluvien hengellistä identiteettiä, he toisaalta vakuuttavat kaiken kirkon työn olevan samanarvoista.

Uudistuksen tarkoituksena ei heidän mukaansa ole saattaa kirkon työntekijöitä eriarvoiseen asemaan korostamalla kirkon viran ulkopuolelle jäävien työntekijäryhmien ”maallisuutta”. Työntekijöiden keskinäisen samanarvoisuuden lisäksi diakonaattia käsittelevässä aineistossa korostetaan työntekijöiden ja seurakuntien vapaaehtoisten samanarvoisuutta (*artikkeli II*). Vapaaehtoistyöllä on kirkossa pitkät perinteet (Yeung 2004) eikä kirkon viran korostamisen haluta vahvistavan viranhaltijoiden ja vapaaehtoisten välistä rajaa. Raja vapaaehtoiisiin halutaan pitää matalana ja näin korostaa kirkon kansankirkko-luonnetta. Sipilä (2003) on todennut vastaavan ilmiön tutkimuksessaan hoivaa tuottavia palveluorganisaatioita. Organisaatiot halusivat pitää rajat ympäristöönsä mahdollisimman matalina.

Grönlundin ja Björklundin (2009, 13) jaotteluun pohjautuen diakonian asemaa koskevista argumenteista on näkyvissä kirkon jännitteinen rooli teologiaan pohjautuvana hengellisenä yhteisönä, kirkon kaikkien jäsenten merkitystä korostavana osallisuuden yhteisönä ja erilaisten ammattilaisten työyhteisönä. Kirkon moniulotteisuus, etenkin ellei sitä sanoiteta ääneen, osaltaan vaikeuttaa neuvotteluja diakonaattista ja yhteisen näkemyksen löytämistä. Eri toimijatahot puhuvat ikään kuin toistensa ohi, jos keskustelua käydään erilaisista lähtökohdista.

Kirkon sosiaalisen ja kulttuurisen toimintaympäristön ohella diakoniatyöntekijöiden toimialueen muotoutumiseen on vaikuttanut koulutusjärjestelmä ja diakoniatyöntekijöitä koskevat koulutuspoliittiset päätökset (*artikkeli I*). Kutsun tätä koulutuspoliittista kamppailua koulutuksen yhteiskunnallistamisen ja kirkollistamisen väliseksi rajakamppailuksi. Kiistoja on käyty diakoniatyöntekijöiden kaksoiskelpoisuudesta ja diakonian koulutuksen tietoperustasta. Etenkin seurakuntapapiston keskuudessa on kyseenalaistettu useaan otteeseen diakoniatyöntekijöiden sosiaali- ja terveydenhuollon kelpoisuus vedoten siihen, että se uhkaa koulutuksen antamia valmiuksia toimia seurakuntatyössä hengellisenä työntekijänä. Diakoniatyöntekijöiden koulutuksen on sanottu ohjautuvan liiaksi kirkon ulkopuolisista intresseistä ottaessaan yhteiskunnan rinnakkaisammattien tarpeet huomioon paremmin kuin seurakuntien tarpeet.

Kirkon edustajat ovat kuitenkin puolustaneet diakoniatyöntekijöiden kaksoiskelpoisuutta vetoamalla esimerkiksi siihen, että konkreettisen avun muodot ovat edesauttamassa sielunhoidollisten kontaktien luomista. Diakoniatyöntekijöiden kaksoiskelpoisuutta on puolustettu myös vedoten siihen, että se on avannut koulutuksen saaneille mahdollisuuksia siirtyä ammatilliselta kentältä toiselle ja työtehtävästä toiseen. Esimerkiksi ammattikorkeakoulu-uudistuksen yhteydessä kaksoiskelpoisuutta perusteltiin mm. diakoniatyöntekijöiden työllisyyden turvaamisella. Kirkolle diakoniatyöntekijöiden kouluttaminen yhteiskunnallisen koulutusrakenteen sisällä on ollut myös taloudellinen ratkaisu. Yksinomaan kirkollisen kelpoisuuden sisältävät koulutukset eivät myöskään ole osoittautuneet pitkäikäiseksi. Keskustelu diakonaattiin sisällytettävien ammattien koulutustasosta osoittaa, että diakonian virka toimii

edelleen yhteiskunnallisen koulutusjärjestelmän lainalaisuuksien alla (*artikkeli III*). Kirkko on siis valinnut moniosaamisen strategian ja haluaa edelleen kouluttaa diakoniatyöntekijät siten, että heillä on kirkollisen kelpoisuuden lisäksi myös yhteiskunnallinen kelpoisuus. Vaikka diakoniatyöntekijät ovat ajoittain kokeneet, etteivät koulutus ja työ vastaa toisiaan (Sinkkonen 1965c, Sihvo 1969, Rask ym. 2003b), kaksoiskelpoisuus on ollut keino parantaa diakoniatyöntekijöiden työmarkkina-asemaa.

Kaksoiskelpoisuuden ohella kirkon eri toimijoilla on ollut jännitteisiä näkemyksiä siitä, millainen yhteiskunnallinen kelpoisuus koulutuksen tulisi sisältää kirkollisen kelpoisuuden lisäksi. Kamppailut diakoniatyöntekijöiden tietoperustasta ovat konkretisoituneet diakonia-alan koulutus uudistuksissa (*artikkeli I*). Hoiva- ja hoitotehtävien siirryttyä julkiselle sosiaali- ja terveydenhuollolle kirkko ja kouluttajat ovat etsineet seurakuntadiakonialle uusia toimialueita erilaisten koulutus uudistusten avulla. Toimialueen laajentamiseen ja muuttamiseen on pyritty muuttamalla diakonia-alan koulutuksen tietoperustaa. Uutta toimialuetta etsittiin sosiaalihuollosta ensin 1900-luvun alussa ja uudelleen 1950-luvulla aloittamalla diakonikoulutus sekä 1930-luvulla aloittamalla huoltosisarkoulutus. 1970-luvulla uutta toimialuetta etsittiin mielenterveys- ja sielunhoitotyöstä aloittamalla seurakuntakuraattorien koulutus. Vaikka seurakuntadiakonian sairaanhoitopainotteisuutta on eri yhteyksissä kritisoitu, kirkko ja kouluttavat diakonissalaitokset ovat halunneet säilyttää sairaanhoitajakoulutuksen diakonissakoulutuksessa niin vuoden 1929 sairaanhoitajakoulutuksen uudistuksessa kuin 1980-luvun keskiasteen koulutus uudistuksessa. Diakoniatyöntekijät toimivat hengellisen ja maallisen sekä kirkollisen ja ammatillisen identiteetin rajoilla. Nämä jännitteet näkyvät esimerkiksi siinä, miten diakoniatyön sisältöä ja koulutusta on ollut ajoittain vaikea saada vastaamaan toisiaan. Kallunki (2010, 61) kutsuu uskonnollista ja yhteiskunnallista tehtävää yhdistävää suuntautumista ”yhteistyön kaksoisstrategiaksi”. Hänen tutkimuksessaan seurakunnan panostukset maalliseen toimintaan näkyivät kuntien halukkuutena tukea seurakuntien uskonnollista tehtävää.

5.2 Kamppailut toimialueesta ammattien järjestelmässä

Diakonian toimialueeksi määritellään lainsäädännön tasolla ”*kristilliseen rakkauteen perustuvan avun antaminen erityisesti niille, joiden hätä on suurin ja joita ei muulla tavoin auteta*” (Kirkkojärjestys 8.11.1991/1055, 4. luku, 3 §). Vuoden 1943 kirkkolainsäädännön kirjausta ruumiillisen, aineellisen ja hengellisen avun antamisesta ei nykyisessä lainsäädännössä enää ole. Vaikka diakoniatyöntekijöiden tehtäviin on perinteisesti kuulunut sosiaali- ja terveydenhuollon tehtävien ohella sielunhoito, sitä ei ole sellaisenaan määritelty lainsäädännöllä diakoniatyöntekijöiden tehtäväksi.

Diakonaattiuudistuksessa kaavallaan diakoniatyöntekijöiden toimialueen laajentamista jumalanpalvelukseen ja kirkollisiin toimituksiin liittyviin tehtäviin,

jotka perinteisesti ja lainsäädännön mukaan ovat kuuluneet papeille (*artikkeli II*). Diakoniatyöntekijöiden työ liitettäisiin näin ollen aikaisempaa vahvemmin kirkon oppirakennelmaan. Abbottin (1988, 184–185) teoriaa hyödyntämällä kyseessä voi tulkita olevan diakoniatyöntekijöiden työn kulttuurinen muutos, kun palvelua korostavan toimintakulttuurin sijaan työn perusteluja pyritään aikaisempaa vahvemmin etsimään kirkon oppirakennelmasta. Esimerkiksi Markkola (2000, 103–113) on aikaisemmin nostanut esille diakoniatyöntekijöiden roolin maallisten ja hengellisten velvollisuuksiensa jännitteessä. Tämän tutkimuksen valossa näyttää siltä, että diakoniatyöntekijöiden palvelutehtävä itsenäistyi yhteiskunnallisesti julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon laajentaessa palveluitaan (*artikkeli I*). Kirkko on eri tavoin pyrkinyt liittämään diakoniatyöntekijöiden palvelutehtävän osaksi kirkon virkaa (*artikkelit II, III, IV*). Mutta millaisin ehdoin se on tapahtunut? Diakonaattikiistassa on kyse seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialueen kulttuurisen uudelleenmäärittelyn seurauksista sen sosiaaliselle toimialueelle eli työnjaolle. Kiistassa neuvotellaan samanaikaisesti diakoniatyöntekijöiden kuulumisesta kirkon virkaan (kulttuurinen toimialue) ja heidän työtehtävistään (sosiaalinen toimialue).

Tutkimukseni osoittaa, että seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialueen rajat ovat joustavia ja neuvoteltavia ja sen toimialueen paikantaminen riippuu siitä, mistä neuvotellaan, kenen kanssa ja mitä vastaan (Gieryn 1999, 23–30). Kokoan tutkimustulokset analyttiseen jäsenyykseen, jossa tarkastelen lähemmin niitä perusteluja, joita eri toimijatahot ovat rajatyössä käyttäneet. Rajatyötä voidaan Gierynin mukaan (1999, 11) tehdä korostamalla erilaisuutta (*a rhetoric of difference*) tai samanlaisuutta (*a rhetoric of similarity*). Edellinen korostaa erottavia tekijöitä kun taas jälkimmäinen yhteisiä tekijöitä. Rajatyön lisäksi tulkitseen, millaista käsitystä kirkosta kyseinen argumentointi edustaa. Seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialueen määrittelyssä käytetään ammatillisia ja teologisia perusteluja. Ammatillisia argumentteja käyttävät ennen kaikkea ammattikunnat itse ja heidän edustamansa ammattijärjestöt ja koulutustahot. Teologisia perusteluja käytetään sen sijaan ennen kaikkea diakonaattia käsittelevissä mietinnöissä ja kirkon hallinnon dokumenteissa.

Diakoniatyöntekijät korostavat ammattinsa erilaisuutta ja samanlaisuutta toiseen ammattiin riippuen siitä, mitä he argumentoinnillaan pyrkivät tavoittelemaan. He korostavat erillisyyttä muihin ammatteihin vetoamalla ammatillisen autonomiansa säilyttämiseen työpaikkatason työnjaossa. Abbottin (1988, 71) työn ydinalueen käsite (*heartland of work*) viittaa sellaiseen ammattikunnan toimialueeseen, johon sillä on lainsäädännön tasolla ja kulttuurisesti annettu täysi kontrolli. Tällaisten ammatillisten argumenttien käyttö pitää sisällään käsityksen kirkosta koulutettujen ammattilaisten työyhteisönä. Diakoniatyöntekijät puolustavat autonomista reviiriään sekä rajankäynnissä julkiseen sosiaali- ja terveydenhuoltoon että rajankäynnissä pappeihin. Artikkelissa I analysoin, millä tavalla ammatillisen autonomian puolustaminen näkyy suhteessa julkiseen sosiaali- ja terveydenhuoltoon. Osa diakonia-

työntekijöistä kyseenalaistaa roolinsa yhteiskunnallisten palveluiden täydentäjinä ja ”sosiaalityön jatkeena” sanoen, ettei seurakuntien diakoniatyöntekijöiden tulisi lainkaan tehdä hyvinvointivaltiolle kuuluvia tehtäviä vaan keskittyä ihmisten henkiseen ja hengelliseen tukemiseen sekä etsivään ja ennaltaehkäisevään työhön. Seurakuntadiakonia on luopunut useista perinteisistä tehtävistään hyvinvointivaltion rakentamisen kaudella. Sosiaalipalveluiden karsimisen myötä 1990-luvulta lähtien osa diakoniatyöntekijöistä ei ole enää halunnut ottaa julkiselta sektorilta takaisin jo keran menettämiään alueitaan. Toisaalta osa diakoniatyöntekijöistä on sitä mieltä, että 1990-luvulla lisääntynyt taloudellinen avustaminen on mahdollistanut kirkon antaman valtuutuksen toteuttamisen auttaa niitä, ”joiden hätä on suurin ja joihin muu apu ei yllä”. Suhteessa julkiseen sosiaali- ja terveydenhuoltoon diakoniatyöntekijät etsivät autonomista toimialuetta hengellisistä tehtävistä. Tällöin korostuu *kristillinen palvelu*. Julkunen (2007, 127) toteaa, että vaikka kolmannen sektorin järjestöjen työ on ammattimaista palkkatyötä, järjestöjä ei voi velvoittaa avun ja palvelujen tuottamiseen. Järjestöjen toiminta perustuu vapaaehtoisuuteen ja ne ovat syntyneet jäsentensä yhteisten intressien nojalla. Järjestöt haluavat toimia itsenäisesti, eivät muuttua alistetuksi julkishallinnon jatkeeksi.

Diakonaattiprosessissa diakoniatyöntekijöille on esitetty lisättävän perinteisesti papeille kuuluneita tehtäviä (*artikkeli II*). Esitetyt uudet tehtävät näyttäivät herättävän diakoniatyöntekijöissä pelkoa työnsä autonomian heikkenemisestä suhteessa pappeihin ja joutumisesta pappien aputyövoimaksi. Uusia tehtäviä vastustavat diakoniatyöntekijät arvioivat, että uusien tehtävien myötä nykyinen toimialue eli ihmisten auttaminen arjessa jäisi huonosti hoidetuksi. Diakoniatyöntekijät itse kutsuvat oman työnsä ydintä arjen diakoniaksi. Suhteessa pappeihin korostuu siis kristillinen *palvelu*. Autonomian puolesta puhuvien diakoniatyöntekijöiden mukaan mahdollisten uusien työtehtävien tulisi olla oikeuksia, ei velvollisuuksia. Vastuu toimialueensa rajoista tulee heidän mukaansa säilyttää yksittäisellä diakoniatyöntekijällä. Diakoniatyöntekijöiden Liitto lisää, että mikäli työntekijöiden toimialuetta laajennetaan, valtuutus tehtäviin tulee sitoa vihkimykseen eikä esimiehen erillisiin päätöksiin. Abbottin (1988, 69–79) mukaan ammatin alisteisuus toiselle ammatille on alisteiselle ammatille vaikea formaalin tason ja työpaikkatason ristiriidan vuoksi.

Kuten diakoniatyöntekijät myös osa papeista rakentaa erillisyyttä vartioimalla omaa autonomista toimialuettaan. He perustelevat nykyistä vastuunjako pappien akateemisella ja teologisella tietoperustalla. Akateemiseen tietoon ja sen mukanaan tuomaan arvovaltaan vetoaminen on yksi keino ylläpitää ammatin legitimitettä (Abbott 1988, 54). Pappien teologisen ja akateemisen tietämyksen korostamisella pappien edustajat pyrkivät ylläpitämään monopoliasemaansa. Samalla kilpailevat ammattikunnat voidaan sulkea ulkopuolelle määrittelemällä toisen ammatin edustajat amatööreiksi (Gieryn 1983, 791–792). Parkinin (1979) mukaan ammattikunnan yleisin keino käyttää valtaa on rajoittaa toisten ryhmien pääsyä omalle alueelleen

(*exclusionary strategy*). Osa pappien edustajista rakentaakin diakoniatyöntekijöiden ammattikunnalle alistettua asemaa kun taas diakoniatyöntekijät itse rakentavat itselleen ammatillisesti itsenäistä asemaa.

Ammatillisten argumenttien ohella aineistossa rakennetaan ammatteja sellaisin argumentein, jotka voidaan rakentaa suhteessa kirkon omaan oppirakennelmaan. Kutsun tässä yhteydessä teologiseksi argumentoinniksi sellaista argumentointia, jossa vedotaan Raamattuun ja kirkon oppirakennelmaan. Raamattuun vetoamalla vedotaan samalla kirkon traditioihin. Teologinen argumentointi pitää sisällään käsityksen kirkosta hengellisenä yhteisönä. Päivikki Suojanen (1997, 77) on verrannut politiikan ja uskonnon ammattikieliä toisiinsa. Hän toteaa, että sekä poliitikoilla ja papeilla on asemansa nojalla ”valta käyttää erityiskieltään hallinnan välineenä hallittuja kohtaan”. Poliittisessa ja uskonnollisessa puheessa haetaan auktoriteetin vahvennusta kuulijoidensa vakuuttamiseksi esimerkiksi vahvojen henkilöiden sanomisista tai pyhinä pidetyistä kirjoista.

Teologisilla argumenteilla haetaan diakoniatyöntekijöiden ja pappien välille samanlaisuutta, ja niillä perustellaan diakoniatyöntekijöiden toimialueen laajentamista perinteisesti papeille kuuluvalla toimialueella. Artikkelissa IV osoitan, kuinka osa mietinnöistä esittää diakoniatyöntekijöiden hengellisen työn statuksen vaativan diakoniatyön toimialueen laajentamista jumalanpalvelustehtäviin, joiden sanotaan kuuluvan kirkon toiminnan ytimeen. Yksimielisyyttä ei kuitenkaan löydy sen suhteen, mitä toimialueen laajentaminen käytännössä tarkoittaisi. Uusimmissa dokumenteissa pysyvät jumalanpalvelustehtävät rajataan diakoniatyöntekijän työn ulkopuolelle. Uuden tulkinnan mukaan jumalanpalvelusyhteyttä ei tule tulkita ahtaasti konkreettisina jumalanpalvelustehtävinä vaan jumalanpalvelusyhteys toteutuu varsinaisessa diakoniatyössä. Diakoniatyöntekijät voisivat liittää tehtäväkuvaansa liturgisia tehtäviä silloin kun ne luontevasti liittyvät varsinaiseen tehtäväänsä. Ammattikuntien rajakiista konkretisoituu kirkon oppirakennelmaan liittyvässä kulttuurisessa kysymyksessä, ovatko diakonian (ja muiden diakonaattiin sisällytettävien) ja papin virat erillisiä vai osa samaa kirkon virkaa (*artikkeli II*). Näkemystä yhteisestä virasta sekä puolletaan että vastustetaan eri asiakirjoissa vetoamalla luterilaiseen oppiin.

Mietinnöissä lukijoita muistutetaan myös ekumeenisista sitoumuksista löytää yhteinen näkemys diakonian virasta eri kirkkojen kesken. Revon (2006, 68) analyysi ekumeenisen diakonaattikeskustelun etenemisestä osoittaa sen, kuinka Suomen evankelisluterilaiselle kirkolle ominainen henkilöstörakenne erilaisine pitkälle koulutettuine ja palkattuine työntekijöineen vaikeuttaa asioiden tarkastelua osana ekumeenista kontekstia, sillä osa Suomen evankelisluterilaisen kirkon viroista puuttuu muista kristillisistä kirkoista. Yhteisen teologisen näkemyksen löytymistä vaikeuttavat eri kirkkojen erilaiset toimintaympäristöt.

McGrathin (1999) mukaan traditioon vetoaminen ja Raamatun tulkitseminen kristillisen kirkon historiallisen jatkuvuuden yhteydessä on yksi kirkon yleisesti käyt-

tämistä argumenteista. Giddens (1995) liittää traditioon vetoamisen vallan käyttöön, sillä traditioiden sitovuus perustuu niiden normatiivisiin sisältöihin. Traditioissa ei ole kyse vain muuttumattoman menneisyyden kunnioittamisesta vaan ne edustavat myös sitä, mitä ”pitäisi tehdä”. Tämän tutkimuksen aineistossa kirkon traditioon vedotaan etenkin mietinnöissä ja hallinnon lausunnoissa. Artikkelissa III esitän, kuinka diakonaattiprosessin aikana seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialuetta on haluttu laajentaa kirkollisten rinnakkaisammattiensa⁶ suuntaan perusteena varhaiskirkon diakonien toimenkuva. Nykyinen diakoniatyöntekijöiden toimialue on näiden argumenttien mukaan keskittynyt liikaa sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviin. Sen lisäksi että seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialuetta halutaan laajentaa papiston liturgisiin tehtäviin, sen halutaan laajentuvan kristillisen kasvatuksen tehtäviin. Tutkimusaineistossani ei kuitenkaan tehdä selkeitä ehdotuksia diakoniatyöntekijöiden toimenkuvan muuttamiseksi. Toimialueen laajentaminen kasvatuksellisiin tehtäviin hoidettaisiin sen sijaan liittämällä olemassa olevia ammatteja yhteen diakonaatti-nimikkeeseen alle. Tästä virkojen kokonaisuudesta voitaisiin joidenkin esitysten mukaan käyttää nimitystä diakonin virka. Taustalla näyttää olevan ajatus, että diakonaattiin sisällytettävät ammatit ovat eriytyneitä ammatteja, joilla voidaan nähdä olevan samat, historialliset juuret. Abbottia (1988, 106, 122) tulkiten voitaisiin nähdä, että kyseiset ammatit ovat historiallisen muotoutumisensa tuloksena eriytyneet tehtäväkentiltään erikoistumisen myötä. Ammattien nimikkeitä muuttamalla voitaisiin näin poistaa ammattien väliset rajat.

Tutkimukseni osoittaa sen, että kamppailuissa diakoniatyöntekijöiden toimialueesta ammattien järjestelmän tasolla neuvotellaan samanaikaisesti useista erilaisista asioista ja työnjaollisista suhteista. Toimijat valitsevat argumentointinsa sen mukaan, mistä neuvotellaan, mitä vastaan ja minkä puolesta.

5.3 Ammatillisen sulkeuman strategiat sosiaalisessa ja kulttuurisessa toimintaympäristössä

Kuviossa 5 kokoa tutkimukseni tulokset soveltamalla Parkinin (1979) ja Witzin (1990) käsitteellisiä malleja ammatillisen sulkeuman strategioista. Tämän tutkimuksen aineistossa diakoniatyöntekijöiden erilaisuutta ja samanlaisuutta muiden ammattien kanssa korostetaan riippuen siitä, mistä neuvotellaan ja mitä tavoitellaan. Työnjaosta puhuttaessa sekä diakoniatyöntekijät että papit rakentavat erillisyyttä toiseen ammattiin korostamalla omaa ammatillista identiteettiään. Molemmat ammattiryhmät suojelevat omaa ammatillista reviiriään. Parkin (1979) kutsuu vallassa olevan ammatin pyrkimystä rajoittaa toisten ryhmien pääsyä omalle alueelleen ulossulkemisen strategiaksi (*exclusionary strategy*). Diakonaattiaineistossa osa pappien edustajista

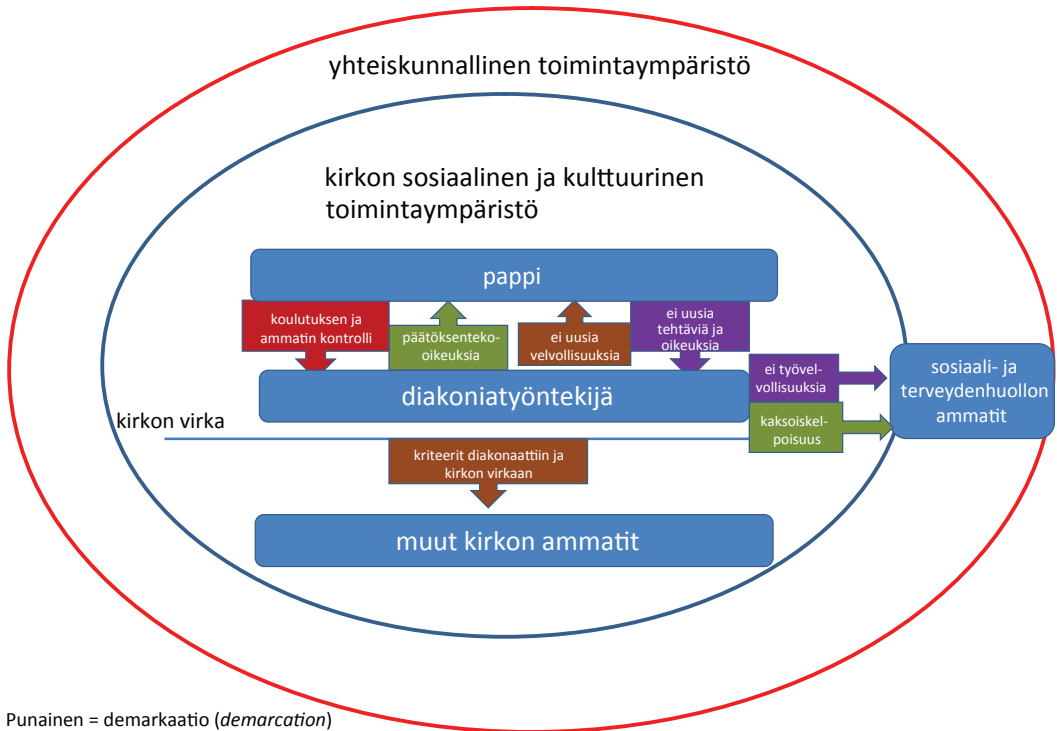
6 Rinnakkaisammattilla tarkoitan sellaisia ammatteja, joilla on samantasoinen koulutus.

perustelee nykyistä vastuunjakoa pappien akateemisella ja teologisella tietoperustalla. Anne Laiho (2005, 258) toteaa tutkimuksessaan sairaanhoitajien akateemisoitumisprojekteista, että sairaanhoitajien alistainen suhde lääkäreihin oli luonteeltaan kognitiivista. Käytännön työnjaon tasolla toimialue jaettiin laajemmin.

Vallassa oleva ammattiryhmä voi myös käyttää valtaansa kontrolloimalla hierarkiassa alemmalla olevia ammatteja (*demarcationary strategy*, Witz 1990). Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa pappien valta-asema suhteessa muihin kirkon ammatteihin on rakenteellista liittyen ammattikunnan asemaan kirkossa ja sen päätöksentekojärjestelmässä. Vastaavanlainen ”ehtoja saneleva” portinvartija-asema on lääkäreillä ollut suhteessa sairaanhoitajiin (Laiho 2005, 268). Diakoniatyöntekijät kuitenkin vastustavat pappien valta-asemaa pyrkimällä saamaan itselleen päätöksentekovaltaa korostamalla ammattien yhteisiä tekijöitä. Parkin (1979) ja Witz (1990) kutsuvat tällaista vallan käyttämistä ylöspäin anastamiseksi (*usurpation*). Liittoutumalla vallassa olevan ammatin kanssa diakoniatyöntekijät pyrkivät vahvistamaan oman ammattinsa asemaa ja vaikutusvaltaa. Diakonia-alan koulutukseen sisältyvä yhteiskunnallinen koulutus voidaan myös nähdä tällaisena vallankäyttönä, jossa yhteiskunnallisilta rinnakkaisammateilta, tässä tapauksessa sosiaali- ja terveysalalta, anastetaan koulutuksellisia resursseja.

Alistetussa asemassa olevat ryhmät voivat täydentää anastamista pyrkimällä sulkemaan omalta alueeltaan pois muita ryhmiä. Parkin (1979) ja Witz (1990) kutsuvat tätä strategiaa kaksoissulkeumaksi (*dual closure strategy*). Tämän tutkimuksen aineistossa diakoniatyöntekijät haluavat olla osa kirkon virkaa. Samalla diakonaattia ja kirkon virkaa vartioidaan määrittelemällä kriteereitä kirkon virassa toimiville ammattiryhmille. Tällaisia kriteereitä ovat mm. koulutustaso ja tehtäväalue. Diakoniatyöntekijät vartioivat omaa autonomista toimialuettaan paitsi diakonaattiin sisällytettäviltä rinnakkaisammateilta myös papeilta ja julkisen sektorin ammateilta.

Parkin (1979) ja Witzin (1990) ammatillisen sulkeuman strategioiden avulla on mahdollista tuoda esille diakoniatyöntekijöiden ammattikunnan kollektiivisia pyrkimyksistä saada itselleen sosiaalista statusta ja legitiimi asema kirkossa menettämättä omaa ammatillista identiteettiään.

Punainen = demarkaatio (*demarcation*)
 Vihreä = anastaminen (*usurpation*)
 Violetti = sulkeuma (*closure*)
 Ruskea = kaksoissulkeuma (*dual closure*)

Kuvio 5. Seurakuntien diakoniatyöntekijät ja ammatillisen sulkeuman strategiat

6

POHDINTA

Olen tutkimuksessani tarkastellut seurakuntien diakoniatyöntekijöitä ammattien sosiologisesta näkökulmasta. Aikaisemmin vastaavanlaista tutkimusta ei ole Suomessa tehty. Abbottin (1988) teoria lähtee siitä, että ammattikunnat kamppailevat keskenään toimialueestaan. Teoria on lähtökohtaisesti ristiriidassa diakoniatyöntekijöiden ammattikunnan luonteen ja sen tehtäväksiannon suhteen, sillä diakoniatyöntekijöiden tulisi auttaa niitä, joita muut eivät auta. Ammatillisena lähtökohtana on toimintaympäristöönsä sopeutuva ja sen kulloisistakin tarpeista käsin muovautuva työnjaon malli ja tehtäväkuva. Abbottin (1988) teoria ammattien järjestelmistä sekä sosiaalisen ja kulttuurisen toimintaympäristön vaikutuksista yksittäiseen ammattiin tuo kuitenkin uuden ja hedelmällisen näkökulman tutkia seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialuetta ja eri ammattien välistä rajankäyntiä ja vuorovaikutusta sekä tunnistaa erilaisia toimialuekamppailuja. Tutkimus osoittaa myös sen, että ammattia tutkiessa on tärkeää huomioida ammatin kulttuurinen konteksti.

Tutkimuksen luotettavuuden kannalta olennainen kysymys on, millä tavoin tutkija voi vakuuttaa lukijansa tutkimuksen tulosten uskottavuudesta. Yvonna S. Lincolnin ja Egon G. Guban (1985) mukaan laadullisen tutkimuksen luotettavuuden osatekijät ovat samat kuin määrällisessä tutkimuksessa eli totuusarvo (*truth value*), yleistettävyyden (*applicability*), yhtäpitävyys (*consistency*) ja neutraalisuus (*neutrality*). Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuuden arviointikriteerit kuitenkin poikkeavat määrällisestä tutkimuksesta.

Konstruktivistinen näkökulma korostaa, ettei todellisuudesta ole olemassa yhtä ainoaa totuutta, vaan todellisuus koostuu useista erilaisista konstruktioista. Tutkimuksen avulla ei pyritä tavoittamaan objektiivista totuutta vaan tietty näkökulma asiasta. Tutkijan on tärkeää osoittaa, että tutkimuksen tuottamat rekonstruktiot tutkittavien todellisuudesta vastaavat alkuperäisiä konstruktioita todellisuudesta (Tynjälä 1991, 387–390). Oman tutkimukseni tulosten uskottavuutta lisää perehtyneisyyteni aihealueeseen (Lincoln & Guba 1985, 301). Olen työskennellyt työurani alkuvaiheessa seurakunnan diakoniatyöntekijänä ja myöhemmässä vaiheessa diakoniatyöntekijöiden edunvalvojana ammattijärjestössä. Sisäpuolisuuden myötä minulla on ollut kompetenssia ymmärtää kirkollista sanastoa ja toimintaympäristöä. Tulosten uskottavuuden takaamiseksi olen eri yhteyksissä esitellyt tutkimustani diakoniatyöntekijöille sekä keskustellut heidän kanssaan tutkimuksesta ja sen tuloksista (Lincoln & Guba 1985, 314).

Tutkimustulosten siirrettävyys kontekstista toiseen riippuu mukaan siitä, kuinka samankaltaisia kontekstit ovat (Lincoln ja Guba 1985, 297–298). Vastuu tulosten siirrettävyyden arvioinnista jää tutkimuksen tulosten hyödyntäjälle. Tutkijan tehtävänä on kuvata tarkasti aineistonsa ja tutkimuksensa, jotta lukija voi arvioida tutkimuksen luotettavuutta sekä sitä, millä tavalla tutkimustuloksia voi soveltaa muihin tutkimuskohteisiin. Olen esitellyt tutkimukseni teoreettiset lähtökohdat ja käsitteet sekä tutkimusmenetelmät ja kuvannut tutkimusprosessin vaiheet yksityiskohtaisesti. Olen kiinnittänyt erityistä huomiota aineiston paikantamiseen (Linders 2008, 476).

Tutkimukseni pääasiallinen aineisto on tuotettu eri vuosikymmeninä, ja se käsittelee diakonaattia koskevia valmisteluasiakirjoja. Aineisto on alun perin tuotettu muuhun kuin tutkimukselliseen käyttöön. Aineisto koostuu pääasiallisesti kirkon sisäisistä dokumenteista, joten aineistossa korostuu kirkollisten toimijoiden ääni kirkollisille toimijoille. Luokittelin diakonaattia käsittelevien lausuntojen toimijaryhmät kirkon keskushallinnon, rovastikuntien, ammattiryhmien ja kouluttajien lausuntoihin. Lisäksi täydensin aineistoa Diakoniatyöntekijöiden Liiton 12 paikallisen osaston lausunnolla. Tulosten raportoinnissa hyödynsin edellä mainittua luokitusta osoittaessani toimijatahoja. Vaihtoehtoiset ryhmittelyt, esimerkiksi hiippakunnittain, olisivat tuottaneet toisenlaista tietoa. Prior (2003, 26) muistuttaa, että dokumentit ovat tilanteeseen sidoksissa olevia tuotoksia, eivätkä ne siten kuvaa pysyvää tilannetta.

Samalla kun tutkimuskohteesta neuvotellaan sosiaalisesti, myös tutkimus tuottaa sosiaalista todellisuutta. Tutkijan omat oletukset ja intressit määrittävät tiedon sisältöä. (Kakkuri-Knuutila & Heinlahti 2006, 104–109.) Tunnistan, että olen tehnyt tutkimusta ainakin osittain sisäpuolisen näkökulmasta. Toisaalta olen joutunut etäännyttämään itseäni tutkimukseni kohteesta ja astunut ulos sisäpuolisen paikaltani. Ammattien sosiologiset teoriat ovat auttaneet etäännyttämään ja näkemään tutun kohteen uudella tavalla. Olen tutkimuksessani halunnut nähdä paitsi eri toimijoiden näkemysten taakse myös nostaa kriittisesti esille asioita, joista kirkollisessa toimintaympäristössä usein vaietaan. Tällaisia vaiettuja asioita ovat esimerkiksi kirkollinen hierarkia, päätöksentekovallan käyttö ja sukupuoli. Tutkimusprosessin aikana havaitsin omakohtaisesti edellä mainittujen asioiden arkaluonteisuuden.

Tutkimuksen luotettavuuden kannalta olennainen kysymys on, voidaanko aineistolla vastata esitettyyn kysymykseen. Tämän tutkimuksen tulokset kertovat siitä, millaisia näkemyksiä kirkolliset toimijatahot esittävät seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialueesta kirkon sisäisessä keskustelussa. Diakonaattiprosessissa on kyse kirkko-instituution toiminnallista järjestystä organisoiva prosessi. Julkisen mielipiteen tasolla painottuvat toisenlaiset kirkolliset tehtävät. Suomalaiset toivovat kirkolta ennen kaikkea sitä, että kirkko keskittyisi vaikeuksissa olevien ihmisten auttamiseen (Monikasvoinen kirkko... 2008, 51–52). Tulkitseen niin, että tämän tutkimuksen aineistossa käydään keskustelua kirkon sisäisestä itseymmärryksestä ja niistä

reunaehdoista, joiden sisällä seurakuntien diakoniatyöntekijät toimivat. Aineistossa korostuu koulutettujen ammattilaisten ääni ja intressit. Maallikoiden ääni jää tässä tutkimuksessa hiljaiseksi.

Tämän tutkimuksen perusteella hahmottelen erilaisia vaihtoehtoisia skenaarioita seurakuntien diakoniatyöntekijöille. *Ensimmäisessä skenaariossa* diakoniatyöntekijät ovat osa kirkon virkaa, mutta tehtäväkuva on nykyistä liturgisempi. Tällöin kirkko vetäytyy jossakin määrin hyvinvointitehtävistään. *Toisessa skenaariossa* diakoniatyöntekijät tekevät palvelutehtäväänsä kirkon toimintaympäristössä osana kirkon virkaa, ja palvelu nähdään kulttuurisesti yhdeksi kirkon perustehtäväksi. Osana kirkon virkaa diakoniatyöntekijöillä on vastaavanlaiset hallinnolliset oikeudet kuin papeilla. *Kolmannessa skenaariossa* palvelu jätetään kirkon viran ulkopuolelle. Diakoniatyöntekijät toimivat kuitenkin kirkon toimintaympäristössä yhtäläisillä hallinnollisilla oikeuksilla kuin papit, sillä osallisuus kirkon hallintoon ei edellytä kirkon viran tuomaa statusta. *Neljännessä skenaariossa* diakoniatyöntekijät toimivat kirkon toimintaympäristössä toteuttaen palvelutehtäväänsä kirkon viran ulkopuolella ja alisteisessa asemassa kirkon virassa oleviin. *Viidennessä skenaariossa* diakoniatyöntekijät toimivat palvelun tuottajina joko seurakunnissa tai nykyistä suuremmassa määrin kirkon ulkopuolella erilaisissa palveluja tuottavissa diakonisissa organisaatioissa. Kansalaisyhteiskunnan sijaan diakoniatyö asettuu palveluiden tuottajaksi. Vastaavanlainen järjestelmä on löydettävissä mm. Saksasta (Haas 2006).

Toisessa, kolmannessa ja neljännessä skenaariossa diakoniatyöntekijöiden toimialue säilyy nykyisenkaltaisena keskittyen palvelutehtävään. Diakonian teologinen ymmärrys ja diakoniatyöntekijöiden asema kirkon hierarkiassa sen sijaan vaihtelevat skenaarioiden välillä. Tässä yhteydessä on syytä kysyä, voiko kirkossa kokea tekeväänsä kirkon ”varsinaista työtä” työskennellessään palvelutehtävässään. Myös Jokela (2011) pohtii sitä, olisiko diakonian ominta hengellisyyttä pitää heikoimpien puolta.

Ensimmäinen ja viides skenaario muuttavat oleellisesti nykyisenkaltaisen seurakuntadiakonian toimialuetta. Ensimmäisen skenaarion aikaisempaa liturgisempi tehtäväkuva eriyttää ammatillista seurakuntadiakoniaa julkisesta sosiaali- ja terveydenhuollosta. Viidennen skenaarion palveluiden tuottajana seurakuntien diakoniatyöntekijöiden toimialue muuttuu julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon kaltaiseksi. Sakari Möttönen (2010, 220–221) on tarkastellut kuntien vuorovaikutussuhteita paikallisessa hyvinvointipolitiikassa. Hän toteaa, että markkinasuhteissa kunnat edellyttävät järjestöiltä toiminnan tuotteistamista. Järjestöjen toimialue kaventuu ja ne tulevat riippuvaisiksi kunnista. Kyseisessä skenaariossa diakoniatyöntekijöiden arvostamat vapaus ja joustavuus vähenevät. Stig Linde (2011) on tutkinut väitöskirjassaan laatu järjestelmien soveltamista Ruotsin kirkon seurakunnissa ja niiden diakoniatyössä.

Tutkimuskohteen rajauksien vuoksi useita mielenkiintoisia näkökulmia on jätetty tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Ammattien sosiologinen kirjallisuus korostaa

Evettsin (1999) mukaan ammattikunnan yhtenäisyyttä, vaikka useat ammattikunnat koostuvat erilaisista erikoistuneista osaryhmistä. Useat ammatit sisältävät järjestelmiä järjestelmä sisällä. Näissä järjestelmissä saattaa olla erilaisia ammatillisia projekteja samanaikaisesti käynnissä. Myös Abbott (1988, 118) tunnistaa ammattikuntien heterogeenisuuden. Diakoniatyöntekijöiden ammattikunnan sisäisen eriytymisen olen rajannut tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Abbottin (1988) teoria ammattien järjestelmistä ja rajakamppailuista tarjoaa jatkoa ajatellen mielenkiintoisen näkökulman tarkastella diakoniatyöntekijöiden ammattikunnan sisäisiä rajankäyntejä – etenkin jos diakoni-nimikkeen alle liitetään diakonaattiprosessin myötä uusia ammattikuntia. Abbottin (1988) teoriaa olisi mielenkiintoista soveltaa tutkittaessa myös työpaikkatason työnjakoa seurakunnissa tai etsittäessä kansanvälisistä keskusteluista yhteisiä näkemyksiä diakonian viralle.

Tutkimus kiinnittyy sosiaali- ja terveydenalan piirissä tehtävän yksityisen ja julkisen työn järjestäytymiseen ja kehittymiseen. Olisi mielenkiintoista tarkastella ammattien järjestelmän näkökulmasta, millä tavoin julkisen sektorin ja kolmannen sektorin työnjako määräytyy sosiaali- ja terveydenalalla. Mikä työ on Hughesin (1958) termiä käyttäkseni ”likaista työtä”, joka halutaan luovuttaa ammattien välisessä työnjaossa toisille ammatikunnille? Abbott (1981) liittää ammatillisen puhtauden kykyyn keskittyä ammatin osalta keskeisiin, selkeisiin ydintehtäviin.

Kirkko toimintaympäristönä korostaa vapaaehtoistyön merkitystä toiminnassaan. Rajat vapaaehtoihin halutaan pitää mahdollisimman matalalla, samanaikaisesti kun Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa on kirkollisessa kontekstissa poikkeuksellisen erikoistunut koulutettu henkilöstö. Lisäksi vastuu diakoniasta on kirkollisen lainsäädännön mukaan kaikilla seurakuntalaisilla. Tämän tutkimuksen puitteissa ei ollut mahdollista tutkia diakoniatyöntekijöiden ja vapaaehtoisten välistä työnjakoa. Ammattien sosiologinen näkökulma voisi kuitenkin avata uusia näkökulmia myös tämän rajan näkyväksi tekemiseen ja reflektointiin.

Diakonaatista on käyty keskustelua yli 30 vuotta, ja tätä kirjoitettaessa lopullisia päätöksiä Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa ei edelleenkään ole tehty. Tutkimuksen edetessä kirkollinen päätöksentekojärjestelmä onkin alkanut kiinnostaa minua yhä suuremmissa määrin. Tämä tutkimus osoittaa kirkollisen politiikan moniäänisyyden. Kirkossa neuvotellaan samanaikaisesti useista eri asioista, ja päätöksentekoon ja niiden valmisteluun osallistuu useita eri toimijatahoja, vaikka lopulliseen päätöksentekoon osallistuvat yleisimmin papit ja maallikot. Vaikka tämän tutkimuksen aineiston valossa korostuu kirkon pyrkimys ja halu löytää yksimielisyys diakonaatista, yhtenäisen näkemyksen löytämiseen oman haasteensa tuo se, että kirkko voidaan tulkita toimijana niin eri tavoin.

KIRJALLISUUS

- Abbott Andrew (1981): Status and Status Strains in the Professions. *American Journal of Sociology* 86(4):819–835.
- Abbott Andrew (1988): *The System of Professions. An Essay on the Division of Expert Labor.* The University of Chicago, Chicago.
- Abbott Andrew (2001): *Time Matters on theory and method.* The University of Chicago Press, Chicago & London.
- Abbott Andrew (2005a): The Sociology of Work and Occupations. Teoksessa *The Handbook of Economic Sociology*, 2nd ed, ss. 307–330. Toim. R. Swedberg ja N.J. Smelser, Russell Sage Foundation and Princeton University Press, New York ja Princeton.
- Abbott Andrew (2005b): Linked Ecologies: States and Universities as Environments for Professions. *Sociology Theory* 23(3):245–274.
- Aldridge Alan (1987): In the Absence of the Minister: Structures of the Subordination on the role of deaconess in the Church of England. *Sociology* 21(3):377–392.
- Allen Davina (2000): Doing occupational Demarcation. The “Boundary-Work” of Nurse Managers in a District General Hospital. *Journal of Contemporary Ethnography* 29(3):326–356.
- Bagilhole Barbara (2003): Prospects for Change? Structural, Cultural and Action Dimensions of the Careers of Pioneer Women Priests in the Church of England. *Gender, Work and Organization* 10(3):361–377.
- Berger Peter L. ja Luckmann Thomas (2000): *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma.* Gaudeamus, Helsinki.
- Brante Thomas (1988): Sociological Approaches to the Professions. *Acta Sociologica* 31(2):119–142.
- Brante Thomas (1990): Professional types as a strategy of analysis. Teoksessa *Professions in Theory and History. Rethinking the Study of the Professions*, ss. 75–93. Toim. Michael Burrage ja Rolf Thorstendahl, Sage Publications, London.
- Bryman Alan (1985): Professionalism and the Clergy: A Research Note. *Review of Religious Research*, 26(3):253–260.
- Burrage Michael, Jarausch Konrad ja Siegrist Hannes (1990): An actor-based framework for the study of the professions. Teoksessa *Professions in Theory and History. Rethinking the Study of the Professions*, ss. 203–225. Toim. Michael Burrage ja Rolf Thorstendahl, Sage Publications, London.
- Christopherson Richard W. (1994): Calling and Career in Christian Ministry. *Review of Religion Research* 35(3): 219– 237.
- Collins John N. (2009): Is the diaconal ministry based on a misunderstanding? *Diakonian tutkimus* 6(2):148–155.

- Collins Randall (1990): Market closure and the conflict theory of the professions. Teoksessa *Professions in Theory and History. Rethinking the Study of the Professions*, ss. 24–43. Toim. Michael Burrage ja Rolf Torstendahl, SAGE, London – Newbury Park – New Delhi.
- Davies Celia (1995): *Gender and the Professional Predicament in Nursing*. Open University Press, Buckingham.
- Davies Celia (1996): The Sociology of Professions and the Profession of Gender. *Sociology* 30:661–678.
- Diakoniatyöntekijöiden Liiton toimintakertomus 2010.
- Dingwall Robert ja King Michael D. (1995): Herbert Spencer and the Professions: Occupational Ecology Reconsidered. *Sociological Theory* 13(1):14–24.
- Edmondson Ricca (1984): *Rhetoric in Sociology*. The Macmillan Press Ltd, London and Basingstoke.
- Etzioni Amitai (1969): Preface. Teoksessa *The Semi-Professions and Their Organization*. Toim. Etzioni Amitai, The Free Press A division of Macmillan Publishing Co, New York.
- Evertsson Lars (2000): The Swedish Welfare State and the Emergence of Female Welfare State Occupations. *Gender, Work and Organization* 7(4):230–241.
- Evertsson Lars (2002): Valfärdspolitik och kvinnoyrken. Organisation, välfärdsstat och professionaliseringens villkor. Sociologiska institutionen, Umeå universitet.
- Evertsson Lars ja Lindqvist Rafael (2005): Welfare state and women's work: the professional projects of nurses and occupational therapists in Sweden. *Nursing Inquiry* 12(4):256–268.
- Evetts Julia (1999): Professional Identities, State and international dynamics in engineering. Teoksessa *Professional Identities in Transition. Cross-cultural dimensions*, ss. 13–25. Toim. Inga Hellberg, Mike Saks ja Celia Benoit. Department of Sociology. Göteborg University, Göteborg.
- Fisher Donald (1990): Boundary-work and Science. The Relation between Power and Knowledge. Teoksessa *Theories of Science in Society*, ss. 98–119. Toim. S.E. Cozziani ja T.F. Gieryn, Indiana University Press, Bloomington and Indianapolis.
- Ference Thomas P., Goldner Fred H. ja Ritti R. Richard (1971): Priests and church. The Professionalization of an Organization. *American Behavioural Scientist* 14(4): 507–524.
- Foster Elissa ja Bochner Arthur P. (2008): Social Constructionist Perspectives in Communication Research. Teoksessa *Handbook of Constructionist Research*, ss. 85–106. Toim. James A. Holstein ja Jaber F. Gubrium, The Guilford Press, New York – London.
- Freidson Eliot (1970a): *Profession of Medicine. A Study of the Sociology of Applied Knowledge*. Dodd, Mead & Co., New York.
- Freidson Eliot (1970b): *Professional Dominance. The Social Structure of Medical Care*. Atherton Press, New York.
- Freidson Eliot (1977): The Futures of Professionalisation. Teoksessa *Health and the Division of Labour*, ss. 14–40. Toim. Margaret Stacey, Margaret Reid, Christian Heath ja Robert Dingwall, Croom Helm, Lontoo.

- Freidson Eliot (1994): *Professionalism Reborn. Theory, Prophecy and Policy*. Polity Press, Cambridge.
- Gannon Thomas M. (1971): Priest/minister: Profession or non-profession? *Review of Religion Research* 12(2): 66–79.
- Giddens Anthony (1995): Elämää jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa. Teoksessa *Nykyajan jäljillä*, 83–152. Toim. Ulrich Beck, Anthony Giddens ja Scott Lash, Vastapaino, Tampere.
- Gieryn Thomas F. (1983): Boundary-work and the Demarcation of Science from Non-science: Strains and Interests in Professional Ideologies of Scientists. *American Sociological Review* 48: 781–795.
- Gieryn Thomas F. (1999): *Cultural boundaries of Science. Credibility on the Line*. The University of Chicago Press, Chicago & London.
- Gothóni Raili ja Jantunen Eila (2010): Käsitteitä ja käsityksiä diakoniatyöstä ja diakonisesta työstä. *Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A Tutkimuksia* 25.
- Grönlund Henrietta (2010): Yhdenvertaisuus Suomen evankelis-luterilaisen kirkon työyhteisöissä. *Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja* 2010:4.
- Grönlund Henrietta ja Björklund Liisa (2009): Kirkko heikossa työmarkkina-asemassa olevien työllistäjänä. *Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja* 28/2009.
- Grönlund Henrietta ja Hiilamo Heikki (2005): Diakonian resurssit ja alueellinen tarve. Panostetaanko diakoniaan kunnan huono-osaisuuden mukaan? *Diakonian tutkimus* 2(2): 98–115.
- Grönlund Henrietta ja Hiilamo Heikki (2006): Diakonityö hyvinvointivaltion mittarina. *Yhteiskuntapolitiikka* 71(2): 134–145.
- Grönlund Henrietta ja Pessi Anne Birgitta (2011): Julkista vai kansalaisyhteiskunnan apua? Auttaminen Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa. Teoksessa *Hyvien ihmisten maa. Auttaminen kilpailukyky-yhteiskunnassa*, ss. 229–247. Toim. Anne Birgitta Pessi ja Juho Saari, *Diakonia-ammattikorkeakoulu A tutkimuksia* 31.
- Haas Hanns-Stephan (2005): Valtio, markkinat ja diakonia. *Saksalainen näkökulma. Diakonian tutkimus* 3(1): 43–51.
- Haavio-Mannila Elina (1962): Kotona sairastavien hoidontarve Suomen maalaiskunnissa. Suomen Terveysseurayhdistyksen ja Lääkintöhallituksen kansanterveysosaston toimesta suoritettu tutkimus. Helsinki 1962.
- Heikkinen Vesa (2000): Virallisen ideologiaa. Teoksessa *Teksti työnä, virka kielenä*, ss. 297–326. Toim. Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa ja Ulla Tiililä, Gaudeamus, Helsinki.
- Heiskala Risto (1994): Talcott Parsons ja rakennefunktionalismi. Teoksessa *Sosiologisen teorian nykysuuntauksia*, ss. 88–120. Toim. Risto Heiskala, Gaudeamus, Helsinki.
- Helander Eila (2003): Naiset uskonnollisissa yhteisöissä. Teoksessa *Muutoksen tulkkina. Kirkot ja uskonnollinen elämä osana yhteiskuntaa*, ss. 243–256. Toim. Eila Helander, Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian laitos, Helsinki.
- Henriksson Lea (1989): Sukupuolijako terveystyön ammatillistumisessa. *Sosiaalipoliittisen yhdistyksen vuosikirja*, vol 14 (Naistutkimusnumero): 105–126.
- Henriksson Lea (1998): Naisten terveystyö ja ammatillistumisen politiikka. Tampereen yliopisto, terveystieteen laitos. *STAKES tutkimuksia* 88, Helsinki.

- Henriksson Lea (2000): *Professiot ja sukupuolten välinen työnjako terveystyössä*. Teoksessa *Terveyssosiologian suuntauksia*, ss. 85–103. Toim. Ilka Kangas, Sakari Karvonen ja Annika Lillrank, Gaudeamus, Helsinki.
- Henriksson Lea, Wrede Sirpa ja Burau Viola (2006): *Understanding Professional Projects in Welfare Service Work: Revival of Old Professional? Gender, Work and Organization* 13(2): 174–192.
- Henttonen Kai (1997): *Voiko sen tehdä toisinkin? Diakoniatieteen lähtökohdat ja valinnat*. Lahden ammattikorkeakoulun julkaisusarja C 1997:1.
- Hietala Kari Juhani (2007): *Valta dualistisessa julkishallinnossa. Tarkastelussa kunta ja seurakunta*. Tampereen yliopisto, Yhdyskuntatieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Hiidenmaa Pirjo (2000): *Poimintoja virkakielen rekisteristä*. Teoksessa *Teksti työnä, virka kielenä*, ss. 35–62. Toim. Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa ja Ulla Tiililä, Gaudeamus, Helsinki.
- Hiilamo Heikki (2008): *Diakonaatti ja teologia*. *Diakonian tutkimus* 5(2): 105–106.
- Hughes Everett C. (1958): *Men and their work*. The Free Press, Glencoe, Illinois.
- Hänninen Sakari (2002): *Kertovatko hallinnan tekstit hallinnan käytännöistä? Teoksessa Kieli yhteiskunnassa – yhteiskunta kielessä*, ss. 35–43. Toim. Anna Mauranen ja Liisa Tiittula, AFinLAN vuosikirja 2002. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja no. 60. Jyväskylä.
- Iivari Juhani & Karjalainen Jouko (1999): *Diakonian köyhät. Epävirallinen apu perusturvan paikkaajana*. *Stakes, Raportteja* 235.
- Jalagin Seija (2006): *”Kuinka voisi yhden naisen ääni kuulua”*. *Suomalaiset naislähetit norminrikkoina*. *Teologinen Aikakauskirja* 1/2006: 105–116.
- Jauhonen Anne (2006): *Diakonisen hoitotyön ytimessä*. Oulun yliopisto, Hoitotieteen ja terveyshallinnon laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Jokela Ulla (2011): *Diakoniatyön paikka ihmisten arjessa*. Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta. Väitöskirja.
- Jokinen Arja (1999a): *Vakuuttavan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen*. Teoksessa *Diskurssianalyysi liikkeessä*, ss. 126–159. Toim. Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen, Vastapaino, Tampere.
- Jokinen, Arja (1999b): *Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin*. Teoksessa *Diskurssi-analyysi liikkeessä*, ss. 37–53. Toim. Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen, Vastapaino, Tampere.
- Jolkkonen Jari (2006): *Onko köyhyys kohtalo vai valinta? Diakonian teologisia perusteita*. *Diakonian tutkimus* 3(2): 112–132.
- Jolkkonen Jari (2008): *Diakonian tehtävä ja virka*. Kari Latvuksen tutkimuksen arviointia. *Diakonian tutkimus* 5(2): 170–178.
- Julkunen Raija (2004): *Hyvinvointipalvelujen uusi politiikka*. Teoksessa *Hyvinvointityön ammatit*, ss. 168–186. Toim. Lea Henriksson & Sirpa Wrede, Gaudeamus, Helsinki.
- Julkunen Raija (2007): *Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu*. Stakes, Helsinki.

- Juntunen Elina (2006): Diakoniatyön taloudellinen apu ja viimesijaisen sosiaaliturvan aukot. Teoksessa Viimeisellä luukulla. Tutkimus viimesijaisen sosiaaliturvan aukoista ja diakoniatyön kohdentumisesta, ss. 51–176. Toim. Elina Juntunen, Henrietta Grönlund ja Heikki Hiilamo, Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2006:7, Helsinki.
- Juntunen Elina, Grönlund Henrietta ja Hiilamo Heikki (2006): Viimeisellä luukulla. Tutkimus viimesijaisen sosiaaliturvan aukoista ja diakoniatyön kohdentumisesta. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2006:7, Helsinki.
- Juntunen Elina (2007): ”Koska se on muutakin kuin osto-osoitus”. Diakoniatyöntekijöiden kokemuksia taloudelliseen avustamiseen motivoivista tekijöistä. *Diakonian tutkimus* 4(2): 87–108.
- Kakkuri-Knuutila Marja-Liisa (1998): Retoriikka. Teoksessa *Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*, ss. 233–272. Toim. Marja-Liisa Kakkuri-Knuutila, Gaudeamus, Helsinki.
- Kakkuri-Knuutila Marja-Liisa ja Halonen Ilpo (1999): Argumentaatioanalyysi ja hyvän argumentin ehdot. Teoksessa *Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*, ss. 60–113. Toim. Marja-Liisa Kakkuri-Knuutila, Gaudeamus, Helsinki.
- Kakkuri-Knuutila Marja-Liisa & Heinlahti Kaisa (2006): Mitä on tutkimus? Argumentaatio ja tieteenfilosofia. Gaudeamus, Helsinki.
- Kakkuri-Knuutila Marja-Liisa ja Ylikoski Petri (1999): Merkitys ja tulkinta. Teoksessa *Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*, ss. 24–33. Toim. Marja-Liisa Kakkuri-Knuutila, Gaudeamus, Helsinki.
- Kalela Jorma (2000): *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus, Helsinki.
- Kallunki Valdemar, Pesonen Heikki ja Yeung Anne Birgitta (2006): Kirkon paikka paikkaajana? Diakoniatyön kuntayhteistyö kirkon aseman osoittajana. *Teologinen Aikakauskirja* 5/2006: 449–467.
- Kallunki Valdemar (2010): Yhteisön ja yhteiskunnan ehdoilla. Seurakuntien ja kuntien yhteistyö vuorovaikutuksen näkökulmasta. Käytännöllisen teologian laitos, Helsingin yliopisto. Väitöskirja.
- Kauppinen-Perttula Ulla Maija (1999): Fullfilled by Vocation or Exploited by it? Women ’s ”Contest with Weakness” Discourse under the Pressures of Idealized Deaconess Vocation. *Norsk Teologisk Tidsskrift* 100:3–17.
- Kauppinen-Perttula Ulla Maija (2004): *Kutsumus, Palvelustyö, Jaksaminen. Sisaret Oriveden leprasairaalassa 1904–1953*. Tampereen yliopisto. Väitöskirja.
- Kettunen Paavo (2001): Leipää vai läsnäoloa? Asiakkaan tarve ja diakoniatyöntekijän työnäky laman puristuksessa. *Kirkon tutkimuskeskus Sarja A Nro 76*, Jyväskylä.
- Kinnunen Kaisa (toim.) (2009): *Sairas köyhyys. Tutkimus sairauteen liittyvästä huono-osaisuudesta diakoniatyössä*. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2009:7.
- Kirkkojärjestys 8.11.1991/1055/1993.
- Kirkkolaki 26.11.1993/1054.

- Konttinen Esa (1991): Perinteisesti moderniin. Profiisoiden yhteiskunnallinen synty Suomessa. Vastapaino, Tampere.
- Konttinen Esa (1998): Profiisoiden aikakausi. Teoksessa Asiantuntemuksen politiikka – profiisiot ja julkisvalta Suomessa, ss. 29–47. Toim. Juri Mykkänen ja Ilpo Koskinen, Yliopistopaino, Helsinki.
- Kopperi Kari (2009): Pitääkö diakonian ja diakonian viran perustua Raamattuun. Kommentti John N. Collinsin esitykseen ”Perustuuko diakonian virka väärinymmärrykseen?” Diakonian tutkimus 6(2): 156–158.
- Koskinen Ilpo (1995): Laadullisen tutkimusprosessin rakenteesta. Teoksessa Laadullisen tutkimuksen risteysasemalla, ss. 51–64. Toim. Jaakko Leskinen, Kuluttajatutkimuskeskus, Helsinki.
- Kotisalo Helena (2002): Diakoniatyön ja diakonisen hoitotyön toteutuminen Kuopion hiippakunnan diakonisojen arvioimana. Kuopion yliopisto, Hoitotieteen laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Lahdensuo Laura (2001): Uskon ja rakkauden tie. Diakonian teologian nykykuva Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Helsingin yliopisto, Teologinen tiedekunta, Käytännöllisen teologian laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Laiho Anne (2005): ”Sisar tieteen saloissa” – sairaanhoitajien akatemisoimisprojekti Pohjoismaissa 1900-luvulla. Turun yliopiston julkaisuja C 232. Väitöskirja.
- Lamont Michèle ja Molnár Virág (2002): The Study of Boundaries in the Social Sciences. Annual Review of Sociology 28:167–195.
- Larson Magali Sarfatti (1977): The Rise of Professionalism. University of California Press, Berkeley CA.
- Latvus Kari (2009): Diakonian virka uusimman raamatuntutkimuksen valossa. Väärinkäsityksiä ja tosi rakkautta. Diakonian tutkimus 6(1): 36–46.
- Launonen Pekka (2004): Nuorisonohjaajasta nuorisotyönohjaajaksi. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon nuorisotyönohjaajien koulutus ja ammattitaidon muuttuvat tulkinnat 1949–1996. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A 8.
- Lehtiö Pirkko (2002): Naisten pitkä tie kirkon virkoihin. Teoksessa Eevan tie alttarille. Nainen kirkon historiassa, ss. 196–209. Toim. Minna Ahola, Marjo-Riitta Antikainen ja Päivi Salmesvuori, Edita, Helsinki.
- Liljegren Andreas (2008): Professionellt gränsarbete – socionomexemplet. Göteborgs universitetet. Institutionen för social arbete. Skriftserien 2008:2. Akademisk avhandling.
- Lincoln Yvonna S. ja Guba Egon G. (1985): Naturalistic Inquiry. Sage Publication, Beverly Hills, CA.
- Linde Stig (2011): Församlingen i granskningsområdet. Lunds universitet, Socialhögskolan. Akademisk avhandling.
- Linders Annulla (2008): Documents, Texts, and Archives in Constructionist Research. Teoksessa Handbook of Constructionist Research, ss. 467–490. Toim. James A. Holstein ja Jaber F. Gubrium, Guilford Publications, New York.
- Majander Mikko (2002): Periodisointi, nimeäminen, historiakäsitys. Tieteessä tapahtuu 5/2002: 15–18.

- Mannila Simo (2000): Terveys sosiologian varhaisvaiheet. Teoksessa Terveys sosiologian suuntauksia, ss. 12–26. Toim. Ilka Kangas, Sakari Karvonen ja Annika Lillrank, Gaudeamus, Helsinki.
- Markkola Pirjo (1999): Diakonissan mellan det privata och det offentliga. Kvinnlig diakoni i Sverige och Finland 1880–1940. Teoksessa Den privat-offentliga gränsen. Det sociala arbetets strategier och aktörer i Norden 1860–1940, ss. 169–206. Toim. Monika Janfeld, Nordiska Ministerråd, Copenhagen.
- Markkola Pirjo (2000): Promoting Faith and Welfare. The Deaconess Movement in Finland and in Sweden, 1850–1930. *Scandinavian Journal of History* 25(1&2): 101–118.
- Markkola Pirjo (2002): Synti ja siveys. Naiset, uskonto ja sosiaalinen työ Suomessa 1860–1920. Suomen kirjallisuuden seura, Tampere.
- McDuff Elaine M. (2001): The Gender Paradox in Work Satisfaction and the Protestant Clergy. *Sociology of Religion* 62(1): 1–21.
- McDuff Elaine M. ja Mueller Charles W. (2000): “The Ministry as an Occupational Labor Market”. *Work and Occupations* 1(27): 89–116.
- McGrath Alister E. (1999): Kristillisen uskon perusteet. Johdatus teologiaan. Kirjapaja, Helsinki.
- Molina Seija (2010): Naiset ja naisten puheet kirkolliskokouksen naispappeuskeskusteluissa vuosina 1974–1987. Käytännöllisen teologian laitos, Helsingin yliopisto. Väitöskirja.
- Monahan Suzanne C. (1999): Who Controls Church Work? Organizational Effects on Jurisdictional Boundaries and Disputes in Churches. *Journal for the Scientific Study of Religion* 38(3): 370–385.
- Monikasvoinen kirkko (2008): Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2004–2007. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 103, Kirkon tutkimuskeskus, Tampere.
- Mustakallio Hannu (2001): Palvelun poluilla Pohjois-Suomessa. Oulun diakonissakoti 1896–1916. Oulun diakonissalaitoksen säätiö, Oulu.
- Myllylä Marjatta (2004): Diakonisen hoitotyön mallin rakentaminen. Oulun yliopisto, Hoitotieteen ja terveystieteiden laitos. Väitöskirja.
- Määttä Timo (2004): ”Sinne missä hätä on suurin.” Lakisääteinen diakoniatyö Kalajoen rovastikunnassa 1944–1982. Suomen Kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 192. Suomen kirkkohistoriallinen seura, Helsinki. Väitöskirja.
- Möttönen Sakari (2010): Yhteisöllisyyttä rakentava sosiaalisten mahdollisuuksien politiikka paikallistasolla. Teoksessa Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaalisiin mahdollisuuksiin, ss. 205–228. Toim. Heikki Hiilamo ja Juho Saari, Diakoniamattikorkeakoulu. A Tutkimuksia 27, Helsinki.
- Möttönen Sirja (1994): Diakoninen hoitotyö diakonissakoulutuksessa. Kuopion yliopisto, Hoitotieteen laitos. Pro gradu -tutkielma
- Nason-Clark Nancy (1987): Are Women changing the Image of Ministry? *Review of Religious Research* 28(4): 330–340.
- Nesbitt Paula D. (1993): Dual Ordination Tracks: Differential Benefits and Costs for Men and Women Clergy. *Sociology of Religion* 54(1): 13–30.

- Nesbitt Paula (2007): Keepers of the Tradition: Religious Professionals and their Careers. Teoksessa *The SAGE Handbook of the Sociology of Religion*, ss. 295–322. Toim. James A. Beckford ja N.J. Demerath III, SAGE Publications, London – Thousand Oaks – New Delhi – Singapore.
- Niemelä Kati (2004): Uskonko niin kuin opetan? Seurakuntatyöntekijä uskon ja elämän ristipaineessa. *Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja* 85.
- Niemelä Pauli (1986): Näkökohtia diakonin ammattikuvasta empiirisen tutkimuksen valossa. *Diakonian vuosikirja* 3.
- Norris Pauline (2001): How "we" are different from "them": occupational boundary maintenance in the treatment of musculo-skeletal problems. *Sociology of Health and Illness* 23(1): 24–43.
- Paley John (2006): Spirituality and secularization: nursing and the sociology of religion. *Journal of Clinical Nursing* 17(2): 175–186.
- Palonen Kari (1988): *Tekstistä politiikkaan. Johdatusta tulkintataitoon*. Vastapaino, Tampere.
- Palonen Kari (1997): Kootut retoriikat. Esimerkkejä politiikan luennasta. *SoPhi. Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja* 11, Jyväskylän yliopisto.
- Parkin Frank (1979): *Marxism and Class Theory: A Bourgeois Critique*. University Press, New York: Columbia.
- Parsons Talcott (1937): *The Structure of Social Action: A study in Social Theory with Special Reference to a Group of Recent European Writers*. The Free Press, New York.
- Parsons Talcott (1951): *The Social System*. The Free Press, New York.
- Perelman Chaïm (1996): *Retoriikan valtakunta*. Vastapaino, Tampere.
- Perelman Chaïm ja Olbrechts-Tyteca Lucie (2003): *The New Rhetoric. A Treatise on Argumentation*, University of Notre Dame Press, Notre Dame, Indiana.
- Peräkylä Anssi (1995): Kvalitatiivisen tutkimuksen kohteet ja ihmiskuva. Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen risteysasemalla*, ss. 39–49. Toim. Jaakko Leskinen, Kuluttajatutkimuskeskus, Helsinki.
- Pesonen Heikki (2004): *Vihertyvä kirkko. Suomen evankelisuterilainen kirkko ympäristötoimijana*. Suomen Tiedeseura, Helsinki.
- Purra Kaija (2001): *Palvelija vai asianajaja – Vantaan seurakuntayhtymän diakonia-työntekijöiden ammatti-identiteetti*. Helsingin yliopisto, Teologinen tiedekunta, Käytännöllisen teologian laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Pyörälä Eeva (1995): Kvalitatiivisen tutkimuksen metodologiaa. Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen risteysasemalla*, ss. 11–25. Toim. Jaakko Leskinen, Kuluttajatutkimuskeskus, Helsinki.
- Rask Katja, Kainulainen Sakari ja Pasanen Stina (2003a): *Diakoniatyön ja kirkon nuorisotyön arki vuonna 2002. Diakonia-ammattikorkeakoulu. A Tutkimuksia* 3, Diakonia-ammattikorkeakoulu, Helsinki.
- Rask Katja, Kainulainen Sakari ja Pasanen Stina (2003b): *Koulutuksen antamat valmiudet seurakuntatyöhön. Diakonia-ammattikorkeakoulu. A Tutkimuksia* 4, Diakonia-ammattikorkeakoulu, Helsinki.

- Repo Matti (2006): Ekumeeninen diakonaattikeskustelu etenee. *Diakonian tutkimus* 3(1): 52–73.
- Riisio Hilkka (2004): Missä hätä on suurin? Diakoniatyöntekijöiden näkemyksiä diakoniasta ja sen kohteesta *Diakonia-lehdessä* 1990–1995. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Rinne Risto ja Jauhainen Arto (1988): Koulutus, professionalisoituminen ja valtio. Julkisen sektorin koulutettujen reproduktioammattikuntien muotoutuminen Suomessa. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta. Julkaisusarja A 128.
- Riska Elianne (2000): Interaktionismin teoreettiset juuret ja kehitys terveys sosiologiassa. Teoksessa *Terveys sosiologian suuntauksia*, ss. 27–37. Toim. Ilka Kangas, Sakari Karvonen ja Annika Lillrank, Gaudeamus, Helsinki.
- Riska Elianne (2001): *Medical Careers and Feminist Agendas: American, Scandinavian and Russian Women Physicians*. Aldine de Gruyter, New York.
- Ritokoski Sami ja Valtonen Minna (2003): Miten suunta löytyy? Diakonia-ammattikorkeakoulun opiskelijat kutsumusta, ammatillista identiteettiä ja työhön sijoittumista pohtimassa. *Diakonia-ammattikorkeakoulu. B Raportteja* 15, Diakonia-ammattikorkeakoulu, Helsinki.
- Ruotsalainen Kari (2002): Auttajana kirkon ja yhteiskunnan leikkauspisteessä. Kirkon perheneuvojen käsitys työstään. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 230, Helsinki.
- Ryynänen-Karjalainen Lea (2002): Sukupuolesta huolimatta. Naiskanttorit Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Sibelius Akatemia. Väitöskirja.
- Ryökäs Esko (2000): Oppiiko diakonian? Vuosina 1986 ja 1987 hyväksytyjen diakonian koulutusohjelmien onnistuneisuus. Kirkon tutkimuskeskus, Sarja B Nro 79.
- Ryökäs Esko (2006): Kokonaisdiakonia. Diakoniakäsityksen opilliset liittymät. *Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A Tutkimuksia* 14, Helsinki.
- Ryökäs Esko (2007): Mitä diakonian pitäisi olla. *Diakonian tutkimus* 4(1): 57–64.
- Rättyä Lea (1998): Diakoniatoimistojen asiakkaiden kokemukset avun ja tuen saamisesta. Oulun yliopisto, Hoitotieteen laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Rättyä Lea (2004): Diakoniatyöntekijöiden kuvauksia työstään ja siinä jaksamisestaan. Oulun yliopisto, Hoitotieteen ja terveyshallinnon laitos. Lisensiaatin työ.
- Rättyä Lea (2010): Diakoniatyö yksilöllisenä ja yhteisöllisenä auttamisena yhteiskunnallisessa muutoksessa. Kuopion yliopiston julkaisuja E. *Yhteiskuntatieteet* 179. Väitöskirja.
- Saarinen Satu (2005): ”On sovelias ikeeni ja keveä on kuormani”. Naispastoreiden kokemuksia pappeudestaan Oulun hiippakunnassa 1980-luvulta 2000-luvun alkuun. Lapin yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Väitöskirja.
- Sihvo Jouko (1969): *Diakonia – kutsumus ja ammatti*. WSOY, Porvoo.
- Sihvo Jouko (1974): *Diakoni seurakuntatyössä ja sosiaalihuollossa*. Kirkon tutkimuskeskus. Sarja A N:o 26, Tampere.
- Simonen Leila (1990): *Contradictions of the Welfare State, Women and Caring. Municipal homemaking in Finland*. *Acta Universitatis Tamperensis ser A vol 295*, Tampere.
- Sinkkonen Sirkka (1965a): Pääkaupungin seurakuntasisar työkentällään I. *Diakonia* 6(2): 29–34.

- Sinkkonen Sirkka (1965b): Pääkaupungin seurakuntasisar työkentällään III. *Diakonia* 6(4): 65–68.
- Sinkkonen Sirkka (1965c): Pääkaupungin seurakuntasisar työkentällään IV. *Diakonia* 6(6): 117–.
- Sinkkonen Sirkka (1965d): Pääkaupungin seurakuntasisar työkentällään II. *Diakonia* 6(3): 44–48.
- Sipilä Jorma (2003): Hoivan organisointi: Vaivaistalosta markkinatavaraksi. *Janus* 1: 23–38.
- Stacey Margaret (1984): Who are the health workers? Patients and other unpaid workers in health care. *Economic and Industrial Democracy. Special Issue on the Public Sector* 2: 157–184.
- Sullins Paul (2000): The Stained Glass Ceiling: Career Attainment for Women Clergy. *Sociology of Religion*. 61(3): 243–267.
- Summa Hilikka (1995): Retoriikka ja argumentaatioanalyysi. Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen risteysasemalla*, ss. 67–89. Toim. Jaakko Leskinen, Kuluttajatutkimuskeskus, Helsinki.
- Sundback Susan (2003): Kirkko Pohjoismaissa. Teoksessa *Muutoksen tulkkina. Kirkot ja uskonnollinen elämä osana yhteiskuntaa*, ss. 86–98. Toim. Eila Helander, Helsingin yliopiston Käytännöllisen teologian laitos, Helsinki.
- Suojanen Päivikki (1997): Etnografisia havaintoja politiikan ja uskonnon ammattikielistä Suomessa. Suostuttelevan viestinnän valta. Teoksessa *Kielen vallassa. Näkökulmia politiikan, uskonnon ja julkishallinnon kieleen*, ss. 75–89. Toim. Matti Mälkiä ja Jari Stenvall, Tampereen yliopisto, Tampere.
- Tervonen-Goncalves Leena (2006): Kirkollista terveyden edistämisen diskurssia etsimässä. *Diakonian tutkimus* 3(1): 7–31.
- The Porvoo common statement (1993): Council for Christian Unity of the General Synod of the Church of England, London.
- Tiililä Ulla (2000): Tapaus päivähoidon päätös. Teoksessa *Teksti työnä, virka kielenä*, ss. 214–266. Toim. Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa ja Ulla Tiililä, Gaudeamus, Helsinki.
- Timmons Stephen ja Tanner Judith (2004): A disputed occupational boundary: operating theatre nurses and Operating Department Practitioners. *Sociology of Health & Illness*. 26(5): 645–666.
- Torstendahl Rolf (1990): Essential properties, strategic aims and historical development: three approaches to theories of professionalism. Teoksessa *Professions in Theory and History. Rethinking the Study of the Professions*, ss. 44–61. Toim. Michael Burrage ja Rolf Torstendahl, SAGE, London – Newbury Park – New Delhi.
- Weinberg Darin (2008): The Philosophical Foundations of Constructionist Research. Teoksessa *Handbook of Constructionist Research*, ss. 13–39. Toim. James A. Holstein ja Jaber F. Gubrium, The Guilford Press, New York – London.
- Witz Ann (1990): Patriarchy and Professions: The Gendered Politics of Occupational Closure. *Sociology* 24(4): 675–690.
- Witz Ann (1992): *Professions and Patriarchy*. Routledge, London.
- Wrede Sirpa (2001): Decentering care for mothers. The politics of midwifery and the design of Finnish maternity services. Åbo Akademi University Press, Åbo.

- Wrede Sirpa (2008): Unpacking gendered professional power in the welfare state. *Equal Opportunities International* 27:1. 19–33.
- Wrede Sirpa (2010): Everett C. Hughesin ammattiensosiologia ja professiotutkimuksen perinne. Teoksessa *Yhteiskunta ja terveys. Klassisia teoreettisia näkökulmia*, ss. 45–60. Toim. Ulla Ashorn, Lea Henriksson, Juhani Lehto ja Paula Nieminen, Gaudeamus, Helsinki.
- Vuola Elina (1994): Eevan ja Marian tyttäret. Kristinuskon naiskuva. Teoksessa *Pahan tyttäret. Sukupuolitettu pelko, viha ja valta*, ss. 209–222. Toim. Sara Heinämaa ja Sari Näre, Gaudeamus, Helsinki.
- Vuoti Maire (2005): Sairaanhoidosta cheyttävään kohtaamiseen. Elämäkertatutkimus diakonissan työn muotoutumisesta vuonna 1972 voimaan tulleen kansanterveyslain jälkeen. Oulun yliopisto, Hoitotieteen ja terveystieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Yeung Anne Birgitta (2003): The Re-Emergence of the Church in the Finnish Public Life? Christian Social Work as an Indicator of the Public Status of the Church. *Journal of Contemporary Religion* 18(2): 197–211.
- Yeung Anne Birgitta (2006): The Finnish Lutheran Church as an Agent of Welfare – the case of Lahti. Teoksessa *Churches in Europe as Agents of Welfare – Sweden, Norway and Finland*. Working paper 2:1 from the project *Welfare and Religion in a European Perspective*. Toim. Anne Birgitta Yeung, Ninna Edgardh Beckman ja Per Pettersson, Diakonivetenskapliga institutets skriftserie 11, Uppsala institute for Diaconal and Social Studies.
- Ylönen Kristiina (1993): Diakoniatyön asiakkaiden avun tarpeen syyt ja niihin vastaaminen. Kyselytutkimus Kuopion hiippakunnan diakoniatyön asiakkaiden avun tarpeen syistä ja niihin vastaamisesta diakoniatyöntekijöiden kuvaamana. Kuopion yliopisto, Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Pro gradu -tutkielma.
- Yrjälä Ann (2005): *Public Health and Rockefeller Wealth. Alliance Strategies in the Early Formation of Finnish Public Health Nursing*. Åbo Akademi. Akademisk avhandling.
- Öberg Lisa (1996): *Barnmorskan och läkaren: kompetens och konflikt i svensk förlossningsvård 1870–1920*. Ordfront, Stockholm.

Liite 1. Diakonaattia käsittelevät kansalliset mietinnöt ja työryhmäraportit

asiakirja	laajuus sivuina	työryhmän kokoonpano	työryhmän asettaja
KM 1975a. Kahdennenkymmenennen varsinaisen kirkolliskokouksen asettaman virkakomitean osamietinnöt N:ot 2 ja 3 (1975). Kirkolliskokouksen kevätkokouksen 1975 liitteet. Helsinki.	20	pj. professori Seppo A. Teinonen jäsenet: asessori Thure Eriksson, apulaisprofessori Esko Haapa, hovioikeuden presidentti Ritva Hyöky, Pirkko Lehtiö, teologian lisensiaatti Simo Kiviranta	kirkolliskokous
KM 1975b. Kahdennenkymmenennen varsinaisen kirkolliskokouksen asettaman virkakomitean loppumietintö n:o 4 sekä vuoden 1975 kirkolliskokouksen pyytämä ehdotus kirkkolain muutoksiksi. 1976. Helsinki.	45 + 11 sivua hiippakunta- kokousten lausuntoja	pj. Thure Eriksson jäsenet: Esko Haapa, Ritva Hyöky, Pirkko Lehtiö, Simo Kiviranta, asessori Timo Holma	kirkolliskokous
KM 1975b. Diakonian virka ja siihen vihkiminen. Kirkon diakoniaoimikunnan asettaman työryhmän mietintö (1975). Kirkon diakoniaoimikunnan keskus.	34	pj. dosentti Jouko Sihvo jäsenet: apulaisihteeni Heikki Toivola, johtaja Matti Ojala, rehtori, diakonissa Marja Pakarinen, dos. Olavi Rimpiläinen, vt. professori Kalevi Toivainen	kirkon diakonia- toimikunta
KM 1993. Kirkon virkarakenteen kehittäminen (1993). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispainkokouksen 12.2.1992 asettaman työryhmän mietintö. Sarja B 1993:1. Suomen ev.-lut. kirkon keskushallinto.	49 + liite 24 + erillvä mielipide 2	pj. piispa Erik Vikström jäsenet: pääsihteeri, dos. Risto Cantell, hiippakuntasihtööri Aino Koro, apulaisprofessori Esko Koskenvesa, pastori, dipluurkuri Osmo Vatanen, piispainkokouksen sihteeri, teol.tri Hannu Juntunen	piispainkokous
KM 1997. Yhdessä kirkon viassa (1997). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vuonna 1994 asettaman diakonaattikomitean mietintö. Sarja A 1997:9. Suomen ev.-lut. kirkon keskushallinto.	134 + liitteet	pj. piispa Olavi Rimpiläinen jäsenet: diakonissa Karin Degerman, lehtori Kerthu Inkala, tuomio- rovasti Matti Järveläinen, dos. Simo Peura, hiippakuntasihtööri Reijo Takamaa, diakoniaoimiston rehtori Maija Vehviläinen, kirkko- herra Timo Komulainen	kirkkohallitus
KM 2002. Palvelijoiksi vihityt (2002). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vuonna 2000 asettaman virkarakennekomitean mietintö. Suomen ev.-lut. kirkon keskushallinto. Sarja A 2002:1.	299	pj. kirkkoherra, TT Jaakko Ripatti jäsenet: dosentti Risto A. Ahonen, DU, MuM Marjukka Andersson, diakoni, YTM Jukka-Pekka Fabrin, pastori, diakonissa Raija Ikonen, dos. Yngvill Martola, pääsihteeri Ouri Mattila, nuorisotyönohjaaja Risto Rasimus, uskonnon lehtori Saima Savo, dos. Seppo Suokunas, TT Matti Repo	kirkolliskokous
KM 2006. Virkarakennetyöryhmä 2004 (2006). Virkarakennetyöryhmä 2004:n esitys jatkotoimenpiteistä. Kirkkohallituksen 28.9.2004 asettaman työryhmän raportti. Suomen ev.-lut. kirkon keskushallinto. Sarja C 2006:6.	31	pj. kirkkoneuvos Seppo Häkkinen jäsenet: johtaja Heikki Hillamo (Kirkon diakonia ja yhteiskuntatyö), johtaja Marja-Leena Tuovanen (Kirkon kasvatus- ja nuorisotyö), musiikkisihtööri Ulla Tuovinen (Kirkon jumalanpalveluselämä ja musiikkitoiminta), kirkkoneuvos Risto Voipio (Kirkon työmarkkina- laitos) ja kouluttaja Osmo Vatanen	kirkkohallitus
KM 2008. Diakoninvirka (2008) Kirkkohallituksen 15.8.2007 asettaman työryhmän mietintö.	165	pj. professori (käyt. teol.) Heikki Kotila jäsenet: piispainkokouksen sihteeri, dosentti Jari Jolkkonen, diakonia- niasihtööri, diakonissa Ulla Kallio ja pastori, TM Henri Lehtola	kirkkohallitus

Liite 2. Palvelijoiksi vihityt -mietinnöstä annetut lausunnot

taho	sivut	allekirjoittaja	laatijat	huomi
1	8	puheenjohtaja ja sopimusjohtaja		
2	10	arkkipiispa ja kansilapäällikkö		+ eriävä mielipide: yhtäläiset oikeudet
3	15	arkkipiispa ja piispainkokouksen sihteeri		
4	3	piispa ja lakimiesasessori		
5	5	piispa ja lakimiesasessori		
6	12	piispa ja lakimiesasessori		
7	5	piispa ja lakimiesasessori		+ 5-sivuinen liite: Näkökulmia virkarakenneuudistuksen virkamiesoikeudellisiin kysymyksiin
8	7	piispa ja notaari		
9	6	piispa ja notaari		
10	9	piispa ja lakimiesasessori		
11	3	piispa		+ 8-sivuinen pöytäkirjaote
12	5	puheenjohtaja ja sihteeri		
13	5	puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja		
14	2	sihteeri		
15	3	puheenjohtaja ja sihteeri		
16	1	puheenjohtaja ja sihteeri		
17	1	puheenjohtaja		
18	1	puheenjohtaja	hallitus	
19	1	puheenjohtaja ja sihteeri		
20	2	puheenjohtaja ja toiminnanjohtaja	liittohallitus	
21	2	sihteeri	hallitus	
22	1	puheenjohtaja ja sihteeri		

23	Kirkon Lähetysseurit ry	1					pöytäkirjanote	
24	Diakoniatyöntekijöiden Liitto ry	4	puheenjohtaja ja toiminnanjohtaja					
25	Suomen kirkon pappisliitto ja Suomen kanttori-urkuriliitto	6	puheenjohtajat ja toiminnanjohtajat					
26	Sibelius-Akatemian Kuopion osasto	2	osastonjohtaja			työryhmä		
27	Sibelius-Akatemia, Kirkkomusiikin osasto	1	osastonjohtaja			työryhmä		
28	Helsingin yliopisto, Teologinen tiedekunta	3	dekaani ja hallintopäällikkö					
29	Diakonia-ammattikorkeakoulu	4	rehtori					
30	Yrkeshögskolan Sydväst, Karis	3	osastonjohtaja ja kaksi opettajaa					
31	Tampereen konservatorio, Kirkkomusiikkikoulutus	1	kirkkomusiikin yliopettaja					
32	Åbo Academi, Teologiska Fakulteten	3	dekaani ja esittelijä			työryhmä		
33	Lapin rovastikunta	4	rovasti			rovastikuntakokous	+ 3-sivuinen pöytäkirja	
34	Raseborgs prosteri	2	lääninrovasti			rovastikuntakokous		
35	Borgå domprosteri	1	-			rovastikuntakokous		
36	Lappeenrannan rovastikunta	2	lääninrovasti			työryhmä	+ 2-sivuinen teologinen arviointi ja lausunto, 1-sivuinen diakoniatyöntekijöiden kannanotto, 1-sivuinen lähetysseurien kannanotto, 2-sivuisen nuorisotyön ohjaajien kannanotto, 2-sivuinen kanttoireiden kannanotto	
37	Perniön rovastikunta	3	lääninrovasti			rovastikuntakokous		
38	Savonlinnan rovastikunta	3	lääninrovasti			rovastikuntakokous		
39	Heinolan rovastikunta	1	lääninrovasti			rovastikuntakokous	+ 5 sivua työryhmän taustapapereita	
40	Hollolan rovastikunta	2						
41	Vartiokylän rovastikunta	7	lääninrovasti			rovastikuntakokous		
42	Kemin rovastikunta	5	lääninrovasti ja työryhmän sihteeri			työryhmä		
43	Lohjan rovastikunta	2	lääninrovasti			työryhmä		
44	Limingan rovastikunta	1	kirkkoherra			työryhmä		
45	Ilmajoen rovastikunta	4	kappalainen, diakoniatyöntekijä, nuorisotyön ohjaaja, kanttori					

46	Jyväskylän rovastikunta	3	lääninrovasti			
47	Kokemäen rovastikunta	4	nuorisotyönhoaja, kanttori, lehtori, diakonissa, kappalainen ja vt. lähetyssihteeri, diakonissa, sekä seurakuntapastori	työryhmä		
48	Nurmeksen rovastikunta	1		työryhmä		+ pöytäkirjaote
49	Suolahden rovastikunta	1	kirkkoneuvosto	työryhmä		
50	Turun tuomiorovastikunta	3	lääninrovasti	rovastikuntakokous		
51	Tampereen tuomiorovastikunta	5	tuomiorovasti ja työryhmän sihteeri	työryhmä		
52	Tuusulan rovastikunta	1	lääninrovasti	työryhmä		
53	Ålands prosteri	1	lääninrovasti	rovastikuntakokous		
54	Siilinjärven rovastikunta	2		työryhmä ja rovastikuntakokous		+ pöytäkirjaote
55	Tornion rovastikunta	2	kirkkoherra, nuorisotyönhoaja, kanttori, diakonissa	työryhmä		
56	Hämeenlinna-Vanajan seurakunta	2	työryhmän jäsenten nimet			+ kanttoreiden, diakonian ja nuorisotyönhoaja- en omat lausunnot
57	Kalajoen rovastikunta	1	lääninrovasti	työryhmä		
58	Korsholms prosteri	1	lääninrovasti			+ Pöytäkirja, jossa tieto äänestyksistä sekä kirkkoherran ja diakoniatyöntekijöiden äänestyksessä "hävinneet" lausunnot
59	Kouvolan rovastikunta	1	lääninrovasti			+ pöytäkirjaote
60	Närpes prosteri	2	lääninrovasti			
61	Tyrvään rovastikunta	2	lääninrovasti	rovastikuntaneuvosto ja kirkkoherrat		+ pöytäkirja
62	Naantalın rovastikunta	4	lääninrovasti	työryhmä		
63	Mikkelin tuomiorovastikunta / diakoniatyöntekijät	1	työryhmä	työryhmä		
64	Sääksmäen rovastikunta	1	kirkkoherra	työryhmä		+ 5 sivua eri työntekijäryhmien lausuntoja
65	Pedersöre prosteri	1	lääninrovasti	rovastikuntakokous		+ 2 nuorisotyönhoajaan allekirjoittama mielipide
66	Loimaan rovastikunta	1	lääninrovasti	rovastikuntakokous		
67	Kuopion tuomiorovastikunta	1	lääninrovasti	rovastikuntakokous		
68	Lapuan tuomiorovastikunta	1	tuomiorovasti	"lähinnä kirkkoherran mielipiteitä"		+ 5 sivua työntekijäryhmien mielipiteitä

69	Vehmaan rovastikunta	2		toimikunta	+ rovastikuntakokouksen ja valmistelutyöryhmän kokousten pöytäkirjaotteet sekä 5 sivua ammattiryhmien antamia lausuntoja
70	Mikkelin tuomiorovastikunta	1	kokouksen puheenjohtaja ja lääninrovasti	rovastikuntakokous	
71	Jämsän seurakunnan seurakunta-neuvosto	1			
72	Rauman rovastikunta	2	lääninrovasti	rovastikuntaneuvosto	+ 12 sivua liitteitä alueen seurakuntien ja työntekijäryhmien lausuntoja
73	Kiteen rovastikunta	4	lääninrovasti	työryhmä	
74	Pieksämäen rovastikunta	3	lääninrovasti	rovastikuntakokous	
75	Vantaan rovastikunta	1	lääninrovasti		pöytäkirjan sisällä
76	Helsingin tuomiorovastikunta	4	lääninrovasti ja rovastikuntakokouksen sihteeri	rovastikuntakokous	+ äänestyksessä hävinnyt 2-sivuinen lausuntoehdotus
77	Joensuun rovastikunta	1		rovastikuntakokous	
78	Kotkan rovastikunta				Pöytäkirja, jossa todetaan, että rovastikuntakokous on keskustellut asiasta, mutta ei "tällä valmistelualjalla" anna lausuntoa
79	Helsingfors prosteri	2	lääninrovasti	rovastikuntakokous	
80	Leppävirran rovastikunta	5	lääninrovasti	lausuntotyöryhmä	+ eriyvä mielipide
81	Niisjärven rovastikunta	1	lääninrovasti	yhteistyötoimikunta	"ei ole merkittävää lausuttavaa..."
82	Iisalmen rovastikunta	3	lääninrovasti	rovastikuntakokous	
83	Paimion rovastikunta	2	valmistelutyöryhmän jäsenet	valmistelutyöryhmä	+ pöytäkirjaote
84	Janakkalan rovastikunta	2	lääninrovasti	rovastikuntakokous	
85	Isonkyrön rovastikunta	5	lääninrovasti	työryhmä	+ pöytäkirjaote
86	Malmmin rovastikunta	2	lääninrovasti	rovastikuntakokous	
87	Oulun tuomiorovastikunta	2	tuomiorovasti	rovastikuntakokous	
88	Huopalahden rovastikunta	3	lääninrovasti	rovastikuntakokous	
89	Tammelan rovastikunta	2	vt. lääninrovasti	vt. lääninrovasti	
90	Åbolands prosteri	1	lääninrovasti	rovastikuntakokous	
91	Porin rovastikunta	1			+ pöytäkirjaote, jonka sisällä lausunto oli, kokouksessa pidetty 7-sivuinen alustus, kahden kirkkovaltuutetun 1-sivuiset lausunnot sekä 7 sivua työntekijäryhmien ajatuksia

92	Diakoniatyöntekijöiden Liiton Tampereen alaosasto	1	diakoniatyöntekijä		
93	Diakoniatyöntekijöiden Liiton Raahen Kalajoki alaosasto	2	diakoniatyöntekijöiden allekirjoituksia		
94	Diakoniatyöntekijöiden Liiton Joensuu alaosasto	1	puheenjohtaja		
95	Diakoniatyöntekijöiden Liiton Tyrvään alaosasto	3	Tyrvään srk diakonissa		
96	Diakoniatyöntekijöiden Liiton Kajalin alaosasto	1	kokouksen sihteeri		
97	Diakoniatyöntekijöiden Liiton Lapin alaosasto	2	diakoniatyöntekijä		
98	Diakoniatyöntekijöiden Liiton Kouvolan alaosasto	1	sihteeri		
99	Diakoniatyöntekijöiden Liiton Rautaman alaosasto	1	pj ja sihteeri		
100	Diakoniatyöntekijöiden Liiton Kemijärven alaosasto	1	jäsenet		
101	Diakoniatyöntekijöiden Liiton Vaasan alaosasto	1			

ALKUPERÄISET OSAJULKAISUT

- I Pyykkö Raija (2004)
Valtion ja kirkon välissä: ammatillisen seurakuntadiakonian muotoutuminen.
Teoksessa Lea Henriksson & Sirpa Wrede Sirpa (toim.)
Hyvinvointityön ammatit. Helsinki: Gaudeamus, 110–143.
- II Pyykkö Raija (2007)
Yhdessä kirkon virassa?
Diakoniatyön paikan määrittely kirkon virkarakennekeskustelussa.
Diakonian tutkimus 4(2), 109–136.
- III Pyykkö Raija (2008)
Kamppailuja ja rajatyötä diakonaattia rakennettaessa.
Diakonian tutkimus 5(2), 107–135.
- IV Pyykkö Raija, Henriksson Lea & Wrede Sirpa (2011)
Jurisdictional Boundaries in the Making:
The Case of Parish Diaconal Work in Finland.
Hyväksytty julkaistavaksi julkaisussa Professions and Professionalism.

Valtion ja kirkon välissä: ammattillisen seurakuntadiakonian muotoutuminen

Raija Pyykkö

Seurakuntadiakoniatyön juuret johtavat yksityisten diakonissalaitosten 1860-luvulla aloittamaan hyväntekeväisyyteen. 1800-luvun lopulla myös kirkon sisällä alettiin puhua seurakunnallisen diakonian puolesta. Vuonna 1883 toimintansa aloittanut Helsingin Kaupunkilähetys oli seurakunnallisen laupeudentyön pioneeri. Vuonna 1905 seurakunnallisen diakonian kannattajat saivat luvan perustaa seurakuntadiakonian kehittämiseksi virallisen kirkon järjestön, Suomen Kirkon Sisälähetysseuran. Seuran ensimmäiseksi johtajaksi tuli perustamista aktiivisesti ajanut pastori Otto Aarnisalo, joka toimi pitkään seurakuntadiakonian keskeisenä vaikuttajana. Hän julkaisi vuonna 1897 kirjoituksen ”Diakonia eli seurakunnallinen vaivaishoito – Diakoniatoimen merkityksestä kansantajuisesti”, jossa hän hahmotteli seurakuntadiakonian toiminta-aluetta suhteessa kuntaan. Hän totesi, että kunnallinen ja seurakunnallinen vaivaishoito voivat täydentää toisiaan, vaikka ne eroavat toisistaan motiiveiltaan (virallinen–sydämellinen), resursein (aineelliset varat–itsensäuhraavat henkilöt) ja tavoitteiltaan (ajallisten olojen parantaminen–iankaikkinen paras). (Aarnisalo 1897.)

Diakoniasta tuli yksi kirkon virallisista työmuodoista, ja vuoden 1943 kirkkolain jälkeen jokainen seurakunta on velvoitettu palkkaamaan diakoniatyöntekijä. Seurakuntien diakoniatyöntekijöiden koulutus raken-

tuu perinteisesti kaksoiskelpoisuudelle, nykyään sekä kirkon että valtion hyväksymälle diakoniatyöntekijän ammattikorkeakoulututkinnolle. Tutkintonimikkeet ovat sairaanhoitaja (AMK) ja sosionomi (AMK). Kaksoiskelpoisuus pätevoittää sekä seurakunnan diakoniatyöntekijän virkaan että sosiaali- (diakonit) tai terveydenhuollon (diakonissat) työtehtäviin. Kirkkolainsäädäntö (KJ 4. luku 3 §, vuodelta 1993) määrittelee seurakuntadiakonian kristilliseen lähimmäisenrakkauteen perustuvana palveluna ”erityisesti niille, joiden hätä on suurin ja joita ei muulla tavalla auteta.” Kirkkolainsäädäntö näkee diakonian sekä maallikoiden että ammattilaisten toimintana. Ammatillisessa seurakuntadiakoniasa yhdistyvät kristillinen sielunhoito ja konkreettinen auttaminen.

Diakonissakutsumus tarjosi aikoinaan naimattomalle naiselle mahdollisuuden perheestä ja aviomiehestä tai isästä riippumattomaan elatukseen, koulutukseen ja ammattiin (ks. Suvanto 1979; Henriksson 1998; Kauppinen-Perttula 1999; Markkola 2002; ks. myös Kauppinen-Perttula tässä teoksessa). Sukupuolten välisen työnjaon jännite on aina jäsentänyt diakoniatyötä, mutta ammatillisen kentän muotoutumisen eri vaiheissa tämä jännite on ilmennyt eri tavoin. Diakonissan työ pysyi naisten ammattina 1970-luvulle saakka, jolloin ensimmäiset miehet saivat sairaanhoitajapohjaisen diakoniakoulutuksen. Heitä ei kuitenkaan vihitä diakonisseiksi, kuten tutkinnon suorittaneet naiset, vaan diakoneiksi. Lähinnä sosiaalitoimeen suuntautunut diakonikoulutus pyrittiin alun perin kehittämään miehille, mutta sukupuolirajat rikkoutuivat diakonikoulutuksessa diakonissakoulutusta aikaisemmin, kun naiset alkoivat koulutautua diakoneiksi 1950-luvulla. Huoltotyön katsottiin soveltuvan sekä miehille että naisille. Vaikka seurakuntadiakoniaan valmistavaa koulutusta alkuvaiheessa suunniteltiin sekä nais- että miesammattilaisille, seurakuntadiakonia on pääosin ollut naisten työtä (Sinkkonen 1965a-d). Diakonissan ammatti on pysynyt lähes kokonaan naisten ammattina, ja naisten osuus diakoneistakin on kasvanut enemmistöksi. Tällä hetkellä seurakunnissa työskentelee noin 1200 diakoniatyöntekijää, joista vain noin viisi prosenttia on miehiä.

Kun seurakuntadiakonia otti ensiaskeleitaan, seurakunnat palkkasivat diakonissansa useimmiten kiertävien sairaanhoitajattarien palkkaamiseen

tarkoitetuilla valtionavuilla. Aluksi ”seurakuntasisaret” olivat laitostyöhön koulutettuja tai vailla diakonian alan koulutusta. Vasta Suomen Kirkon Sisälähetysseuran toiminnan vilkastuttua alettiin diakonisoja kouluttaa seurakuntatyöhön. Ei ole kuitenkaan helppoa määritellä yksiselitteistä ajankohtaa sille, milloin seurakuntadiakoniasta tuli modernissa mielessä ammatillista toimintaa. Naisten ammattien ammatillistumista on yleensäkin leimannut epätäydellisyys, jos mittapuuksi otetaan miesten ammatit (Stacey 1984; Witz 1992; Davies 1995). Tutkittaessa naisten hoiva-ammattien muotoutumista on osoitettu, että niiden ammatillisia ehtoja ovat määritelleet muut toimijat kuin ammattikunta itse (Henriksson 1989; Simonen 1990; Witz 1990; Öberg 1996; Romlid 1998; Wrede 2001; Evertsson 2002). Vahvat ammattikunnat, kuten papit, lääkärit ja lakimiehet, ovat määritelleet hoiva-ammattilaisten paikkaa ja toimivallan rajoja. Myös kirkon ja valtion neuvottelut kunnan ja seurakunnan työnjaosta ovat muokanneet seurakuntadiakonian ammatillista kenttää. Näissä neuvotteluissa kirkon määrittelyvaltaa ovat pitkään käyttäneet lähes yksinomaan teologit eli kirkon päättävissä elimissä toimivat piispat ja papit. Heidän johdolla on määritelty seurakuntadiakonian ammatillisia ehtoja ja työnjakoja, jotka valtion kanssa käydyissä neuvotteluissa on suhteutettu täydentämään kuntien toimintaa.

Näistä lähtökohdista tarkastelen tässä artikkelissa sitä, miten ammatillinen seurakuntadiakonia on muotoutunut ja miten sen toiminta-alueita on määritetty. Kysyn, mikä on seurakuntadiakonian ammatillinen tehtävä ja sen työnjaollinen paikka. Lisäksi tarkastelen sitä, ketkä kulloinkin ovat määritelleet diakoniatyön paikkaa ja tehtävää. Tutkimuskysymykseni nousevat tilanteesta, jossa seurakuntien diakoniatyöntekijät työskentelevät yhä enemmän moniammatillisissa työryhmissä yhdessä valtion, kuntien ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Vaikka seurakuntadiakonian viranhaltijoiden ammatillisten ehtojen määrittelijöinä on toiminut etupäässä papisto, ammatillisen järjestäytymisen ja koulutustason noustessa ammattikunnan oma ääni on vähitellen voimistunut. Hyvinvointivaltion laajentumisen myötä diakonia-ammattilaisten ammatillisuutta voitiin kehittää nimenomaan kirkon työntekijöinä. 1990-luvun kehitys asetti jälleen diakonia-ammattilaiset seurakunnissa uuteen tilanteeseen, kun

hyvinvointipolitiikan suunnanmuutos siirsi diakoniatyötä henkisestä ja hengellisestä tukemisesta toimeentulo-ongelmien hoitamiseen. Uudessa tilanteessa ammatillaiset kysyvät toiminta-alueensa rajoja ja pohtivat työnsä ydintä. Kirkko määritteli vuonna 1943 diakonian toiminta-alueeksi toimia siellä, missä muut eivät toimi. Mitä tämä on merkinnyt seurakuntadiakonialle, ja mitä se nykyään merkitsee?

Taistelu toiminta-alueesta

Hahmotan ammatillisen seurakuntadiakonian muotoutumista ja sen työnjaollisen paikan siirtymiä hyödyntämällä Andrew Abbottin (1988; 2001) ammatillisen järjestelmän ja valtuutuksen (*jurisdiction*) käsitteitä. Esa Konttinen (1998) suomentaa ”jurisdiction”-käsitteen valtuutukseksi. Tässä artikkelissa käytän kuitenkin suomennoksena toiminta-alueen käsitettä, koska Konttisen käännös jättää Abbottin käsitteestä pois useita ulottuvuuksia. Abbott kiinnitti huomiota siihen, että toiminta-alue muotoutuu yhtäaikaaisesti usealla eri areenalla – lainsäädännön, julkisen mielipiteen ja työyhteisön alueilla – mutta valtuutus viittaa lähinnä vain lainsäädännön merkitykseen. Lainsäädännön ja julkisen mielipiteen alueilla toiminta-alue on varsin kestävä, kun taas työpaikoilla työnjako sovitaan usein tilannekohtaisesti neuvottelemalla.

Abbottin teoriassa ammatit muodostavat ympäröivään yhteiskuntaan juurtuneen ammatillisten suhteiden järjestelmän, jossa eri toiminta-alueet muotoutuvat jatkuvasti uudelleen ja niistä taistellaan. Toimivallan kanalta ammatin saama legitimaatio eli julkinen tunnustus on tärkeä, mutta ammatteja määritellään myös suhteessa toisiinsa. Samalla toiminta-alueella toimivien ammattikuntien työnjaot perustuvat hierarkioille, joita jäsentää paitsi tiedolliset erot myös tietoperustaan liitetyt kulttuuriset merkitykset ja sosiaalinen valta. Ammatillisissa järjestelmissä miesten ammatit ja miehiseksi määrittynyt tieto asettuvat hierarkian huipulle, kun taas naisten ammatit ja niiden edustama tieto ovat perinteisesti asettuneet hierarkian alemmille askelmille (ks. Davies 1995). Sukupuolittuneenakin ammatillisuus muokkautuu määrittelykamppailuissa, joissa ammatilla ei ole mitään

pysyvää ydintä, josta käsin rajat määriteltäisiin, vaan juuri rajat määrittävät, mikä kulloinkin on ammatin ydintä.

Keskityn tässä artikkelissa tarkastelemaan seurakuntadiakonian ammatillisen toiminta-alueen muotoutumista ja sen käännekohtia päätöksentekoaasiakirjojen sekä päätöksentekoa ja sen taustoja koskevien toisen käden lähteiden avulla.¹ Artikkelin tarkoituksena ei ole dokumentoida kattavasti diakoniatyön historiaa vaan analysoida seurakuntadiakonian toiminta-aluetta koskevia väitteitä ja tulkintoja.

Analyysi rajautuu kahteen pääkysymykseen. Ensiksi, tarkastelen seurakuntadiakonian muotoutumista osana kunnan ja seurakunnan välistä työn- ja vastuunjakoja. Miten seurakuntadiakonian toiminta-alue ja kunnan muuttuva toimivalta muotoutuvat suhteessa toisiinsa? Suomen evankelis-luterilainen kirkko on valtionkirkko. Sillä on joukko viranomaistehtäviä, joihin myös varhainen seurakuntadiakonia vertautuu. Diakoniaa ei kuitenkaan enää voi pitää viranomaistehtävänä, vaan se sijoittuu kansalaisyhteiskuntaan ja täydentää virallisia hyvinvointipalveluita. Vaikka seurakunta on juridisesti julkisyhteisö, palvelujen tuottajana se vertautuu nykyään niin kutsuttuun kolmanteen sektoriin (Jaakkola ym. 1994; Satka 1994). Tässä artikkelissa nostan erityistarkasteluun seurakuntadiakonian ja kunnallisen sosiaali- ja terveydenhuollon työnjaon muotoutumisen. Ammatillisen diakoniatyön rajankäynti maallikoiden harjoittamaan diakoniaan on jätetty tämän artikkelin ulkopuolelle. Myöskään kirkon sisäinen, hengellinen työnjako ei tässä tutkimuksessa ole pääasiallinen tutkimuskohde, mutta se jäsentää seurakuntadiakonian toiminta-alueita ja sen ammatillisia ehtoja.

Analyysin toinen pääkysymys liittyy siihen, miten diakoniatyöntekijöitä koskevat koulutusratkaisut suhteutuvat seurakuntadiakonian virkarakenteen kehitykseen ja heidän ammatillisen pätevyytensä rakentamiseen ja ylläpitämiseen. Diakoniatyöntekijöiden ammatillisten pätevyysien muotoutumista on kaksoiskelpoisuudesta johtuen muokannut kirkollisten pyrkimysten lisäksi myös valtion yleinen koulutusohjaus. Erityisesti sairaanhoitajien ja sosiaalityöntekijöiden ammatillisia kelpoisuuksia koskevat säännökset ovat vaikuttaneet diakonissojen ja diakonien koulutuksiin.

Ammatillisen seurakuntadiakonian juuret

Ammatillisen diakoniatyön juuret Suomessa ovat diakonissalaitosten aloittamassa diakonissakoulutuksessa (Helsingin Diakonissalaitos 1867; Viipurin Diakonissalaitos 1869). Maamme ensimmäisinä sairaanhoitaja-koulutuksen saaneina diakonissat hoitivat nälänhädän ja kulkutautien vaivamia sairaaloissa ja kodeissa sekä huolehtivat köyhistä ja turvattomista lapsista. (Erkamo 1969; Kansanaho 1967.) Kristillissosiaalista työtä tutkinut Pirjo Markkola (1999) tulkitsee, että diakonissan työ ei tässä vaiheessa ollut ammatti vaan kutsumus. Sekä Helsingin että Viipurin laitoksissa oli käytössä niin sanottu sisarkotijärjestelmä, jolloin diakonissoille ei maksettu palkkaa, vaan laitos huolehti heistä. Diakonissakasvatus oli vaativaa luonnekasvatusta, ja se edellytti elämän mittaista, itsensä unohtavaa sitoutumista laitoksen palvelukseen (Kauppinen-Perttula 1999; ks. myös Kauppinen-Perttula tässä teoksessa). Diakonissojen kouluttaminen olikin alkuvaiheessa hidasta, sillä koulutus kesti useita vuosia (Kansanaho 1967; Kansanaho & Hissa 1972).

Ennen kunnan ja seurakunnan hallinnollista erottamista toisistaan vuonna 1865 vastuu köyhistä ja ”vaivaisista” kuului ainoalle olemassa olleelle paikallisyhteisölle, seurakunnalle. Maallisen paikallishallinnon synnyttyä vastuu vaivaihoidosta siirtyi sille, ja vasta tämän jälkeen on mahdollista puhua seurakunnallisesta laupeudentyöstä erotuksena kunnallisesta vaivaihoidosta. Seurakunnan merkitys paikallisyhteisönä oli määriteltävä uudelleen, ja tässä uudelleenmäärittelyssä diakonia sai merkittävän paikan. Seurakuntadiakonian käsitteen kautta perinteisille vaivaihoidon tehtäville oli mahdollista määritellä erityinen kirkollinen eetos. (Ks. Aarnisalo 1987; Kansanaho 1967; Mustakallio 2001.) Diakoniakäsitys oli 1800-luvulla tullut Suomen kirkon piirissä ajankohtaiseksi kansainvälisen diakonialiiikkeen toiminnan seurauksena. Kansainvälisten vaikutusten pohjalta syntynyt laitosdiakonia oli kirkosta riippumatonta, vaikka laitokset olivatkin kirkollisia järjestöjä (ks. Kauppinen-Perttula tässä teoksessa).

Diakoniatyön seurakunnallistamisen ensimmäisiä askeleita otettiin Viipurin Diakonissalaitoksen aloittaessa työskentelynsä seurakunnassa

vuonna 1875. Helsingin Diakonissalaitos lähetti ensimmäisen diakonissan seurakunnan palvelukseen muutama vuosi myöhemmin. Uusi toiminta-alue löydettiin kodeissa tehtävästä auttamistoiminnasta, vaikkakin seurakunnissa työskentelevät diakonissat olivat tässä vaiheessa vielä poikkeustapauksia. (Erkamo 1969; Kansanaho 1967.)

Diakoniatyön seurakunnallistamisessa seurakuntapapisto otti aktiivisen roolin 1800-luvun lopulla. Se teki pappeinkokouksissa aloitteita kristillisen laupeudentyön järjestämiseksi koko maahan. (Kansanaho 1967; Erkamo 1969.) Myös useat piispat toimivat aktiivisesti seurakuntadiakonin puolesta, ja hiippakunnista Kuopio (1892) sekä Turku (1892) perustivat diakonaatit tukemaan seurakunnallista diakoniatyötä. Diakonaatilla tarkoitettiin maallikkotoimeen liitettyä työmuotoa vaivais- ja sairaanhoidon käynnistämiseksi. Seurakuntia velvoitettiin luomaan taloudellinen pohja omalle diakoniatyölleen ja sääntöjen mukaan niiden tuli palkata diakoni tai diakonissa. Porvoon piispa Herman Råberg sen sijaan vastusti diakonaatin perustamista Porvoon hiippakuntaan peläten sen olevan uhka Helsingin ja Viipurin laitosten sisarkotijärjestelmälle. Porvoon hiippakunnalle annettiin kuitenkin diakoniaohjesääntö vuonna 1898. (Kansanaho 1960; Mustakallio 2001.)

Kuopion hiippakunta, joka vuonna 1899 siirrettiin Ouluun ja muutui näin Oulun hiippakunnaksi, määritteli diakonaattinsa säännöissä diakonian seurakunnalliseksi sisälähetykseksi, johon kuului köyhäin- ja sairaanhoito. Se otti käyttöön diakonin ja diakonissan nimitykset. Turun hiippakunta antoi vain diakonisoja koskevia määräyksiä. (Kansanaho 1960.) Diakonialiiikettä tutkineen kirkkohistorioitsija Hannu Mustakallion (2001) mukaan diakonaatit eivät tässä vaiheessa vaatineet diakoneilta ja diakonissoilta mitään tiettyä koulutusta vaan oleellista oli toiminta seurakunnan palveluksessa. Ainakin osa toimijoista halusi rakentaa seurakuntadiakoniaan sukupuolittuneen työnjaon, jonka mukaisesti diakonissan tehtäviksi määriteltiin sairaiden hoito ja kirkollinen köyhäinhoito, kun diakonin tehtäviksi osoitettiin hartauskokousten järjestäminen sekä Raamattujen ja hartauskirjallisuuden levittäminen. Diakonit olisivat papiston apuna toimivia miespuolisia maallikkosaarnaajia. (Kansanaho 1960.) Jo aiemmin aloitettu sairaanhoidollinen työ säilyisi naisten työnä miesten

työskennellessä lähempänä miehistä saarnavirkkaa. Vaikuttaa siltä, että diakonien avulla pyrittiin muuttamaan seurakuntadiakonian painopistettä vähemmän sairaanhoidolliseksi ja enemmän kirkolliseksi.

Kun Helsingin ja Viipurin diakonissalaitosten kouluttamia diakonisvoja ei ollut saatavilla seurakuntien tarpeeseen, seurakuntadiakonian kannattajat perustivat vuonna 1894 oman koulutuslaitoksensa, Sortavalan Diakonissakodin, ”yksinkertaisten diakonissojen kasvattamiseksi maaseutua varten”. Diakonissakoti siirtyi Sisälähetysseuran perustamisen jälkeen seuran omistukseen. (Kansanaho 1967.) Pohjois-Suomen seurakuntien diakonissatarpeeseen perustettiin Oulun diakonissakoti (1896). Sen taustalla olivat Oulun rovastikunnan papisto ja paikalliset kristillissosiaalista työtä tukeneet lahjoittajat. (Mustakallio 2001.) Diakoniatyö alkoi seurakunnallistua hiippakuntien diakoniasääntöjen sekä seurakuntadiakoniaa tukemaan perustettujen diakonissalaitosten toiminnan seurauksena.

Diakonian ”ammatillinen kenttä”, jos sellaisesta edes voi puhua, oli tässä vaiheessa jäsentymätön. Koulutettujen diakonissojen osalta kenttä oli jakautunut kahtia. Helsingin ja Viipurin laitoksista valmistuneet diakonissat olivat pidemmän koulutuksen käyneitä ja Porvoon mallin mukaisen sisarkotijärjestelmän piirissä. Viipurin Diakonissalaitos kertoi esitteessään olevansa ”kasvatuslaitos ja koti”, joka ”antaa sisarille mitä he tarvitsevat ja pitää heistä huolen vanhuuden ja sairauden aikana” (Erkamo 1969, 112). Sisarkotijärjestelmässä sisar ei etsinyt työpaikkaa, vaan diakonissalaitos välitti työpaikat. Oulun ja Sortavalan laitokset taas kouluttivat Helsingin ja Viipurin sisariin verrattuna lyhyemmän koulutuksen saaneita diakonissoja seurakuntien työntekijöiksi. Koulutettujen diakonissojen lisäksi diakonissa-nimikkeellä työskenteli henkilöitä, jotka eivät olleet saaneet diakonissakoulutusta. Esimerkiksi kunnallista kiertävää sairaanhoitajaa voitiin nimittää diakonissaksi. Muutamissa Kuopion hiippakunnan seurakunnissa työskenteli 1800-luvun lopussa diakoneja – tosin ilman palkkaa. Kuopion hiippakunnan seurakunnat eivät halunneet palkata laitosholhouksen alaisia Helsingin tai Viipurin sisaria, koska seurakuntasisaret haluttiin kirkkoneuvoston alaisiksi. (Mustakallio 2001.)

Vuoden 1897 valtiopäivien anomus valtiovavusta maalaiskunnille ja yksityisille yhdistyksille sekä myöhemmin myös seurakunnille kiertävien

sairaanhoitajattarien palkkaamiseksi edisti diakonissojen palkkaamista seurakuntiin. Käytännössä senaatti sai vuonna 1899 oikeuden myöntää valtionapua. (Mustakallio 2001.) Diakonissojen toimimista pääosin sairaanhoitajina myös kritisoitiin. Tämän nähtiin olleen merkki seurakuntadiakonian kapeudesta. Esimerkiksi Sortavalan diakonissakodin johtajatar Jenny Ivalo piti sairaanhoitoa kunnan tehtävänä. Kunnallisen sairaanhoidon puuttuminen esti diakonisoja keskittymästä varsinaiseen seurakuntadiakoniaan. Diakonian hän määritteli pappien paimenviran rinnalla toimivaksi, ”vähempää varustusta” vaativaksi viraksi, johon sisältyi eri aikoina erilaisia tehtäviä, mutta ”aina kristillistä seurakuntaa palvelevia ja rakentavia tehtäviä”. Diakonissan tuli Ivalon mukaan aina sisällyttää työhönsä sielunhoitoa. (Ingman & Ingman 1928, 120–122.)

Yhteenvetona voidaan todeta, että seurakunnallisen diakoniatyön syntymisen mahdollistivat paitsi diakonisoja kouluttaneet laitokset myös seurakuntapapiston ja hiippakuntien aktiivisuus sekä kiertävistä sairaanhoitajista maksettu valtionapu. Diakonissojen toiminta-alueeksi määriteltiin 1800-luvun lopussa sairaanhoito ja kirkollinen köyhäinhoito. Diakonissojen suorittama kotisairaanhoito oli osa julkista sairaanhoitoa. Diakonien tehtäväkenttä taas kaavailtiin papistolle alisteiseksi miehiseksi alueeksi. Diakonian virkaan haluttiin liittää myös perinteisesti pappien toiminta-alueeseen kuulunutta sielunhoitoa.

Seurakuntadiakoniaa sairaanhoidon ehdoilla

Seurakuntadiakonian asemasta näyttää olleen kilpailevia käsityksiä 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä. Seurakuntapapisto halusi kehittää seurakunnallista diakoniatyötä raivaamalla sille tilaa sairaanhoidolta. Toisaalta kirkon hallinnossa oltiin huolestuneita siitä, mitä tehtäviä seurakuntien diakoniatyölle jäisi yhteiskunnan laajentaessa vastuutaan diakoniatyöhön sisältyvillä alueilla.

Diakonissakuntaa jakoi entistä syvemmin eriytyminen eri laitoksiin. Helsingistä ja Viipurista valmistuneet diakonissat työskentelivät yleensä omien laitostensa palveluksessa, Sortavalan sisaret työskentelivät lähes

kaikki seurakunnissa ja Oulun diakonissat toimivat sairaanhoitajina maalaiskunnissa ja seurakunnissa. Vaikka Oulussa ei noudatettukaan sisarkotijärjestelmää, diakonissakoti edellytti valmistuvilta diakonissoilta vähintään vuoden seurakuntapalvelusta osoittamassaan seurakunnassa. (Mustakallio 2001.)

Myös palvelussuhteiden ehdot olivat erilaiset eri laitoksista valmistuneille. Helsingin ja Viipurin diakonissat olivat edelleen sisarkotijärjestelmässä, joten jos seurakunnat palkkasivat sisaria näistä laitoksista, ne maksoivat palkan laitokselle (Laajennettu piispaankokous 1958). Sortavalasta ja Oulusta valmistuneet diakonissat saivat palkkaa, mutta Sortavalasta valmistuneille maksettiin yleensä pienempää palkkaa kuin Oulusta valmistuneille (Mustakallio 2001). Ammatillisen järjestäytymisen varhaisia ituja kehittyi Oulussa, kun sisaret vuonna 1914 perustivat vanhuudenturvakseen Oulun Diakonissakodin sisarrahaston. Sisarrahaston avulla diakonissakoti alkoi järjestää kesäkursseja, joilla jatkokouluttautumisen ohella käsiteltiin muun muassa diakonissojen työoloja ja palkkausta. (Mustakallio 2001.)

Sortavalan Diakonissalaitoksen rinnalle perustettiin vuonna 1901 diakonilaitos, jonka tarkoituksena oli kouluttaa miesdiakoneja. Tavoitteena oli saada seurakuntadiakoniaan uudentyyppeisiä ammatillaisia, joiden työstä oli ”puhdistettu pois” sairaanhoito. Toiminta-alueiksi diakoneille määriteltiin vaivaishoito, puutteessa olevien lasten kasvatus ja opetus, Raamattujen ja hengellisen kirjallisuuden levittäminen sekä tehtävät vaivaitaloissa, sairaaloissa, vankiloissa ja nuorten rikollisten kasvatuslaitoksissa. Diakonit toimisivat myös sunnuntaisin kirkkoissa suntioina. Aikaisemmista suunnitelmista poiketen diakoneista ei kuitenkaan pyritty kouluttamaan maallikkosaarnaajia. Diakonien lisäksi diakonialaitoksessa koulutettiin kanttori-diakoneja. Näin ollen diakonian ammatille etsittiin rajoja myös kirkon sisällä. (Kanervo & Paananen 1953; Kansanaho 1960.) Koulutus jouduttiin kuitenkin lakkauttamaan jo vuonna 1921, sillä vain pieni osa seurakunnista palkkasi diakoneja. Suurin osa diakoneista sijoittui huoltotehtäviin erilaisten järjestöjen sekä valtion ja kunnan palvelukseen. (ks. Kansanaho & Hissa 1972.)

Seurakuntadiakonian asema haluttiin jo varhain vakiinnuttaa lainsäädännöllä. Vuoden 1913 kirkolliskokouksessa kirkkolakiin pyrittiin

saamaan diakoniaa koskevia määräyksiä. Asiasta oli kuitenkin vastakkaisia näkemyksiä. Suomen Kirkon Sisälähetysseuran Otto Aarnisalo painotti tuolloin sitä, että kuntien kehittäessä terveydenhuoltoa ja sairaanhoitoa seurakuntadiakonialle olisi saatava lainsäädännöllinen asema. Tällöin ehdotukset kuitenkin vielä kilpistyivät Helsingin, Viipurin ja Oulun laitosten vastustukseen. Nämä laitokset vastustivat tarkkoja säännöksiä, jotka sitoisivat diakonian seurakunnan toimintaan, koska lainsäädännön myötä diakonia ”kadottaisi vapautensa”. Kirkolliskokouksessa ennen kaikkea Porvoon hiippakunnan edustajat yhdessä maallikkoedustajien kanssa vastustivat säännöksiä, jotka koskivat muun muassa seurakuntiin palkattavien diakonissojen ja diakonien kelpoisuuksia sekä diakoniatyöntekijöiden valintaa. (Kirkolliskokous 1913.)

Samanaikaisesti kun diakoniatyön sairaanhoitopainotteisuutta kritisoitiin, valtio teki sairaanhoitajakoulutuksesta päätöksiä, joiden seurauksena myös diakonissojen sairaanhoidollista koulutusta jouduttiin kehittämään. Vuosia kestäneen kiistan (ks. Tallberg 1988; Henriksson 1998) jälkeen sairaanhoitajien koulutus yhdenmukaistettiin vuonna 1929, ja yhteiskunta määritteli rajat sairaanhoitotoimen harjoittamiselle. Lakiuudistusten toteuduttua diakonissalaitosten oli päätettävä, mikä merkitys sairaanhoitajan kelpoisuudella oli diakonissojen tulevassa toiminnassa. Diakonissalaitokset halusivat säilyttää tämän kelpoisuuden ja sopeuttivat vähitellen sisarkasvatuksensa vastaamaan uudistettua sairaanhoitajakoulutusta. (Kansanaho 1967; Seppo 1969.)

Etenkin seurakuntapapiston keskuudessa esiintyneestä kriittisestä huolimatta diakoniatyö pysyi seurakunnissa vahvasti sairaanhoitopainotteisena. Pirjo Markkola (1999) on arvioinut, että vuonna 1930 jopa neljä viidestä kiertävästä sairaanhoitajasta saattoi olla diakonissa. Keskustelu seurakuntadiakonian toiminta-alueen laajentamisesta huoltotoiminnan suuntaan kuitenkin vilkastui. Etenkin Otto Aarnisalo ja Jenny Ivalo olivat jo aiemmin nähneet seurakuntadiakonian laajempina kuin pelkästään sairaanhoitona. Tähän näkemykseen yhtyi Viipurin Diakonissalaitoksen uusi johtaja, pastori Korpijaakko. Sairaanhoitajakoulutuksen uudistusten ja 1930-luvun pulakauden sosiaalisten ongelmien myötä Sortavalassa aloitettiin vuonna 1934 uusi diakonia-alan koulutus, huoltosisarkoulutus, josta

rajattiin pois sairaanhoitajapätevyys. Merkille pantavaa on, että sairaanhoitajakoulutuksen uudistuttua Sortavalan laitos ei ollut saanut oikeutta kouluttaa diakonissoja, joilla olisi ollut täysi sairaanhoitajapätevyys. Jo kolmen vuoden päästä koulutus kuitenkin lakkautettiin, sillä seurakunnat halusivat edelleen palvelukseensa pääasiassa sairaanhoitaja-diakonisseja. (Erkamo 1969; Kansanaho 1967.) Uudelleen perustetun Kuopion hiippakunnan ensimmäiseksi piispaksi vuonna 1939 nimitetty Eino Sormunen (1938) arvosteli seurakuntia siitä, että ne eivät oivaltaneet huoltosisarten merkitystä vaan palkkasivat mieluummin sairaanhoidon koulutuksen saaneita diakonissoja, jotka oli mahdollista saada valtion avun piiriin. Seurakunnilla ja kirkon hallinnolla näyttää olleen erilaiset tarpeet diakoniatyön suhteen.

Huoltosisarkoulutukselle on mahdollista nähdä esikuvia Kenraali Mannerheimin lastensuojeluliiton ja Samfundet Folkhälsanin 1920-luvulla aloittamissa sairaanhoitajien jatkokoulutuksissa, joista ensimmäistä kutsuttiinkin huoltosisarkoulutukseksi. Järjestöjen toiminnan pohjalta vuonna 1931 perustettiin valtion terveydenhuolto-oppilaitos, joka alkoi kouluttaa ”terveyssisaria”, joiden tehtäviin kuului myös sosiaalista huoltoa. (Siivola 1986.) Huoltotyöntekijöiden tarve liittyi kunnan roolin muutokseen 1930–1940-luvuilla säädettyjen yhteiskunnallista huoltoa ja terveydenhuoltoa koskevien lakien myötä (Satka 1994). Kirkon piirissä esitetyt suunnitelmat seurakuntadiakonian kehittämiseksi huollolliseen suuntaan kuihtuivat, kun valtio ei terveydenhuollon tapaan avannut toiminta-aluetta seurakunnille, toisin sanoen se ei antanut seurakunnan hoidettavaksi sosiaalisen huollon tehtäviä kuten kotisairanhoidossa oli tehty.

Vaikka kirkon sisällä puhuttiin huoltotyön merkityksestä, seurakuntien diakoniaohjesäännöissä tehtiin selvä ero kunnalliseen köyhäinhuoltoon. Sen sijaan kunnan terveydenhuoltoon ei tehty eroa, sillä diakonissat toimivat edelleen kunnallisen sairaanhoidon täydentäjinä. Sairanhoidossa seurakuntasisarten toiminta-alue oli jaettu kunnallisten sairaanhoitajien ja terveyssisarten kanssa, koska seurakunnat edelleen saivat valtionapua diakonissojen palkkaukseen. Näin ollen seurakuntasisaret olivat osa julkista terveydenhoitoa. Sotien jälkeen laadittiin kuitenkin runsaasti lakeja ja asetuksia, jotka koskivat terveydenhuoltoa. Kunnallisten

terveysisarten määrä lisääntyi ja laki kunnallisista terveysisarista vakiinnutti ammattikunnan aseman. Lain mukaan jokaisen kaupungin, kaupungin ja maalaiskunnan palveluksessa tuli olla koulutettuja terveysisaria (Sorvettula 1998). Kirkollisissa lehdissä ja julkaisuissa tuotiin esille huoli seurakuntadiakonian tulevaisuudesta, koska sekä sairaanhoito että huolto-työ olivat siirtymässä yhteiskunnalle (Kansanaho 1967). Samanaikaisesti kuitenkin diakoniatyöntekijöiden asema seurakunnissa oli vakiintumassa.

Vuosisadan alussa seurakuntadiakonian ammatillinen kenttä säilyi epäyhtenäisenä. Diakonissat jäsenyivät kouluttavien laitosten ympärille ja heidän palvelussuhteen ehdot vaihtelivat suuresti – vain osa diakonisista toimi sisarkotijärjestelmän piirissä. Sairaanhoitopainotteisen seurakuntadiakonian toiminta-alueita haluttiin laajentaa uusien koulutusten avulla. Diakonikoulutus kesti kuitenkin vain kaksi vuotta ja huoltosarakoulutus kolme vuotta. Yksittäiset seurakunnat pitivät yllä sairaanhoitopainotteista seurakuntadiakoniaa palkkaamalla diakonien ja huoltosarten sijasta sairaanhoitokoulutuksen saaneita diakonisseja. Diakoneja taas työllisti seurakuntien sijasta usein valtio tai kunta. Diakonikoulutuksessa ammatillista rajaa vedettiin paitsi kotisairaanhoidon ammatteihin myös muihin kirkollisiin tehtäviin ja virkoihin (esim. suntio, kanttori ja pappi).

Diakoniatyöntekijät vakiinnuttavat asemansa kirkossa

Toisen maailmansodan jälkeen kirkko selkeytti seurakuntadiakonian asemaa määrittelemällä diakoniatyön seurakunnan toiminnaksi ja alkoi voimallisemmin muokata työn sisältöä ja koulutusta. Myös diakoniatyöntekijän asema kirkon työntekijänä vahvistui, kun vuonna 1944 voimaantulleessa kirkkolainsäädännössä kaikki seurakunnat velvoitettiin palkkaamaan tarvittava määrä diakoneja tai diakonisseja. Taustalla oli kirkolliskokouksessakin esillä ollut huoli siitä, että diakonissat hakeutuisivat terveysisariksi kuntien vahvistaessa terveysisarten asemaa. (Kirkolliskokous 1943.)

Uudistuksen yhteydessä kirkolliskokous määritteli diakonian kristillisestä rakkaudesta johtuvaksi hengellisen, ruumiillisen ja aineellisen avun

antamiseksi. Toiminta-alueita täsmennettiin lisäämällä, että avun tuli kohdistua ”niihin, joiden hätä on suurin tai joihin muu avustustoiminta ei ulotu” (Kirkolliskokous 1943). Seurakuntadiakonia nähtiin kunnan palveluita täydentävänä. Diakoniatyöntekijöiden palkkoja ei tuolloin säädetty laissa, vaan kirkkohallitus antoi seurakunnille palkkasuosituksen. Diakonien ja diakonissojen palkat sidottiin valtion viran- ja toimenhaltijoiden palkkoihin. Suositukset eivät kuitenkaan olleet sitovia, joten palkat vaihtelivat suuresti eri seurakunnissa. (Laajennettu piispainkokous 1958.) Diakonissalaitokset pyrkivät kuitenkin valvomaan, että sisaret saivat seurakunnissa suosituksen edellyttämän palkan. Viipurin ja Helsingin laitokset vaativat työnantajaa allekirjoittamaan niin sanotun välikirjan, jossa diakonissaa edusti laitos. Hallintoneuvos Eino J. Ahla asetti välikirjan kyseenalaiseksi antaessaan vuonna 1949 lausuntonsa Helsingin seurakunnalle seurakuntasisaren asemasta. Ahlan mukaan diakonissan asema seurakunnassa oli julkisoikeudellinen, joten työsuhde muodostui työnantajan ja diakonissan välille, ei laitoksen ja sisaren välille. Koska palkkaus ei ollut sitovasti säännelty, työsopimukset oli tehtävä yksityisen seurakunnan ja diakonissan välillä. (Erkamo 1969.)

Kun terveysisärisästä tuli kunnallisia viranhaltijoita vuoden 1944 lainsäädännön jälkeen, kirkko joutui ottamaan kantaa diakonissojen koulutukseen. Diakonissoja ei haluttu kouluttaa terveysisäriksi, vaan heidän toimintaansa haluttiin suunnata seurakunnallisiin tehtäviin (Kansanaho 1967). Kirkko yhdenmukaisti diakonissojen koulutusta ja painotti koulutuksen seurakunnallisia tavoitteita. Seurakuntadiakonissan ohjesäännössä johtavana periaatteena oli yhteiskunnallisen työn täydentäminen. (Kansanaho & Hissa 1972.) Koulutusuudistuksen jälkeen lääkintöhallitus myönsi uuden opetusohjelman mukaisen koulutuksen saaneille sisarille oikeuden toimia laupeudentyötä harjoittaessaan myös sairaanhoitajina (Kansanaho 1967). Diakonissojen työpanos seurakunnissa suuntautui vuoden 1944 uudistuksen jälkeen paljolti kotisairaanhoidon.

Kun diakoniatyö oli pitkään ollut yksi harvoista naisille avoinna olleista väylistä ammattiin, sotavuosien jälkeen naisille alkoi syntyä aivan uudenlaiset työmarkkinat kehkeytymässä olleen hyvinvointivaltion palveluissa. Hyvinvointivaltion perustan luoneet kansanterveyslait astuivat voimaan

vuonna 1944. Vuoden 1946 työaikalaki ja keskussairaalaverkoston nopea rakentaminen aiheuttivat lisätyövoiman tarvetta (Sorvettula 1998). Kunnallinen sosiaalitoimi laajeni uusille alueille, kun laki kunnallisista kodinhoitajista astui voimaan vuonna 1950. Vuoden 1956 huoltoapulaki korosti avohuollon merkitystä laitoshoitoon verrattuna.

Samanaikaisesti seurakunnat kärsivät työvoimavajauksesta, johon ratkaisua haettiin jälleen lisäkoulutuksesta ja uusista kelpoisuuksista. Porin Diakonissalaitos aloitti toimintansa vuonna 1949. Lisäksi vuoden 1952 laajennetun piispainkokouksen päätöksen mukaisesti Suomen kirkon seurakuntaopisto aloitti vuonna 1953 sosiaalihuollollisen koulutuksen saaneiden diakoniatyöntekijöiden kouluttamisen. Koulutettujen virkanimikkeeksi otettiin jälleen jo aiemmin esiintynyt diakoni. Käytännössä koulutus oli alkuvaiheessa nuoriso-ohjaajien jatkokoulutusta kasvatus-työn ohjaus- ja johtotehtäviin sekä kristillisten järjestöjen ylläpitämien laitosten ja sosiaalihuollon tarjoamiin tehtäviin. (Kansanaho & Hissa 1972; Palosuo 1969.) Uuden koulutuksen myötä miehille avautui jälleen mahdollisuus kouluttautua diakoniatyöhön (Ahola 1996). Uusi koulutus kytkettiin alusta alkaen yhteiskunnan sosiaalityöhön, koska diakoniatyötä haluttiin kehittää ”hätäavun antamisesta” hädän syiden kartoittamiseen ja rakenteellisten ongelmien purkamiseen. Tutkintonimikkeeksi tuli nuorison- ja sosiaalihuollon tutkinto.

Diakonien vähäistä sijoittumista seurakuntien diakonian virkoihin voisi selittää se, että diakonit leimautuivat koulutuksensa alkuvaiheessa pikemminkin nuorisotyöhön kuin diakoniaan (Sihvo 1974). Raja nuorisotyöntekijöihin ei ollut selkeä. Pian diakonikoulutuksen aloittamisen jälkeen piispainkokous nosti uudelleen esiin myös huoltosisarkoulutuksen. Sitä perusteltiin terveydenhuollossa meneillään olleella kehityksellä, jonka arveltiin johtavan siihen, että diakonisoja ei enää tarvittaisi kuntien sairaanhoidossa. Näin ollen diakonisojen toiminta-alueeksi olisi saattanut muodostua huoltotyö. (Laajennettu piispainkokous 1953.)

Laajennettu piispainkokous keskittyi käsittelemään työvoimavajasta mutta jätti seurakunnissa työskentelevien diakoniatyöntekijöiden työolot ja palkkauksen huomiotta. Diakoniatyöntekijöiden Liiton perustajajäseniin lukeutuva diakonissa Marja Pakarinen (1978) on tuonut esille,

että seurakuntasisaret työskentelivät 1950-luvulla usein hyvin puutteellisissa olosuhteissa ilman tarvittavaa tukea. Diakonisojen palkkatyöläistyminen oli hidasta, ja terveystyön ammatillistumista tutkinut Lea Henriksson (1998) onkin todennut, että diakonisojen asemasta käydyssä keskustelussa edes sisarten kesken puheet palkasta ja kutsumuksesta eivät sopineet yhteen.

Vaikka yksittäiset sisaret olivat jo 1930-luvulla esittäneet kritiikkiä sisarkotijärjestelmää kohtaan, kirkon sisällä alkoi esiintyä voimakkaampaa sisarkotijärjestelmän kritiikkiä vasta 1950-luvulla, kun hyvinvointivaltio vahvisti omien työntekijöidensä asemaa. (Ks. Kansanaho 1967; Suvanto 1979; Henriksson 1998, 87–105). 1950-luvun lopulla myös kirkon päätävissä elimissä tunnustettiin, että diakonisojen epäyhtenäiset, epämääräiset ja jälkeen jääneet palkat saivat aikaan sen, että diakonisoja siirtyi valtion ja kuntien palvelukseen (Laajennettu piispa kokous 1958). Näihin epäkohtiin puututtiin, kun vuoden 1958 kirkolliskokous sisällytti seurakunnissa työskentelevät diakonissat kirkon palkkaus- ja eläkelakiin. Sekä Helsingin Diakonissalaitoksen että Diakonissalaitos Beetelin (ent. Viipurin Diakonissalaitos, nyk. Lahden Diakonissalaitos) uusituista säännöistä jätettiin seuraavana vuonna pois maininta sisarkotijärjestelmästä. (Kansanaho 1967; Erkamo 1969.) Samoihin aikoihin diakoniatyöntekijät alkoivat järjestäytyä: diakonissat perustivat Suomen Kirkon Sisarliiton (1958) ja diakonit Suomen Diakonien liiton (1960).

Marja Pakarisen (1979) mukaan järjestäytymisen taustalla olivat muutokset seurakunnissa työskennelleiden diakonisojen asemassa. Diakonisojen vähittäinen irtautuminen sisarkotijärjestelmästä loi uudenlaisen yhteisöllisyyden tarpeen. Joidenkin sisarten puheessa sisarliiton perustamisen syyksi nähtiin kutsumuksen vaaliminen, kun diakonissalaitokset olivat muuttumassa pelkästään koulutuslaitoksiksi. Toisenlaisiakin mielipiteitä kuultiin: osa sisarista pelkäsi, että uusi yhdistys ”saa aikaan vaatimuksen hengen” ja ”diakoniamieli katoaa” (Pakarinen 1979, 2). Alkuvuosina uusi liitto keskittyi koulutuskysymyksiin ja paikallisen toiminnan järjestämiseen muun muassa palkkaamalla matkasihteerin.

Huolimatta kirkon hallinnon lukuisista yrityksistä vahvistaa seurakuntadiakonian kirkollista roolia, diakonissat toimivat edelleen tiiviisti

sairaanhoidotyössä. Terveysisaren ja diakonissan työnjako oli määritelty siten, että terveysisaret keskittyivät lapsiin ja seurakuntasisaret aikuisten ja vanhusten kotisairaanhoidoon (Haavio-Mannila 1962; Sinkkonen 1965b; Inkala 1994; Hurskainen 1992). Diakonissojen työ alkoi kuitenkin kunnallisten terveydenhuoltopalveluiden lisääntyessä eriytyä sairaanhoitajien ja terveysisarten työstä. Kotikäyntien sisällöksi muodostui yhä useammin hengellinen ja henkinen huolto, josta työntekijät itse käyttivät nimitystä sielunhoito (Sinkkonen 1965a.). Työn muuttuessa diakonissat kokivat koulutuksensa ja työnsä sisällön ristiriidan: koulutuksessa pääpaino oli sairaanhoidossa, työssä sielunhoidossa (Sinkkonen 1965c; Sihvo 1969c.). Tehtävien rajaamattomuuden vuoksi diakonissat kokivat, että heidän oli vaikea päättää, mitkä tehtävät heille kuuluivat (Sinkkonen 1965d).

Lukuisista uudistuksista huolimatta seurakunnat kärsivät 1960-luvulla edelleen työntekijäpulasta, koska alalle koulutetut valitsivat seurakuntavirkojen sijaan ei-kirkollisia tehtäviä (Sihvo 1969a). Asiaa tutkineen komitean mukaan diakoniatyön epämääräisyys sekä koulutuksen ja työn epäsuhta olivat merkittäviä syitä hakeutua muihin kuin diakonian virkoihin. Täsmennystä tarvittiin sekä koulutukseen että itse työhön. Diakonian painopiste oli siirtymässä ruumiillisen ja aineellisen avun antamisesta henkiseen ja hengelliseen auttamiseen. (Laajennetun piispainkokouksen... 1969.) Komitea piti kuitenkin tärkeänä sitä, että diakonissat saisivat sielunhoidollisen koulutuksen lisäksi pätevyden johonkin konkreettisempaan auttamiseen kuten sairaanhoitoon tai sosiaalihuoltoon. Nämä konkreettisen avun muodot edistäisivät komitean mielestä sielunhoidollisten kontaktien luomista. Varoittavana esimerkkinä komitea käytti pappien sielunhoidollisen auttamistoiminnan ”luisumista etupäässä lääkäreiden huoleksi, jolloin varsinainen hengellinen osuus lienee kutistunut olemattomiin”. (Sihvo 1969b.)

Kirkon diakoniatyön uudistuksessa aktiiviset kirkonmiehet alkoivat 1960-lopulla määritellä seurakuntadiakonian paikkaa laajentuvassa hyvinvointivaltiossa. Rovasti Pentti I. Hissa (1969) hahmotteli tuolloin diakonian toiminta-aluetta henkisen ja hengellisen hädän alueille. Piispa Erkki Kansanaho (1969) taas näki, että diakonian tuli laajentua yhteiskunnallisen diakoniatyön suuntaan. Yhteiskunnallista otetta vaadittiin

tuolloin myös sosiaalityössä. Sosiaalityöntekijöistä haluttiin yhteiskunnallisia muutostyöntekijöitä, joiden tuli ryhtyä toimimaan tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden puolesta. (Satka 1994a.)

Komitean työskentelyn seurauksena aloitettiin vuonna 1972 uudenlaisten diakoniatyöntekijöiden – seurakuntakuraattorien – kouluttaminen erityisesti keski-ikäisen väestön mielenterveys- ja sielunhoitotyöhön (Kansanaho & Hissa 1972; Ojala 1972). Seurakunnissa työskentelevät diakonit ja diakonissat suuntautuivat tuolloin lähinnä nuorisoon ja vanhuksiin (Laajennetun püispainkokouksen... 1969). Kaksikymmentä vuotta aikaisemmin aloitettu diakonikoulutus ei ollut tuonut ratkaisua diakoniatyön toiminta-alueen laajentamiseen, sillä seurakuntatyössä olevista diakoneista noin neljä viidestä toimi kokonaan tai huomattavalta osalta nuorisotyöntekijöinä (Sihvo 1974). Kirkko siis vastasi seurakuntien työntekijäpulaan jälleen uudella diakoniatyöntekijöillä.

Erilaisten toimijoiden lisääntyminen seurakuntadiakoniassa herätti myös huolta. Vuoden 1968 kirkolliskokouksen keskusteluissa kirkkoherra Kauppinen Kuopion hiippakunnasta esitti huolensa diakonissojen virkojen säilymisestä seurakunnissa (Kirkolliskokous 1968). Esimerkkinä hän mainitsi seurakunnan, joka oli hakenut vapautusta diakonissan virasta vedoten siihen, että kunta oli palkannut sairaanhoitajan. Kunnan terveydenhuollon vahvistuessa oli vaara, että seurakunnat palkkaisivat diakonissojen sijasta diakoneja. Myös Suomen Kirkon Sisarliitto esitti huolensa siitä, että kirkko oli vähentämässä diakonissojen määrää korvaamalla heidät muunlaisen koulutuksen saaneilla diakoniatyöntekijöillä (Suomen Kirkon Sisarliitto ry. 31.1.1970).

Vuoden 1972 kansanterveyslailla Suomeen rakennettiin laaja-alainen, kuntien vastuulla oleva terveydenhuollon peruspalvelujärjestelmä. Terveyspolitiikan painopistettä siirrettiin kuntien terveyspalvelujen kehittämiseen (Wrede 2000). Kun aikaisemmassa järjestelmässä seurakuntadiakonian tehtävä kotisairaanhoidossa oli ollut osa virallista työnjakoa, kansanterveyslaissa seurakuntadiakoniaa ei mainittu (Sihvo 1974). Diakonissojen suorittamalla sairaanhoidolla ei enää ollut paikkaa ja asemaa kunnan terveydenhuollossa. Diakonissat menettivät toiminta-alueen, jolla he olivat toimineet koko historiansa ajan.

1970-luvun lopussa sosiaali- ja terveysministeriön asettama työryhmä totesi, että ennen kansanterveyslakia diakonisojen tekemä sairaanhoito-toiminta kunnan- ja lääninlääkäreiden valvonnassa oli ollut osa paikallista terveydenhuoltoa. Kansanterveyslaki ei säätänyt vastaavaa valvontaa ja yhteistyötä, eikä siitä lain voimaantumisen alkukiiressä ”huomattu antaa mitään ohjeita”. Sosiaalihuollosta työryhmä totesi, että diakonian tehtävänä on ollut täydentää virallista sosiaalihuoltoa tekemällä etsivää työtä ja tuomalla uudet avuntarpeet yhteiskunnan tietoisuuteen. (Aho 1978.) Työryhmässä toiminut Suomen Kunnallisliiton suunnittelija Sulo Aho (1978, 688) hahmotteli tuolloin seurakuntien diakoniatyön tehtäväksi henkisen tuen antamisen, koska virallisen sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöillä ei hänen mukaansa ole ”liiallisen työpaineen ja laman aikana vielä korostuneen tehokkuuden vaatimuksen aikana tähän mahdollisuuksia”.

Hyvinvointivaltion laajentuessa diakoniatyöntekijöistä tuli selkeämmin kirkon työntekijöitä. Kun julkisesta sektorista muodostui kattava hyvinvointipalvelujen tuottaja, seurakuntadiakonian rooli ja sen myötä diakoniatyöntekijöiden toiminta-alue kapenivat. Kirkko halusi lainsäädännöllä varmistaa diakoniatyön säilymisen seurakunnissa ja määrittellä uudelleen työn suuntaa. 1940–1960-luvuilla tapahtuneet muutokset kotihoidon palveluissa muokkasivat diakonisojen työnkuvaa sielunhoitopainotteiseksi. Työn sisältö alkoi muuttua konkreettisesta auttamisesta hengelliseen ja henkiseen tukemiseen.

Työn sisällöissä tapahtunut siirtymä abstraktimpaan työhön merkitsi myös uusia ammatillisia mahdollisuuksia. Ruumiin toimintoihin keskittyvä työ yhdistetään yleensä alhaiseen palkkaan ja statukseen (Hughes 1958; Lawler 1990; Tedre 1995). Näin ollen sielunhoidon lisääntymisen seurakuntadiakoniassa voidaan nähdä parantaneen työn statusta.

Sairaanhoitajien koulutusta määritteli valtio, kun taas piispaikokous hyväksyi diakonisojen ja diakonien koulutusohjelmat. Diakonissalaitokset siis menettivät jälleen valtaansa tältä osin. Toimintaympäristön muuttuessa diakonissakoulutus ei kyennyt kaikilta osin vastaamaan kirkon tarpeisiin. Vaikka kirkko painotti koulutuksen seurakunnallisia tavoitteita, se halusi säilyttää diakonisojen sairaanhoitajakelpoisuuden vetoamalla muun muassa siihen, että konkreettinen auttaminen edistäisi sielunhoito-

kontaktien syntymistä. Uudenlaisten diakoniakoulutusten avulla kirkko yritti vahvistaa ei-sairaanhoidollista diakoniatyötä. Seurakuntadiakonia avattiin siis myös sosiaalihuollollisen koulutuksen saaneille diakoneille ja sielunhoitopainotteisen koulutuksen saaneille seurakuntakuraattoreille.

Diakoniatyöntekijöiden kaksoiskelpoisuus ja koulutusjärjestelmän ehdot

1970-luvun alussa seurakuntadiakoniassa työskenteli useanlaisia diakonian ammattilaisia. Viranhaltijoilla oli joko sairaanhoidollinen (diakonissa), sosiaalihuollollinen (diakoni) tai sielunhoitopainotteinen (seurakuntakuraattori) koulutus. Seurakuntakuraattorit vihittiin diakoneiksi. Seurakunnissa oli vielä erikseen diakonissan ja diakonin virat, ja sekä diakoneilla että diakonisoilla oli oma ammattijärjestönsä. Sisarliitossa tutkittiin mahdollisuuksia liittyä Sairaanhoitajaliittoon. Asia kuitenkin raukesi Sisarliiton epäillessä, ettei Sairaanhoitajaliitto olisi kiinnostunut diakoniatyöntekijöiden asioista (Pakarinen 1979).

Diakonien koulutusta uudistettiin aloittamalla vuonna 1972 kolmi-vuotinen diakonia- ja sosiaalityön tutkinto aikaisemman nuoris- ja sosiaalityön tutkinnon tilalla. Diakoniakoulutus alkoi erottua nuorisotyön koulutuksesta. Uudistuksessa huomioitiin sosiaalityön koulutuskomitean tutkintovaatimukset, joihin diakonit pyrkivät koulutuksensa rinnastamaan. Kun sosiaalityöntekijäkoulutus jaettiin opistotasoiseen ja korkeakoulutasoiseen koulutukseen, diakoneja kouluttava Luther-opisto ja seurakuntakuraattoreita kouluttava Helsingin Diakoniaopisto hyväksyttiin opistotasoisiksi oppilaitoksiksi. Diakoneille varattiin myös mahdollisuus saavuttaa alempi sosiaalityöntekijän korkeakoulututkinto puolentoista vuoden jatko-opiskelulla. (KM 1972:A 7.) Suomen Diakonien liitto ajoi tuolloin diakonien sosiaalityön koulutustason kohottamista (Suomen Diakonien liitto ry. 1973).

1980-luvulla keskiasteen koulutus uudistuksen seurauksena kaikkien diakoniatyöntekijöiden koulutus nousi jälleen tarkastelun kohteeksi. Eri tahot kävivät kamppailua koulutustasosta ja sen sisällöstä. Kirkon

diakoniatyön keskus piti diakoniatyöntekijöiden saamaa kaksoiskelpoisuutta tärkeänä, vaikka kelpoisuuden myönnettiin heikentävän diakoniatyöntekijöiden kirkollista ammatti-identiteettiä. Näkemykset erosivat siinä, olisiko diakonissakoulutukseen yhdistettävä terveydenhoidollinen koulutus apuhoitaja- vai erikoissairaanhoitajatasoista. Alemmaa koulutustasoa perusteltiin sillä, että sairaanhoidollisten toimenpiteiden osuus oli jatkuvassa laskussa ja diakonisojen seurakunnallisia valmiuksia olisi lisättävä. Opistotason tutkintoa taas perusteltiin sillä, että diakonisojen korkeatasoiset terveydenhuollolliset valmiudet olisivat laskeneet (Kirkon Diakoniatyön keskuksen tiedonanto piispainkokoukselle 1980). Suomen Kirkon Sisarliitto kannatti erikoissairaanhoitajatasoista koulutusta, koska se halusi pitää kiinni diakonisojen koulutuksen laadusta. Liiton mukaan apuhoitajakoulutuksella ei ollut käyttöä seurakuntatyössä. (Suomen Kirkon Sisarliitto 1983.)

Piispainkokouksen koulutusuudistusta koskevassa päätöksessä painotettiin sekä tarve kehittää diakonikoulutuksen teologisia ja seurakunnallisia oppisisältöjä että pyrkimys säilyttää diakonissakoulutuksen laatu ylempää sairaanhoidollista koulutusta vastaavana (Piispainkokous 1980). Seurakuntapapiston keskuudessa kuitenkin asetettiin kyseenalaiseksi diakoniatyöntekijöiden – etenkin diakonisojen – kaksoiskelpoisuus, sillä sen nähtiin uhkaavan valmiuksia toimia hengellisenä työntekijänä. Yhtenä syynä siihen, että diakonissakoulutus ja käytännön työ seurakunnissa eivät vastanneet toisiaan, oli se, että ”työntekijöiden peruskoulutus ohjautuu kirkon ulkopuolisista intresseistä seurakunnan todellisten tarpeiden ohi” (Lapuan hiippakunnan tuomiokapituli 1985). Piispainkokouksen valmistusvaliokunta ilmoitti kirkon tiedostavan ongelmat mutta totesi samalla kirkon halunneen kouluttaa työntekijänsä yhteiskunnan koulutusjärjestelmän sisällä ja pääosin yhteiskunnan rahoittamana (Piispainkokouksen 17.–18.9.1985 valmistusvaliokunta).

Keskiasteen uudistuksen myötä diakonisojen koulutuksen sisällöksi määriteltiin 3,5 vuoden sairaanhoitajakoulutus ja vuoden mittainen seurakuntatyön opintokokonaisuus (Diakonissan koulutusammatin opetussuunnitelma 1986). Piispainkokous hyväksyi diakonissakoulutuksen opetussuunnitelman, ja näin kaikilla diakoniaopistoilla oli ensimmäistä

kertaa yhteinen diakonissan koulutusammattin opetussuunnitelma. Näiden päätösten ansiosta diakoniatyöntekijöiden koulutus pystyttiin järjestämään lähes kokonaan valtion varoin. (Piispainkokous 1986.)

Kirkon diakoniatyön keskuksen pääsihteeri Esko Koskenvesa (1985a; 1985b) arvosteli keskiasteen uudistusta tuomalla esiin huolen siitä, että diakonissakoulutuksen pidennys kohdistui sairaanhoitajakoulutukseen samanaikaisesti kun kirkollinen aines entisestään vähentyi. Koskenvesa (1989) uskaltautui arvioimaan, että diakoniatyöntekijöiden koulutus uudistuksissa oli otettu huomioon yhteiskunnan rinnakkaisammattien tarpeet paremmin kuin seurakuntien tarpeet. Terveystuhoon painotumisen syinä Koskenvesa (1985a; 1985b) piti perinnettä ja diakonissojen ammattijärjestön halua säilyttää diakonissakoulutuksen kaksoiskelpoisuus. Suomen Kirkon Sisarliiton puheenjohtaja, diakonissa Liisa Santala (1986) puolusti opetussuunnitelmaa toteamalla, että diakonissakoulutus muodostui monipuolisista opintokokonaisuuksista, jotka antoivat hyvät teoreettiset valmiudet seurakuntatyöhön.

Diakonikoulutuksen opetussuunnitelma hyväksyttiin piispainkokouksessa vuonna 1988. Koulutus kytkettiin yhteiskunnan yleiseen koulutusjärjestelmään omana koulutusammattina. Tutkintoon sisältyi sosiaali-ohjaajan koulutus ja koulutus piteni 4,5 vuoteen eli samaan kuin diakonissakoulutus (Ammattikasvatushallitus 1987). Keskiasteen uudistusta tutkinut Esko Ryökäs (2000) on arvioinut, että kirkolliset opinnot on ollut helpompi integroida diakonikoulutukseen kuin diakonissakoulutukseen.

Keskiasteen koulutus uudistuksen seurauksena sekä diakonissat että diakonit saivat kaksoiskelpoisuuden kirkon ja yhteiskunnan töihin. Diakonikoulutuksen kustansi kokonaisuudessaan valtio, mutta diakoniaopistot ja kirkko kustansivat diakonissakoulutuksen kaksi viimeistä lukukautta (Ammattikorkeakoulutyöryhmä 1992). Toteutunut kaksoiskelpoisuusmalli oli ennen kaikkea käytännöllinen: koulutusjärjestelmän kustannukset pysyivät hallinnassa ja työntekijöiden laaja-alaiset työmahdollisuudet saatiin turvattua. Seurakuntadiakonian pätevyys jäi erikoiskoulutusta muistuttavaksi opintokokonaisuudeksi.

Seurakuntadiakonia hyvinvointivaltiossa

1980-luku oli sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmän vakiintumisen aikaa. Vuoden 1982 sosiaalihuoltolalla luotiin koko maan kattava toimeentulotukijärjestelmä. Sosiaalityön toiminta-alue määrittyi omaksi kokonaisuudekseen, joka tosin oli sisäisesti eriytynyt (Rintala 1995).

Vanhusten osuuden lisääntyttä seurakuntien diakoniatyö oli 1980-luvun lopussa lähinnä vanhustyötä ja sielunhoitoa, vaikka työtä suunnattiin myös perheisiin, työttömiin ja erilaisiin vammaisryhmiin. Näkemys diakoniatyön paikasta ei kuitenkaan ollut seurakunnissa selvä. Ryökäksen (1990) tutkimuksessa seurakuntien luottamushenkilöt painottivat vanhustyön merkitystä, kun taas diakoniatyöntekijät painottivat sielunhoitoa ja mielenterveystyössä yhteistyötä kunnan kanssa. Diakoniatyöntekijät hahmottivat toiminta-alueekseen henkisen ja hengellisen tukemisen. Huomionarvoista on, että taloudellista avustamista ei tuolloin nähty tulevien vuosien diakoniatyön muotona.

1990-luvulla tapahtunut hyvinvointipolitiikan suunnanmuutos ja siitä aiheutunut sosiaali- ja terveystalouden karsiminen (Julkunen 2001; 2003) ”pakotti” seurakuntia arviomaan uudelleen diakoniatyön toiminta-alueita. Laman aikana työikäisten osuus avun tarvitsijoista kasvoi. Avun tarpeessa olevien kohtaaminen siirtyi yhä enemmän kotikäynneiltä vastaanotoille. Diakoniatyöhön kehitettiin uusia työmuotoja, muun muassa taloudellisissa vaikeuksissa oleville suunnattu ruokapankkitoiminta. Seurakuntadiakonian painopiste siirtyi sielunhoidosta ja vanhustyöstä taloudelliseen avustamiseen. Kirkko ja diakonia alkoivat myös vaikuttaa voimakkaammin yhteiskuntaan. (Salonen ym. 2000; Veikkola 2001.)

Julkisen sektorin rahoitusongelmien ja palveluiden karsimisen seurauksena kuntien suhde muihin palveluntuottajiin muuttui. Järjestöistä ja paikallisesta vapaaehtoistyöstä tuli jälleen tunnustettuja toimijoita. (Satka 1994.) Kunnat patistivat eri toimijoita – myös seurakuntia – yhteistyöhön kuntien sosiaali- ja terveystalouden turvaamiseksi (Suomen Kuntaliitto 2002). Osa diakoniatyöntekijöistä lähti puolustamaan hyvinvointivaltion säilyttämistä. He halusivat saada asiakkaansa takaisin virallisen sosiaaliturvan piiriin, eikä heidän mielestään kirkon pitänyt tehdä hyvinvointivaltiolle

kuuluvia tehtäviä (Iivarinen & Karjalainen 1999). Diakoniatyöntekijät pitivät julkisen sektorin vastuuta keskeisenä ja seurakuntien roolia sosiaaliturvassa vain täydentävänä. Seurakuntadiakonian tärkeimpänä tehtävänä pidettiin ihmisten henkistä ja hengellistä tukemista sekä etsivää ja ennaltaehkäisevää työtä. Diakonian roolia pidettiin merkittävänä päihde- ja huumetyössä, vanhusten palveluissa sekä lastensuojelu- ja maahanmuuttajatyössä. Myös yhteiskunnallista vaikuttamista haluttiin lisätä. (Heikkilä 2000; Saares 2000; Kuvaja 2002.)

Diakoniatyöntekijöiden keskuudessa syntyi kuitenkin jännitteitä siitä, millaisena taloudellisen auttamisen ja sielunhoidon suhde oli nähtävä. Toisten mielestä taloudellisesta avustamisesta olisi päästävä eroon ja painopistettä olisi siirrettävä sielunhoitoon. He kokivat, etteivät saaneet tehdä ”omaa työtään”. Toiset diakoniatyöntekijät taas ajattelivat, että taloudellinen avustaminen teki mahdolliseksi auttaa niitä, ”joiden hätä on suurin ja joihin muu apu ei yllä”. (Kettunen 2001.)

Tällä hetkellä kirkon sisällä käydään keskustelua kirkon tulevasta roolista sosiaaliturvan toteuttajana. Kirkkohallituksen työryhmä, joka on hahmotellut kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyön linjaa 2010-luvulle, on löytänyt kirkon työlle kolme erityyppistä suuntausta (Osallisuuden ja vastuun yhteisö 2003). *Sosiaalisen markkinatalouden* suuntauksessa kirkko sopeutuu siihen, että sosiaali- ja terveydenhuoltoa siirretään yhä enemmän julkiselta vallalta kansalaisjärjestöille tai liiketaloudellisille yrityksille. Tämä antaisi mahdollisuuden hyödyntää nykyistä enemmän diakoniatyöntekijöiden kaksoiskelpoisuutta mutta voisi olla uhka diakonian kirkolliselle identiteetille. *Vastarintasuuntauksessa* kirkko suhtautuu kriittisesti yhteiskunnan epäkohtiin ja kehittää vaihtoehtoisia yhteiskunnallisia ja yhteisöllisiä malleja etsien yhteistyötä vaihtoehtoliikkeiden kanssa. *Sosiaalisen inklusion* suuntauksessa kirkko näkee tehtäväkseen vahvistaa osallisuuden ja keskinäisen huolenpidon verkostoja, ja diakonia pyritään linjaamaan entistä selkeämmin osaksi seurakuntatyön kokonaisuutta. Edellä mainituista suuntauksista työryhmä toteaa, että kirkko ei voi yksipuolisesti liittyä mihinkään niistä mutta ei myöskään sulkea mitään niistä pois.

Hyvinvointivaltion toimintaympäristössä seurakuntadiakoniale on syntynyt monia haasteita, jotka ovat johtaneet perinteisen diakonissa-

diakoni-jaottelun asteittaiseen purkautumiseen. Vuoden 1982 kirkkolain muutoksen (23.7.1982/584) jälkeen kirkossa ei enää ole ollut erillistä diakonissan ja diakonin virkaa vaan diakonian virka, johon sekä diakonit että diakonissat saavat kelpoisuuden. Seurakunnat saattavat nyt joustavammin täyttää diakonian virat olosuhteiden muuttuessa (Kirkkohallitus 1980). Seurakuntien virkoihin pätevoidytään kuitenkin edelleen kahdesta eri koulutusammattista. Diakonissojen ja diakonien työnkuvat seurakunnissa ovat alkaneet muistuttaa toisiaan ja ammattijärjestökentässä Suomen Kirkon Sisarliiton ja Suomen Diakonien Liiton jäsenet yhdistyivät Diakoniatyöntekijöiden Liitoksi vuonna 1991.

Miespuolisista diakoniatyöntekijöistä sairaanhoidollisen diakonia-koulutuksen saaneita on tällä hetkellä joka kymmenes. Naispuolisista diakoniatyöntekijöistä 61 prosenttia on diakonissakoulutuksen saaneita, vaikkakin diakonien osuus on ollut jo useamman vuoden kasvussa. (Diakoniatyöntekijöiden Liiton jäsenrekisteri 14.11.2003.) Diakoniatyöntekijät kokevat työnsä sekä kutsumukseksi että ammatiksi. He myös painottavat kirkollisen identiteettinsä olevan vahva (Rask ym. 2003). Kirkko on halunnut säilyttää diakonien ja diakonissojen kaksoiskelpoisuuden myös sen jälkeen, kun 1990-luvulla siirryttiin ammattikorkeakoulujärjestelmään. Ratkaisua on perusteltu paitsi rahoituksella myös työllisyyden turvaamisella. Ammattikorkeakoulu-uudistuksen myötä myös diakonissakoulutuksen kustannukset tulivat kokonaisuudessaan valtion varoin maksettaviksi. (Ammattikorkeakoulutyöryhmä 1992.)

Käytännön seurakuntadiakoniassa eroa tehdään parhaillaan erityisesti sosiaalityöhön. Terveydenhuolto on rajannut diakoniatyöntekijät ulos omalta toiminta-alueeltaan, kun taas työnjaolliset rajat sosiaalityöhön ovat olleet löyhemmät. Kunnat ovat kutsuneet seurakuntia juuri sosiaali-toimen täydentäjiksi. Diakoniatyöntekijät ovat kuitenkin alkaneet asettaa kyseenalaiseksi rooliaan yhteiskunnallisten palveluiden täydentäjänä. He etsivät ominta toiminta-alueitaan, eivätkä halua olla ”sosiaalityön jatkeita” ja alisteisia yhteiskunnan työlle. Kirkkolainsäädännön mukaan diakoniatyön tehtävänä on edelleen auttaa niitä, jotka eivät saa muuta apua. Monet diakoniatyöntekijät etsivät aktiivisesti keinoja vaikuttaa yhteiskuntaan hädänalaisten auttamiseksi. He kokevat kuitenkin, että

heiltä puuttuu aikaa paneutua ihmisten hengelliseen tukemiseen ja sielunhoitoon, joka kuuluu heidän mielestään seurakuntadiakonian ytimeen. (Heikkilä 2000; Saares 2000; Kettunen 2001; Kuvaja 2002.)

Muuttuva ja jännitteinen toiminta-alue

Seurakuntadiakonian ammatillisen kentän muotoutumisessa heijastuu julkisen sektorin kehityshistoria ja julkisen sektorin suhde kirkkoon ja hyväntekeväisyysjärjestöihin. Suomalaista hyvinvointivaltiota ei rakennettu tyhjistä vaan se perustui naisten ja miesten aloittamalle hyväntekeväisyys- ja vapaaehtoistyölle (Saarinen 1985; Sulkunen 1987; Anttonen ym. 1994). Julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon kehittyessä kattavaksi palvelujärjestelmäksi kirkon ja järjestöjen rooli hyvinvointipalvelujen tuottajina alettiin nähdä lähinnä virallista järjestelmää täydentävänä. Seurakuntadiakonian riippuvuus kuntien toiminnasta vähentyikin sitä mukaa kun kuntien hyvinvointipalvelut kehittyivät. 1990-luvun lama ja hyvinvointipolitiikan suunnanmuutos kohti hyvinvointipluralismia kuitenkin lisäsi kuntien kiinnostusta yhteistyöhön seurakuntien kanssa. ”Kolmannesta sektorista” on jälleen tullut tunnustettu toimija ja haluttu yhteistyökumppani.

Seurakuntadiakonian työnjaollinen paikka on ollut jatkuvan uudelleenmäärittelyn kohteena. Seurakuntadiakoniaa ammatillisena kenttänä ovat kautta sen historian määritelleet useat eri toimijat. Toimijoiden voima-suhteet ja merkitykset ovat myös vaihdelleet. Diakonissalaitokset ovat muuttuneet diakoniakoulutuksen ja seurakuntadiakonian alkuunpanijoista koulutuksen taustaorganisaatioiksi. Seurakuntadiakonian muotoutumisen tärkeä vaikuttaja on ollut kirkko, joka on ottanut keskeisen aseman diakoniatoininnassa määrittelemällä diakonian seurakuntien tehtäväksi.

Vaikka kirkon päätöksentekojärjestelmässä seurakuntadiakonian toiminta-alueesta ja sen ammateista on käyty jatkuvaa keskustelua, keskustelua ovat usein ohjanneet varsin käytännölliset, toiminnan rahoittamiseen liittyvät pyrkimykset. Silloin kun seurakuntadiakonia oli merkittävä yhteiskunnallisten tehtävien hoitaja, sen kehityksen säateleminen oli myös valtion etujen mukaista. Valtionapuja myönnettiin seurakunnille,

jotka avun turvin palkkasivat seurakuntasisaria. Avosairaanhoidossa toimiessaan seurakuntasisaret olivat kirkon lisäksi myös valtion ohjauksessa.

Vaikka diakonissakoulutuksen alkuunpanijoina olivat yksityisen hyväntekeväisyyden parissa toimineet henkilöt, kirkon ja valtion yhteistyö ulottui myöhemmin myös diakoniatyöntekijöiden koulutukseen. Valtion rooli koulutuksessa kasvoi vähitellen, aluksi rahoittajana ja myöhemmin myös koulutuksen järjestäjänä. Kirkon ja valtion välille syntyi jo varhain eräänlainen ”sopimus” diakonian ammattien kaksoiskelpoisuudesta. Diakoniatyöntekijöiden kaksoiskelpoisuuden ehtoja määriteltäessä eri toimijoilla on ollut erilaisia intressejä. Kirkolle valtion osallistuminen on merkinnyt koulutuskustannusten pienentymistä. Valtio on puolestaan päässyt säätelemään diakoniatyöntekijöiden koulutusta. Lopputuloksena on ollut koulutus, jota teologi Kai Henttonen (2002) on kuvannut kompromissiksi. Kuten koko seurakuntadiakonia myös diakonian koulutus on kirkon ja yhteiskunnan rajalla. Yksinomaan kirkollisen kelpoisuuden sisältävä diakoniakoulutus ei ole osoittautunut pitkäikäiseksi. Työntekijöille kaksoiskelpoisuus on avannut mahdollisuuksia siirtyä työtehtävästä toiseen ja näin vaikuttanut ammatillisten ehtojen muotoutumiseen.

Kirkon työnjaollisten periaatteiden ja seurakuntatyön käytäntöjen välillä on ollut jännitteitä. Koko seurakuntadiakonian historian ajan osa papistosta on painottanut diakoniatyön seurakunnallisia tavoitteita. Heidän näkökulmastaan kunnallinen sosiaali- ja terveystyö on vaikuttanut liikaa seurakuntadiakonian muotoutumiseen. Sen sijaan että seurakuntadiakonia määriteltäisiin kirkon omaksi tehtäväksi, kirkon korkeimpien elinten päätöksissä seurakuntadiakonia on nähty yhteiskunnan palvelujen täydentäjänä. Tämä peruseetos toimia siellä, minne muu apu ei yllä, tarkoittaa jatkuvaa ”vapaana olevien” toiminta-alueiden etsintää. Vaikka seurakuntien diakoniatyöntekijöiden työ on suuntautunut kunnan ja valtion palvelujen jättämien aukkojen paikkailuun, koulutustavoitteet ovat yltäneet kuntien perustehtäviin. Vuoden 1943 kirkkolain seurakuntadiakonialle määrittelemä ”täydentävä rooli” näyttää tästä näkökulmasta olevan enemmänkin retoriikkaa. Itsenäisinä työnantajina seurakunnat ovat voineet valita, millaisia työntekijöitä ne palkkaavat, ja tästä syystä koulutusohjelmia on jouduttu myös lakkauttamaan.

Hyvinvointipolitiikan suunnanmuutokset ovat pakottaneet kirkon ja seurakunnat tarkistamaan keskinäistä työnjakoaan. Vaikka seurakuntadiakoniassa on tapahtunut työnjaollisia ja kulttuurisia muutoksia, työn peruseetos on siirretty sukupolvelta toiselle. Kotisairaanhoidon keskittynyt seurakuntadiakonia jäi historiaan 1970-luvulla, ja uusien työntekijäryhmien myötä työ painottui yhä enemmän henkiseen ja hengelliseen tukemiseen. 1900-luvun lopun sosiaalipolitiikan muutokset siirsivät diakoniatyön painopistettä lähemmäksi sosiaalityötä eli diakonien perinteistä toiminta-alueetta. Työtehtävät laajenivat ruokapankkeihin ja taloudelliseen avustamiseen. Kulttuurisesti uusi piirre on se, että seurakuntadiakonian ammatillaiset eivät enää kyseenalaistamatta ota ”vapaina” olevia toiminta-alueita vaan pyrkivät vaikuttamaan siihen, että ammattikunta voisi itse olla määrittelemässä omaa toiminta-alueitaan. Onko seurakuntadiakonian peruseetos tämän liikehdinnän seurauksena sitten muuttunut vai onko pikemminkin kyse siitä, että diakoniatyöntekijät määrittelevät uudelleen työtehtäviään? Laaja-alainen valtuutus ja toiminta-alueen muutokset ovat saaneet työntekijät tuntemaan työnsä epämääräiseksi. Tätä taustaa vasten on hyvä kysyä, voiko seurakuntadiakonialla ylipäätään olla pysyvää ammatillista toiminta-alueetta muuttuvassa yhteiskunnassa.

Seurakunnallisina viranhaltijoina seurakuntadiakonian ammatillisilla on nykyään vahva asema sekä lainsäädännössä että käytännön työelämässä. Julkisessa sosiaali- ja terveydenhuollossa diakoniatyöntekijät ovat kuitenkin heikommassa asemassa, sillä kaksoiskelpoisuutta lukuun ottamatta heillä ei ole enää valtion työnjaollisesti takaamaa ”paikkaa”. Rajankäynnissä sosiaali- ja terveydenhuoltoon diakoniatyöntekijät etsivät ammattinsa ydintä sielunhoidosta. Kirkon sisällä seurakuntien diakonia-ammattilaisilla ei kuitenkaan ole ollut yksiselitteistä valtuutusta sielunhoitoon. Sen sijaan on puhuttu palvelemisesta ja lähimmäisenrakkaudelle perustuvasta avusta. Ammattien rajat ovat liikkeessä myös kirkollisten ammattien välillä. Sielunhoito on toiminta-alue, joka historiallisesti on ollut toisen kirkollisen ammattiryhmän – papiston – yksinoikeutta. Kirkollisen pätevyytensä kautta diakoniatyöntekijät ovat osa kirkon hengellistä työnjakoa, jossa heille tulevaisuudessa saattaakin olla tarjolla aikaisempaa laajempi toimenkuva.

Historiallisesti seurakuntadiakonia on paikantunut kunnan ja seurakunnan rajalle. Siinä ovat yhdistyneet ammatillinen terveydenhuolto, sosiaalityö sekä kristillinen sielunhoito. Nämä rajat eivät kuitenkaan ole olleet selkeitä. Seurakuntadiakonian hajanainen ammatillinen kenttä on vähitellen yhdentynyt, kun eri koulutuksen saaneiden ammattilaisten asemaa viranhaltijoina on yhtenäistetty. Myös sisällöllisesti diakonien ja diakonissojen työnkuvat ovat lähentyneet toisiaan, kun diakoniatyö on seurakunnallistunut. Seurakuntadiakonian yhteys sairaanhoitoon on edelleen heikentymässä, kun diakonien osuus ammattikunnasta on kasvanut viimeisten vuosien aikana. Vaikka diakoniammatti alkuvaiheessa olikin paljolti miesten ammatti, on sekin vuosien mittaan naisistunut. Tällä hetkellä diakonien ammattikunta on naisenemmistöinen.

Kirkon sisällä käytävä keskustelu seurakuntadiakoniatyön paikasta voidaan nähdä kirkon yrityksenä vahvistaa asemaansa yhteiskunnassa. Kun uskonnollisia yhteisöjä on tutkittu osana kolmatta sektoria, niiden toiminnasta on tunnistettu kahdenlaisia strategioita, joilla omaa asemaa on yritetty vahvistaa (Room & 6 1994). Osa uskonnollisista yhteisöistä keskittyy hyväntekeväisyystyöhön, osa korostaa hengellistä julkisuuskuvaansa. Osa suomen evankelis-luterilaisen kirkon papistosta on halunnut ”seurakunnallistaa” diakoniatyötä koko sen historian ajan. Tämän voi katsoa merkitsevän seurakuntadiakonian hengellistämistä sielunhoidoksi, mitä monet diakoniatyöntekijätkin näyttävät toivovan. Sielunhoitopainotteinen seurakuntadiakonia voisi näin ollen olla lähempänä kirkollisen toiminnan ydintä, jonka teologit perinteisesti ovat määritelleet. Voidaan kuitenkin kysyä, onko seurakuntadiakonialla sen jälkeen enää omaa ammatillista toiminta-alueitaan?

Viite

1. Diakonissalaitosten toiminnasta kertovat historikiit valottavat diakoniatyöntekijöiden toiminta-alueita sekä päätöksentekojärjestelmässä että käytännön työssä. Historikiit kertovat diakonissakutsumuksen luonteesta ja alan lukuisista koulutus uudistuksista. Kirkon hallinnon asiakirjat tuovat esille sen, millä tavalla päätöksentekoketjujärjestelmä on määritellyt diakoniatyön paikkaa ja tehtävää. Käytetyt asiakirjat ovat kirkolliskokousten ja piispainkokousten pöytäkirjoja, kannanottoja, valmisteluasiakirjoja ja

työryhmämuistioita. Koulutusta tarkasteltaessa laitosten historiaa käsittelevien teosten ohella aineistona on käytetty opetussuunnitelmia, mietintöjä sekä artikkeleita, jotka ovat käsitelleet diakonia-alan koulutusta. Ammattijärjestöjen dokumentit koskevat lähinnä koulutusta. Luen aineistoja ja kirjallisuutta kiinnittämällä erityistä huomiota siihen, keitä ovat seurakuntadiakonian ammatillisen muotoutumisen toimijaosapuolet. Pohdin sitä, kuka ammatin toiminta-aluetta kulloinkin määrittelee ja millaisesta asemasta ja toimintayhteystä. On merkillepantavaa, että teologit ovat olleet tärkein toimijaryhmä julkisissa päätöksentekojärjestelmissä sekä diakoniatyön historian kirjoittajina. Diakonia-ammattilaisten ja heidän etujärjestönsä mielipiteet tulevat aineistossa esille vasta vähitellen 1950-luvun lopun järjestäytymisen jälkeen.

Lähteet

- Aarnisalo, Otto (1897). Diakonia eli seurakunnallinen vaivashoito. Diakoniatoinen merkityksestä kansantajuisesti. Teoksessa Ojala, Matti (toim.): *Etsivän kirkon puolesta. Otto Aarnisaloon kirjoituksia sisälähetymisen ja diakonian alalta*. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja LXXXIV. Pieksämäki. 1964, 9–18.
- Aho, Sulo (1978). Kirkon diakoniatyö ja yhteiskunnan sosiaali- ja terveystyö. *Suomen Kunnat* nro. 10, 685–688.
- Ahola, Minna (1996). *Ihanteena yhteys. Aarne Siirala, Seurakuntaopiston kiistelly johtaja*. Jyväskylä: Kirjaneliö.
- Ammattikasvatushallitus (1987). *Diakonin opetussuunnitelman perusteet ylioppilaspohjaista koulutusta varten*. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Ammattikorkeakoulutyöryhmä (1992). *Selvitys ammattikorkeakoulun suunnittelusta*. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispainkokouksen 6.3.1991 asettaman Ammattikorkeakoulutyöryhmän mietintö. Suomen ev. lut. kirkon keskushallinto. Sarja B 1992:1.
- Diakoniatyöntekijöiden Liiton jäsenrekisteri 14.11.2003.
- Diakonissan koulutusammattin opetussuunnitelma (1986). Kirkon diakoniatyön keskuksen johtokunnan asettaman työryhmän laatima suunnitelma. Suomen ev. lut. kirkon keskushallinto. Sarja 1986: D2.
- Erkamo, Pentti (1969). *Vuosisata diakoniaa Viipurissa ja Lahdessa*. Lahti: Lahden diakonissalaitoksen säätö.
- Heikkilä, Matti (2000). Diakoniabarometri 1999. Teoksessa Heikkilä, Matti & Jouko Karjalainen & Mikko Malkavaara (toim.): *Kirkonkirjat köyhyydestä*. Kirkkopalvelujen julkaisuja N:o 5. Helsinki: Kirkkopalvelut, 149–168.
- Henttonen, Kai (2002). Diakoniaan kouluttaminen. Teoksessa Helosvuori, Riitta & Esko Koskenvesa & Pauli Niemelä & Juhani Veikkola (toim.): *Diakonian käsikirja*. Helsinki: Kirjapaja, 363–392.
- Hissa, Pentti I. (1969). Kirkkomme diakonian järjestely puntarissa. Teoksessa Hissa, Pentti I. (toim.): *Kohdi uudistuvaa diakoniaa*. Helsinki: Kirkon diakoniatöimikunta, 105–115.
- Hurskainen, Eeva (1992). *Sisar Linan tyttäret*. Helsinki: Kirjapaja.
- Iivarinen, Juhani & Jouko Karjalainen (1999). *Diakonien köyhät. Epävirellinen apu perusturvan paikkaajana*. Raportteja 235. Helsinki: Stakes.
- Ingman, Rosa & Naemi Ingman (1928). *Jenny Ivalo päiväkirjansa valossa*. Sortavala.
- Inkala, Kerttu (1994). *Kirkkomme diakonian juuria. Palvelun poluilla 3/1994*. Oulu: Oulun diakonissalaitos ja hiippakunnan diakonia- ja yhteiskuntatyön toimikunta.

- Kanervo, Oskari & Viljo Paananen (1953). Sortavalan miesdiakonilaitos. Piirteitä Suomen sisälähetysasian ja erityisesti miesdiakonian vaiheista. Pieksämäki: Suomen kirkon sisälähetysseura r.y.
- Kansanaho, Erkki (1960). *Sisälähetys ja diakonia Suomen kirkossa 1800-luvulla*. Pieksämäki: Suomen kirkon sisälähetysseura.
- (1967). *Sata vuotta kristillistä palvelutyötä. Helsingin diakoniasalaitos 1867–1967*. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- (1969). Seurakuntadiakoniasta diakoniaiseurakuntaan. Teoksessa Hissa, Pentti I. (toim.): *Kohiti uudistuvaa diakoniaa*. Helsinki: Kirkon diakoniatuomikunta, 11–23.
- Kansanaho Erkki & Pentti I. Hissa (1972). *Palveleva kirkko*. Helsinki: Kirjaneliö.
- Kettunen, Paavo (2001). *Leipää vai läsnäoloa?* Asiakkaan tarve ja diakoniatyöntekijän työnäky laman puristuksessa. Kirkon tutkimuskeskus Sarja A Nro 76. Jyväskylä.
- Kirkkojärjestys (8.11.1991/1055/1993)
- Kirkkohallitus (1980). *Esitys kirkolliskokoukselle n:o 8/1980*.
- Kirkolliskokous (1913). Seitsemännen Kirkolliskokouksen Pöytäkirja.
- (1943). Viidennentoista Yleisen Kirkolliskokouksen Pöytäkirja.
- (1968). Kahdennentoista Yleisen Kirkolliskokouksen pöytäkirjat.
- Kirkon Diakoniatyön keskuksen tiedonanto piispainkokoukselle (1980).
- KM 1972: A 7. Sosiaalityön koulutuskomitean mietintö. Helsinki: valtioneuvosto.
- Koskenvesa, Esko (1985a). Diakoniatyöntekijöiden koulutus uudistuu – paraneeko se? *Kotimaa* 13.6.1985.
- (1985b). Diakoniatyöntekijöiden koulutuksen uudistamisen nykyvaihe. *Sisälähetys* nro. 71:5.
- (1989). Mikä on diakonaattikeskustelun nykyvaihe? *Diakonian vuosikirja*. Helsinki: Diakonia ry.
- Kuvaja, Sari (toim.) (2002). *Ruokapankeista vaikuttamisen foorumeille. Näkökulmia kirkon yhteiskuntavastuuseen*. Helsinki: Kirkkopalvelut.
- Laajennetun piispainkokouksen asettaman diakonian suuntausta ja koulutusta tutkivan komitean mietintö (1969). Helsinki.
- Laajennettu piispainkokous (1953). *Pöytäkirja* 19.–20.5.1953.
- (1958). Esitys n:o 2 XVIII yleiselle kirkolliskokoukselle.
- (1963). *Pöytäkirja* 4.–5.12.1963.
- Lapuan hiippakunnan tuomiokapituli. *Aloite Piispainkokoukselle* 17.4.1985. Diakoniatyöntekijöiden Liiton arkisto.
- Ojala, Matti (1972). Helsingin hiippakunnan diakoniaseminaarissa 25.10.72 pidetty esitelmä uudistuvasta diakoniatyöntekijöiden Liiton arkisto.
- Osallisuuden ja vastuun yhteisö. Diakonia- ja yhteiskuntatyön linja 2010 (2003). Kirkkohallitus: Helsinki.
- Pakarinen, Marja (1979). *Puhe Sisarliitosta – Sisarliitolle 11.03.1978*. Moniste. Diakoniatyöntekijöiden Liiton arkisto.
- Palosuo, Simo (1969). *Diakonikoulutus*. Liite 7 Laajennetun piispainkokouksen asettaman diakonian suuntausta ja koulutusta tutkivan komitean mietinnössä. Helsinki.
- Piispainkokous (1980). Piispainkokous Oulussa 16.–17.9.1980. Pöytäkirjat.
- Piispainkokous Kuopiossa 17.–18.9.1985. Valmistusvaliokunta. Asia n:o 11. Lapuan hiippakunnan aloite Hengellisen alan työntekijöiden peruskoulutus ja seurakuntatyön asettamat vaatimukset.
- Piispainkokous (1986). Pöytäkirjat 23.–24.9.1986.
- (1988). Pöytäkirjat 9.–10.2.1988.
- Rask, Katja & Sakari Kainilainen & Stina Pasanen (2003). *Diakoniatyön ja kirkon nuorisotyön arki vuonna 2002*. Diakonia-ammattikorkeakoulu. A Tutkimuksia 3. Helsinki.
- Ryökäs, Esko (1990). *Diakonianäkemyksemme*. Kirkon tutkimuskeskus. Sarja B Nro 62.

- (2000). Oppiiko diakonian? Vuosina 1986 ja 1987 hyväksytyt diakonian koulutusohjelmien onnistuneisuus. Kirkon tutkimuskeskus. Sarja B Nro 79.
- Saares, Kimmo (2000). *Diakoniabarometri 2000*. Diakonijohdon symposium Järvenpäässä 13.2.2001. Moniste.
- Salonen Kari & Kimmo Kääriäinen & Kati Niemelä (2000). *Kirkko uudelle vuosituhanalle. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1996–1999*.
- Santala, Liisa (1986). Sisarliiton kuulumisia. *Jäsenlehti* nro. 5, 21.
- Seppo, Pekka (1969). *Diakonissakoulutus*. Liite 6 Laajennetun piispainkokouksen asettaman diakonian suuntausta ja koulutusta tutkivan komitean mietinnössä. Helsinki.
- Sihvo, Jouko (1969a). *Diakonia – kutsumus ja ammatti*. Helsinki: WSOY.
- (1969b). *Yhteiskunnan muuttumisen vaikutus seurakuntasisarten työhön*. Liite 3 Laajennetun piispainkokouksen asettaman diakonian suuntausta ja koulutusta tutkivan komitean mietinnössä. Helsinki.
- (1969c). Yleisraportti ryhmäkeskustelusta. Teoksessa Hissa, Pentti I. (toim.): *Kohiti uudesta diakoniaa*. Helsinki: Kirkon diakoniatoimikunta, 134–138.
- (1974). *Diakonit seurakuntatyössä ja sosiaalihuollossa*. Kirkon tutkimuskeskus. Sarja A N:o 26. Tampere.
- Sinkkonen, Sirkka (1965a). Pääkaupungin seurakuntasisar työkentällään I. *Diakonia* 6: 2, 29–34.
- (1965b) Pääkaupungin seurakuntasisar työkentällään II. *Diakonia* 6: 3, 44–48.
- (1965c) Pääkaupungin seurakuntasisar työkentällään III. *Diakonia* 6: 4, 65–68.
- (1965d) Pääkaupungin seurakuntasisar työkentällään IV. *Diakonia* 6: 6, 117–120.
- Sormunen, Eino (1938). *Diakonian oppikirja*. Sortavala: Suomen kirkon sisälähetysseura.
- Sorvettula, Maija (1998). *Johdatus suomalaisen hoitotyön historiaan*. Helsinki: Suomen sairaanhoitajaliitto ry.
- Suomen Diakonien liitto ry (1973). Kiertokirje no 2/22.5.73.
- Suomen Kirkon Sisarliitto ry. Lausunto diakonissakoulutuksen opetussuunnitelmaehdotuksesta. 9.8.1983. Diakoniatyöntekijöiden Liiton arkisto.
- Suomen Kirkon Sisarliitto ry. Lausunto kirkon diakonian suuntausta ja diakoniatyöntekijäin koulutusta tutkimaan asetetun komitean mietinnöstä. 31.1.1970. Diakoniatyöntekijöiden Liiton arkisto.
- Suomen Kuntaliitto (2002). *Kunta ja seurakunta – yhteistyössä yhteisön hyväksi*. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Turun pappeinkokous (1892). Pöytäkirja 13.–19.9.1892.
- Veikkola, Juhani (2001). Tarjoilijana Jumalan pöydässä kolmannella vuosituhanella. Diakonian painopisteet muutoksessa. Teoksessa *Diakonian näköaloja kolmannelle vuosituhanelle*. Diakonian vuosikirja 2001. Helsinki: Diakonia ry, 79–91.

Kirjallisuus

- Abbott, Andrew (1988). *The System of Professions. An Essay on the Division of Expert Labor*. Chicago: The University of Chicago.
- (2001). *Time Matters on Theory and Method*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Anttonen, Anneli & Lea Henriksson & Ritva Nätkin (toim.) (1994). *Naisten hyvinvointivaltio*. Tampere: Vastapaino.
- Davies, Celia (1995). *Gender and the Professional Predicament in Nursing*. Buckingham: Open University Press.
- Evertsson, Lars (2002). *Välfärdsolitik och kvinnoyrken. Organisation, välfärdsstat och professionaliserings villkor*. Sociologiska institutionen. Umeå: Umeå universitet.

- Haavio-Mannila, Elina (1962). *Kotona sairastavien hoidontarve Suomen maalaiskunnissa*. Suomen Terveyssisäryhdistyksen ja Lääkintöhallituksen kansanterveysosaston toimesta suoritettu tutkimus. Helsinki.
- Henriksson, Lea (1989). Sukupuolijako terveystyön ammatillistumisessa. *Sosiaalipoliittisen yhdistyksen vuosikirja* 14, 105–126.
- (1998). *Naisten terveystyö ja ammatillistumisen politiikka*. Tampereen yliopisto, terveystieteen laitos. Tutkimuksia 88. Helsinki: Stakes.
- Hughes, Everett C. (1958). *Men and their work*. Glencoe, Illinois: The Free Press.
- Jaakkola, Jouko & Panu Pulma & Mirja Satka & Kyösti Urponen (toim.) (1994). *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.
- Julkunen, Raija (2001). *Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa*. Tampere: Vastapaino.
- Kauppinen-Perttula, Ulla Maija (1999). Fulfilled by Vocation or Exploited by it? Women's "Contest with Weakness" Discourse under the Pressures of Idealized Deaconess Vocation. *Norsk Teologisk Tidsskrift* vol. 100, 3–17.
- Konttinen, Esa (1998). Profioiden aikakausi? Teoksessa Mykkänen, Juri & Ilpo Koskinen (toim.): *Asiantuntemuksen politiikka – professiot ja julkisvalta Suomessa*. Helsinki: Yliopistopaino, 29–47.
- Lawler, Jocelyn (1996). *Behind the screens: nursing, somology and the problem of the body*. Melbourne: Churchill Livingstone.
- Markkola, Pirjo (1999). Diakonissan mellan det privata och det offentliga. Kvinnlig diakoni i Sverige och Finland 1880–1940. Teoksessa Janfeld, Monika (toim.): *Den privat-offentliga gränsen. Det sociala arbetets strategier och aktörer i Norden 1860–1940*. Copenhagen: Nordiska Ministerråd, 167–206.
- (2002). *Synti ja siveys. Naiset, uskonto ja sosiaalinen työ Suomessa 1860–1920*. Helsinki: Suomen kirjallisuuden seura.
- Mustakallio, Hannu (2001). *Palvelun poluilla Pohjois-Suomessa. Oulun diakonissakoti 1896–1916*. Oulu: Oulun diakonissalaitoksen säätiö.
- Rintala, Taina (1995). *Medikalisaatio ja sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmän rakentuminen 1946–1991*. Tutkimuksia 54. Helsinki: Stakes.
- Room, Graham & Perri 6 (1994). Welfare states in Europe and the third sector. Teoksessa 6, Perri & Isabel Vidal (toim.): *Delivering welfare: repositioning non-profit and co-operative action in western European welfare states*. Barcelona: CIES, 39–67.
- Romlid, Christina (1998). *Makt, motstånd och förändring. Vårdens historia speglad genom det svenska barnmorskeväsendet 1663–1908*. Stockholm: Vårdförbundet.
- Saarinen, Aino (1985). Naisliik ehdinnän ensiaskeleet Suomessa. Teoksessa Saarinen, Aino. *Vapautta naisille*. Tutkijaliiton julkaisusarja 35. Helsinki: Tutkijaliitto, 45–86.
- Satka, Mirja (1994). Sosiaalinen työ peräänkatsojamiehestä hoivayrittäjäksi. Teoksessa Jaakkola, Jouko & Panu Pulma & Mirja Satka & Kyösti Urponen (toim.): *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 261–339.
- Simonen, Leila (1990). *Contradictions of the Welfare State, Women and Caring. Municipal homemaking in Finland*. Acta Universitatis Tamperensis 295. Tampere: Tampere University.
- Stacey, Margaret (1984). Who are the health workers? Patients and other unpaid workers in health care. *Economic and Industrial Democracy. Special Issue on the Public Sector* 5:2, 157–184.
- Sulkunen, Irma (1987). Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus. Teoksessa Alapuro, Risto & Ilkka Liikanen & Kerstin Smeds & Henrik Stenius (toim.): *Kansa liikkeessä*. Helsinki: Kirjayhtymä, 42–53.

- Suvanto, Marja-Liisa (1979). Sisarkotijärjestelmä Helsingin Diakonissalaitoksessa 1867–1959. Laudatur-tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto, käytännöllisen teologian laitos.
- Tallberg, Marianne (1988). Taistelu kolmivuotisesta sairaanhoitajakoulutuksesta 1920-luvulla. Teoksessa Sinkkonen, Sinikka & Marita Paunonen (toim.): *Sairaanhoidon vuosikirja XXIV* 1988. Helsinki: Sairaanhoitajien koulutussäätiö, 187–208.
- Tedre, Silva (1995). Julkinen auttaja yksityisessä kodissa. Teoksessa Eräsaari, Leena & Raija Julkunen & Harriet Silius (toim.): *Naiset yksityisen ja julkisen rajalla*. Tampere: Vastapaino, 150–170.
- Witz, Anne (1990). Patriarchy and Professions: The Gendered Politics of Occupational Closure. *Sociology* 24:4, 675–690.
- (1992). *Professions and Patriarchy*. London: Routledge.
- Wrede, Sirpa (2000). Suomalainen terveydenhuolto: jännitteitä ja murroksia. Teoksessa Kangas, Ilka & Sakari Karvonen & Annika Lillrank (toim.): *Terveys sosiologian suuntauksia*. Helsinki: Gaudeamus, 189–205.
- (2001). *Decentering care for mothers. The politics of midwifery and the design of Finnish maternity services*. Åbo: Åbo Akademi University Press.
- Öberg, Lisa (1996). *Barnmorskan och läkaren: kompetens och konflikt i svensk förlossningsvård 1870–1920*. Stockholm: Ordfront.

Yhdessä kirkon virassa? Diakoniatyön paikan määrittely kirkon virkarakennekeskustelussa

Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa on meneillään ns. diakonaattiprosessi, jossa tarkistetaan kirkon ammattien välistä työnjakoa. Tämä ei ole ainutkertaista: ammattien työnjaolliset paikat ovat yleensäkin muuttuvia ja niistä käydään jatkuvasti neuvotteluja. Tästä esimerkkejä ovat keskustelut sairaanhoitajan ja lääkärin ammattien (kts. Laaksonen 2002, Lindström 2003, Vallimies-Patomäki ym. 2002) sekä sosiaalityöntekijöiden ja sosionomien (kts. esim. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry 2006) välisestä työnjaosta. Tässä artikkelissa tarkastelen diakonian ja papin ammattien rajankäyntiä kirkon virkarakennekeskustelussa. Etsin virkarakennekomitean mietinnöstä *Palvelijoiksi vihityt* (2002) ja siitä annetuista lausunnoista papin ja diakonian ammattien rajankäyntejä: millaisia rajoja diakoniatyöntekijän ammatille asetetaan ja miten ammatillisia rajanasettamisia perustellaan?

Ammatillisen seurakuntadiakonian muuttuvat työnjaolliset paikat

Diakoniatyöntekijät ovat perinteisesti olleet osa sekä sosiaali- ja terveydenhuollon työnjakoa että kirkon sisäistä, hengellistä työnjakoa. Diakoniatyön paikanmäärittystä on tehty yhtäältä suhteessa julkisiin sosiaali- ja terveydenhuollon ammatteihin ja toisaalta suhteessa kirkon ammatteihin. Tämä on aiheuttanut erilaisia jännitteitä seurakuntadiakonian kehityshistoriassa. Kirkon diakoniatyö täydentää virallisia hyvinvointipalveluita auttamalla niitä, "joiden hätä on suurin ja joita ei muulla tavoin

auteta” (Kirkkojärjestys 8.11.1991/1055, 4 luku 3§). Toisaalta seurakuntadiakoniaa on haluttu ”seurakunnallistaa” koko historiansa ajan, koska kunnallisen sosiaali- ja terveystyön on nähty liiallisesti vaikuttaneen seurakuntadiakonian muotoutumiseen. Tätä seurakuntadiakonian jännitteistä suhdetta yhteiskunnan sosiaalisiin järjestelmiin sekä diakonian ammatillisen kentän historiallista muotoutumista suhteessa julkisen sektorin kehityshistoriaan olen käsitellyt toisaalla (Pyykkö 2004). Tässä artikkelissa käsittelen diakoniatyön paikanmäärittelyä kirkon viran sisällä. Keskeinen käsite diakonaattikeskustelussa on ollut *virka*, joka ymmärretään kirkollisissa yhteyksissä monella eri tavalla. Sillä on sekä virkamiesoikeudellinen että teologinen merkitys. *Kirkon virka, kolmijakoinen virka ja kirkon hengellinen virka* ovat teologisia käsitteitä kun taas *papinvirka* ja *diakonian virka* ilmentävät konkreettisia palvelussuhteita (ks. KJ 8.11.1991/1055 v. 1993).

Diakonian viran asemasta kirkon piirissä on ollut erilaisia käsityksiä. Seurakunnallisen diakonian syntyvaiheessa 1800-luvun lopulla seurakuntadiakonia määriteltiin seurakunnalliseksi sisälähetykseksi, johon kuului köyhäin- ja sairaanhoito. Diakonissan tehtäväksi määriteltiin sairaiden hoito ja kirkollinen köyhäinhoito, kun taas diakonien tehtäviksi osoitettiin hartauskokousten järjestäminen sekä Raamatujen ja hartauskirjojen levittäminen. Diakonien tehtävänä oli toimia papiston apuna maallikkosaarnaajina. (Kansanaho 1960.) Sortavalan diakonissakodin johtajatar Jenny Ivalo määritteli diakonian pappien paimenviran rinnalla toimivaksi ”vähempää varustusta” vaativaksi viraksi, jolla on erilaisia tehtäviä eri aikoina (Ingman & Ingman 1928, 120–122). Viime vuosisadan alussa toiminut, seurakuntadiakonian keskeinen vaikuttaja Otto Aarnisalo ajoi diakonissan ja diakonin virkojen perustamista seurakuntiin, mutta ei pohtinut sitä, mikä suhde näillä viroilla oli teologisesti pappisvirkaan (Koskenvesa 1994).

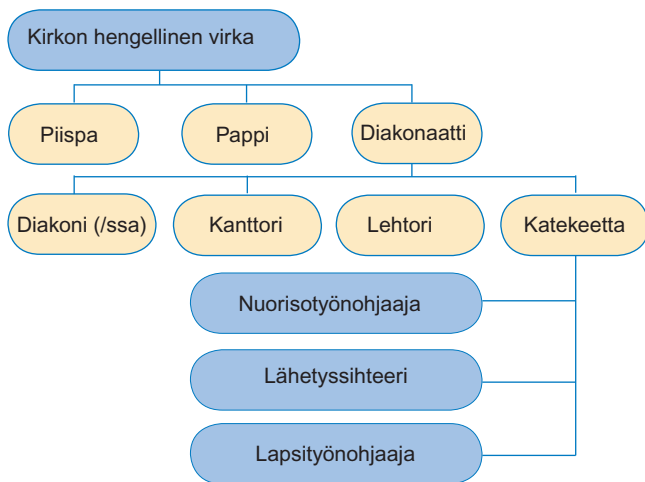
Diakoniatyöntekijän asema kirkon työntekijänä vahvistui vuonna 1944 voimaantulleen kirkkolainsäädännön myötä, jolloin kaikki seurakunnat veloitettiin palkkaamaan tarvittava määrä diakoneja ja diakonissoja (Kirkolliskokous 1943). Laista tai sen valmistelusta ei käy ilmi, mikä suhde diakonin ja diakonissa viroilla oli muihin kirkkolaisiin mainittuihin seurakunnan virkoihin (Koskenvesa 1994). Vaikka 1940–50-luvuilla diakonian virkaa uudistettiin ja kehitettiin, kysymys diakonaatista ja sen suhteesta kirkon virkaan ei ollut erityisen ajankohtainen (Koskenvesa 1994).

Ekumeenisen keskustelun ja tutkimuksen vaikutuksesta 1970-luvulla nostettiin Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa esille kysymys kirkon viran vanhakirkollisesta kolmijaosta (Ahonen 1992). Asiasta on tehty tämän jälkeen useita selvityksiä,

ja ne ovat keskittyneet sekä käytännöllisiin että teologisiin kysymyksiin. Asiaa ovat selvittelleet piispainkokouksen asettama työryhmä, joka jätti mietintönsä *Kirkon virkarakenteen kehittäminen* (1993), kirkolliskokouksen asettama diakonaattikomitea, joka jätti mietintönsä *Yhdessä kirkon virassa* (1997) sekä kirkolliskokouksen asettama virkarakennekomitea, joka jätti mietintönsä *Palvelijoiksi vihityt* (2002).

1970-luvulla diakonaatista haettiin ratkaisua mm. lehtorin viran epäselvään asemaan. Vaikka lehtoreilla oli yhtäläinen koulutus kuin papeilla, heillä ei ollut oikeutta suorittaa perinteisesti papeille kuuluvia tehtäviä. Asiaa selvittelevä komitea päätyi esittämään kolmijakoista virkaa, johon kuuluisi piispaviran ja papinviran rinnalla diakonian virka. (*Kahdennenkymmenennen varsinaisen...* 1975). Diakonian viran osalta 70-luvulla pyrittiin selvittämään sellaisia diakonian ammatin sisäisiä kysymyksiä kuin virkanimike, vihkimiskäytäntö ja ammatin tehtävät. Virkanimikkeen pohtiminen oli tullut ajankohtaiseksi miesten hakeutuessa suorittamaan diakonissan virkatutkintoa (*Diakonian virka ja siihen vihkiminen* 1975). 90-luvulla ”diakonisia virkoja” pyrittiin liittämään tiiviimmin kirkon perustehtävään (*Kirkon virkarakenteen kehittäminen* 1993).

Prosessia ovat ylläpitäneet mm. useat hiippakunta-aloitteet diakoniatyön ja nuorisotyön kehittämiseksi. Aloitteissa on käsitelty mm. diakoniatyöntekijöiden ja kirkon nuorisotyönohjaajien uralla etenemistä, tehtävien määrittelyä ja työalojen johtamista. (*Kirkon virkarakenteen kehittäminen* 1993.) Selvitetäviä asioita ovat lisäksi olleet virkaan vihkimisen ja siunaamisen käytännöt. Tällä hetkellä virkaan vihkimyksen saavat pappien ja piispojen lisäksi ainoastaan diakoniatyöntekijät, ja kirkon nuorisotyönohjaajat siunataan virkaansa. On väitetty, ettei nuorisotyönohjaajien ja diakoniatyöntekijöiden erilaisille käytännöille ole löydettävissä teologisesti perusteltua syytä (Sihvo 1994). Uudistustarpeet ovat nousseet myös käytännöllisistä tarpeista, kuten diakoniatyöntekijöiden ehtoollisenjako-oikeuden laajentamisesta. (*Yhdessä kirkon virassa* 1997). Prosessin taustalla on vaikuttanut Pohjoismaiden, Baltian ja Britteinsaarten kristillisissä kirkoissa käynnissä oleva diakonian viran aseman ja tehtävien selvitystyö sekä Suomen evankelisluterilaisen kirkon sitoutuminen tähän selvitystyöhön. Diakonaattiprosessi on liitetty myös keskusteluun siitä, mitkä virat nähdään Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa välttämättömiksi. Tällä hetkellä kirkollinen lainsäädäntö toteaa välttämättömiksi seurakuntien viroiksi papin, kanttorin ja diakonian virat. Uudistus on nähty yritykseksi kirkollisten virkojen ”säätöeron” purkamiseksi (Tammi 1995) sekä diakoniatyöntekijöiden statuksen nostamiseksi (Ahonen 1991).

KUVIO 1. Virkarakennekomitean esitys kirkon hengellisestä virasta.

Kirkolliskokouksen vuonna 2000 asettama virkarakennekomitea¹ sai tehtäväkseen koota yhteen nykyiset diakonian, musiikin ja kasvatuksen virat. Tehtäväksiannon mukaan muodostettua virkakokonaisuutta tuli tarkastella osana ns. kirkon hengellistä virkaa pappisviran rinnalla, mutta kuitenkin pappisvirasta erillään. Komitea totesi työskentelynsä päätteeksi, että kirkon hengellinen virka voidaan muodostaa kolmisäikeiseksi siten, että se koostuu piispan, papin ja diakonaattiin kuuluvista viroista. (Kuvio 1.)

Komitean esityksen mukaan diakonaattiin kuuluvat diakoni/diakonissa, kanttori, lehtori ja katekeetta (nuorisotyönohjaaja, lapsityönohjaaja, lähetys sihteeri). Komitean esityksen mukaan kyseiset työntekijät tulee vihkiiä kirkon hengelliseen virkaan, josta seuraa yhtäläiset oikeudet jumalanpalveluksessa sekä eräissä kirkollisissa toimituksissa. Vihkimys antaa myös oikeuden ”yhteiseen osallisuuteen” kirkon hallinnossa. (*Palvelijoiksi vihityt* 2002.)

Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen teoreettinen viitekehys

Tässä artikkelissa etsin virkarakennekomitean mietinnöstä *Palvelijoiksi vihityt* (2002) ja siitä annetuista lausunnoista papin ja diakonian ammattien rajankäyntejä.

Diakoniammin rajankäynnin muihin kirkon ammatteihin olen rajannut tämän artikkelin ulkopuolelle. Tutkimuskysymykseni ovat: 1) Mikä on diakoniatyöntekijän toimialue? 2) Millaisia rajoja diakoniatyöntekijän toimialueelle asetetaan? 2) Miten ammatillisia rajanasettamisia perustellaan?

Lähestymistapani on ammattien sosiologinen näkökulma, jossa tarkastelen diakoniammin ammattia sen yhteiskunnallisessa ja institutionaalisessa kontekstissa. Apuvälineen ammattien sosiologiselle lähestymistavalle tarjoaa Andrew Abbottin (1988) interaktionistiselle perinteelle rakentama ammattien järjestelmän teoria. Abbottin mukaan ammatit muodostavat ammatillisten suhteiden järjestelmän, jossa eri ammattien toimialueet muotoutuvat jatkuvasti uudelleen ja niistä taistellaan. Amatit kehittyvät tehtävälueilleen toisistaan riippuvana järjestelmänä, joten Abbott esittää analyysin kohteeksi ammattien toimialueiden välisiä rajanvetoja. Amatit ovat jatkuvien uudelleenmäärittelyjen kohteena lainsäädännön, julkisen mielipiteen ja työyhteisön puitteissa. Työpaikkatasolla ammattien väliset työnjaot on usein virallistettu laatimalla erilaisia työnkuvia. Käytännössä kuitenkin työpaikkatasolla neuvotellaan tilannekohtaisesti erilaisia työnjaollisia sopimuksia, ja viralliset ammattien väliset rajat hämärtyvät. Julkisen mielipiteen tasolla ammatit rakentavat mielikuvia amatistaan. Yleensä amatilla on ollut julkisen mielipiteen tasolla ja työpaikkatasolla valtuutus tehtäviin ennen kuin se saa sen lainsäädännön tasolla. (Abbott 1988.)

Papin ja diakoniatyöntekijän ammattien rajankäyntiä tarkastelen käyttäen Thomas F. Gieryn (1999) kehittämää rajatyön käsitettä (boundary work). Gieryn kehitti käsitteen tarkoittamaan sitä tapaa, jolla tieteen edustajat pyrkivät vetämään rajaa ei-tieteeseen ja näin määrittelemään sosiaalisesti tiedettä. Hän tarkasteli tutkimuksessaan paitsi retorisia tapoja, joilla tiede pyritään erottamaan ei-tieteestä, myös toimijoita ja toimijoiden motiiveja rajanasettamisissa. Rajatyö on strategista toimintaa tavoitteidensa saavuttamiseksi ja rajat omia intressejään ajavien toimijoiden luomuksia. (Gieryn 1999.) Rajatyön käsitettä voidaan käyttää tutkiessa ammin muotoutumista. Käsitettä on käyttänyt mm. Davina Allen (2000) tutkiessaan sitä, millaisten rajankäyntien kautta kliinistä sairaanhoitoa määritellään.

Tiivistetysti voi sanoa, että Abbottin (1988) teoria antaa tutkimukselleni systeemisen ja toimijalähtöisen lähestymistavan. Ammattia ei voi tutkia irrallaan muista ammateista, vaan se muotoutuu suhteessa toisiin ammatteihin. Gierynin (1999) teorian avulla tarkasteluni tarkentuu ammattien välisiin rajoihin: miten niitä ylläpidetään, perustellaan ja kaadetaan.

Aineisto ja sen analyysi

Artikkelini aineisto koostuu virkarakennekomitean mietinnöstä *Palvelijoiksi vihityt* (2002) ja mietinnöstä annetuista lausunnoista, jotka on osoitettu kirkolliskokouksen perustevaliokunnalle. Lausunnoista 11 kpl on kirkon keskushallinnon (kirkkohallitus, piispainkokous ja tuomiokapitulit) antamia lausuntoja, 15 kpl ammattiryhmien lausuntoja, 7 kpl kouluttajien lausuntoja ja 58 kpl rovastikuntien antamia lausuntoja. Lisäksi olen täydentänyt aineistoa Diakoniatyöntekijöiden Liiton 12 paikallisen osaston (alaosaston) lausunnolla, jotka on osoitettu Diakoniatyöntekijöiden Liiton hallinnolle pohjaksi liiton lausunnolle.

Lausunnot ovat pituudeltaan 1–15 sivuisia, kirkon keskushallinnon lausunnot ovat selkeästi pidempiä kuin muiden tahojen lausunnot. Keskushallinnon lausunnoissa painottuu piispojen osuus. Yksi lausunnoista sisältää eriyvän mielipiteen. Kouluttajien osalta lausunnon ovat antaneet teologeja ja diakonaattiin esitettyjä ammattiryhmiä kouluttavat tahot. Ammattiryhmistä lausunnon ovat antaneet paitsi teologeja edustavat ja diakonaattiin ehdotettuja ammattiryhmiä edustavat tahot, myös diakonaatin ulkopuolelle esitettyjen ammattiryhmien edustajat. Rovastikuntien osalta aineisto on kirjava, ja lausunnot ovat pituudeltaan tyypillisimmillään 1–2 sivuisia. Tämän lisäksi lausuntoihin on liitetty pöytäkirjaotteita ja pöytäkirjoja, aiheesta pidettyjä alustuksia / tausta-aineistoa sekä liitteitä eri työntekijäryhmien lausunnoista ja mielipiteistä. Rovastikuntien lausuntojen valmistelussa on erovaihtoehtoja. Allekirjoittajana toimii yleisimmin lääninrovasti, mutta muutamassa lausunnossa allekirjoittajana toimii eri ammattiryhmistä koostuva työryhmä. Lausunnon laatijaksi esitellään yleisimmin rovastikuntakokous, mutta lähes yhtä usein lausunnon laatijana on eri ammattiryhmien edustajista koostuva työryhmä. Osassa asiasta ei ole pystytty antamaan selkeää lausuntoa, vaan niissä on tuotu esille sisäisiä, kilpailevia kantoja. Kaksi rovastikuntaa ilmoittaa, että ne eivät anna mietinnöstä lausuntoa.

Tässä artikkelissa keskityn aineistossa esitettyihin näkemyksiin papin ja diakoniatyöntekijän ammateista. Artikkelissa on hyvin edustettuna kirkon keskushallinnon ja rovastikuntien lausunnot. Kouluttajien ja ammattijärjestöjen osalta tässä artikkelissa ovat edustettuina pappeja ja diakoniatyöntekijöitä kouluttavat ja edustavat tahot. Muut koulutustahot ja ammattiryhmät eivät ole lausunnoissa ottaneet kantaa tämän artikkelin aihealueeseen.

Analyysissäni olen käyttänyt väljästi Perelmanin (1996, 2003) uuden retoriikan näkökulmaa. Uusi retoriikka keskittyy tekstin analyysiin, ei sen tuottamiseen. Se

tutkii argumentoijan ja yleisön välistä vuorovaikutusta, jossa argumentoija pyrkii vakuuttamaan yleisönsä tietyssä kontekstissa. (Kakkuri-Knuutila 1998, Perelman 1996.) Analyysini alkuvaiheessa seurasin tarkasti Perelmanin argumentaatioteoriaa analysoiden argumentoijan suhdetta yleisöön, argumentoinnin lähtökohtia (esisopimukset eli ne alueet, joista argumentoija ja yleisö ovat yksimielisiä) ja käytettyjä argumentaatiotekniikoita. Tällöin analyysissäni alkoivat painottua erilaiset retoriset tavat, joilla diakonian ammattia rakennettiin aineistossa. Koska halusin pitää fokukseni diakoniatyöntekijän toimialueen paikantamisessa suhteessa pappeihin, päädyin systemaattisen argumentaatioteorian mukaisen analyysin sijasta retoriseen lukutapaan. Analyysin painopisteenä ovat argumenttien asiasisällöt. Olen etsinyt aineistosta diakoniatyöntekijän ja papin ammattiteille esitettyjä työjaollisia paikkoja: miten niissä nähdään em. ammattien toimialue ja tehtäväkuva, millaisia rajoja toimialueelle esitetään ja millaisia perusteluja aineistossa esitetään. Analyysin myötä olen nostanut aineistosta kolme teemaa: 1) yksi virka vs. useita virkoja, 2) yhteiset vs. erilliset tehtävät ja 3) kuka päättää kirkossa? Löytämäni paikannukset ja rajanvedot esittelen lähtien liikkeelle virkarakennekomitean argumenteista diakonian ammatin paikasta, minkä jälkeen tarkastelen lausunnoissa esitettyjä paikannuksia ja vasta-argumentteja.

Yksi virka vai useita virkoja?

Yksi kiistanalaisista asioista diakonaattikeskustelussa on ollut kysymys siitä, onko kirkon hengellisessä virassa kyse yhdestä virasta, jolla on useita ”säikeitä” vai useammasta erillisestä virasta. Keskustelu on kulminoitunut siihen, onko piispan, papin ja diakonaatin virkoihin vihkimisissä kyse samasta vihkimyksestä vai voidaanko virkaan vihkiminen toistaa henkilön siirtyessä virasta toiseen.

Virkarakennekomitean kirkolliskokoukselta saama tehtäväksiänto oli koota yhteen kirkon diakonian, musiikin ja kasvatuksen virat. Näillä viroilla tuli nähdä niin tiivis keskinäinen yhteenkuuluvuus, että niitä voidaan pitää teologisesti yhtenä virkana papin viran rinnalla, osana kirkon hengellistä virkaa.² Tehtäväksiannon fokuksena oli siis diakonian, musiikin ja kasvatuksen virkojen yhteys toisiinsa. Työryhmä irrottautui kuitenkin tehtävästään ja lähti rakentamaan argumentointiansa siitä, millä tavalla diakonian, musiikin ja kasvatuksen virat liittyvät kirkon hengelliseen virkaan.

”Virkaudistuksen ensimmäinen teologinen ongelma ei koske sitä, miten diakonian, musiikin ja kasvatuksen virat kootaan yhteen. Huomion kiinnittäminen pääosin siihen voi johtaa virhepäätelmiin koko uudistuksen luonteesta. Teologisen selvitystyön tulee keskittyä ensin siihen, miten mainitut kolme virkaa liittyvät ylipäätään kirkon erityiseen virkaan.”³

Komitean argumentoinnissa vedotaan aikaisempiin asiakirjoihin, etenkin niihin ekumeenisiin asiakirjoihin, joihin Suomen evankelisluterilainen kirkko on sitoutunut. Lisäksi työryhmä vetoaa auktoriteetteihin kuten Augsburgin tunnustukseen, kirkkolakiin ja –järjestykseen sekä Raamattuun. Onnistunut argumentointi edellyttää viestin mukauttamista kuulijan hyväksymiin lähtökohtiin (Perelman 2003). Virkarakennekomitean mietintö on osoitettu kirkolliskokoukselle, jonka edustajina toimii valtioneuvoston edustajan, saamelaisten edustajan ja 64 maallikon lisäksi piispat ja kolmekymmentäkaksi pappia. Virkarakenneuudistuksen teologinen perustelu saa mietinnössä runsaasti tilaa, mikä kuvastaa teologian painoarvoa – ja lukijakuntaa, jolle argumentointi on kohdistettu.

Argumentointinsa päätteeksi komitea esittää kirkon hengellisestä virasta kolmi-jaon eli piispa – pappi – diakoni. Näin ollen komitean esitys poikkeaa sen saamasta tehtävästä muodostaa kirkon hengellisen viran yhteyteen ”pappisvirasta *erillinen* virka”.⁴ Perelmanin (2003) mukaan muutos tulee aina oikeuttaa. Oikeuttamisen sijaan voidaan myös argumentoida, ettei kyseessä ole varsinainen muutos. Komitea ratkaisee asian esittämällä, että sen esitys edellyttää virkakäsityksen avartamista nykyisestä käsityksestä.

”...olemassa olevaa käsitystä ei tarvitse muuttaa perin pohjin, vaan siihen sisältyvät ainekset voidaan tuoda esille niin, että virkaudistuksen havaitaan noudattavan niitä.”⁵

Virkarakennekomitean mietintö samaistaa piispan, papin ja diakonaatin virat kirkon hengelliseen virkaan ja tekee sen johtopäätöksen, että em. virkoja tulee kohdella samoin. Argumentoinnissa sovelletaan näin oikeudenmukaisuusääntöä, joka edellyttää samantapaisten asioiden yhdenmukaista kohtelua (Perelman 2003). Se esittää vihkimystä kirkon hengelliseen virkaan sisällytettävälle viroille. Mietinnön mukaan kaikkiin viran tehtäviin tapahtuvia vihkimyksiä on pidettävä rinnasteisina.

Lausunnoissa sekä vastustetaan⁶ että puolletaan⁷ peruslähtökohtaa yhdes-

tä virasta. Yhtä virkaa vastustavissa argumenteissa esitetään, että eri virkojen sisällyttäminen osaksi kirkon hengellistä virkaa ei tee täyttä oikeutta luterilaisille tunnustukselle ja perinteelle, sillä pappisvihkimyksen ei tule olla yhtenevä diakoniavihkimyksen kanssa.⁸ Yhden vihkimyksen mallin seurauksena virkojen erityislaatuisuus kärsii.⁹ Mallissa, jossa pappisviran lisäksi on useita erillisiä virkoja, olisi paremmin mahdollista säilyttää eri työntekijäryhmien ammatillisen identiteetin rikkaus ja anti kirkon työlle.¹⁰ Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta¹¹ on omassa argumentoinnissaan huolissaan erityisesti pappisuuden suhteesta diakonaattiin, joka ehdotetun uudistuksen myötä hämärtyy.

”Onko diakonaatti vain tukahdutettua pappautta?”¹²

Pappisvihkimyksestä erillinen vihkimys diakonian virkaan tukisi komitean esityksen vastustajien mukaan kolmannen säikeen omaleimaisuutta ja vahvistaisi sen teologista ja hengellistä identiteettiä. Tavoite työntekijöiden hengellisen identiteetin vahvistumisesta on siis sama kuin mietinnöllä, mutta komitean esittämä keino tavoitteen saavuttamiseksi torjutaan. Argumentit käyvät ristiin sen suhteen, kumpi ratkaisusta vahvistaa työntekijöiden hengellistä identiteettiä. Lapuan hiippakunnan tuomiokapitulin lausunnossa¹³ komitean ehdottama ratkaisu nähdään periaatteessa mahdolliseksi, mutta siihen ei nähdä olevan pakottavia raamatullisia, teologisia tai ekumeenisiä syitä.

Diakoniatyöntekijät tuovat esille, että he haluavat olla osa hengellistä virkaa, mutta toteuttaa omaa perustehtävänsä. Diakoniatyöntekijöiden Liitto¹⁴ vetoaa diakoniatyöntekijöiden vahvaan ammatilliseen osaamiseen ja viran kansainvälisestäkin esimerkillisen vahvaan asemaan. Auktoriteeteista liitto vetoaa kirkkojärjestyksen (8.11.1991/1055, 4 luku 3§) määritelmään diakonian perustehtävästä auttaa niitä, ”joiden hätä on suurin ja joita ei muulla tavoin auteta”.

Aineistosta löytyy kannattajia ja perusteluita sekä yhdelle viralle säikeineen että useille erillisille viroille osana kirkon hengellistä virkaa. Kirkon hallinnon lausunnoissa nähdään kirkon hengellisen viran sisältävän useita virkoja perustellen asiaa mm. luterilaisella perinteellä. Toisaalta historiallisilla syillä perustellaan myös vastakkaisia näkökulmia. Diakoniatyöntekijät ovat komitean lailla yhden viran kannalla. Molempien näkökulmien puoltajat korostavat eri ammattien erityisyyttä ja ammatillista identiteettiä.

Yhteiset vai erilliset tehtävät?

Virkarakennekomitean mukaan vihkimyksestä seuraa eri ammattiryhmille yhteisiä oikeuksia ja velvollisuuksia. Toisaalta komitea painottaa, että kirkon hengellisen viran eri säikeillä säilyy omat erityistehtävänsä.¹⁵

Oikeudenmukaisuussääntöön vedoten virkarakennekomitea laajentaa diakonaattiin kuuluvien oikeuksia käsittelemään niitä oikeuksia, joita papeilla jo on. Näitä ovat yhtäläiset oikeudet jumalanpalveluksessa sekä eräissä kirkollisissa toimituksissa. Vihkimys antaa myös oikeuden ”yhteiseen osallisuuteen” kirkon hallinnossa. Oikeuksia kuitenkin rajoitetaan siten, että diakonaattiin kuuluvat saisivat oikeuden jumalanpalvelustehtävien lisäksi toimittaa ”erityistapauksissa” hautaan siunaamisen, siviiliavioliiton siunaamisen ja yksityisen ehtoollisen. Hautaan siunaamiseen tarvittaisiin paitsi vainajan ilmaisema tahto myös kirkkoherran suostumus¹⁶, jolloin kyseessä olisi Abbottin (1988) teorialla tulkiten diakonian ammatin alisteisuus papin ammatille.

Aikaisemmista työryhmistä poiketen¹⁷ virkarakennekomitea esittää pragmaattisiin tarpeisiin vedoten, että diakoniatyöntekijöille annettaisiin oikeus – ei vain avustaa ehtoollisessa – vaan myös asettaa ehtoollinen erityistapauksissa. Julkinen ehtoollisen toimittaminen säilyisi kuitenkin edelleen vain pappien oikeutena. Komitea asettaa tässä oikeudenmukaisuussäännön (”periaatteessa”) edelle pragmaattisuuden (”tarkoituksenmukaista”) viitaten tässä kohden erilaisiin koulutuksiin ja vihkimyksiin.¹⁸ Toisaalta komitea toteaa pragmaattisiin argumentteihin vedoten, että käytännössä tehtävät säilyisivät pappien tehtävinä.

”Ei ole tarkoituksenmukaista jakaa muille papin töitä, mutta joissakin poikkeustapauksissa se on mielekästä.”¹⁹

Työnjakoa tarkistettaisiin siis lainsäädännön tasolla, mutta ei välttämättä työpaikkatasolla (kts. Abbott 1988). Virkarakennekomitea toteaa, ettei se ehdota nykyisen diakonian viran toimenkuvan laajentamista, vaikkakin se korostaa jumalanpalvelusyhteyttä.

”Siksi komitean mukaan mahdollisiksi tulevat tehtävät jumalanpalveluksessa eivät ole tarkoitettu vain periaatteiksi, vaan ne tulee nähdä myös olennaisina osina itse diakonian virkaa. Tällöin esimerkiksi ehtoollisella avustaminen voi tulla lähes säännölliseksi palvelun muodoksi.”²⁰

Komitea argumentoi jumalanpalvelusyhteyden tärkeyttä vetoamalla tavoitteeseensa vahvistaa koko kirkkoa hengellisesti. Se rakentaa kausaalisen linkin viranhaltijoiden jumalanpalvelusyhteyden ja koko kirkon hengellisen vahvistumisen välille. Jumalanpalvelustehtäviä perustellaan myös sillä, että ne tukevat työntekijän hengellistä elämää ja sitä kautta auttavat työntekijää jaksamaan työssään.²¹

Lausunnoissa kommentoidaan laajasti mietinnön ehdottamia uusia tehtäviä. Etenkin hallinnon lausunnoissa ollaan mietintöä varovaisempia kirkollisten tehtävien laajentamisessa koskemaan diakonaattia. Lausunnoissa²² nähdään uhkana, että jumalanpalvelustehtävät johtavat vähitellen virkojen painopisteen pois niiden nykyisiltä vahvuusalueilta.

”Suomen evankelisluterilaisella kirkolla on muiden kirkkojen ja suomalaisen yhteiskunnan arvostama vankka karitatiivinen ja sosiaalinen diakoniatyö ja sen kautta hyvät yhteydet suomalaisten inhimillistä hyvinvointia, terveyden- ja sairaanhoitoa turvaaviin verkostoihin, toisaalta monenlaiseen vapaaehtoistyöhön. ...Tämä toimialue supistuu välttämättä, jos siihen käytettävissä olevat viranhaltijaresurssit vähenevät voimakkaasti.”²³

”Jos diakonaatti tulee niin viran laajenemisen myötä voi jäädä töitä tekemättä kun nuorisonohjaaja ei jaksa leirielämää ja diakonissa kyllästyy alkoholisteihin ja näin ollen halutaan siirtyä ’siistimpiin hommiin’.”²⁴

Alaosastojen lausunnoissa korostetaan, että diakonian päätehtävänä on toteuttaa ”arkista diakoniaa”. ”Sanan julistaminen” ja ”sanan mukaan tekeminen” nähdään yhtä tärkeiksi. Uusia tehtäviä tulee tarkastella diakonian perustehtävästä käsin, eivätkä ne saa vaarantaa diakoniatyön laatua ja osaamista.²⁵

Diakonia-ammattikorkeakoulu²⁶ esittää, ettei ole syytä lisätä yleisiä liturgisia tehtäviä, vaan jumalanpalvelukseen liittyviä elementtejä tulee vahvistaa diakoniatyöntekijän pääasiallisella työalalla. Myös rovastikuntien²⁷ ja Diakoniatyöntekijöiden Liiton alaosastojen²⁸ lausunnoissa vedotaan diakoniatyön ainutlaatuisuuteen ja todetaan jumalanpalvelustehtävien vähentävän yksilökohtaista sielunhoitotyötä ja karitatiivista diakoniaa.

”Karitatiivinen diakoniatyö ja kaikki ikäluokat kattava lapsi- ja nuorisotyö ovat olleet yksi kirkkomme vahvuuksista. Toivottavaa ei ole, että diakonaattiuudistus tekisi näistä viranhaltijoista jumalanpalvelusapulaisia tai ’pienoispappeja’.”²⁹

”Käykö niin, että seurakuntiemme heikoimpia hoivataan tulevaisuudessa entistä heikommin?”³⁰

Toimenkuvien laajentamisen tarkoituksenmukaisuutta myös epäillään.

”On pyrittävä siihen, että uudistus aiheuttaa mahdollisimman vähän muutosta eri ammattiryhmien toimenkuvissa.”³¹

”Tällaisten tehtävien hoitaminen edellyttäisi viranhaltijoilta koulutautumista ja muuta valmentautumista uudentyypisiin tehtäviin. Toimitusten hoitaminen lohkaisi voimavaroja ja aikaa viran muista varsinaisista tehtävistä.”³²

Työpanoksen siirtämistä diakoniasta jumalanpalveluselämään liittyviin tehtäviin vastustetaan myös vedoten pragmaattisesti siihen, ettei siihen ole tarvetta.³³ Hautaan siunaamisen säilymistä vain pappien toimivallassa perustellaan sillä, että tehtävät ovat perinteisesti kuuluneet papeille.³⁴

”Hautaan siunaamista on perinteisesti kirkossamme pidetty papin tehtävänä. ... Pastoraalinen kohtaaminen ihmisen elämän keskeisissä käännekohtissa muodostaa papin työn keskeisen osan.”³⁵

Abbottin (1988) teorian näkökulmasta tulkiten ”pastoraaliset kohtaamiset” ovat papin ammatin ydin, johon vain papeilla on täydellinen, laillinen kontrolli. Ammatikunnat pyrkivät yleensä säilyttämään ja laajentamaan tällaisia alueita työssään. Yksinoikeus tiettyihin tehtäviin voi olla keskeinen tekijä toimialueen hallussapidossa. Kirkkohallitus³⁶ vastustaa oikeuden laajentamista koskemaan myös muita kuin papin ammattia mm. seurakuntalaisten tasa-arvoon perustuvalla argumentilla todeten, että käytäntö saattaa asettaa vainajat eriarvoiseen asemaan.

”On ajateltavissa, että käytäntö johtaa siihen suuntaan, että pappi siunaa varakkaat ja kunnolliset mutta diakonian viranhaltijan tehtäväksi jää siunata köyhät ja hyljeksityt.”³⁷

Diakoniatyöntekijöiden Liitto³⁸ näkee oikeuden siunata hautaan perusteltuna esimerkiksi pitkän sielunhoitosuhteen päättyessä, mutta toteaa kuitenkin, että diakoniatyöntekijöiden mielipiteen jakaantuvat voimakkaasti tässä kysymyksessä. Abbottiin (1988) viitaten voidaan todeta, että kahdella ammattiryhmällä on harvoin yhtäläinen toimialue. Työpaikoilla saatetaan tehdä epävirallisia työnjakoja, ja usein jako tapahtuu asiakkaiden mukaan. Tavallista on jako implisiittisesti asiakkaiden statuksen mukaan. Vallassa oleva ammatti palvelee korkeammassa statuksessa olevia asiakkaita, kun taas alistetussa asemassa oleva ammatti matalassa asemassa olevia asiakkaita.

Eräissä dokumenteissa³⁹ oltaisiin valmiita antamaan diakonaattiin kuuluville viroille oikeus avustaa ehtoollisen jaossa. Asiaa perustellaan sillä, että oikeus kuului varhaiskirkossa diakoneille.⁴⁰ Käytäntö myös vastaisi nykykäytäntöä.⁴¹ Työpaikoilla on siis jo tehty sopimuksia työnjaosta neuvotellen eri ammattiryhmien kanssa (kts. Abbott 1988). Sen sijaan diakoniatyöntekijöiden oikeutta jakaa sairaalle ehtoollista vastustetaan hallinnon dokumenteissa.⁴² Asiaa perustellaan mm. pragmaattisella argumentilla, ettei siihen ei ole välttämätöntä tarvetta.⁴³ Asiaa vastustetaan myös joissakin rovastikuntien lausunnoissa.⁴⁴ Toisaalta rovastikuntien lausunnoissa diakoniatyöntekijät käyttävät myös pragmaattista argumentointia todetessaan heillä olevan käytännön tarve saada oikeus jakaa ehtoollista yksityisesti sairaille ja vanhuksille.⁴⁵ Tarve saada oikeus sairaan ehtoollisen jakamiseen tulee laajasti esille myös liiton alaosastojen lausunnoissa.⁴⁶ Myös Diakoniatyöntekijöiden Liitto näkee oikeuden asettaa ja jakaa sairaan ehtoollinen mahdolliseksi samoista pragmaattisista tarpeista lähtien.⁴⁷ Kiistanalaiseksi asiaksi nousee siis oikeus jakaa itsenäisesti ehtoollista, johon tällä hetkellä vain papistolla on valtuutus.

Oikeutta saarnata sekä toimittaa sanajumalanpalvelus erityistapauksissa perustellaan sillä, että ehdotus vahvistaa nykykäytäntöä.⁴⁸ Kyseessä olisi työpaikalla tehtävä työnjako asiakkaiden mukaan (Abbott 1988). Diakoniatyöntekijöiden Liitto⁴⁹ korostaa, että mikäli työntekijöiden oikeuksia tehtäviin laajennetaan, oikeudet tulee sitoa vihkimykseen eikä esimiehen erillisiin päätöksiin. Se haluaa täyden valtuutuksen mahdollisiin uusiin tehtäviin eikä erilaisia työpaikkakohtaisia työnjaollisia käytäntöjä.

Uudet ehdotetut tehtävät herättävät myös kysymyksen pätevydestä tehtävien hoitamiseen. Etenkin pappeja edustavien tahojen⁵⁰ lausunnoissa vedotaan pappien pätevyteen em. tehtäviin. Tehtävien tulee säilyä vain papin virkaan kuuluvina, sillä ne edellyttävät ”korkeaa teologista osaamista ja teologista identiteettiä”⁵¹ sekä ”laajaa ja syvää teologista koulutusta ja koulutuksen tason korkealla pitämistä”⁵².

”Kaiken kaikkiaan on vaarana, että kirkon tärkeimmistä työmuodoista, jumalanpalveluksista ja kirkollisista toimituksista, vastaa sellainen työntekijäjoukko, joka ei itsekään ole sisäistänyt niiden teologista luonnetta ja rikasta symboliikkaa. Silloin niitä on hyvin vaikea välittää oikein myöskään muille. Kirkollisten toimitusten arvostus seurakuntalaisten keskuudessa on vaarassa uudistuksen myötä.”⁵³

Suomen Kanttori-urkuriliiton ja Suomen kirkon pappisliiton lausunnossa⁵⁴ vielä todetaan, että seurakuntalaisilla on oikeus saada tämä palvelu juuri papilta.

”Papiston nykyisten tehtävien tulee säilyä vain papin virkaan kuuluvina. Seurakuntalaisilla on oikeus saada tämä palvelu juuri papilta.”⁵⁵

Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta⁵⁶ kuitenkin myöntää sen, että teologisesti ei ole estettä, että diakoniatyöntekijä toimittaisi siviiliavioliiton siunaamisen ja hautauksen.

Diakonaattiin kaavaillut työntekijät pelkäävät, että heistä tulee papiston loma-ajan sijaisia ja ruuhka-ajan kiireapulaisia.⁵⁷ Diakoniatyöntekijät olisivat myös halvempaa työvoimaa kuin papit.⁵⁸ Muutokset työnkuvassa voisivat tuoda ongelmia myös työajan käyttöön ja jaksamiseen, mikäli tehtävät tulisivat osittain viikonloppupainotteisiksi.⁵⁹

”...miten diakonaattiin kuuluvien virkojen luontaisesti arkipäiviin liittyvä painottuminen voidaan säilyttää samalla suojellen työntekijöitä liialliselta työmäärältä?”⁶⁰

Dokumenteissa tulee esille jännitteisyys tehtäväkuvien yhtenäisyyden ja erillisyyden välillä. Komitea toteaa, että ”periaatteessa vihkiminen liittyy ihmisen sanan ja sakramenttien virkaan, mutta on tarkoituksenmukaista jakaa viran vas-

tuut ja tehtävät koulutusten sekä vokaatioiden mukaan”.⁶¹ Lausunnoissa esitetään laajasti diakoniatyön nykyisen toimialueen säilyttämistä ennallaan kuitenkin niin, että diakoniatyön yhteyttä jumalanpalvelukseen tiivistetään. Perusteluina käytetään pragmaattisia syitä sekä vedotaan nykyisiin käytäntöihin. Esille nostetaan myös pätevyys liturgisten tehtävien hoitamiseen. Toisena jännitteisenä asiana dokumenteissa esiintyy jännitteisyys oikeuksien ja velvollisuuksien välillä. Komitea ilmaisee, että uudet tehtävät ovat ”palvelumahdollisuuksia, eivät työnjakoon perustua jatkuvia velvollisuuksia”. Näin ollen uudet tehtävät eivät ”aiheuta työnjaollisia hankaluuksia, mikäli näitä tehtäviä ei kirjata itse viranhaltijan toimenkuvaan”.⁶² Etenkin diakoniatyöntekijät ovat kuitenkin huolissaan siitä, että uudet oikeudet muuttuvatkin velvollisuudeksi avustaa pappeja.

Sekä yhteisiä että erillisiä tehtäviä perustellaan asiakirjoissa samanlaisilla argumenteilla mm. vetoamalla seurakuntalaisten palvelemiseen. Yhtäältä uusien oikeuksien sanotaan mahdollistavan seurakuntalaisten palvelemisen entistä paremmin. Toisaalta tuodaan esille, että seurakuntalaisilla tulee olla oikeus saada kyseiset palvelut papilta. Kiistassa diakoniatyöntekijöiden oikeudesta jakaa yksityistä ehtoollista molempien kantojen edustajat vetoavat tarpeeseen. Aineistossa esitetään, ettei ole tarvetta laajentaa oikeutta koskemaan diakoniatyöntekijöitä, kun taas diakoniatyöntekijät tuovat esille käytännön tarpeen saada oikeus jakaa ehtoollista sairaille ja vanhuksille. Myös työntekijöiden jaksamisella perustellaan molempia kantoja. Komitea näkee jumalanpalvelustehtävien vahvistavan hengellistä identiteettiä ja siten tukevan työntekijän jakamista. Toisaalta esitetään, että muutokset työnkuvassa voivat tuoda ongelmia työntekijän jaksamiseen.

Kuka päättää kirkossa?

Komitea ehdottaa diakonaattiin suunniteltujen virkojen oikeuksien laajentamista koskien kirkollista päätöksentekoa.⁶³ Rovastikunnat kannattavat komitean esitystä vedoten mm. tasa-arvoon, oikeudenmukaisuuteen sekä esityksen johdonmukaisuuteen.⁶⁴

”Diakonaattiin kuuluviin virkoihin vihityillä tulee olla yhtenäinen äänioikeus papiston kanssa rovastikunnallisissa, hiippakunnallisissa ja kokonaiskirkollisissa vaaleissa.”⁶⁵

Useissa hallinnon dokumenteissa⁶⁶ todetaan, että esitys hallinnollisten oikeuksien laajentamisesta on hyväksyttävissä. Tosin esityksen sanotaan lisäävän tuomiokapitulien työ määrää ja on käytännön kannalta vaikeasti toteutettavissa.⁶⁷ Toisaalta osassa lausunnoissa⁶⁸ vedotaan teologisen ja hallinnollisen asiantuntemuksen säilyttämisen puolesta.

”Koulutuksen ja kokemuksen perusteella papistolla on erityisiä edellytyksiä teologisten ja hallinnollisten asioiden hoitamiseen eikä heidän osuuttaan kirkon hallinnossa tule kaventaa.”⁶⁹

Esitetyt kirkolliskokouksen työntekijäkiintiötä kritisoidaan myös sillä perusteella, että kirkolliskokouksen tehtäviin ei kuulu ammatillisten etujen valvominen.⁷⁰

”Papit ja piispat eivät ole kirkolliskokouksen jäseniä oman työntekijäryhmänsä edustajina, vaan sanan ja sakramenttien hoitamiseen kuuluvan tehtävänsä nojalla.”⁷¹

Ammattiryhmien lausunnoissa⁷² eri työntekijäryhmien hallinnollinen edustus nähdään ”luonnollisena osana” esitettyä kokonaisuutta. Esitystä pidetään tasa-arvoon vedoten demokraattisena ratkaisuna.

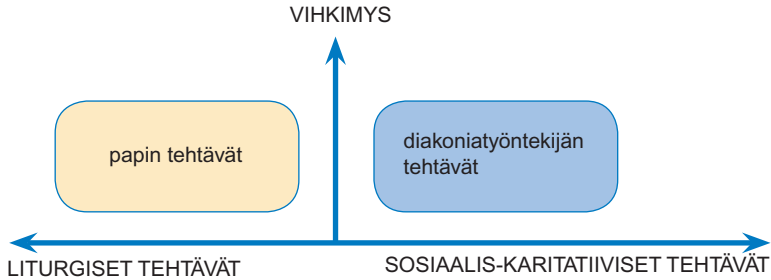
”On ammatillinen vääryys ja poikkeuksellinen käytäntö, että johtajat ja keskeiset päätöksentekijät määrittävät koko kirkossa vain yhdestä ammattikunnasta ja virasta käsin.”⁷³

Komitean esitys kirkollisen päätöksentekojärjestelmän uudistamisesta näyttää saavan laajasti hyväksyntää, etenkin rovastikuntien ja ammattiryhmien taholta. Kirkon hallinnon lausunnoissakaan ei asiaa varsinaisesti vastusteta. Esille nostetaan lähinnä pragmaattisia ongelmia sekä huoli teologisen asiantuntemuksen säilymisestä.

Diakoniatyön kiistanalainen toimialue

Vaikka pohjoismaissa vallinnut yleisprotestanttinen yhteiskuntanäkemyksen on tehnyt eron yhteiskunnan sosiaalisten järjestelmien ja uskonnon välille, Suomessa evankelisluterilainen kirkko on kehittänyt yhteiskunnallisesti merkittäviä työmuotoja, kuten esimerkiksi seurakuntadiakonian (Sundback 2003). Kirkko on myös muovautunut enenevässä määrin osaksi kansalaisyhteiskuntaa (Yeung 2006a). Seurakuntadiakonian työnjaollinen paikka suhteessa julkisiin palveluihin on ollut jatkuvan uudelleenmäärittelyn kohde. Ennen hyvinvointivaltion laajentumista diakoniatyö nähtiin osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon tuolloin varsin hajanaista toimintaa, ja diakoniatyöntekijät liikkuvat samoilla työkentillä terveyssisarten ja sosiaalityöntekijöiden kanssa. Julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon kehittyessä kattavaksi palvelujärjestelmäksi kirkon rooli hyvinvointipalvelujen tuottajana alettiin nähdä lähinnä virallista järjestelmää täydentäväksi. Seurakuntadiakoniaa on myös haluttu ”seurakunnallistaa” koko historiansa ajan, koska kunnallisen sosiaali- ja terveystyön on nähty liiallisesti vaikuttaneen seurakuntadiakonian muotoutumiseen. Hyvinvointivaltion laajentumisen myötä diakoniatyö on historiansa kuluessa menettänyt asemaansa sosiaali- ja terveydenhuollossa ja laajentanut aluettaan sielunhoitoon, joka on alun perin ollut lähinnä papistolle kuulunut toimialue. (Pyykkö 2004.) Nyt esillä olevassa keskustelussa käydään diakonian ammatin rajankäyntejä suhteessa pappeuteen ja muihin kirkon ammatteihin. Ehdotetun kirkon virkarakenneuudistuksen myötä kirkon ammattien toimialueiden rajoja ollaan muuttamassa.

Tässä artikkelissa olen selvittänyt sitä, millaiseksi diakoniatyöntekijän toimialue nähdään virkarakennekomitean mietinnössä *Palvelijoiksi vihityt* (2003) ja siitä annetuissa lausunnoissa sekä millaisia rajoja diakoniatyöntekijän toimialueelle asetetaan. Olen lähestynyt asiaa tarkastelemalla diakonian ja papin ammattien rajanvetoja. Aineisto sisältää erilaisia näkemyksiä ammatillisen seurakuntadiakonian paikasta ja tehtävästä. Tarkastelen seuraavaksi dokumenteissa esitetyjä diakoniatyöntekijän ja papin ammattien toimialueita soveltaen Walbyn ja Greenwellin (1994, 18–19) esittämää mallia lääkärin ja sairaanhoitajan ammattien välisestä suhteesta. Tutkimuksessaan he kysyivät onko sairaanhoitajilla oma asiantuntijuuden ala, josta lääkärit on suljettu ulkopuolelle. Lisäksi he tarkastelivat sitä, kumpi ammatti määrittelee ja asettaa ammattien välisen rajan. Tutkimuksessaan he esittivät kolme mallia sairaanhoitajan ja lääkärin ammattien suhteesta: 1) lääkärin ja sairaanhoi-

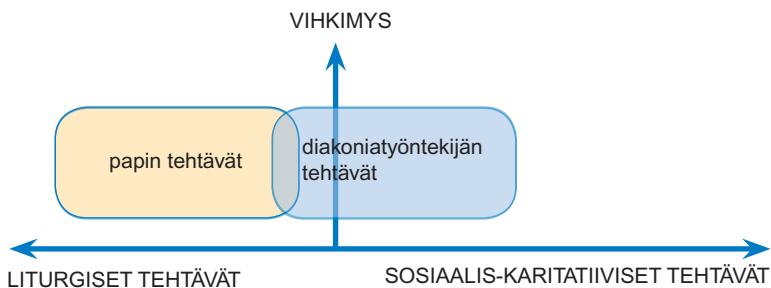

KUVIO 2. Papin ja diakoniatyöntekijän ammattien erilliset toimialueet.

tajan ammatit ovat kaksi erillistä ammattia, 2) osa sairaanhoitajien tehtävistä on alistettu lääkäreiden päätöksenteon alle ja 3) sairaanhoitajan ammatti on täysin lääkärin ammatin kontrollin alainen. Soveltaen Walbyn ja Greenwellin (1994) mallia papin ja diakoniatyöntekijän ammatit voidaan nähdä toimialueiltaan erillisiksi, jolloin molemmat ammatit kontrolloivat oman ammattinsa tehtäviä. (Kuvio 2.)

Näissä argumenteissa diakoniatyön tehtäväksi nähdään karitatiivinen ja sosiaalinen työ sekä korostetaan Suomen seurakuntadiakonian ainutlaatuisuutta. Diakoniatyöntekijöiden toimialuetta ei haluta laajentaa entisestään, sillä laajentamisen myötä nykyinen toimialue jää huonosti hoidetuksi. Papin toimialuetta ovat liturgiset tehtävät ja diakoniatyöntekijöiden toimialuetta ovat sosiaalis-karitatiiviset tehtävät. Tämän artikkelin aineistossa tästä diakoniatyöntekijöiden perinteisestä toimialueesta käytetään termejä "sosiaalis-karitatiivinen diakonia"⁷⁴, "rakkaudenpalvelu"⁷⁵, "karitatiivinen ja sosiaalinen diakoniatyö"⁷⁶, "karitatiivinen"⁷⁷ ja "palvelu"⁷⁸. Kuvio 2 osoittaa perinteistä työnjakoa diakoniatyöntekijöiden ja pappien kesken. Diakoniatyöntekijöiden toimialuetta on naisammateille tyypillinen hoiva, ja näin ollen diakoniatyöntekijät ovat osana sosiaali- ja terveydenhuollon työnjakoa.

Näissä argumenteissa diakoniatyöntekijät näkevät siirtymisen pappien perinteiselle toimialueelle uhkana, sillä sen myötä diakoniatyöntekijät joutuisivat aikaisempaa suuremmissa määrin alistetussa asemassa olevaksi ammatiksi suhteessa papin ammattiin "papistun apulaisiksi" ja "halpatyövoimaksi". Tässä retoriikassa diakoniatyöntekijät eivät halua tehdä "papin töitä", vaan "omia töitä". Myös osa papistosta haluaa pitää sen toimialueen itsellään, johon se on saanut valtuutuksen lainsäädännöllä. He painottavat akateemista ja teologista tietoperustaansa sekä seurakuntalaisten palvelun tason ylläpitämistä. Perinteiset professiot (mm. papit)

KUVIO 3. Papin ja diakoniatyöntekijän ammattien osittain yhteinen toimialue.

ovatkin perinteisesti legitimoineet erikoisasemaansa pitkällä ja erikoistuneella koulutuksella ja tietomonopolilla (Rinne & Jauhiainen 1988). Toisaalta voidaan todeta, että työyhteisön valtasuhteet järjestävät asiantuntijuutta. Työnjakoa ylläpidetään, kehitetään ja perustellaan sosiaalisessa ja institutionaalisessa yhteydessään. (Eriksson-Piela 2003.)

Vaihtoehtoinen tapa hahmottaa diakonian tehtävää on nähdä diakoniatyöntekijöiden toimialue osittain yhtenevänä papin toimialueen kanssa. (Kuvio 3.) Liturgisten tehtävien myötä diakonian virka pääsisi osaksi kirkon hengellistä virkaa. Diakoniatyöntekijöillä olisi mahdollisuus ja oikeus ylittää papin ja diakoniatyöntekijän ammattien välinen raja. Papisto säilyttäisi kognitiivisen tiedon kontrollin diakoniatyöntekijöiden uudella toimialueella, mutta antaisi muiden hoitaa oman ammatinsa tehtäviä (kts. Abbott 1988). Uudistus vastaisi siihen pyrkimykseen "seurakunnallistaa" ammatillista seurakuntadiakoniaa (kts. Pyykkö 2004). Diakoniatyöntekijät olisivat paitsi osana sosiaali- ja terveydenhuollon työnjakoa myös osana hengellistä työnjakoa.

Diakoniatyöntekijät perustelevat toimialueensa laajentamista vedoten seurakuntalaisten palveluiden laadun ja saatavuuden paranemiseen. Oikeus uusiin tehtäviin vastaisi myös osittain jo vallalla olevia käytäntöjä työpaikkatasolla ja vastaisi jo olemassa oleviin käytännön seurakuntadiakonian tarpeisiin. Ratkaisu nähdään myös diakonian ammatin statuksen nousuna ja sosiaalisen aseman vahvistumisena. Laajentuneen tehtäväkuvan lisäksi diakoniatyöntekijät saisivat samat hallinnolliset oikeudet kuin papisto. Kyseistä ratkaisua perustellaan paitsi vetoamalla Raamattuun ja kirkon perinteisiin myös tasa-arvolla ja oikeudenmukaisuudella.

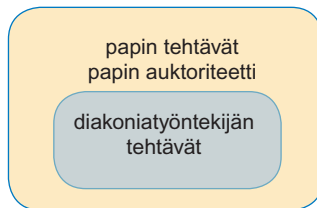
Papin ja diakoniatyöntekijän ammattien välisen rajan ylittämisen mahdollistaisi

vihkimys kirkon hengelliseen virkaan, jonka myötä diakonian virka muuttuisi maallikkovirasta hengelliseksi viraksi. Erikseen ratkaistava asia on, olisiko diakonian virka erillinen papin virasta vai ei. Diakonityöntekijät ovat saaneet tähänkin saakka vihkimyksen, mutta sen ”status” on ollut kirkossamme epäselvä (*Palvelijoiksi vihityt* 2002). Ammattien välisen rajan ylittämiseksi esitetään kuitenkin rajoitteita: kirkollisia toimituksia saisi suorittaa vain erityistapauksissa ja osittain kirkkoherran luvalla. Diakonityöntekijät painottavat sitä, että mahdollisten uusien tehtävien tulee olla työnkuvaan sisältyvien velvollisuuksien sijaan oikeuksia, joita voi toteuttaa omasta työkuvasta käsin. Yhdeksi kiistakysymyksesi nousee yksityisen ehtoollisen asettaminen. Voiko diakonityöntekijä asettaa itsenäisesti ehtoollisen vai vain avustaa ehtoollisen jakamisessa pappia?

Walby ja Greenwell (1994) esittävät kolmantena vaihtoehtona mallin, jossa sairaanhoitajan ammatti on täysin lääkärin ammatin kontrollin alainen. Tämän artikkelin aineistosta ei ole löydettävissä esityksiä siitä, jossa diakonityöntekijällä ei olisi lainkaan papin ammatista erillistä toimialuetta. (Kuvio 4.)

Tällainen tilanne nähdään aineistossa lähinnä uhkakuvana, mikäli diakonityöntekijät joutuisivat pappien apulaisiksi ja sijaisiksi. Esko Ryökäs (2006) esittää tutkimuksessaan yhtenä diakonian ymmärtämisen mallina ”virkapainotteisen diakonaattimallin”, jossa diakonian virka on erottamaton osa kirkon virkaa ja jäsentyy jumalanpalvelusyhteisöstä käsin teoillaan julistavaksi viraksi. Ryökäs kysyy, eroaako tällainen virka papin virasta muutoin kuin siten että papin virassa puhutaan enemmän ja jatkaa, että tällöin vaarana on diakonian viran muodostuminen välivaiheen viraksi edetessä kohti papin virkaa.

On merkillepantavaa, että näkemykset diakoniatyön paikasta eivät esitetystä aineistosta määräydy ammattiryhmien mukaan. Osa diakonityöntekijöistä ei halua tehtäväkuvaansa muutoksia kun taas osa on valmis laajentamaan tehtäväkuvaansa liturgiseen suuntaan. Teologeja edustavat ammattijärjestöt ja kouluttavat laitokset

KUVIO 4. Pappi kontrolloi diakoniatyöntekijän tehtäviä.

haluaisivat tiukimmin säilyttää tehtäväkuvat ennallaan. Etenkin rovastikuntien lausunnot eroavat toisistaan sen suhteen, missä määrin tehtäväkuvia tulisi muuttaa. Osassa lausuntoja on nähtävissä eri ammattiryhmien näkemykset, kun taas osassa ei ole selvää, kenen ”ääni” niissä kuuluu.

Miten ammatillisia rajanasettamisia perustellaan aineistossa? Etenkin kirkon hallintoa edustavissa dokumenteissa vedotaan Raamattuun ja varhaiskirkon käytäntöihin sekä ekumeenisiin asiakirjoihin. Kouluttajat ja ammattiryhmien edustajat taas korostavat ammatillista osaamista ja pätevyyttä, työn laatua ja seurakuntalaisten palvelemista. Vastakkain asetetaan myös ekumeeniset asiakirjat ja diakoniatyöntekijöiden esimerkillisen vahva asema Suomessa. Jännitteisyys syntyy, kun em. professionaaliset argumentit haastavat teologiset argumentit.

Diakonaatista on haettu diakoniatyöntekijöiden ammatille statuksen nousua. Voidaan kysyä, nouseeko vai laskeeko ammatin status toimialueen laajenemisen myötä? Ammattien välisessä työnjaossa korkeamman statuksen omaavat ammatit yleensä luovuttavat matalammassa statuksessa oleville ammattilaisille rutiininomaisia tehtäviään (”likainen työ”) (Hughes 1958, Abbott 1988, 125). Abbott (1981) liittää ammatillisen puhtauden kykyyn keskittyä ammattinsa osalta keskeisiin, selkeisiin ydintehtäviin. Matalamman statuksen ammatit taas työskentelevät sellaisten tehtävien parissa, joihin inhimilliset tekijät luovat epäselvyyttä. Virkarakennekeskustelussa tämä näkyy siten, että osa diakoniatyöntekijöistä pelkää joutuvansa pappien ”apulaisiksi”. Yhtenä kiistanalaisena asiana onkin se, voiko diakoniatyöntekijä asettaa itsenäisesti ehtoollisen vai vain avustaa ehtoollisen jakamisessa pappia. Aineistossa epäillään myös sitä, että uudistuksen myötä papit siunaavat ”varakkaat ja kunnolliset” ja diakoniatyöntekijät ”köyhät ja hyljeksityt”. Yhtäältä voidaan katsoa diakonian ammatin statuksen nousevan, kun se saa arvostetummalta ammatilta tehtäviä. Toisaalta siirtyminen valta-asemassa olevan papin ammatin toimialueelle merkitsee usein alistaisuutta kyseiselle ammatille. Tällöin valtaa pitävä ammatti pääsee määrittelemään toisen ammatin työtä.

Diakonia-ammatin rajankäynti papin ammattiin muistuttaa sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla käynnissä olevaa keskustelua lääkäreiden ja sairaanhoitajien työnjaon ja toimivaltuuksien tarkistamiseksi, josta mm. terveydenhuollon tulevaisuuden turvaamista koskevan kansallisen projektin johtoryhmä on tehnyt ehdotuksen (kts. Lindström 2003). Sairaanhoidajan tehtäväkuvaa halutaan laajentaa ja rutiininomaisia lääkäreiden tehtäviä pyritään siirtämään hoitajille. Työnjaon uudistamista on perusteltu pragmaattisilla argumenteilla kuten palveluiden saannin ja

laadun paranemisella. Kansainvälisessä keskustelussa on kuitenkin epäilty, että lääkärin vastaanottoja pyrittäisiin korvaamaan sairaanhoitajien vastaanotoilla erityisesti teollisuusalueilla ja köyhien asuinalueilla. Lisäksi on epäilty, että sairaanhoitajien vastaanotot vähentäisivät potilaan oikeutta tavata lääkäri ja aiheuttaisivat eriarvoisuutta. Englannissa tehdyssä tutkimuksessa tehtävänsiirtoja vastustavat sairaanhoitajat perustelivat kantaansa töidensä määrällä. Hoitajat puolustivat hoitamista ja näkivät, että heidän ”oikeaa työtään” oli teknisten toimenpiteiden sijaan olla potilaan vierellä ja antaa aikaa potilaalle. (Walby & Greenwell 1994, 20–40, Lehtiö 2002, 196–198)

Pohjoismainen naistutkimus on nostanut esille sukupuolittuneen työnjaon ja hoivan sukupuolittuneen luonteen. Hyvinvointityön perinteinen työnjako on perustunut siihen, että miehet johtavat ja naiset hoitavat. Suomalaisista tutkijoista mm. Simonen (1990), Henriksson (1998), Tedre (1999) ja Wrede (2001) ovat tutkineet hoiva- ja huolenpitoammatteja naisten ammatteina. Pohjoismaisista tutkijoista mm. Öberg (1996), ja Evertsson (2002) ovat tuoneet esille sen, kuinka miesvaltaiset ammattikunnat ovat usein määritelleet hoiva-ammattilaisten toimivallan rajoja. Kirkon virkarakennekeskustelussa heijastuu kirkon sukupuolittunut työnjako. Ensimmäinen naisille mahdollinen – ja naisille rakennettu – tehtävä kirkossa oli diakonissan työ. Hoivan katsottiin olevan naiselle sopiva tehtävä. (Kauppinen-Perttula 2004, Lehtiö 2002.) Muihin kirkon virkoihin naisilla on ollut pitkä tie, sillä naisen ei ole ollut sopivaa julistaa tai opettaa kirkossa. Näin ollen alkeisopetusta sisältävä lukkarin tehtävä sekä papin tehtävä eivät alun perin olleet naisille soveliaita. (Helander 2003, Lehtiö 2002, Ryytänen-Karjalainen 2002.) Seurakuntien työntekijöiden sukupuolijakauma kertoo edelleen perinteisestä työnjaosta. Vuonna 2002 seurakuntapapeista 32 % oli naisia, kun taas diakoniatyössä naisten osuus oli 91 %. Papisto on kuitenkin naisistumassa. (Kääriäinen ym. 2004.) Naisten pääsyä kirkollisiin tehtäviin on perusteltu ja vastustettu erilaisin argumentein. Tasa-arvoon vedoten on esitetty, että sukupuoli ei saa olla peruste kieltää naisilta kirkon tehtäviä. Toisaalta on sanottu, että tasa-arvo ei kuulu kirkkoon. Yhteiskunnallisissa argumenteissa on esitetty, että kirkon on seurattava yhteiskunnan kehitystä. Teologisilla argumenteilla naisten oikeuksia on sekä puollettu että rajattu. (Helander 2003.)

Esitetyn aineiston valossa näyttää siltä, että kirkon virkarakenneuudistuksesta eri tahot hakevat ratkaisua hyvinkin erilaisiin ongelmiin, mikä tekee argumentoijan ja kuulijan kohtaamisen käydyssä keskustelussa haastavaksi. Ensiksikin, kyseessä on kirkollisen työn uusi työnjako: miten ammatillisen seurakuntadiakonian työjaol-

linen paikka nähdään Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa? Dokumenteissa ammatillisen seurakuntadiakonian paikasta näyttää olevan vallalla erilaisia käsityksiä. Tuleeko diakonian ammatti toimimaan perinteisellä naisella toimialueella keskittyen sosiaalis-karitatiiviseen työhön vai ollaanko diakonaattiratkaisuilla muuttamassa kirkon sukupuolittunutta työnjakoa niin, että diakoniatyöntekijöiden työpanosta suunnataan myös liturgisiin tehtäviin? Toiseksi, diakonaattikeskustelussa on kyse vallan uudesta jaosta. Uudistuksella pyritään hakemaan diakoniatyöntekijöille äänivaltaa kirkollisessa päätöksenteossa sekä selkiyttämään diakonian ammattilaisten asemaa.

Tulevilla ratkaisuilla kirkko on määrittelemässä lainsäädännön tasolla diakonian ammatin toimialuetta ja sen suhdetta papin ammattiin. Jää kuitenkin nähtäväksi, millä tavoin toimialue muovautuu työpaikkojen käytännön työnjaossa.

VIITTEET

- 1) Komitean puheenjohtajana toimi kirkkoherra, TT Jaakko Ripatti ja sihteerinä TT Matti Repo. Jäsenenä toimivat dos. Risto A. Ahonen, DU, MuM Marjukka Andersson, diakoni, YTM Jukka-Pekka Fabrin, pastori, diakonissa Raija Ikonen, dos. Yngvill Martola, pääsihteeri Ouri Mattila, nuorisotyönohjaaja Risto Rasimus, uskonnon lehtori Salme Savo ja dos. Seppo Suokunnas.
- 2) Palvelijoiksi vihityt 2002, 12, 19.
- 3) Palvelijoiksi vihityt 2002, 19.
- 4) Palvelijoiksi vihityt 2002, 12.
- 5) Palvelijoiksi vihityt 2002, 119.
- 6) Lapuan hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 10, Piispaikokous 2003, 5, Domkapitlet i Borgå stift 2003, 2, Naisteologien yhdistys 2003, 2, Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta 2003, 1, Loimaan rovastikunta 2003, 1, Tornion rovastikunta 2003, 2.
- 7) Huopalahden rovastikunta 2003, 2, Ilmajoen rovastikunta 2003, 1, Malmin rovastikunta 2003, 1, Tuusulan rovastikunta 2003, 1, Siilinjärven rovastikunta 2003, 1, Sääksmäen rovastikunta 2003, 1.
- 8) Lapuan hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 2, Piispaikokous 2003, 4, Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 2, Oulun hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 3.
- 9) Kirkkohallitus 2003, 2, Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta 2003, 1.
- 10) Lapuan hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 2, Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 3.
- 11) Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta 2003, 1
- 12) Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta 2003, 1.
- 13) Lapuan hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 2.
- 14) Diakoniatyöntekijöiden Liitto 2003, 1.
- 15) Palvelijoiksi vihityt 2002, 139–142.
- 16) Palvelijoiksi vihityt 2002, 141–144, 164.
- 17) Kirkon virkarakenteen kehittäminen 1993, 45, Yhdessä kirkon virassa 1997, 15.
- 18) Palvelijoiksi vihityt 2002, 161–163.
- 19) Palvelijoiksi vihityt 2002, 142.
- 20) Palvelijoiksi vihityt 2002, 130.
- 21) Palvelijoiksi vihityt 2002, 34–36.
- 22) Kirkkohallitus 2003, 5, Turun arkkihiippakunta 2003, 4, Lapuan hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 2.

- 23) Turun arkkihiippakunta 2003, 5.
 24) Tammelan rovastikunta 2003, 2.
 25) Kalajoki-Raahe alaosasto 2003, 1, Joensuun alaosasto 2003, 1, Vaasan alaosasto 2003, 1.
 26) Diakonia-ammattikorkeakoulu 2003, 2.
 27) Kiteen rovastikunta 2003, 2, Nurmeksen rovastikunta 2003, 1, Rauman rovastikunta 2003, 2, Tampereen tuomiorovastikunta 2003, 2, Tuusulan rovastikunta 2003, 1, Tyrvään rovastikunta 2003, 1.
 28) Kalajoki-Raahe alaosasto 2003, 1, Joensuun alaosasto 2003, 1, Tyrvään alaosasto 2003, 2, Kalajoen alaosasto 2003, 1, Vaasan alaosasto 2003, 1.
 29) Pieksämäen rovastikunta 2003, 2.
 30) Tyrvään alaosasto 2003, 2.
 31) Huopalahden rovastikunta 2003, 2.
 32) Oulun rovastikunta 2003, 1.
 33) Turun arkkihiippakunta 2003, 2.
 34) Piispainkokous 2003, 10, Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta 2003, 2.
 35) Piispainkokous 2003, 10.
 36) Kirkkohallitus 2003, 5.
 37) Kirkkohallitus 2003, 5.
 38) 2003,2.
 39) Piispainkokous 2003, 10, Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 4, Yrkes-högskolan Sydväst, Karis, 2003, 2.
 40) Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 10.
 41) Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 4.
 42) Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 4, Piispainkokous 2003, 5, Oulun hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 2
 43) Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 4.
 44) Lapin rovastikunta 2003, 2, Janakkalan rovastikunta 2003, 2.
 45) Lappeenrannan rovastikunta 2003, diakoniatyöntekijöiden liite s.1, Perniön rovastikunta 2003, 2, Vartiokylän rovastikunta 2003, 6, Limingan rovastikunta 2003, 1, Hämeenlinna-Vanajan rovastikunta 2003, diakoniatyöntekijöiden liite.
 46) Kalajoki-Raahe alaosasto 2003, 1, Kajaanin alaosasto 2003, 1, Vaasan alaosasto 2003, 1
 47) Diakoniatyöntekijöiden Liitto 2003, 2.
 48) Piispainkokous 2003, 10, Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 4
 49) Diakoniatyöntekijöiden Liitto 2003, 3.
 50) Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta 2003, 2, Naisteologien yhdistys 2003, 2, Finlands svenska prästförbundet 2003, 2, Suomen Kanttori-urkuriitto ja Suomen kirkon pappisliitto 2003, 3
 51) Suomen Kanttori-urkuriitto ja Suomen kirkon pappisliitto 2003, 3.
 52) Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta 2003, 2.
 53) Naisteologit ry 2003,2.
 54) 2003,3.
 55) Suomen Kanttori-urkuriitto ja Suomen kirkon pappisliitto 2003,3.
 56) Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta 2003,2.
 57) Perniön rovastikunta 2003,2, Tampereen alaosasto 2003,1, Tyrvään alaosasto 2003,2, Tyrvään rovastikunta 2003, 2.
 58) Tyrvään alaosasto 2003,2.
 59) Savonlinnan rovastikunta 2003,1.
 60) Turun tuomiorovastikunta 2003,2.
 61) Palvelijoiksi vihityt 2003,163.
 62) Palvelijoiksi vihityt 2003, 142, 164.
 63) Palvelijoiksi vihityt 2002, 143–144.
 64) Perniön rovastikunta 2003,2, Savonlinnan rovastikunta 2003, 3, Ilmajoen rovastikunta 2003, 4, Jyväskylän rovastikunta 2003, 2, Kemin rovastikunta 2003, 3, Limingan rovastikunta 2003, 1.
 65) Vantaan rovastikunta 2003, 3.
 66) Kirkkohallitus 2003, 9, Lapuan hiippakunta 2003, 2, Piispainkokous 2003, 12
 67) Kirkkohallitus 2003, 9.
 68) Kirkkohallitus 2003, 10, Piispainkokous 2003, 11, Kouvolan rovastikunta, 2003, 1.
 69) Piispainkokous 2003, 11.
 70) Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 5.
 71) Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 5.
 72) Diakoniatyöntekijöiden Liitto 2003, 3, Suomen Kanttori-urkuriitto ja Suomen kirkon pappisliitto 2003, 5.
 73) Ilmajoen rovastikunta 2003, 4.

LÄHTEET

- Abbott Andrew (1981). Status and Status Strain in the Professions. *American Journal of Sociology* vol 86, no 4, 819–835.
- Abbott Andrew (1988). *The System of Professions: An Essay on the Division of Expert Labor*. The University of Chicago.
- Ahonen Risto A. (1991). *Diakonaatin uudistus*. Kirkon tutkimuskeskus, Sarja A n:o 56. Tampere.
- Allen Davina (2000). Doing occupational demarcation. The “Boundary-Work” of Nurse Managers in a District General Hospital. *Journal of Contemporary Ethnography*, Vol. 29 No. 3, 326–356.
- Diakonian virka ja siihen vihkiminen (1975). Kirkon diakoniatoimikunnan asettaman työryhmän mietintö. Kirkon diakoniatyön keskus.
- Eriksson-Piela Susan (2003). Tunnetta, tietoa vai hierarkiaa? Sairaanhoidon moninainen ammattilaisuus. *Acta Universitatis Tamperensis* 929. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Evertsson Lars (2002). Välfärdspolitik och kvinnoyrken. Organisation, välfärdsstat och professionaliseringens villkor. *Sociologiska institutionen. Umeå Universitet*.
- Gieryn, Thomas F. (1999). *Cultural Boundaries of Science: Credibility on the Line*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Helander Eila (2003). Naiset uskonnollisissa yhteisöissä. Teoksessa Eila Helander (toim.) *Muutoksen tulkkina: Kirkot ja uskonnollinen elämä osana yhteiskuntaa*. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Henriksson Lea (1998). *Naisten terveystyö ja ammatillistumisen politiikka*. Tutkimuksia 88. Helsinki: Stakes.
- Hughes Everett C. (1958). *Men and their Work*. Glencoe, Illinois: The Free Press.
- Ingman Rosa & Ingman Naemi (1928). *Jenny Ivalo päiväkirjansa valossa*. Sortavala.
- Kahdenkymmenennen varsinaisen kirkolliskokouksen asettaman virkakomitean osamietinnöt N:ot 2 ja 3. Kirkolliskokouksen kevätkokouksen 1975 liitteet. Helsinki.
- Kakkuri-Knuutila Marja-Liisa (1998). *Retoriikka*. Teoksessa Marja-Liisa Kakkuri-Knuutila (toim.) *Argumentti ja kritiikki: Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kansanaho Erkki (1960). *Sisälähetys ja diakonia Suomen kirkossa 1800-luvulla*. Pieksämäki: Suomen kirkon sisälähetysseura.
- Kauppinen-Perttula Ulla Maija (2004). *Kutsumus ja uupumus*. Teoksessa Lea Henriksson & Sirpa Wrede (toim.) *Hyvinvointityön ammatit*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kirkkojärjestys 8.11.1991/1055 V. 1993.
- Kirkolliskokous (1943). *Viidennentoista Yleisen Kirkolliskokouksen Pöytäkirja*.
- Kirkon virkarakenteen kehittäminen (1993). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispainkokouksen 12.2.1992 asettaman työryhmän mietintö. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon keskushallinto. Sarja B 1993:1.
- Koskenvesa Esko (1994). *Kun diakonian virka tuli Suomeen*. Keskustelu diakonian virasta diakoniateologisessa seminaarissa v. 1959. Teoksessa Esko Ryökäs (toim.) *Yksi virka – monta tehtävää*. Kirkollisen virkakeskustelun taustoja ja rinnastuksia. Käytännöllisen teologian laitoksen julkaisuja 79: Helsinki.
- Kääriäinen Kimmo, Hytönen Maarit, Niemelä Kati & Salonen Kari (2004). *Kirkko muutosten keskellä*. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2000–2003. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 89.
- Laaksonen Katriina (2002). *Sairaanhoitaja on sairaanhoitaja*. Sairaanhoitaja 6–7, vol 75, 4.
- Lehtiö Pirkko (2002). *Naisten pitkä tie kirkon virkoihin*. Teoksessa Minna Ahola, Marjo-Riitta Antikainen & Päivi Salmesvuori (toim.) *Eevan tie alttarille: Nainen kirkon historiassa*. Helsinki: Edita.
- Lindström Eliina (2003). *Terveydenhuollon eri ammattiryhmien välisen työnjaon kehittäminen Suomessa ja muissa Pohjoismaissa*. Sosiaali- ja terveysministeriön monistea 2003:12.

- Palvelijoiksi vihityt (2002). Suomen evankelisluterilaisen kirkon vuonna 2000 asetaman virkarakennekomitean mietintö. Suomen evankelisluterilaisen kirkon keskushallinto. Sarja A 2002:1.
- Perelman Chaïm (1996). Retoriikan valtakunta. Tampere: Vastapaino.
- Perelman Chaïm & Olbrechts-Tyteca Lucie (2003). *The New Rhetoric. A Treatise on Argumentation: Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press. Originally published as La Nouvelle Rhétorique: Traité de l'Argumentation. Presses Universitaires de France, 1958.*
- Pyykkö Raija (2004). Valtion ja kirkon välissä: ammatillisen seurakuntadiakonian muotoutuminen. Teoksessa Lea Henriksson & Sirpa Wrede Sirpa (toim.) Hyvinvointityön ammatit. Helsinki: Gaudeamus.
- Rinne Risto & Jauhainen Arto (1988). Koulutus, professionalisoituminen ja valtio. Julkisen sektorin koulutettujen reproduktioammattikuntien muotoutuminen Suomessa. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta. Julkaisusarja A 128.
- Ryynänen-Karjalainen Lea (2002). Sukupuolesta huolimatta: Naiskanttorit Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa. *Studia Musica* 14. Helsinki: Sibelius-Akatemia.
- Ryökäs Esko (2006). Kokonaisdiakonia: Diakoniasäilyksen opilliset liittymät. Diakonia-ammattikorkeakoulun tutkimuksia. A 14: Helsinki.
- Sihvo Jouko (1994). Kirkon virka ja siihen vihkeminen, asettaminen, siunaaminen. Teoksessa Esko Ryökäs (toim.) Yksi virka – monta tehtävää: Kirkollisen virkakeskustelun taustoja ja rinnastuksia. Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian laitos. Julkaisuja 79. Helsinki.
- Simonen Leila (1990). *Contradictions of the Welfare State, Women and Caring. Municipal homemaking in Finland. Acta Universitatis Tamperensis ser A vol 295: Tampere.*
- Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry (2006). Lausunto Sosiaalija terveysministeriön oppilashuoltoon liittyvän lainsäädännön uudistamistyöryhmän muistiosta. 31.8.2006.
- Sundback Susan (2003). Kirkko pohjoismaissa. Teoksessa Eila Helander (toim.) Muutoksen tulkkiina: Kirkot ja uskonnollinen elämä osana yhteiskuntaa. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Tammi Ari (1995). Diakonaatin siunaus vai kirous. Kirkon kuuma teologinen ja henkilöpoliittinen kysymys. *Crux* 2, 22–26.
- Tedre Silva (1999). Hoivan sanattomat sopimukset: tutkimus vanhusten kotipalvelun työntekijöiden työstä. Yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja no 40. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Vallimies-Patomäki Marjukka, Lindström Elina & Perälä Marja-Leena (2002). Sairaanhoidajan tehtäväkuvan laajentaminen. Terveyspalvelujärjestelmän uudistamiseen ja kansainvälisiin käytäntöihin perustuvia ehdotuksia. *Sairaanhoitaja* 8, vol. 75, 6–9.
- Walby Sylvia & Greenwell June (1994). *Medicine and Nursing: Professions in Changing Health Service.* London: Sage Publications.
- Wrede Sirpa (2001). Decentering care for mothers. The politics of midwifery and the design of Finnish maternity services. Åbo: Åbo Akademi University Press.
- Yeung Anne Birgitta (2006a). Rajojen ylityksiä – uskonnosta, kirkosta, sosiologiasta. Teoksessa Anne Birgitta Yeung, Heikki Pesonen Heikki & Susan Sundback (toim.) Rajojen ylityksiä: Uskonto, kirkko, sosiologia. Helsinki: Suomalainen teologinen kirjallisuusseura.
- Yeung Anne Birgitta (2006b). The Finnish Lutheran Church as an Agent of Welfare – the case of Lahti. Teoksessa Anne Birgitta Yeung, Ninna Edgardh Beckman & Per Pettersson (toim.) Churches in Europe as Agents of Welfare – Sweden, Norway and Finland. Working paper 2:1 from the project Welfare and Religion in a European Perspective. Diakonivetenskapliga institutets skriftserie 11. Uppsala institute for Diaconal and Social Studies.

Yhdessä kirkon virassa (1997). Suomen evankelisuterilaisen kirkon vuonna 1994 asettaman diakonaattikomitean mietintö. Suomen ev.lut. kirkon keskushallinto. Sarja A 1997:9.

Öberg Lisa (1996). Barnmorskan och läkaren: kompetens och konflikt i svensk förlossningsvård 1870–1920. Stockholm: Ordfront.

AINEISTO

Palvelijoiksi vihityt. Suomen evankelisuterilaisen kirkon vuonna 2000 asettaman virkarakennekomitean mietintö. Suomen ev.lut. kirkon keskushallinto. Sarja A 2002:1.

Kirkon keskushallinnon lausunnot:

Domkapitlet i Borgå stift, 2003

Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli, 2003

Kirkkohallituksen henkilöstöosasto, Kirkon Sopimusvaltuuskunnan toimisto, 2003

Kirkkohallitus, 2003

Kuopion hiippakunnan tuomiokapituli, 2003

Lapuan hiippakunnan tuomiokapituli, 2003

Mikkelin hiippakunnan tuomiokapituli, 2003

Oulun hiippakunnan tuomiokapituli, 2003

Piispainkokous, 2003

Tampereen hiippakunnan tuomiokapituli, 2003

Ammattiryhmien lausunnot:

Diakoniatyöntekijöiden Liiton Joensuun ala-
osasto, 2003

Diakoniatyöntekijöiden Liiton Kajaanin ala-
osasto, 2003

Diakoniatyöntekijöiden Liiton Kemi-Tornio
alaosasto, 2003

Diakoniatyöntekijöiden Liiton Kouvolan ala-
osasto, 2003

Diakoniatyöntekijöiden Liiton Lapin alaosas-
to, 2003

Diakoniatyöntekijöiden Liiton Kalajoki-Raahe
alaosasto, 2003

Diakoniatyöntekijöiden Liiton Rauman ala-
osasto, 2003

Diakoniatyöntekijöiden Liiton Tampereen
alaosasto, 2003

Diakoniatyöntekijöiden Liiton Tyrvään ala-
osasto, 2003

Diakoniatyöntekijöiden Liiton Vaasan ala-

osasto, 2003

Diakoniatyöntekijöiden Liitto ry, 2003

Finlands svenska prästförbund r.f. , 2003

Kirkon Hallintovirkamiehet ry, 2003

Kirkon Lastenohjaajat ry, 2003

Kirkon Lähetysseuratyöntekijät ry, 2003

Kirkon Nuorisotyöntekijät ry, 2003

Kirkonpalvelijat ry, 2003

Kirkon Toimihenkilöt ry, 2003

Kyrkomusikerföreningen r.f. , 2003

Lapsityöohjaajat ry, 2003

Naisteologit ry, 2003

Seurakunnan viran- ja toimenhaltijain liitto

SVTL ry, 2003

Suomen kirkon pappisliitto ja Suomen kant-
tori-urkuliitto, 2003

Teologit ja kirkkomuusikot ry, 2003

Kouluttajien lausunnot:

Diakonia-ammattikorkeakoulu, 2003

Helsingin yliopisto, Teologinen tiedekunta,
2003

Sibelius-Akatemia, Kirkkomusiikin osasto,
2003

Sibelius-Akatemian Kuopion osasto, 2003

Tampereen konservatorio, Kirkkomusiikki-
koulutus, 2003

Yrkeshögskolan Sydväst, Karis, 2003

Åbo Academi, Teologiska Fakulteten, 2003

Rovastikuntien lausunnot:

Borgå domprosteri, 2003

Heinolan rovastikunta, 2003

Helsingfors prosteri, 2003

Helsingin tuomiorovastikunta, 2003

Hollolan rovastikunta, 2003

Huopalahden rovastikunta, 2003

Hämeenlinna-Vanajan seurakunta, 2003

Iisalmen rovastikunta, 2003

Ilmajoen rovastikunta, 2003

Isonkyrön rovastikunta, 2003

Janakkalan rovastikunta, 2003

Joensuun rovastikunta, 2003

Jyväskylän rovastikunta, 2003

Jämsän seurakunnan seurakuntaneuvosto, 2003

Kalajoen rovastikunta, 2003

Kemin rovastikunta, 2003

Kiteen rovastikunta, 2003

Kokemäen rovastikunta, 2003

Korsholms prosteri, 2003

Kotkan rovastikunta, 2003
Kouvolan rovastikunta, 2003
Kuopion tuomiorovastikunta, 2003
Lapin rovastikunta, 2003
Lappeenrannan rovastikunta, 2003
Lapuan tuomiorovastikunta, 2003
Leppävirran rovastikunta, 2003
Limingan rovastikunta, 2003
Lohjan rovastikunta, 2003
Loimaan rovastikunta, 2003
Malmin rovastikunta, 2003
Mikkelin tuomiorovastikunta, 2003
Mikkelin tuomiorovastikunta / diakoniatyöntekijät, 2003
Naantalın rovastikunta, 2003
Nilsiään rovastikunta, 2003
Nurmeksen rovastikunta, 2003
Närpes prosteri, 2003
Oulun tuomiorovastikunta, 2003
Paimion rovastikunta, 2003
Pedersöre prosteri, 2003

Perniön rovastikunta, 2003
Pieksämäen rovastikunta, 2003
Porin rovastikunta, 2003
Raseborgs prosteri, 2003
Rauman rovastikunta, 2003
Savonlinnan rovastikunta, 2003
Siilinjärven rovastikunta, 2003
Suolahden rovastikunta, 2003
Sääksmäen rovastikunta, 2003
Tammelan rovastikunta, 2003
Tampereen tuomiorovastikunta, 2003
Tornion rovastikunta, 2003
Turun arkkihiippakunta, 2003
Turun tuomiorovastikunta, 2003
Tuusulan rovastikunta, 2003
Tyrvään rovastikunta, 2003
Vantaan rovastikunta, 2003
Vartiokylän rovastikunta, 2003
Vehmaan rovastikunta, 2003
Åbolands prosteri, 2003
Ålands prosteri, 2003

Kamppailuja ja rajatyötä diakonaattia rakennettaessa

Johdanto

Suomen evankelisluterilaisen kirkon seurakuntien harjoittama diakoniatyö on historiallisesti ja kulttuurisesti muotoutunut erityisessä kontekstissaan. Kirkon diakoniatyö sijoittuu kansalaisyhteiskuntaan ja täydentää virallisia hyvinvointipalveluita. Palvelun tuottajana se vertautuu niin kutsuttuun kolmanteen sektoriin. Yhteiskunnallinen tilanne on vaikuttanut seurakuntien ja kuntien väliseen työnjakoon eri aikoina. Hyvinvointivaltion rakentaminen laajaksi julkiselle toiminnalle rakentuvaksi järjestelmäksi sysäsi diakoniatyön sivurooliin. (Pyykkö 2004.) Hyvinvointivaltion 1990-luvulla käynnistynyt suunnanmuutos (Julkunen 2001) ja niin kutsuttu ”welfare mix” tai ”hyvinvointipluralismi” on luonut diakoniatyölle tilauksen palata keskeisemmin käytännön sosiaalityöhön. Palveluiden rakennemuutoksen myötä kolmannelta sektorilta on jälleen tullut tunnustettu toimija ja haluttu yhteistyökumppani (Julkunen 2004, Kovalainen 2004), ja kunnat ovat kutsuneet seurakuntia juuri sosiaalitoimen täydentäjäksi. Diakoniatyö on paikannut julkisen avun jättämiä aukkoja toimien viimesijaisen sosiaaliturvan paikkaajana, ja monet näkevät diakoniatyön nimenomaan kirkon sosiaalisena työnä (Grönlund & Hiilamo 2005, Grönlund & Hiilamo 2006, Grönlund & Juntunen 2006). Mutta mihin suuntaan diakoniatyötä ollaan kirkon piirissä kehittämässä?

Perinteisesti diakoniatyö oli sosiaali- ja terveystyön sisartoimintaa. Evankelisluterilaisissa seurakunnissa on perinteisesti ollut diakoniatyötä varten palkattua henkilöstöä. Näistä varhaisimpia ovat diakonissat, joita alettiin lähettää seurakuntiin kotisairaanhoidon tehtäviin 1800-luvun lopulla (Markkola 1999, Mustakallio 2001). Vuosikymmenten kuluessa diakoniatyön käsite laajeni sairaanhoidosta sosiaalityön suuntaan. Diakonian ammattilaiset ovat perinteisesti olleet osa sosiaali- ja terveydenhuollon työnjakoa.

Kirkon sisäiset prosessit tuovat kuitenkin näkyviin toisenlaisia paineita diakonia-työn roolin muutokseen. Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa on meneillään ns. diakonaattiprosessi, jossa tarkistetaan useiden kirkon ammattien välistä työnjakoa. Diakonaatilla tarkoitetaan diakonian virkaa ja sen hoitamista seurakunnassa. Sen uudistamiseen ovat ekuumenisten syiden lisäksi johtaneet kirkon henkilöstöpolitiikkaan liittyvät epäkohdat sekä epätietoisuus luterilaisesta virkakäsityksestä (KDY 2004.) Diakonaatista pyritään rakentamaan virkaryhmää, ammattien kokonaisuutta, osaksi ”kirkon virkaa”. Kirkon ammattirakenne on rakentunut ja perustuu viran käsitteelle. Kirkollisessa kontekstissa virka käsitetään paitsi konkreettisena palvelussuhteena myös kulttuurisena tapana hahmottaa kirkon työnjakoa. Kulttuurisesti kysymys on siitä, mitkä ammattiryhmät voidaan katsoa kuuluvan ns. kirkon virkaan. Tämä position kautta kyseiset ammattiryhmät saavat tiettyjä oikeuksia työnjaossa ja kirkollisessa päätöksenteossa.¹ Tällä hetkellä vain papit ja piispat kuuluvat ns. kirkon virkaan ja saavat valtuutuksen tehtäviinsä vihkimyksestä. Muita kuin papin virkaa on Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa kutsuttu ns. maallikkoviroiksi (esim. Palvelijoiksi vihityt 2002, 114). Diakoniatyöntekijät saavat vihkimyksen tehtävänsä, mutta vihkimyksestä huolimatta diakonian virka on tulkittu maallikkoviraksi. Maallikkouden käsite on ollut esillä myös esimerkiksi naispappeuskeskustelussa. Naisteologikysymykselle kehiteltiin pitkään ratkaisua maallikkouden pohjalta. (Kataja 1994.) Diakonaattiprosessi on myös liitetty keskusteluun siitä, mitkä virat nähdään Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa välttämättömiksi. Tällä hetkellä kirkollinen lainsäädäntö toteaa välttämättömiksi seurakuntien viroiksi papin, kanttorin ja diakonian virat.

Diakonaattia käsittelevä selvitystyö on jatkunut jo vuosikymmenten ajan (Ahonen 1991) ja asiasta on myös tehty useita virallisia selvityksiä. Mielipiteet ovat käyneet ristiin siitä, mitä työntekijäryhmiä diakonaattiin kuuluisi. Viimeisin asiaa käsitellyt, kirkolliskokouksen 1.11.2000 asettama komitea esitti diakonaattiin sisällytettäväksi diakoniatyöntekijät (diakonit ja diakonissat), kanttorit, lehtorit, nuorisotyönohjaajat, lapsityönohjaajat ja lähetyssihteerit (Palvelijoiksi vihityt, 2002). Virkarakennekomitean mietinnön pohjalta kirkolliskokous päätti 4.11.2003 antaa kirkkohallituksen tehtäväksi selvittää, miten diakonian ja nuorisotyönohjaajan sekä kanttorin virkoja voidaan uudistaa siten, että niihin vihitään. Virkojen nykyiset tehtävät säilyisivät pääosin entisellään, mutta viranhaltijoiden hallinnolliset oikeudet ja mahdollisuudet vaikuttaa päätöksentekoon lisääntyisivät. Syksyllä 2004 kirkkohallitukseen perustettiin työryhmä valmistelemaan asiaa. Työryhmä antoi teologisesta osiosta mietinnön

piispainkokoukselle tarkistaakseen, voiko työryhmä jatkaa kyseiseltä teologiselta pohjalta työtään käytännön toimenpide-ehdotusten laatimiseksi (Piispainkokouksen esityslista 2/2006 § 7). Työryhmä keskeytti toimintansa ajautuessaan erimielisyyteen piispainkokouksen kanssa diakonaatin teologisissa perusteissa. Ristiriidat koskivat ennen kaikkea kysymyksiä diakonaatin kuulumisesta kirkon virkaan ja sitä, mitkä ammattiryhmät diakonaattiin sisällytettäisiin. (Virkarakenneyöryhmä 2004, 2006.) Virkarakenneyöryhmän keskeyttämisen jälkeen asia annettiin professori Heikki Kotilan selvitettäväksi. Selvityksen jälkeen kirkkohallitus asetti työryhmän laatimaan kirkkohallitukselle esitys virkarakenteen uudistamisesta. Lausuntokierroksen jälkeen lopullinen kirkkohallituksen esitys annetaan kirkolliskokoukselle vuonna 2009. (Kirkkohallituksen täysistunto 15.8.2007.) Tätä artikkelia kirjoitettaessa asian käsittely on edelleen kesken.

Olen aikaisemmin analysoinut virkarakennekomitean mietinnöstä Palvelijoiksi vihityt (2002) ja siitä annetuista lausunnoista rajankäyntiä papin ja diakoniatyöntekijän ammattien kesken (Pyykkö 2007). Kyseessä on kaksi hierarkkisesti erilaista kirkollista ammattia, joista papin ammatti jo kuuluu kirkon virkaan ja diakoniatyöntekijän ammattia suunnitellaan osaksi kirkon virkaa. Selvitykseni mukaan diakoniatyön paikasta on vallalla erilaisia käsityksiä. Papin ja diakoniatyöntekijän ammatit voidaan nähdä toimialueiltaan erillisiksi, jolloin diakoniatyön tehtäväksi nähdään naisammateille tyypillinen karitatiivinen ja sosiaalinen työ. Vaihtoehoton tapa hahmottaa diakoniatyön toimialue on nähdä se osittain yhtenevänä papin toimialueen kanssa, jolloin diakoniatyöntekijöille kuuluisivat myös liturgiset tehtävät. Diakonaatin rakentamisessa on kyse paitsi kirkollisen työn uudesta työnjaosta, myös kirkollisen vallan uudesta jaosta. (Pyykkö 2007.)

Tässä artikkelissa etsin diakonaatille asetettuja rajoja. Kysyn, keitä diakonaattiin otetaan, ketkä jätetään ulkopuolelle sekä miten rajoja perustellaan. Diakonian virka on ainoa virka, jonka kuulumisesta diakonaattiin ei ole ollut erimielisyyksiä. Diakonaatille asetetut rajat kertovat näin ollen myös diakonian ammatista sekä sen suhteesta muihin kirkollisiin ammatteihin. Aineistona ovat virkarakennekomitean mietintö Palvelijoiksi vihityt (2002) ja siitä annetut lausunnot sekä em. komiteatyökentelyn jälkeen julkaistut Virkarakenneyöryhmän raportti (Virkarakenneyöryhmä 2004, 2006), piispainkokouksen lausunto em. raportista (Piispainkokouksen lausunto 2/2006) ja Heikki Kotilan (2007) selvitys diakonaatin uudistamisesta. Rakennan artikkelini siten, että aluksi tuon esille ne teoreettiset käsitteet, joiden kautta tarkastelen neuvotteluja diakonaatista. Tämän jälkeen taustoitan diakonaatista käytävää

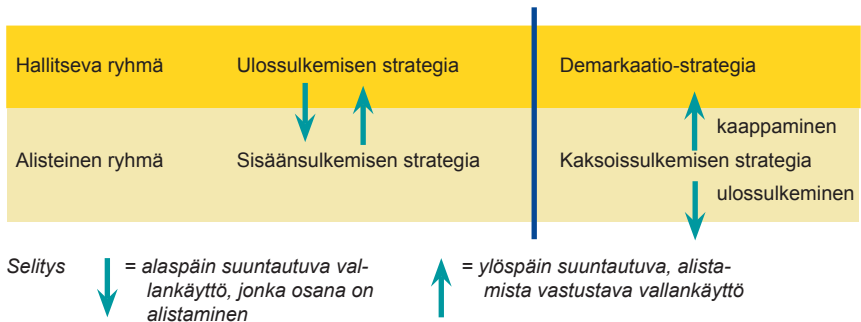
keskustelua näiden käsitteiden avulla. Artikkelin aineiston ja analyysin esittelyn jälkeen esitän analyysini siitä, miten aineistossa rakennetaan diakonaattia: keitä ja millä perusteilla esitetään otettavaksi mukaan diakonaattiin.

Ammattien asema työnjaossa

Lähestyn diakonaatista käytyä keskustelua sosiologi Andrew Abbottin (1988, 2001) kehittämän ammattien järjestelmän teorian interaktionistisesta näkökulmasta. Abbottin mukaan ammatit muodostavat ammatillisten suhteiden järjestelmän, jossa eri ammattien toimialueet muotoutuvat jatkuvasti uudelleen. Käynnissä olevassa diakonaattiprosessissa ollaan tarkistamassa kirkon ammattien välistä työnjakoa siten, että diakonaattiin sisällytettävien ammattien toimialueet laajenevat perinteisesti papistolle kuuluneelle toimialueelle (Pyykkö 2007). Abbottin (1988, 2001) teoriaan tukeutuen näen kirkolliset ammatit muuttuvina, joiden toimialueista ja rajoista neuvotellaan eri toimijoiden kesken. Rajoja asettamalla liitetään yhteen erilaisia tehtäviä ja toisaalta suljetaan ulos toisia tehtäviä. Rajojen ja erojen vetäminen ovat itse asiassa kulttuuristen neuvottelujen tuloksia.

Interaktionistisessa ammattien tutkimuksessa uusweberiläisyys kiinnittää huomiota erityisesti niihin sosiaalisen sulkemisen strategioihin (social closure), joilla ammatti pyrkii saavuttamaan valtaa ja monopoliaseman (esim. Larson 1977). Tärkein ammatillisen sulkemisen väline on tutkinto, mutta ammatit käyttävät myös lainsäädännöllisiä keinoja saavuttaakseen itselleen monopolin, *sosiaalisen sulkeuman*. Etuoikeutetussa asemassa olevat ammatit voivat käyttää valtaansa alemmassa asemassa oleviin ammatteihin sulkemalla ne ammattinsa ulkopuolelle (ulosulkemisen strategia) tai pyrkimällä vaikuttamaan ja kontrolloimaan alistetussa asemassa olevia ammatteja (demarkaatio-strategia). Alistetussa asemassa oleva ammatti taas voi pyrkiä käyttämään valtaansa hankkimalla vallassa olevalta amatiltilta uusia resursseja (Witz 1992) – kuten diakonaattiprosessissa diakonaattiin sisällytettävät ammatit ovat saamassa papiston oikeuksia kirkollisessa päätöksenteossa ja tehtävissä.

Sosiologi Ann Witz (1990, 1992) on jatkokehittänyt weberiläisestä näkökulmasta kaksoissulkeuman käsitteen (dual closure) kuvaamaan tilannetta, jossa alistetussa asemassa oleva ammattiryhmä toisaalta pyrkii saamaan valta-asemassa olevan ammatin tehtäviä ja asemaa itselleen (usurpation), toisaalta rajoittamaan hierarki-

KUVIO 1. Käsitteellinen malli ammatillisen sulkeuman strategioista (Witz 1992, 45.)

assa alempana olevien ryhmien pääsyä omalle toimialueelleen (exclusion) (kuvio 1). Witz (1992) on käyttänyt käsitettä mm. tutkimuksissaan kättilöiden ja sairaanhoitajien varhaisista ammatillisista projekteista suhteessa lääkärikuntaan. Omassa tutkimuksessa diakonaattia uudelleenmäärittelevät toimijat yhtäältä tavoittelevat osaa hierarkiassa ylempänä olevan papiston vallasta diakonaattiin sisällytettävillä ammattiteille ja toisaalta rajoittavat diakonaattiin sisällytettäviä ammatteja.

Lähestyn kirkollisten ammattien rajankäyntiä analyttisenä näkökulmana Thomas F. Gierynin kehittämä rajatyö-käsite (*boundary work*). Gieryn kehitti käsitteen tarkoittamaan sitä tapaa, jolla tieteen edustajat pyrkivät vetämään rajaa ei-tieteen ja näin määrittelemään sosiaalisesti tiedettä. Hän tarkasteli tutkimuksessaan paitsi retorisia tapoja, joilla tiede pyritään erottamaan ei-tieteestä, myös toimijoita ja toimijoiden motiiveja rajanasettamisissa. Rajatyö on Gierynin (1983, 1999) mukaan strategista toimintaa tavoitteidensa saavuttamiseksi ja intressejään ajavien toimijoiden luomia muuttuvia luomuksia. Rajatyö on mielenkiintoinen näkökulma myös tutkittaessa ammatin muotoutumista: millä tavalla ammatit pyrkivät laajentamaan auktoriteettiasemaansa tai toimialuettaan, saavuttamaan tai ylläpitämään monopoliasemaansa tai suojelemaan autonomiaansa (Gieryn 1983, 791–792).

Rajatyö-käsitettä on ammattien tutkimuksessa käyttänyt Davina Allen (2000) tutkiessaan sitä, millaisten rajankäyntien kautta klinistä sairaanhoitoa määritellään. Tutkimuksessaan hän osoitti, että suhteessa lääkäreihin sairaanhoitajille rakennettiin omaa, autonomista toimialuetta kun taas avustavan henkilökunnan rooli määriteltiin siten, että heillä ei ollut mahdollisuutta rakentaa omaa, autonomista toimialuetta. Timmons ja Tanner (2004) ovat tutkineet rajankäyntiä leikkaussaleissa kahden, samanlaisen statuksen ja tehtäväkuvan omaavan ammatin kesken.

Omassa tutkimuksessani käytän rajatyö-käsitettä analysoidessani sitä, millä tavalla aineistossani rakennetaan diakonaattia: mitkä ammatit pääsevät siihen mukaan, mitkä ammatit jätetään ulkopuolelle, millä perusteilla ja kenen toimesta? Tarkastelunäkökulmana on diakoniatyöntekijän ammatti. Yhteenvedona teoreettisesta kehiksestäni totean, että Abbott (1988, 2001) antaa tutkimukseeni ammattien systeemisen näkökulman, jossa ammatit käyvät rajakiistoja toistensa kanssa toimialueestaan. Gierynin (1983, 1999) avulla tarkennan näkökulmaani niihin strategiaihin tapoihin, joilla eri ammattista rakennetaan diakonaattia. Witz (1992) antaa käsitteistön ymmärtää diakonaattiin sisällytettävien ammattien ammatillisia strategioita.

Diakonaattikeskustelun muuttuvat painotukset

Nykyisten rajanvetojen ja kiistojen ymmärtämiseksi on syytä taustoittaa asiaa käsittelemällä lyhyesti diakonaattiprosessin aikaisempia vaiheita sekä sitä, mihin keskustelu on painottunut.

Diakonaattiprosessi on kestänyt Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa jo kolmen vuosikymmenen ajan. Asiaa ovat pitäneet vireillä mm. erilaiset aloitteet ja teologiset selvitykset². Vaikka perusteema on pääosin pysynyt samana, keskustelun painopisteet ja näkökulmat ovat ajan myötä muuttuneet. Asiaa selvittelleet komiteat ja työryhmät ovat etsineet diakonaatista apua hyvinkin erilaisiin, kyseisestä ajankohdasta nouseviin ongelmiin. Tarpeet diakonaatin kehittämiseksi ovat tulleet kirkon sisältä. Paineita diakoniatyöntekijän ammatin muuttamiseksi ovat aiheuttaneet sekä ammatin sisäiset että ulkoiset tekijät.

1970-luvulla keskustelun keskiössä oli lehtorin ammatti, ja diakonaatista haettiin ratkaisua lehtorin viran epäselvään asemaan. Vuonna 1963 oli perustettu lehtorin virka ratkaisuna naispappeuskysymykseen. Vaikka (nais)lehtoreilla oli yhtäläinen koulutus kuin (mies)papeilla, heillä ei ollut oikeutta suorittaa perinteisesti papeille kuuluvia tehtäviä, eikä heidän katsottu olevan osa kirkon virkaa. Rajankäyntiä käytiin siis papin ja lehtorin ammattien välillä. Uudistuksen jälkeen lehtorit olisivat olleet osa kirkon virkaa. (Kahdennenkymmenennen varsinaisen... 1975.) Ehdotus ei saanut vuoden 1976 kirkolliskokouksessa riittävästi kannatusta, joten uudistus jäi toteuttamatta.

Samanaikaisesti mm. komitean kanssa työskennellyt diakoniatuomiokunnan asettama työryhmä keskittyi selvityksessään diakonian ammatin asemaan ja

tehtäviin. Työryhmän tehtävänä oli selvittää sellaisia diakonian ammatin sisäisiä kysymyksiä kuin virkanimike, vihkimyskäytäntö ja ammatin tehtävät. Virkanimikkeen pohtiminen oli tullut ajankohtaiseksi, koska diakoniaopistoissa opiskeli miehiä, jotka suorittaisivat diakonissan virkatutkinnon. Siihen saakka diakonissaopinnot (terveydenhuollollinen koulutus) suorittaneet oli vihitty diakonissoiksi ja diakoniopinnot (sosiaalihuollollinen koulutus) suorittaneet diakoneiksi. Lehtoreista poiketen diakoniatyöntekijät siis vihittiin virkaan, kuten papitkin. Työryhmä näki, että miesten vihkiminen diakonissaksi ei ole mahdollista. (Diakonian virka ja siihen vihkiminen, 1975.) Siinä missä lehtorin viran asemaa käsitellyt komitea etsi ratkaisuja naisten asemaan miehisellä alueella (teologia), diakoniatoimikunnan työryhmä etsi ratkaisuja miesten asemaan perinteisesti naisille kuuluvalla alueella (diakonia).

Kysymys diakonaatista jatkui vuoden 1976 kirkolliskokouksen hylkäävästä päätöksestä huolimatta. Keskustelua pitivät yllä mm. hiippakuntien aloitteet diakonian ja nuorisotyön kehittämistä. 1990-luvun alussa piispainkokous asetti työryhmän jatkamaan kirkon virkarakennemallin selvittämistä. Tavoitteina oli liittää ”diakoniset virat” tiiviimmin kirkon perustehtävään sekä toisiinsa. Jälleen viitattiin lehtorin ja diakonian virkojen epäselvään asemaan, mutta nyt esille nostettiin myös nuorisotyönohjaajien vaikeus edetä urallaan. Diakonaatilla tavoiteltiin aikaisempaa laaja-alaisempia toimenkuvia sekä mahdollisuutta joustavammin siirtyä tehtävästä toiseen. (Kirkon virkarakenteen kehittäminen, 1993.) Keskustelun fokuksena oli ennen kaikkea rajankäynti nuorisotyönohjaajien ja diakoniatyöntekijöiden välillä³.

Aikaisemmin mainitun piispainkokouksen asettaman työryhmän selvityksen valmistuttua piispainkokous totesi, että uudistamisessa oli otettava kantaa asioihin, jotka kuuluivat kirkolliskokouksen toimivaltuuksiin. Näin ollen se esitti kirkolliskokoukselle komitean asettamista selvittämään diakonian viran kehittämistä sekä mm. nuorisotyönohjaajan viran suhdetta diakonian virkaan. (Yhdessä kirkon virassa 1997, 15–16.) Kirkolliskokous asettikin vuonna 1994 komitean selvittämään diakonian viran kehittämistä.

Vuosituhatien vaihtuessa asia oli edelleen ratkaisematta ja sitä selvitti jälleen uusi komitea. Uudistuksella tavoiteltiin paitsi työntekijöiden virka-aseman selkiyttämistä myös työntekijöiden hengellisen identiteetin vahvistumista ja kaikkien kirkon jäsenten hengellistä vahvistumista. Asian käsittelyä vauhdittivat myös ekumeeniset asiakirjat, joissa Suomen evankelisluterilainen kirkko oli sitoutunut etsimään yhteistä näkemystä diakonian virasta eräiden muiden kristillisten kirkkojen kanssa. (Palvelijoiksi vihityt, 2002.)

Diakonaattiprosessissa on pyritty häivyttämään diakonaattiin sisällytettävien ammattien välisiä raja-aitoja rakentamalla ammattiryhmä, jossa yhdistyisi useiden eri kirkollisten ammattien tehtäväkuva. Toisin kuin käynnissä olevassa sosiaalialan tehtävä- ja ammattirakenteen kehittämisprojektissa (ks. Horsma & Jauhiainen 2004) diakonaattiprosessissa tarkastellaan eri alojen ammattien työnjakoa. Diakonaatin tehtäväalueeseen on pyritty sisällyttämään mm. sielunhoitoa, opetusta, nuorisotyötä ja yhteiskunnallista palvelua. (Kahdennenkymmenennen varsinaisen...1975.) Lisäksi diakonaattiin kuuluville on kaavailtu oikeuksia suorittaa perinteisesti papeille kuuluvia liturgisia tehtäviä. Eri komiteat ovat tiivistäneet diakonaatin tehtäväalueiksi katekeettiset ("opetuksellinen ja kasvatuksellinen"), karitatiiviset ("hoidollishuollollinen ja sosiaalinen") ja liturgiset ("jumalanpalvelukseen ja pyhiin toimituksiin liittyvä") tehtävät. (Kahdennenkymmenennen varsinaisen...1975, 13–16, Diakonian virka ja siihen vihkiminen, 1975, Yhdessä kirkon virassa 1997, 100–101.) Prosessin aikana mm. diakonian ammatin tehtäväkuvaa on haluttu laajentaa, koska diakoniatyöntekijöiden tehtävät ovat "kapeutuneet" karitatiiviseen tehtäväalueeseen unohtaen liturgisen ja katekeettisen tehtävän. Jälkimmäiset tehtäväalueet on sanottu siirtyneen tehtäväkuvan kapeutumisen myötä muiden työntekijäryhmien tehtäväksi siten että katekeettisia tehtäviä hoitavat pääosin nuorisotyönohjaajat ja lehtorit kun taas liturgisista tehtävistä huolehtivat papisto ja kanttorit. (Diakonian virka ja siihen vihkiminen, 1975.)

Vaikka diakonaatin tehtäväalueista on vallinnut yksimielisyys, näkemykset siihen sisällytettävistä ammateista ovat vaihdelleet. Prosessin aikana on käyty rajankäyntiä siitä, mitä ammatteja diakonaattiin sisällytetään, ja kriteerit diakonaattiin "pääsemiseksi" ovat vaihdelleet. Kuten edellä jo todettiin, diakonian virka on ainoa virka, jonka kuulumisesta diakonaattiin ei ole ollut erimielisyyttä. 1970-luvulla esitettiin lehtorin ja diakonian virkojen sisällyttämistä diakonaattiin. (Kahdennenkymmenennen varsinaisen...1975.) Samana vuonna toiminut diakonian virkaa käsitellyt työryhmä sen sijaan olisi sisällyttänyt diakonaattiin diakonian ja lehtorin virkojen ohella myös nuorisotyönohjaajat ja kanttori-urkurit. (Diakonian virka ja siihen vihkiminen 1975.) 1990-luvun alussa toiminut työryhmä ei esittänyt selkeästi, mitä työntekijäryhmiä diakonaattiin tulisi liittää. Se mainitsi kuitenkin lehtorin, diakonian, kanttorin ja nuorisotyönohjaajan virat käsitellessään "kirkon virkaa". Työryhmän puheenjohtaja, piispa Erik Vikström jätti asiasta tuolloin eriävän mielipiteen esittäen, että uudistuneeseen "diakonian virkaan" (ei siis "diakonaattiin") kuuluisivat diakonian viranhaltijat ja nuorisotyönohjaajat. (Kirkon virkarakenteen ke-

hittäminen 1993.) Muutamaa vuotta myöhemmin toiminut diakonaattikomitea esitti aikaisempien esitysten mukaisesti diakonaattiin liitettäväksi diakonianviranhaltijat, nuorisotyönohjaajat, lehtorit ja kanttorit. Aiemmistä esityksistä poiketen komitea kuitenkin olisi liittännyt diakonaattiin myös koulutuksesta riippuen eräät lähetystyön ja lapsityön piirissä toimivat työntekijät. (Yhdessä kirkon virassa 1997.)

Voidaan todeta, että prosessin aikana diakonaattiin sisällytettävät virkaryh-
mät ovat käydyissä neuvotteluissa lisääntyneet sen myötä, kun diakonaatista on
alettu hakea ratkaisua yhä uudenslaisiin ongelmiin. Valintoja on perusteltu mm.
virkaryhmien koulutustasolla ja työnkuvilla. Diakonaattiin sisällytettävien työnteki-
järyhmien koulutustason edellytettiin 70-luvulla olevan sellainen, että se ”laadun
ja laajuuden puolesta on mahdollisimman pitkälle verrattavissa papiksi vihittäväältä
edellytettävään koulutukseen”. (Diakonian virka ja siihen vihkiminen 1975, 1, 9–13,
26–27.) 1990-luvulla viitattiin tuolloin meneillään olleeseen ammattikorkeakoulu-
kokeiluun, jonka myötä nuorisotyönohjaajakoulutusta ja diakoniakoulutusta oltiin
lähentämässä toisiinsa. (Kirkon virkarakenteen kehittäminen 1993.) Uusimman
komitean ehdottamalla työntekijäryhmillä on korkeakoulututkinto. Esitetyistä am-
mattiryhmistä diakonissat suorittavat sairaanhoitaja (AMK) -tutkinnon, diakonit ja
nuorisotyönohjaajat sosionomi (AMK) -tutkinnon, kanttorit vähintään AMK-tutkinnon,
lapsityönohjaajat AMK-tutkinnon ja lehtorit teologian maisterin tutkinnon. Lähe-
tyssihteerien virkaan vaadittava koulutus yhdistettiin piispainkokouksen syksyllä
1999 tekemässä päätöksessä sellaiseen ammattikorkeakoulututkintoon, joka antaa
kirkon nuorisotyönohjaajan, diakonin tai diakonissan kelpoisuuden.

Aineisto ja sen analyysi

Burrage, Jaraus ja Siegrist (1990) esittävät, että ammatin kehittymiseen vaikut-
taa neljä erilaista toimijatahoa: käytännön työntekijät, valtio, palveluiden käyttäjät
sekä koulutusinstituutiot. Tämän artikkelin aineisto koostuu virkarakenekomitean
mietinnöstä Palvelijoiksi vihityt (2002) ja mietinnöstä annetuista lausunnoista, jotka
on osoitettu kirkolliskokouksen perustevaliokunnalle sekä virkarakenetyöryhmän
(2006) raportista, piispainkokouksen (2006) lausunnosta em. raportista ja Heikki
Kotilan (2007) selvityksestä diakonaatin uudistamisesta. Mietinnöstä annetuista
lausunnoista 11 kpl on kirkon keskushallinnon (kirkkohallitus, piispainkokous
ja tuomiokapitulit) antamia lausuntoja, 15 kpl ammattiryhmien lausuntoja, 7 kpl

kouluttajien lausuntoja ja 58 kpl rovastikuntien antamia lausuntoja. Lisäksi olen täydentänyt aineistoa Diakoniatyöntekijöiden Liiton 12 paikallisen osaston (ala-osaston) lausunnolla, jotka on osoitettu Diakoniatyöntekijöiden Liiton hallinnolle pohjaksi liiton lausunnolle. Burragen, Jarauschin ja Siegristin (1990) jaotteluun viitaten voidaan todeta, että käytännön työntekijöiden ääntä käyttävät ammattijärjestöt, ja valtion sijasta tarkastelen tässä kirkon keskushallintoa. Seurakuntalaiset ovat edustettuna lähinnä rovastikuntien lausunnoissa luottamushenkilöiden kautta, vaikkakin lausunnoissa korostuvat eri ammattiryhmien näkemykset. Lausunnoissa korostuu teologien ääni: kymmenessä keskushallinnon lausunnossa on allekirjoittajana piispa, ammattiryhmistä neljä edustaa teologeja (Naisteologit ry, Teologit ja kirkkomuusikot ry, Suomen kirkon pappisliitto ry ja Finlands svenska prästförbund r.f.), teologisten tiedekuntien lausunnot on allekirjoittanut teologi ja rovastikuntien lausunnot on pääsääntöisesti allekirjoittanut lääninrovasti tai tuomiorovasti. Tosin useissa rovastikuntien lausunnoissa tuodaan esille, että lausunnon on valmistanut eri työntekijäryhmien jäsenistä koottu työryhmä.

Lausunnot ovat pituudeltaan 1–15 sivuisia. Kirkon keskushallinnon lausunnot ovat selkeästi pidempiä kuin muiden tahojen lausunnot. Rovastikuntien osalta aineisto on kirjava. Rovastikuntien lausunnot ovat pituudeltaan tyyppisimmillään 1–2 sivuisia, tämän lisäksi niihin on liitetty pöytäkirjaotteita ja pöytäkirjoja, aiheesta pidettyjä alustuksia / tausta-aineistoa sekä liitteitä eri työntekijäryhmien lausunnoista ja mielipiteistä. Osassa rovastikuntien lausunnoissa ei ole pystytty antamaan asiasta selkeää lausuntoa, vaan niissä on tuotu esille sisäisiä, kilpailevia kantoja. Kaksi rovastikuntaa ilmoitti, että ne eivät anna mietinnöstä lausuntoa.

Gierynin (1983, 1999) rajatyö-käsitteen avulla tarkastelen, millä tavalla aineistossani rakennetaan diakonaattia. Kiinnostuksen kohteena on myös se, miten eri intressitahot määrittelevät diakonaattia. Analyysimenetelmänä on argumentaatioanalyysi, ja analyysin painopisteenä argumenttien asiasisällöt. Etsin aineistosta väitteitä siitä, keitä diakonaattiin otetaan ja keitä jätetään sen ulkopuolelle sekä perusteluja näille väitteille. Kakkuri-Knuutila ja Halonen (1999) liittävät argumentaatioanalyysiin väitteiden ja perustelujen lisäksi taustaoletusten etsimisen ja argumenttien rakenteen arvioimisen, jotka rajaavat tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

Vesalan ja Rantasen luokittelun (2007) mukaisesti olen ensin tehnyt luokittavan analyysin etsimällä teksteistä väitteitä siitä, mitä ammatteja toisaalta esitetään kuuluvaksi diakonaattiin ja toisaalta jätetään diakonaattiin ulkopuolelle. Tämän jälkeen etsin teksteistä perusteluja em. rajauksille. Osa argumenteista esitettiin suoraan:

”Rajaus pielessä – lastenohjaajat jäävät ulkopuolelle. Diakonaattiin pitäisi kuulua kaikki työntekijät, jotka selkeästi tekevät hengellistä työtä = määrityksen tulisi lähteä sisällöstä, ei esim. koulutuksesta.” Osa argumenteista taas esitettiin epäsuoremmin: *”Käytävän keskustelun pääkysymyksenä on, voidaanko diakonaattiin sisällyttää sellaisia virkoja, jotka ovat syntyneet vasta uudella ajalla... Tällaisia virkoja ovat nimittäin kaikki virkarakennekomitean virat diakonian virkaa lukuun ottamatta...”* Esitän tulokset siten, että olen luokitellut esitetyt perustelut. Luokittelujen sisällä selvitan, mitä ammattiryhmiä eri tahot esittävät liitettäväksi diakonaattiin kyseisen perustelun pohjalta. Luokitettavan analyysin jälkeen olen tehnyt tulkitsevan analyysin käyttäen Ann Witzin (1990, 1992) dual closure -käsitettä.

Diakonaatti osana kirkon virkaa

Artikkelin aineistossa kiistellään siitä, keitä ja millä perusteilla otetaan mukaan diakonaattiin. Esitetyt perustelut rajauksille olen ryhmitellyt seuraavasti: 1) koulutustaso rajana, 2) työn sisältö rajana, 3) historiallinen raja ja 4) muiden kirkkojen malli.

I Koulutustaso rajana

Virkarakennekomitea käyttää olossulkemisen välineenä tutkintoa määrittelemällä diakonaattiin sisällytettävien ammattien vähimmäistasoksi ammattikorkeakoulututkinnon.⁴ Osa lausunnoista kannattaa komitean esitystä koulutustasosta. Esimerkiksi diakoniatyöntekijöitä ja nuorisotyönohjaajia kouluttava Diakonia-ammattikorkeakoulu⁵ toteaa uudistuksen poistavan sen ristiriidan, että nuorisotyönohjaajat ja diakoniatyöntekijät koulutetaan samassa koulutusohjelmassa, mutta vain diakoniatyöntekijät saavat vihkimyksen.⁶ Joissakin lausunnoissa⁷ vedotaan diakoniatyöntekijöiden ja nuorisotyönohjaajien samankaltaiseen koulutukseen. Piispainkokous⁸ liittäisi diakonaattiin myös ne lapsityönohjaajat ja lähetyssihteerit, joilla on ammattikorkeakoulututkinto. Myös ammattijärjestö Teologit ja kirkkomuusiko⁹ kannattaa nuorisotyönohjaajien ja lapsityönohjaajien sisällyttämistä diakonaattiin perustellen asiaa näiden ammattiryhmien ammattikorkeakoulututkinnolla. Ammattijärjestö esittää, että lastenohjaajien koulutustasoa tulisi nostaa, jotta lastenohjaajatkin voitaisiin liittää diakonaattiin.¹⁰

Toisaalta aineistossa asetetaan koulutuksellista rajaa myös ylöspäin. Osa kantoreista suorittaa ylemmän korkeakoulututkinnon, joka nähdään diakonaatin

kannalta ongelmaksi¹¹. Vähemmälle huomiolle jää se, että myös lehtorit suorittavat ylempään korkeakoulututkinnon.

”Mitä tulee diakonaatin sisäiseen koulutuksen tasapainoon, ongelmaksi muodostuu se, että kanttoreilla on korkeakoulututkinto, muilla keskiasteen koulutus. Jos virkarakenneuudistus toteutuu, se lisää ehkä tarvetta diakonaatin sisällä olevien työntekijäryhmien koulutuksen tason yhtenäistämiseksi.” (Savonlinnan rovastikunta 2003, 3.)

Vaikka komitean esittämä ammattikorkeakoulututkinto saakin kannatusta koulutuksellisenä rajana, useissa lausunnoissa koulutustasoa pidetään keinotekoisena ulossulkemisen kriteerinä¹², etenkin lastenohjaajien kohdalla¹³. Esitystä, jossa virkaan vihkimyksen edellytyksenä on tietty tutkinto, pidetään epäjohdonmukaisena¹⁴.

”Komitea on joutunut suuriin vaikeuksiin yrittäessään keinotekoisesti rajoittaa diakonaattiin tulevien kirkon työntekijöiden määrää havaitessaan diakonaatin muuten tulevan kohtuuttoman suureksi. Kun mietinnön teologiset perusteet eivät riitä tuomaan selkeää ratkaisua diakonaattiin kuuluvien työntekijöiden joukosta, rajoittaa komitea siihen esittämiensä määrää työntekijöiden opintoviikkojen laajuudella!” (Lapin rovastikunta 2003, 1.)

Vaikka aineistossa asetetaan ammattikorkeakoulututkinto rajapyykiksi diakonaattiin, ei dokumenteissa käsitellä esimerkiksi korkeakoulututkintoa edellyttävien hallinnollisten virkojen liittämistä diakonaattiin. Kyseessä on horisontaalinen ulossulkeminen. Jo 1970-luvulla toiminut työryhmä totesi, että seurakunnan taloudenhoitajan tehtävää voitaisiin tarkastella ”diakonian viran eräänä ilmenemismuotona” todeten kuitenkin, ettei kysymykseen ollut tarpeellista puuttua (Diakonian virka ja siihen vihkiminen 1975).

Koulutusrajan ohella aineistossa käydään rajankäyntiä vapaaehtoistyöntekijöihin, joilla ei ole koulutusta seurakuntatyöhön. Vapaaehtoistyöllä onkin pitkät perinteet kirkollisessa kontekstissa (Yeung 2004). Aineistossa tuodaan laajasti esille huoli uudistuksen mahdollisesta vaikutuksesta vapaaehtoisten (maallikoiden) asemaan. Kirkon viran vahvistamisen pelätään korostavan viranhaltijoiden ja maallikoiden välistä rajaa¹⁵.

”Komitean ratkaisu sitä seuraavine uusine virkapukuineen ja virkamerkkeineen kuitenkin väistämättä lisäisi kirkkomme virkavaltaisuutta ja saattaa sitä kautta vaarallisesti vähentää maallikkojen panosta ja vapaaehtoistyön arvostusta.” (Leppävիրran rovastikunta 2003, 3.)

Sipilä (2003) on todennut hoivaa tuottavien palveluorganisaatioiden olevan vain heikosti eriytyneitä systeemejä siten, että niiden rajat ympäristöönsä ovat matalat. Tällä hän viittaa hoivaa tuottaviin laitoksiin, jotka pyrkivät pitämään rajapinnan in-formaaliin sfääriin avoinna. Myös kirkossa ja sen diakonian kentässä vapaaehtoiset ovat osa työnjakoa, mikä näkyy tarpeena pitää rajapinta vapaaehtoisetoriin matalana. Beckman (1990) tuo esille, kuinka ruotsalaiset sairaanhoitajat ovat pyrkineet pääsemään irti kutsumustyön (vocational work) leimasta ja korostaneet työnsä ammatillisia ja koulutuksellisia vaatimuksia. Vastaavanlaista ammatillistumista on tapahtunut hoiva-alalla, jossa palkaton vapaaehtoistyö on paikoin muuttunut ammatilliseksi palkkatyöksi. Beckmanin (1990) mukaan kutsumusproblematiikka koskettaa ammatteja, jotka sijaitsevat – ei perinteiseen tapaan professioiden asiantuntijatyön ja ammattityön (skilled labour work) – vaan vapaaehtoisen yhdyskuntatyön (lay community work) ja professionaalisen yhdyskuntatyön (professional community work) rajalla. Beckman esittää esimerkkinä papiston, mutta nähdäkseni suomalaisessa kirkollisessa kontekstissa diakoniatyöntekijän ammatti on parempi esimerkki tällaisesta harmaassa rajamaastossa olevasta ammatista, joka yhdistää ammatissaan koulutuksen ja kutsumuksen sosiaaliseen yhdyskuntatyöhön.

Mikäli diakonaatti rakennetaan siten, että rajauksena on korkeakoulututkinto, synnyttää se diakonaatin jota kutsun **korkeakoulutettujen diakonaatiksi**. Näin kirkon virkaan vihkiminen edellyttäisi vähintään ammattikorkeakoulututkinnon. Koulutuksellinen rajausta saa kannatusta ennen kaikkea kirkon hallinnon lausunnoissa. Eniten kritiikkiä on rovastikuntien lausunnoissa, joissa kritisoidaan lastenohjaajien ulossulkemista diakonaatista. Sen sijaan nuorisotyönohjaajien osalta käytetään koulutuksellista argumenttia vetoamalla nuorisotyönohjaajien ja diakoniatyöntekijöiden samankaltaiseen koulutukseen.

2 Työn sisältö rajana

Diakonaattia rakennettaessa koulutustason lisäksi kiistoja käydään siitä, millaiset tehtäväalueet voitaisiin liittää uuteen virkakokonaisuuteen. Mietinnössään virkarakennekomitea määrittelee, että diakonaattiin sisällytettävien virkojen tulee

olla vertailukelpoisia paitsi koulutustason myös oppisisältöjen eli ammatillisen suuntautumisen suhteen. Näin niitä voidaan jatkossa kehittää niin, että ne muodostavat teologisesti yhden kokonaisuuden. Komitea tuo esille, että diakonaattiin sisällytettäviä virkoja yhdistää virkojen teologinen perustelu ja toteaa, että kyseisillä viroilla on ”yhteys Jumalan sanaan, rukoukseen, opetukseen ja sielunhoitoon”¹⁶. Myös virkarakennetyöryhmä 2004 (2006, 21) korostaa diakonian, kirkkomusiikin ja kasvatuksen virkojen yhteyttä jumalanpalvelukseen. Aikaisemmat työryhmät ovat todenneet, että hallintoa, taloutta ja kiinteistöjen hoitoa varten tarvittavat virat eivät ole varsinaisen hengellisen työn aluetta (Kirkon virkarakenteen kehittäminen 1993).

Lausunnot yhtyvät komitean näkemykseen työn sisällöstä diakonaatin kriteerinä, mutta osa lausunnon antajista esittää eriävän mielipiteensä sen suhteen, mitkä ammatit tulisi liittää diakonaattiin työn sisällön perusteella. Kanttorin viran sisällyttäminen diakonaattiin nähdään mahdolliseksi¹⁷, mutta ei välttämättömäksi¹⁸, mutta kanttorien liittämistä diakonaattiin myös vastustetaan¹⁹.

”Diakonaattiin on melkein kuin väkisin liitetty virkoja, jotka eivät välttämättä luonnu yhteen. Varsinkin kanttorin viran sisällyttäminen diakonaattiin synnyttää vaikeuksia ja herättää vastustusta.” (Perniön rovastikunta 2003, 1.)

Lehtoreiden teologisen koulutuksen johdosta lehtoreilla on enemmän yhteistä pappien kuin diakonaattiin kaavailtujen ammattien kanssa²⁰. Nuorisotyönohjaajien suhteen nähdään yhtäältä ongelmana nuorisotyönohjaajan viran vähäinen yhteys jumalanpalveluselämään²¹, toisaalta nuorisotyönohjaajien työ nuorison kristillisen kasvatuksen ja sielunhoidon parissa nähdään perusteena diakonaattiin liittämislle²². Diakoniatyöntekijöiden ja nuorisotyönohjaajien tehtäviin sanotaan selkeimmin kuuluvan evankeliumin opettaminen, joka nähdään kirkon viran edellytykseksi²³. Lapsityönohjaajien liittämistä diakonaattiin perustellaan sillä, että heidän työhönsä sisältyy kristillistä kasvatustyötä²⁴.

Komitean rajausta diakonaattiin sisällytettävistä ammateista myös kritisoidaan toteamalla, että se jättää ulkopuolelle työntekijäryhmiä, jotka tekevät hengellistä työtä²⁵. Etenkin lastenohjaajien jättämistä diakonaatin ulkopuolelle arvostellaan²⁶. Diakonaattiin sisällytettävät virat tulisi lausuntojen mukaan määrittää työn sisällöstä käsin, ei koulutuksesta käsin²⁷.

Näyttää siltä, että diakonaattia rakennettaessa ollaan väistämättä määrittelemässä myös sitä, mikä on hengellistä työtä. Asiakirjoissa viitataan paitsi ”hengelliseen työhön” myös ”maallikkouteen”. Maallikkoudella viitataan sekä seurakuntalaisiin että niihin virkoihin, jotka eivät ole osa kirkon virkaa ts. ovat ns. maallikkovirkoja. Mietinnön mukaan uudistuksen tuloksena ei tule olla vihittyjen ja seurakuntalaisten erottaminen toisistaan. Komitea vakuuttaa, että tarkoituksena ei ole ”edellisten sijoittaminen erilliseen ’papilliseen säätyyn’ ja jonkinlaista parempaa asemaa kristittyjen keskuudessa ansaitseviksi.”²⁸

Huoli kirkon viran suhteesta maallikkovirkoihin tulee esille laajasti eri lausunnoissa²⁹. Useissa lausunnoissa vedotaan kaikkien kirkon työntekijöiden tasarvoon ja yhdenvertaiseen asemaan³⁰. Etenkin diakonaatin ulkopuolelle jäävien ammattiryhmien ammattijärjestöt tuovat esille, että kaikki työ seurakunnassa on hengellistä työtä³¹.

”Kaikki kirkon työ on hengellistä työtä.” (Kirkonpalvelijat ry 2003, 1.)

”Myös vahtimestarit esimerkiksi suntioina ja ihmisten kohtaajina ovat suoraan sanan ja sakramenttien viran ja sielunhoidon palveluksessa.”
(Vartiokylän rovastikunta 2003, 1.)

Useissa lausunnoissa vihkimys kirkon virkaan näyttää symbolisoivan asemaa ja arvonantoa. Uudistus korostaa kirkon viran ulkopuolelle jäävien työntekijäryhmien ”maallisuutta” ja vihkimyksen myötä työntekijät joutuvat eri asemaan.³² Lausunnoissa esitetään, että kirkon tulee huolehtia kaikkien työntekijöiden arvostuksesta, ammatti-identiteetistä ja yhdenvertaisesta asemasta työyhteisössä³³ ja taata kaikille ammattiryhmille riittävä statusarvo³⁴.

”... kirkossamme ja seurakunnissa on voitava palvella arvostettuna työntekijänä myös tehtävissä, jotka ymmärretään selkeästi ja reilusti maallikkotehtäviksi mutta joita ei sen takia leimata epähengellisiksi.”
(Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta 2003, 2.)

Tiettyjen virkaryhmien vahvistuvan hengellisen identiteetin sanotaan loitontavan muita työntekijäryhmiä kirkon hengellisestä ytimestä.

”Jännitykset ovat jo nyt suurimmat jaossa hengellisiin ja ei-hengellisiin, varsinaisiin ja avustaviin työntekijöihin. Tässä suhteessa esitetty uudistus vahvistaisi juuri tätä jännitystä siirtämällä erityisen hengellisen viran ja maallikkoviran välisen rajan lähemmäksi tätä rajaa. Nyt diakonaattiin kaa-vaillut työntekijät maallikkoviran hoitajina ovat olleet tasapainottamassa kokonaisuutta.” (Turun arkkihiippakunnan tuomiokapituli 2003, 7.)

Vihkimys ja hengellisen työn ”leima” voidaan nähdä Collinsia (1990) mukailten sosiaalisena rituaalin keinona pyhittää arkinen työ. Näin ollen tulee ymmärretyksi se, että vihkimyksestä haetaan ammatille arvostusta ja statusta.

Mikäli diakonaatti rakennetaan kriteerinä hengellinen työ, synnyttää se diako-naatin, jota kutsun **hengellisten työntekijöiden diakonaattiksi**. Työn sisällön merkitystä diakonaattia rakennettaessa ei lausunnoissa kritisoida. Samalla kuitenkin konstruoidaan rajaa maallisen ja hengellisen työn välille.

3 Historiallinen raja

Kartoittaessaan diakonaattiin esittämiensä virkojen tehtäväalueita, komitea etsii viroista liturgisia, kasvatuksellisia ja karitatiivisia elementtejä. Kyseisten tehtäväalueiden komitea katsoo kuuluneen diakonian virkaan ”varhaisessa kirkossa”³⁵. Traditioon vetoaminen ja Raamatun tulkitseminen yhteydessä kristillisen kirkon historialliseen jatkuvuuteen onkin yksi kirkon yleisesti käyttämistä argumenteista (McGrath 1999).

Kasvatuksen viroista komitea löytää kasvatukselliset ja sielunhoidolliset elementit. Liturgisten ominaisuuksien suhteen mietintö on pidättyväisempi ja toteaa liturgisen ominaisuuden olevan vaikeammin löydettävissä kasvatuksen amma-teista.³⁶ Kanttorin virasta löytyvät liturgiset, kasvatukselliset ja sielunhoidolliset elementit³⁷.

”...musiikki voi hoitaa ja parantaa monin tavoin uupuneita ja rikkoutuneita ihmisiä.” (Palvelijoiksi vihityt 2002, 132.)

Diakonian viran osalta komitea nostaa esille liturgiset ja sielunhoidolliset ele-mentit ja käyttää tehtäväalueesta termiä ”karitatiivinen”.³⁸

Liturgisten, kasvatuksellisten ja karitatiivisten elementtien lisäksi komitea etsii diakonaattiin sisällytettävistä viroista ”diakonista ulottuvuutta” tai ”diakonista luon-netta”, jotka se löytääkin kasvatuksen eri viroista.

”...nuorisotyön oma kasvatuksellinen ja diakoninen luonne on päässyt itsenäisemmin kehittymään.” (Palvelijoiksi vihityt 2002, 32.)

”Kirkollisella lapsityöllä on siten alusta alkaen ollut kasvatuksen ohella vahva diakoninen ulottuvuus.” (Palvelijoiksi vihityt 2002, 32.)

”Lähetys sihteeri tekee julistus- ja kasvatustyötä, jolla on vahva diakoninen ulottuvuus.” (Palvelijoiksi vihityt 2002, 33.)

Myös virkarakenneyryhmä 2004 (2006, 21–22) tuo esille kanttoreiden sekä kasvatuksen ja diakonian viranhaltijoiden työn liturgiset, katekeettiset ja diakoniset elementit. Näyttääkin siltä, että diakonaatista tavoitellaan varhaisen kirkon diakonian virkaa. Itse asiassa piispaainkokous³⁹ totesi vuoden 2003 lausunnossa virkarakennuudistuksessa olevan kyseessä diakonian viran uudistaminen, jolloin diakonissojen ja diakonien ohella nuorisotyönohjaajat, lapsityön johtajat, lapsityönohjaajat ja lähetys sihteerit tulisi vihkiä diakoneiksi. Ammattien nimikkeitä muuttamalla voitaisiin näin poistaa ammattien väliset rajat. Tosin kolme vuotta myöhemässä lausunnossa piispaainkokous⁴⁰ näkee käsitteen ”diakonaatti” ongelmalliseksi ja esittää, että olemassa olevien virkojen vanhat nimitykset tulee säilyttää.

Dokumenteissa lähestytään diakonaattia paikoin tehtävälähtöisesti ja paikoin virkalähtöisesti. Yhtäältä ollaan rakentamassa toimialuetta, johon kuuluvat kasvatukselliset, liturgiset ja karitatiiviset tehtävät. Tämä laaja toimialue jaetaan eri ammattien kesken siten, että ammattilla on osittain yhteinen toimialue ja osittain oma, erityislaatuinen toimialue. Toisaalta halutaan palata varhaiskirkon laaja-alaisempaan diakonian virkaan siten, että eri virkoja liitetään yhteen. Taustalla näyttää olevan ajatus, että diakonaattiin sisällytettävät ammatit ovat eriytyneitä ammatteja, joilla voidaan nähdä olevan samat, historialliset juuret. Abbottia (1988, 106, 122) tulkittiin voitaisiin nähdä, että kyseiset ammatit ovat historiallisen muotoutumisensa tuloksena eriytyneet tehtäväkentiltään erikoistumisen myötä.

Mikäli diakonaatti rakennetaan etsimällä eri ammattista diakonian viran historiallisia tehtäväalueita, synnyttää se diakonaatin, jota kutsun **varhaiskirkon diakonian viraksi**. Traditioon vedotaan kirkon hallinnon lausunnoissa.

4 Muiden kirkkojen malli

Kirkon virkarakenteen uudistamisen yhteydessä on julkaistu useita julkaisuja, joissa uudistusta tarkastellaan osana kansainvälistä kehitystä, tai kuten kirkossa asia ilmaistaan ”ekumeenisesta” näkökulmasta. Tämä tarkoittaa sitä, että argumentaation lähtökohdaksi otetaan 1900-luvun alussa syntynyt kansainvälinen ekumeeninen liike ja sen pyrkimys yhtenäistää kristillisiä kirkkoja ja niiden toimintoja. Diakonaattiuudistuksen suhdetta ekumeniikkaan on käsitelty laajasti kirkon virallisten mietintöjen ohella mm. Risto A. Ahosen (1991) selvityksessä ja Esko Ryökäksen (1994) toimittamassa julkaisussa. Uusimpia analyysejä on Matti Revon (2006) kirjoitus ekumeenisen diakonaattikeskustelun etenemisestä. Artikkelissaan hän viittaa siihen, että Suomen evankelisluterilaiselle kirkolle on ominaista ”pyrkimys useiden erilaisten pitkälle koulutettujen ja täysin palkattujen kirkon työntekijöiden aseman teologiseen ja juridiseen selkiyttämiseen” (Repo 2006, 68). Tämä pyrkimys on Revon mukaan johtanut siihen, että keskustelu on painottunut siinä määrin eri virkojen kokoamiseen diakonaatin alle, että asioiden tarkastelu osana ekumeenista kontekstia on vaikeutunut.

Virkarakennekomitea perustelee kirkon virkarakenteen uudistamista ekumeenisilla asiakirjoilla, joissa Suomen evankelisluterilainen kirkko on sitoutunut etsimään yhteistä näkemystä diakonian virasta eräiden⁴¹ kristillisten kirkkojen kanssa. Tosin mietinnön ekumeniaa koskevissa osioissa ei viitata lainkaan siihen, mitä tehtäviä diakonaattiin tulisi sisällyttää, vaan käsitellään piispan ja papin virkojen ohella diakonian virkaa.⁴²

Kirkkohallitus⁴³ toteaa, että diakonaatin laaja-alaistaminen sopii huonosti ekumeenisiin pyrkimyksiin löytää yhteinen ymmärrys diakonaatista ja toteaa, ettei Suomen evankelisluterilaisen kirkon tulisi tehdä näin suurta ratkaisua antamatta muille kristillisille kirkoille mahdollisuutta arvioida Suomen ratkaisua. Kuopion hiippakunnan tuomiokapituli⁴⁴ viittaa siihen, että musiikin ja kasvatuksen virat osana kirkon virkaa puuttuvat muista kristillisistä kirkoista. Myös piispainkokous⁴⁵ toteaa, että kanttorin virka ei sisälly kirkon virkaan muissa kirkoissa. Porvoon hiippakunnan tuomiokapituli⁴⁶ taas esittää, että nuorisotyönohjaajat voidaan liittää diakonaattiin ekumeenisiin perustein. Lapuan hiippakunnan tuomiokapitulin lausunnossa⁴⁷ komitean ehdottama ratkaisu nähdään periaatteessa mahdolliseksi, mutta siihen ei nähdä olevan pakottavia raamatullisia, teologisia tai ekumeenisiä syitä. Myös Kotila⁴⁸ viittaa ekumeenisiin sitoumuksiin ja toteaa, ettei Suomen evankelisluterilainen kirkko voi jäädä ekumeenisen virkakeskustelun ulkopuolelle. Hän esittää,

että etsittäisiin sellaista ratkaisua, joka "toisi selkiyden akuutteihin ongelmiin" mutta antaisi kuitenkin jatkossa mahdollisuuden kehittää diakonaattia "kasvavan teologisen ymmärryksen mukaan". Kotila esittää, että alkuvaiheessa diakonaattiin liitetään nuorisotyönohjaajat ja diakoniatyöntekijät, ja tulevaisuudessa diakonaattia voidaan laajentaa koskemaan myös muita ammattiryhmiä.

Suomen evankelisuterilaiselle kirkolle on ominaista pitkälle erikoistunut työntekijäkunta. Näin ollen siinä, missä suomalaisessa keskustelussa käsitellään eri virkojen ja tehtävien yhteen liittämistä diakonaatin sateenvarjon alle, ekumeenisessa keskustelussa keskustellaan itse asiassa diakonian virasta. Näin ollen diakonaatin rakentaminen osana kansainvälistä uudistusta on diakonian viran kehittämistä.

Mikäli diakonaatti rakennetaan kriteerinä muiden kirkkojen ratkaisut, synnyttää se diakonaatin, jota kutsun **ekumeeniseksi diakonaatiksi**. Ekumeenisiin perusteluihin viitataan ennen kaikkea kirkon hallinnon lausunnoissa.

Pohdinta

Tässä artikkelissa olen tarkastellut diakonaatin määrittelemistä osana kirkon virkarakenteen kehittämistä. Olen kysynyt, ketkä pääsevät diakonaattiin mukaan, ketkä jätetään ulkopuolelle, millä perusteilla ja kenen toimesta.

Kirkon virat muodostavat tällä hetkellä selkeästi hierarkkisen järjestelmän, voisiko jopa puhua hierarkkisesta kutsumuksesta. Tällä hetkellä vain papit ja piispat kuuluvat ns. kirkon virkaan ja he saavat valtuutuksen tehtäviinsä vihkimyksestä. Diakoniatyöntekijöiden saaman vihkimyksen asema on epäselvä. Virkarakenkoomitea esittää tähän virkarakenteeseen muutosta. Se esittää, että diakonaatin virat liitetään kirkon virkaan. Vihkimys esitetään symbolisena siteenä kirkon virkaan. Vihkimys näyttäisi tuovan asiantuntijahengellisyyttä, vaikka mietintö yrittää vakuuttaa, että maallikkoudessa ei ole kyse asiantuntemattomuudesta. Lausunnoissa vihkimys kirkon virkaan kuitenkin symbolisoi asemaa ja arvonantoa.

Yksimielisyyttä diakonaattiin sisällytettävistä viroista ei kuitenkaan löydy. Esitettyjen argumenttien pohjalta olen rakentanut neljä erilaista mallia diakonaatiksi: korkeakoulutettujen diakonaatti, hengellisten työntekijöiden diakonaatti, varhaiskirkon diakonian virka ja ekumeeninen diakonaatti. Esitykset siitä, mitä virkoja diakonaattiin sisällytettäisiin vaihtelevat eri mallien välillä.

Korkeakoulutettujen diakonaatin koulutuksellinen raja olisi ammattikorkeakou-

lututkinto ja siihen kaavaillaan etenkin diakoniatyöntekijöitä, nuorisotyönohjaajia ja kanttoreita. Piispa kokous liittäisi diakonaattiin myös ne lapsityönohjaajat ja lähe-tyssihteerit, joilla on ammattikorkeakoulututkinto. Näin ollen kirkon viran koulutus-taso laskisi nykyisestä ylemmältä korkeakoulututkinnosta. Toisaalta rovastikuntien ja kirkon hallinnon lausunnoissa koulutusta pidetään keinotekoisena rajana. Vaikka aineistossa asetetaan ammattikorkeakoulututkinto rajapyykiksi diakonaattiin, ei dokumenteissa käsitellä korkeakoulututkintoa edellyttävien hallinnollisten virkojen liittämistä diakonaattiin. Vähemmälle huomiolle aineistossa jää koulutuksellinen raja-jaus ylempään korkeakoulututkintoon.

Keskustelu diakonaatin koulutustasosta osoittaa, että kirkon virka – ja diakonaatti – elää yhteiskunnallisen koulutusjärjestelmän lainalaisuuksien alla. Vastaavan-lainen kamppailu tiettyihin tehtäviin edellyttävästä koulutustasosta on meneillään mm. sosiaalialalla. Reviirikiiostoja käydään tällä hetkellä mm. varhaiskasvatuksen (Malmström 2006), sosiaalityön (Mäntysaari 2006, Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia 2006a) ja oppilashuollon (Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia 2006b) toimialueilla. Koulutustutkinnon korostaminen voidaan nähdä modernina versiona Collinsin (1990) esille tuomasta sosiaalisesta rituaalista ”pyhittää” työnsä.

Hengellisten työntekijöiden diakonaatti saa varauksettoman kannatuksen aineistossa, tosin tulkintaerimielisyyksiä esiintyy sen suhteen, mitkä ammattiryh-mät tekevät hengellistä työtä. Etenkin rovastikuntien lausunnoissa painotetaan diakonaattiin suunniteltujen ammattien työn hengellistä luonnetta. Kanttoreiden ja nuorisotyönohjaajien suhteen mielipiteet käyvät ristiin, sen sijaan mietinnöstä poi-keten lastenohjaajien katsotaan tekevän hengellistä työtä. Diakonaatin ulkopuolelle jäävien ammattiryhmien ammattijärjestöt tuovat esille, että kaikki työ seurakunnassa on hengellistä työtä. Hengelliseen työhön vetoaminen sitouttaa kirkon viran – ja diakonaatin – kirkon omaan oppijärjestelmään.

Varhaiskirkon diakonian virka pitäisi sisällään liturgisia, kasvatuksellisia ja karita-tiivisia tehtäviä. Vaikka kasvatuksen viroista puuttuvat liturgiset elementit ja kanttorin virasta puuttuvat karitatiiviset elementit, nämä virat liitettäisiin diakonin ja diakonissan virkojen lisäksi diakonian virkaan. Näin saataisiin virka, jonka tehtäväkuva muistuttaa varhaiskirkon diakonian virkaa. Uudempi tutkimus on kuitenkin alkanut kyseenalaistaa nykyistä tulkintaa diakoniasta sosiaalis-karitatiivisena toimintana. Mm. Kari Latvus (2008) väittää tutkimuksessaan, että 1800-luvulla elvytetty moderni diakonia uudel-leen tulkitsi virheellisesti diakonia-käsitteen omista lähtökohdistaan käsin.

Joidenkin esitysten mukaan diakonisojen ja diakonien ohella nuorisotyönohjaajat, lapsityön johtajat, lapsityönohjaajat ja lähetyssihteerit tulisi vihkiä diakoneiksi. Näin ammattien nimikkeitä muuttamalla voitaisiin poistaa kyseisten ammattien välinen raja. Vaikka liturgisten, kasvatuksellisten ja karitatiivisten tehtävien perustelujen hakeminen Raamatusta ja varhaiskirkon käytännöistä viittaa diakonaatin pysyvyyteen ja muuttumattomuuteen, diakonaatin useat tehtäväalueet mahdollistavat joustavuuden tehtäväkuviissa. Joustavat tehtäväkuvat nähdään useiden ammattiryhmien lausunnoissa uhkana. Kirkon traditioon vedotaan mietinnössä sekä hallinnon lausunnoissa.

Ekumeeninen diakonaatti saa kannatusta etenkin kirkon hallinnon taholta, mutta lausunnon antajat ovat erimielisiä siitä, mitä virkoja diakonaattiin voidaan liittää ekumeenisiin perusteisiin. Taustalla on siis eräiden kristillisten kirkkojen pyrkimys löytää yhteinen tulkinta diakonian viran asemasta ja tehtävistä. Kirkkososiologi Esko Ryökäs (2006) on osoittanut tutkimuksessaan, kuinka käsitys diakoniasta on muuttuva. Erilaisten opillisten koulukuntien välillä käydään kiistoja siitä, millä tavalla diakonia tulisi ymmärtää. Ekumeeninen ulottuvuus tuo tähän keskustelun oman jännitteensä. Ekumeeninen keskustelu laajentaa niiden toimijoiden kenttää, jotka ovat määrittämässä suomalaisen diakoniatyön paikkaa ja tehtävää.

Sen lisäksi, millaisia argumentteja aineistosta löytyy, huomioni kiinnittyy siihen, mitä sieltä ei löydy. Diakonaattiin kaavailtujen ammattiryhmien lausunnoissa päähuomio näyttää olevan rajankäynnissä pappeuteen, jota olen käsitellyt aikaisemmin (Pyykkö 2007). Sen sijaan rajankäyntiä muihin diakonaattiin kaavailtuihin ammattiryhmiin ei juuri ole löydettävissä. Lausunnoissa kyllä korostetaan kunkin ammattiryhmän erityisosaamista, mutta se tuodaan yleensä esille yhteydessä papin tehtäviin. Timmonsin ja Tannerin (2004) tutkimuksessa kaksi saman statuksen omaavaa ammattiryhmää pyrkivät korostamaan omaa ammattiryhmäänsä tekemällä eroa rinnakkaiseen ammattiryhmään. Neuvotteluissa diakonaatista keskiössä näyttää kuitenkin olevan vertikaaliset työnjaon ja statuksen kysymykset, eivät diakonaatin sisäiset, horisontaaliset työnjaon kysymykset.

Alussa esittämäni Ann Witzin (1990, 1992) kaksoissulkeuman käsite auttaa hahmottamaan diakonian ammattia kirkon virkarakenteen uudistamisessa (kuvio 2). Diakoniatyöntekijöille pyritään saamaan perinteisesti papistolle kuuluvia oikeuksia kirkon hallinnossa ja tiettyihin tehtäviin (Pyykkö 2007). Toisaalta uutta toimialuetta vartioidaan sulkemalla ammattiryhmiä sen ulkopuolelle perustellen ulossulkemista koulutuksella, työn hengellisellä luonteella, ekumenialla ja historiallisilla syillä.

KUVIO 2. Diakonian virka ja kaksoissulkemisen strategia

Mikään esitetystä argumenteista diakonaatin rakentamiseksi ei vakuuta kaikkia varauksettomasti. Koulutuksellinen rajausta jättää vastaavan koulutustason omaavia ammatteja ulkopuolelle, eri ammattien hengellinen luonne jakaa mielipiteitä, esitetyn mallin ei sanota vastaavan kansainvälisiä malleja eivätkä historialliset argumentitkaan ole kiistattomia. Näyttääkin siltä, että komitea yhdistää erilaisia argumentteja etsiessään perusteluja sellaiselle diakonaatille, jonka se sai tehtäväkseen koota yhteen. Kirkolliskokouksen perustevaliokunta antoi komitealle tehtäväksi ”koota nykyiset diakonian, musiikin ja kasvatuksen virat yhteen”⁴⁹. Päätökset siitä, keitä diakonaattiin lopulta kuuluu, ovat edelleen kesken.

Neuvotteluissa diakonaatista käytetään toisaalta horisontaalista (”ei-hengelliset” ammatit, joilla vastaava koulutustaso) ja vertikaalista (alemalla koulutustasolla olevat ammatit) ulossulkemista, toisaalta horisontaalista ja vertikaalista substitutiota. Substitutiota viittaa sekä yhteisymmärryksessä tehtyihin tehtäväsiirtoihin että rajataisteluiden kautta siirrettyihin tehtäviin. Vertikaalisessa substitutiiossa (ja sulkemisessa) on kyse erilaisen koulutustason, vallan ja autonomian omaavista ammateista kun taas horisontaalisessa substitutiiossa kyseessä ovat ammatit, joilla on samantasoinen mutta eri alan koulutus. (Nancarrow & Borthwick 2005.)

Vaikka aineistossa korostetaan koulutustason merkitystä diakonaattia muodostettaessa, vahvana lankana dokumenteissa kulkee maallikkouden puolustaminen.

Samanaikaisesti kun vahvistetaan tiettyjen ammattien asemaa ja hengellistä identiteettiä, halutaan kuitenkin säilyttää ns. maallikkotyöntekijöiden ja seurakuntien vapaaehtoisten työntekijöiden asema. Aineistossa käytetään sellaisia kirkollisia termejä kuin ”hengellinen” ja ”maallinen”, joita ei kuitenkaan määritellä. Hengellisyys näyttäisi olevan kirkollisessa kontekstissa strategia päästä hierarkiassa ylöspäin. Ihanteena on kuitenkin yhteisö, jossa kaikki – hengelliset viranhaltijat, ns. maallikkoviranhaltijat ja maallikot – ovat tasa-arvoisia keskenään. Raja papputeen näyttäisi olevan vahvin. Onko niin, että hengellinen perinne velvoittaa kuitenkin lopulta pitämään muut rajat auki?

Diakoniatyöntekijöiden paikka kirkollisessa työnjaossa pysyy siis lähivuosina edelleen kamppailujen kohteena. Tämän tutkimuksen valossa kirkon sisäinen kiista on ”kirkollistanut” keskustelua diakoniatyöntekijän ammatin paikasta. Kirkon argumentaatiokulttuurissa ammatteja rakennetaan sellaisin argumentein, jotka voidaan rakentaa suhteessa kirkon omaan oppirakennelmaan. Teologista argumentointia hallitsevat ennen kaikkea teologit. Alan Aldridge (1992) on todennut tutkiessaan Englannin kirkon diakonaattikeskustelua, että naisdiakonit on jätetty papiston hallitsemassa keskustelussa ulkopuoliseksi sivustaseuraajiksi. Keskustelu on papiston – ja miesten – keskinäistä ja määrittelemää. Asiantuntijan valta-aseman keskeinen välittäjä on kyseiselle ammattikunnalle ominaisen kielen haltuunotto ja sen soveltamisen monopoli (Rinne & Jauhiainen 1988). Kirkossa kontrolli ja valta on suhteellisen homogeenisella uskonnon spesialistien joukolla (kts. Aldridge 1987). Päivikki Suojanen (1997, 77) vertaa politiikan ja uskonnon ammattikieliä toisiinsa ja toteaa, että poliitikoilla ja papeilla on asemansa nojalla ”valta käyttää erityiskieltään hallinnan välineenä hallittuja kohtaan”. Sekä poliittinen että uskonnollinen puhe tarvitsevat Suojasen mukaan auktoriteetin vahvannusta vakuuttaakseen kuulijansa. Vahvistusta voidaan hakea esimerkiksi vahvojen henkilöiden sanomisista, pyhinä pidetyistä kirjoista tai puolueohjelmista.

Samaan aikaan kirkon roolin on väitetty 1990-luvulla mullistuneen kirkon puolustaessa hyvinvointivaltiota ja diakonian ottaessa vastuuta apua tarvitsevista (Sana 15.9.2005). Tämä mullistus ei kuitenkaan näytä heijastuvan diakonaattikeskusteluun.

VIITTEET

1) Diakonaattiin kuuluville viroille annetaisiin jumalanpalvelustehtäviä sekä erityistapauksissa oikeus toimittaa sellaisia

kirkollisia toimituksia kuin hautaan siunaaminen, siviiliavioliittoon siunaaminen ja yksityinen ehtoollinen. Lisäksi kirkon

- virkaan vihityt olisivat osallisia kirkon hallinnossa. Asiaa selvittelevän komitean mukaan äänioikeus ja vaalikelpoisuus sekä edustuskiintiöt hallintoelimissä tulisi määräytyä periaatteessa samoin kaikkien virkaan vihittyjen osalta. (Palvelijoiksi vihityt 2002, 142–142.)
- 2) Tärkeimmät kansalliset, diakonaattia käsittelevät viralliset selvitykset ovat vuonna 1975 julkaistut kirkolliskokouksen asettaman virkakomitean mietintö (Kahdenkymmenennen varsinaisen kirkolliskokouksen asettaman virkakomitean osamietinnöt n:ot 2 ja 3, 1975) ja kirkon diakoniatoimikunnan asettaman työryhmän selvitys (Diakonian virka ja siihen vihkeminen, 1975), piispainkokouksen asettaman työryhmän mietintö (Kirkon virkarakenteen kehittäminen, 1993), kirkolliskokouksen asettaman diakonaattikomitean mietintö (Yhdessä kirkon virassa, 1997) ja kirkolliskokouksen asettaman virkarakennekomitean mietintö (Palvelijoiksi vihityt, 2002).
 - 3) Vuonna 1949 alkanut kirkon nuorisonohjaajan koulutus ja diakoniatyöntekijän koulutus ovat sinunneet toisiaan historian saatossa. Vaikka nuorisotyön ammattikunta yleisesti ottaen eriytyi koulun, kansansivistystyön ja sosiaalityön ammatillisista (Nieminen 2000), kirkon nuorisotyö oli kehityksensä alussa tiiviissä yhteydessä kirkon diakoniatyöhön, pyrkien osittain samalle toimialueelle. Jo koulutuksen alussa, 1950-luvulla kirkon nuorisonohjaajien koulutukseen pyrittiin liittämään sosiaalityön menetelmiä. 1960-luvulla diakoni- ja nuorisonohjaajakoulutus pyrittiin integroimaan. Kirkon nuorisonohjaajien työtä haluttiin olla kehittämässä vapaa-ajan toimintaan keskittyvästä työstä nuorisodiakonian suuntaan eli henkilökohtaisen huollon ja sielunhoidon suuntaan. Taustalla oli mm. se, että kunnat olivat lisäämässä nuorison vapaa-ajantoimintaa. 1970-luvun lopussa Luther-opistosta valmistuneet nuorisonohjaajat vihittiin diakoneiksi. (Launonen

2004.)

- 4) Palvelijoiksi vihityt 2002.
- 5) 2003, 2.
- 6) Nieminen (2000) on kutsunut nuorisotyön professionaaliseksi strategiaksi pyrkimystä esimerkiksi nuorisopolitiikan käsitteellä laajentamaan toimialuettaan valtaamalla itselleen uusia yhteiskunnallisia tehtäviä muilta ammattiryhmiltä. Ratkaisevana vaiheena nuorisotyönohjaajan koulutustason nousemisessa oli 1980-luvulla toteutettu keskiasteen uudistus, jolloin kirkon nuorisotyönohjaajien koulutus liitettiin yhteiskunnan koulutusrakenteeseen. Uudistamisen yhteydessä kirkon nuorisotyönohjaajakoulutus katsottiin sisältyvän vapaa-aikatyön tehtäväalueeseen, ei sosiaalialan tehtäväalueeseen. Koulutus tuotti kirkon nuorisotyönohjaajille edelleenkin vain kirkollisen kelpoisuuden. 1990-luvun ammattikorkeakoulu-uudistuksen myötä kirkon nuorisotyönohjaajat saivat tutkintonsa myötä diakoniatyöntekijöiden lailla ns. kaksoiskelpoisuuden eli sekä kirkollisen että yhteiskunnallisen kelpoisuuden. (Launonen 2004.) Suuri osa kirkon nuorisotyönohjaajiksi valmistuvista suorittaa sosionomi (AMK) tutkinnon Diakonia-ammattikorkeakoulussa. Myös diakonit suorittavat sosionomi (AMK) tutkinnon. Raudaskylän kristillisestä opistosta (osa Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulua) valmistuvat kirkon nuorisotyönohjaajat suorittavat yhteisöpedagogi (AMK) tutkinnon.
- 7) Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 3. Ilmajoen rovastikunta 2003, 1
- 8) 2003, 9.
- 9) 2003, 2.
- 10) Teologit ja kirkkomuusikot ry on Kirkon Nuorisotyöntekijät ry:n, Kirkon Lastenohjaajat ry:n ja Lapsityönohjaajat ry:n ohella Seurakunnan Viran- ja Toimenhaltijain Liiton jäsenjärjestöjä.
- 11) Savonlinnan rovastikunta 2003, 3, Lohjan rovastikunta 2003, 2, Naantalien rovastikunta 2003, 2
- 12) Turun arkkihiippakunnan tuomiokapituli

- 2003, 7, Oulun hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 4, Kirkon Sopimusvaltuuskunta 2003, 3, Lapin rovastikunta 2003, 1–2, Turun rovastikunta 2003, 2
- 13) Kirkkohallitus 2003, 3, Kiteen rovastikunta 2003, 3, Pieksämäen rovastikunta 2003, 1, Siilinjärven rovastikunta 2003, 2, Turun arkkihiippakunnan tuomiokapituli 2003, 7, Kouvolan rovastikunta 2003, 1, Kuopion tuomiorovastikunta 2003, 1
- 14) Huopalahden rovastikunta 2003, 2
- 15) Kirkkohallitus 2003, 2
- 16) Palvelijoiksi vihityt 2002, 138–142
- 17) Piispainkokous 2006, 249
- 18) Kirkkohallitus 2003, 3
- 19) Perniön rovastikunta 2003, 1, Savonlinnan rovastikunta 2003, 1, Lohjan rovastikunta 2003, 2
- 20) Pedersöre prosteri 2003, 1
- 21) Kuopion hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 3
- 22) Piispainkokous 2003, 8, Ilmajoen rovastikunta 2003, 1
- 23) Oulun hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 6
- 24) Piispainkokous 2003, 9
- 25) Kirkkohallitus 2003, 3, Leppävirran rovastikunta 2003, 3
- 26) Kuopion hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 3, Naantalinv rovastikunta 2003, 4
- 27) Kemin rovastikunta 2003, 3, Vartiokylän rovastikunta
- 28) Palvelijoiksi vihityt 2002, 35
- 29) Kirkkohallitus 2003, 2, Piispainkokous 2003, 7, Kuopion hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 4, Turun hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 7, Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 2, Oulun hiippakunnan tuomiokapituli 2003, 5, Naisteologien yhdistys 2003, 4, Teologit ja kirkkomuusikot 2003, 5, Kyrkomusikerförening 2003, 1, Kirkonpalvelijat 2003, 1, Kirkon toimihenkilöt 2003, 1, Seurakunnan viran- ja toimenhaltijain liitto 2003, 1, Suomen kirkon pappisliitto ja Suomen kanttori-urkuriliitto, 2003, 3, Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta 2003, 2, Åbo Academi, Teologiska Faculteten 2003, 1, Lapin rovastikunta 2003, 3, Perniön rovastikunta 2003, 1, Savonlinnan rovastikunta 2003, 2, Vartiokylän rovastikunta 2003, 3, Suolahden rovastikunta 2003, 1, Vehmaan rovastikunta 2003, 1–2, Helsingfors prosteri 2003, 1, Lepävirran rovastikunta 2003, 3, Iisalmen rovastikunta 2003, 2
- 30) Kirkonpalvelijat ry 2003, 1, Seurakunnan Viran- ja Toimenhaltija Liitto SVTL ry 2003, 1, Heinolan rovastikunta 2003, 1, Nurmeksen rovastikunta 2003, 1, Mikkelin tuomiorovastikunta 2003, 1
- 31) Kirkonpalvelijat ry 2003, 1, Kirkon toimihenkilöt ry 2003, 1, Seurakunnan Viran- ja Toimenhaltijain Liitto ry 2003, 2, Vartiokylän rovastikunta 2003, 3
- 32) Naisteologit ry 2003, 4, Helsingin teologinen tiedekunta 2003, 2
- 33) Seurakunnan Viran- ja Toimenhaltijain Liitto ry, 2003, 1
- 34) Kirkonpalvelijat 2003, 1
- 35) Palvelijoiksi vihityt 2002, 60
- 36) Palvelijoiksi vihityt, 132–133
- 37) Palvelijoiksi vihityt 2002, 131–132
- 38) Palvelijoiksi vihityt 2002, 128–130
- 39) Piispainkokous 2003, 7–8
- 40) Piispainkokous 2006, 247
- 41) Prosessin taustalla on vaikuttanut Pohjoismaiden, Baltian ja Britteinsaarten kristillisissä kirkoissa käynnissä oleva diakonian viran aseman ja tehtävien selvitystyö sekä Suomen ev.lut. kirkon sitoutuminen tähän selvitystyöhön.
- 42) Palvelijoiksi vihityt 2002
- 43) 2003, 4.
- 44) 2003, 2–3.
- 45) 2003, 8.
- 46) 2003, 6.
- 47) 2003, 2.
- 48) 2007, 16–17
- 49) Palvelijoiksi vihityt 2002, 12

LÄHTEET

- Abbott Andrew (1988). *The System of Professions. An Essay on the Division of Expert Labor.* The University of Chicago.
- Ahonen Risto A. (1991). Diakonaatin uudistus. Sarja A n:o 56. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Aldridge Alan (1987). In the absence of the minister: Structures of subordination in the role of deaconesses in the Church of England. *Sociology* 21 (3), 377-392.
- Aldridge Alan (1992). Discourse on women in the clerical profession: The language-games in the Church of England. *Sociology* 26 (1), 45-57.
- Allen Davina (2000). Doing occupational demarcation. The "Boundary-Work" of Nurse Managers in a District General Hospital. *Journal of Contemporary Ethnography* 29 (3), 326-356.
- Burridge Michael, Jarausch Konrad & Siegrist Hannes (1990). An actor-based framework for the study of the professions. Teoksessa Michael Burrage & Rolf Thorstendahl (toim.) *Professions in Theory and History. Rethinking the Study of the Professions.* London: Sage Publications, 203-225.
- Collins Randall (1990). Market closure and the conflict theory of the professions. Teoksessa Michael Burrage & Rolf Thorstendahl (toim.) *Professions in Theory and History. Rethinking the Study of the Professions.* London: Sage Publications, 24-43.
- Diakonian virka ja siihen vihkiminen. Kirkon diakoniatoimikunnan asettaman työryhmän mietintö (1975). Kirkon diakoniatyön keskus.
- Gieryn Thomas F. (1983). Boundary-work and the demarcation of science from non-science: strains and interests in professional ideologies of scientists. *American Sociological Review* 48, 781-795.
- Gieryn Thomas F. (1999). *Cultural Boundaries of Science. Credibility on the Line.* Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Grönlund Henrietta & Hiilamo Heikki (2005). Diakonian resurssit ja alueellinen tarve. Panostetaanko diakoniaan kunnan huono-osaisuuden mukaan? Diakonian tutkimus 2, 34-51.
- Grönlund Henrietta & Hiilamo Heikki (2006). Diakoniatyö hyvinvointivaltion mittarina. *Yhteiskuntapolitiikka* 71 (2), 134-145.
- Grönlund Henrietta & Juntunen Elina (2006). Diakonia hyvinvointijärjestelmän aukkojen tunnistajana ja paikkaajana. Teoksessa Elina Juntunen, Henrietta Grönlund & Heikki Hiilamo (toim.) *Viimeisellä luukulalla. Tutkimus viimesijaisen sosiaaliturvan aukoista ja diakonian kohdentumisesta.* Helsinki: Kirkkohallitus, 177-185.
- Hiilamo Heikki (2005). Kirkon yhteiskunnallinen rooli mullistui. Sana 15.9.2005.
- Horsma Teija & Jauhiainen Elina (2004). *Sosiaalihuollon tehtävä- ja ammattirakenteen kehittämisprojektin loppuraportti. Selvityksiä 2004:10.* Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Julkunen Raija (2001). *Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa.* Tampere: Vastapaino.
- Julkunen Raija (2004). *Hyvinvointipalvelujen uusi politiikka.* Teoksessa Lea Henriksson & Sirpa Wrede (toim.) *Hyvinvointityön ammatit.* Helsinki: Gaudeamus, 168-186.
- Kahdennenkymmenennen varsinaisen kirkolliskokouksen asettaman virkakoitean osamietinnöt N:ot 2 ja 3 (1975). Kirkolliskokouksen kevätkokouksen 1975 liitteet. Helsinki.
- Kakkuri-Knuutila Marja-Liisa & Halonen Ilpo (1999). *Argumentaatioanalyysi ja hyvän argumentin ehdot.* Teoksessa Marja-Liisa Kakkuri-Knuutila (toim.) *Argumentti ja kriittikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot.* Helsinki: Gaudeamus.
- Kataja Reijo (1994). *Maallikoiden asema kirkossa. Tutkimus Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa käydystä maallikouskeskustelusta ja siihen liittyneestä päätöksenteosta vuosina 1943-1973.* Helsingin yliopisto, teologinen tiedekunta.

- Lisensiaatin tutkimus.
- KDY (2004) Diakonian asiasanasto. <http://www.evl.fi/kkh/to/kdy/asiasanasto04.html>
- Kirkkohallituksen täysistunto 15.8.2007, pöytäkirja § 142.
- Kirkon virkarakenteen kehittäminen (1993). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispainkokouksen 12.2.1992 asettaman työryhmän mietintö. Sarja B 1993:1. Suomen ev.-lut. kirkon keskushallinto.
- Kovalainen Anne (2004). Hyvinvointipalvelujen markkinoituminen ja sukupuolisopimuksen muutos. Teoksessa Lea Henriksson & Sirpa Wrede (toim.) Hyvinvointityön ammatit. Helsinki: Gaudeamus, 187–209.
- Larson Magali Sarfatti (1977). *The Rise of Professionalism. A Sociological Analysis*. University of California Press.
- Latvus Kari (2008). *The Paradigm Challenged: New Analysis of the Origin of diakonia*. (Tulossa Studia Theologica -julkaisussa).
- Launonen Pekka (2004). Nuorisonohjaajasta nuorisotyönohjaajaksi. Tutkimuksia A:8. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Malmström Eila (2006). Asetuksen tulkinta vie lastentarhanopettajat. Helsingin Sanomat 31.7.2006.
- Markkola Pirjo (1999). Diakonissan mellan det privata och det offentliga. Kvinnlig diakoni i Sverige och Finland 1880-1940. Teoksessa Monika Janfeld (toim.) *Den privat-offentliga gränsen. Det sociala arbetets strategier och aktörer i Norden 1860–1940*. Copenhagen: Nordiska Ministerråd.
- McGrath Alister E. (1999). Kristillisen uskon perusteet. Johdatus teologiaan. Helsinki: Kirjapaja.
- Mustakallio Hannu (2001). Palvelun poluilla Pohjois-Suomessa. Oulun diakonissakoti 1896-1916. Oulu: Oulun diakonissalaitoksen säätiö.
- Mäntysaari Mikko (2006). Ylempi amk-tutkinto ei tuota pätevyyttä sosiaalityöhön. Helsingin Sanomat 24.10.2004.
- Nancarrow Susan A. & Borthwick Alan M. (2005). Dynamic professional boundaries in the healthcare workforce. *Sociology of Health & Illness* 27 (7), 897–919.
- Nieminen Juha (2000). Nuorisotyön professionalisaatio Suomessa. *Nuorisotutkimus* 18 (3), 32–49.
- Palvelijoihi vihityt (2002). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vuonna 2000 asettaman virkarakennekomitean mietintö. Sarja A 2002:1. Helsinki: Suomen ev.lut. kirkon keskushallinto.
- Pyykkö Raija (2004). Valtion ja kirkon välissä: ammatillisen seurakuntadiakonian muotoutuminen. Teoksessa Lea Henriksson & Sirpa Wrede Sirpa (toim.) *Hyvinvointityön ammatit*. Helsinki: Gaudeamus, 110–143.
- Pyykkö Raija (2007). Yhdessä kirkon virassa? Diakoniatyön paikan määrittely kirkon virkarakennekeskustelussa. *Diakonian tutkimus* 2, 109–136.
- Repo Matti (2006). Ekumeeninen diakonaattikeskustelu etenee. *Diakonian tutkimus* 1, 52–73.
- Rinne Risto & Jauhainen Arto (1988). Koulutus, professionaalistuminen ja valtio. Julkisen sektorin koulutettujen reproductioammattikuntien muotoutuminen Suomessa. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta. Julkaisusarja A:128.
- Ryökäs Esko (2006). Kokonaisdiakonia: Diakonikäsityksen opilliset liittymät. Tutkimuksia A 14. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Sipilä Jorma (2003). Hoivan organisointi: Vaivaistalosta markkinatavaraksi. *Janus* 1, 23–38.
- Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia (2006a). Sosiaalityön koulutus kuuluu tiedeyliopistoihin. Talentian taustamuistio 5.6.2006.
- Sosiaalialan koulutettujen ammattijärjestö Talentia (2006b). Talentian lausunto Sosiaalija terveysministeriön oppilashuoltoon liittyvän lainsäädännön uudistamistyöryhmän muistioista 31.8.2006.
- Suojanen Päivikki (1997). *Etnografisia*

- havaintoja politiikan ja uskonnon ammattikielistä Suomessa. Suostuttelevan viestinnän valta. Teoksessa Mälkiä Matti & Stenvall Jari (toim.) Kielen vallassa. Näkökulmia politiikan, uskonnon ja julkishallinnon kieleen. Tampere: Tampereen yliopisto, 75–89.
- Timmons Stephen & Tanner Judith (2004). A disputed occupational boundary: operating theatre nurses and Operating Department Practitioners. *Sociology of Health & Illness*. 26 (5), 645–666.
- Vesala Kari Mikko & Rantanen Teemu (2007). Laadullinen asennetutkimus: lähtökohtia, periaatteita, mahdollisuuksia. Teoksessa Kari Mikko Vesala & Teemu Rantanen (toim.) *Argumentaatio ja tulkinta. Laadullisen asennetutkimuksen lähestymistapa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Witz Ann (1990). *Patriarchy and Professions: The Gendered Politics of Occupational Closure*. *Sociology* 24:675–690.
- Witz Ann (1992). *Professions and Patriarchy*. London: Routledge.
- Yeung Anne Birgitta (2004). *Individually together. Volunteering in Late Modernity: Social Work in the Finnish church*. Helsinki: The Finnish Federation for Social Welfare and Health.
- Yhdessä kirkon virassa (1997). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vuonna 1994 asettaman diakonaattikomitean mietintö. Sarja A 1997:9. Suomen ev.lut. kirkon keskushallinto.
- AINEISTO**
- Kotila Heikki (2007). Diakonaatin uudistaminen Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Selvitys keskustelun aikaisemmista vaiheista ja esitys jatkotoimenpiteitä varten. Selvitys 3.2.2007.
- Piispainkokouksen lausunto nro 2/2006 kirkkohallitukselle. Piispainkokouksen istunto 14.-15.2.2006 pöytäkirjan liite.
- Virkarakennetyöryhmä 2004:n esitys jatkotoimenpiteistä (2006). Kirkkohallituksen 28.9.2004 asettaman työryhmän raportti. Sarja C 2006:6. Suomen ev.lut. kirkon keskushallinto.
- Palvelijoiksi vihityt (2002). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vuonna 2000 asettaman virkarakennekomitean mietintö. Suomen ev.lut. kirkon keskushallinto. Sarja A 2002:1.
- Palvelijoiksi vihityt -mietinnöstä annetut lausunnot:
- Kirkon keskushallinnon lausunnot:*
- Domkapitlet i Borgå stift, 2003
- Helsingin hiippakunnan tuomiokapituli, 2003
- Kirkkohallituksen henkilöstöosasto, Kirkon Sopimusvaltuuskunnan toimisto, 2003
- Kirkkohallitus, 2003
- Kuopion hiippakunnan tuomiokapituli, 2003
- Lapuan hiippakunnan tuomiokapituli, 2003
- Mikkelin hiippakunnan tuomiokapituli, 2003
- Oulun hiippakunnan tuomiokapituli, 2003
- Piispainkokous, 2003
- Tampereen hiippakunnan tuomiokapituli, 2003
- Ammattiryhmien lausunnot:
- Diakoniatyöntekijöiden Liiton Joensuun alaosasto, 2003
- Diakoniatyöntekijöiden Liiton Kajaanin alaosasto, 2003
- Diakoniatyöntekijöiden Liiton Kemi-Tornio alaosasto, 2003
- Diakoniatyöntekijöiden Liiton Kouvolan alaosasto, 2003
- Diakoniatyöntekijöiden Liiton Lapin alaosasto, 2003
- Diakoniatyöntekijöiden Liiton Kalajoki-Raahe alaosasto, 2003
- Diakoniatyöntekijöiden Liiton Rauman alaosasto, 2003
- Diakoniatyöntekijöiden Liiton Tampereen alaosasto, 2003
- Diakoniatyöntekijöiden Liiton Tyrvään alaosasto, 2003
- Diakoniatyöntekijöiden Liiton Vaasan alaosasto, 2003
- Diakoniatyöntekijöiden Liitto ry, 2003
- Finlands svenska prästförbund r.f. , 2003
- Kirkon Hallintovirkamiehet ry, 2003
- Kirkon Lastenohjaajat ry, 2003
- Kirkon Lähetyssihteerit ry, 2003

Kirkon Nuorisotyöntekijät ry, 2003
 Kirkonpalvelijat ry, 2003
 Kirkon Toimihenkilöt ry, 2003
 Kyrkomusikerföreningen r.f. , 2003
 Lapsityönohjaajat ry, 2003
 Naisteologit ry, 2003
 Seurakunnan viran- ja toimenhaltijain liitto SVTL ry, 2003
 Suomen kirkon pappisliitto ja Suomen kanttori-urkuriliitto, 2003
 Teologit ja kirkkomuusikot ry, 2003
 Kouluttajien lausunnot:
 Diakonia-ammattikorkeakoulu, 2003
 Helsingin yliopisto, Teologinen tiedekunta, 2003
 Sibelius-Akatemia, Kirkkomusiikin osasto, 2003
 Sibelius-Akatemian Kuopion osasto, 2003
 Tampereen konservatorio, Kirkkomusiikkikoulutus, 2003
 Yrkeshögskolan Sydväst, Karis, 2003
 Åbo Academi, Teologiska Fakulteten, 2003
 Rovastikuntien lausunnot:
 Borgå domprosteri, 2003
 Heinolan rovastikunta, 2003
 Helsingfors prosteri, 2003
 Helsingin tuomiorovastikunta, 2003
 Hollolan rovastikunta, 2003
 Huopalahden rovastikunta, 2003
 Hämeenlinna-Vanajan seurakunta, 2003
 Iisalmen rovastikunta, 2003
 Ilmajoen rovastikunta, 2003
 Isonkyrön rovastikunta, 2003
 Janakkalan rovastikunta, 2003
 Joensuun rovastikunta, 2003
 Jyväskylän rovastikunta, 2003
 Jämsän seurakunnan seurakuntaneuvosto, 2003
 Kalajoen rovastikunta, 2003
 Kemin rovastikunta, 2003
 Kiteen rovastikunta, 2003
 Kokemäen rovastikunta, 2003
 Korsholms prosteri, 2003
 Kotkan rovastikunta, 2003
 Kouvolan rovastikunta, 2003
 Kuopion tuomiorovastikunta, 2003
 Lapin rovastikunta, 2003
 Lappeenrannan rovastikunta, 2003
 Lapuan tuomiorovastikunta, 2003
 Leppävirran rovastikunta, 2003
 Limingan rovastikunta, 2003
 Lohjan rovastikunta, 2003
 Loimaan rovastikunta, 2003
 Malmin rovastikunta, 2003
 Mikkelin tuomiorovastikunta, 2003
 Mikkelin tuomiorovastikunta / diakoniatyöntekijät, 2003
 Naantalın rovastikunta, 2003
 Nilsiäen rovastikunta, 2003
 Nurmeksen rovastikunta, 2003
 Närpes prosteri, 2003
 Oulun tuomiorovastikunta, 2003
 Paimion rovastikunta, 2003
 Pedersöre prosteri, 2003
 Perniön rovastikunta, 2003
 Pieksämäen rovastikunta, 2003
 Porin rovastikunta, 2003
 Raseborgs prosteri, 2003
 Rauman rovastikunta, 2003
 Savonlinnan rovastikunta, 2003
 Siilinjärven rovastikunta, 2003
 Suolahden rovastikunta, 2003
 Sääksmäen rovastikunta, 2003
 Tammelan rovastikunta, 2003
 Tampereen tuomiorovastikunta, 2003
 Tornion rovastikunta, 2003
 Turun arkkihiippakunta, 2003
 Turun tuomiorovastikunta, 2003
 Tuusulan rovastikunta, 2003
 Tyrvään rovastikunta, 2003
 Vantaan rovastikunta, 2003
 Vartiokylän rovastikunta, 2003
 Vehmaan rovastikunta, 2003
 Åbolands prosteri, 2003
 Ålands prosteri, 2003

Raija Pyykkö, Lea Henriksson and Sirpa Wrede Jurisdictional Boundaries in the Making: The Case of Parish Diaconal Work in Finland

Abstract: Diaconal workers of the Evangelical Lutheran Church of Finland have traditionally worked on the borderline between parish work and public welfare services. However, the role of parish diaconal workers in social services and nursing services has diminished as the Finnish welfare state has expanded. In conjunction with this downsizing, the so-called intra-church diaconate process has re-demarcated parish diaconal work.

Andrew Abbott's theory of how professional jurisdictions are negotiated in the societal arenas in which different actors are engaged inspired the analysis in this article. Using Thomas F. Gieryn's concept of boundary work, the jurisdictional settlements that reshape professional parish diaconal work are examined. It is argued that institutional boundary work and disputes over whether the culture of diaconal work is secular or spiritual, serve to renew its cultural jurisdiction.

Keywords: jurisdictional boundaries; religious professions; institutional context of diaconal work; cultural jurisdiction; social jurisdiction; jurisdictional settlements; spiritual and secular work

Raija Pyykkö,
School of Health
Sciences,
University of
Tampere.

Lea Henriksson,
School of Social
Sciences and
Humanities,
University of
Tampere.

Sirpa Wrede,
Helsinki Collegium
for Advanced
Studies, University
of Helsinki.

Contact:
Raija Pyykkö,
Säästöpankinranta
8 C 38, 00530
Helsinki, Finland.
[raija.pyykko@
professoriliitto.fi](mailto:raija.pyykko@professoriliitto.fi)

Introduction

Sociologists of professions have seldom studied religious professions, despite evidence that their social organisation reflects not only religious ideas but also their socio-cultural context and the historical boundary work that has shaped their professional jurisdictions. In the Nordic region, the larger national churches are organised territorially (parishes) and have highly developed professional diaconal services and structures (Addy, 2010). In the Nordic context, the word "*diakonia*" refers to a diverse range of parish activities related to the social responsibility of the church. The focus of the present article is on parish diaconal work in the Finnish Evangelical Lutheran Church, where prolonged disputes regarding the professional jurisdiction of parish diaconal workers have characterised church politics. The controversy is rooted in different visions of the relationship between parish diaconal work and the clergy. Traditionally, the position of parish diaconal work was self-evidently subordinated to that of the clergy. Since the 1970s, however, proponents of reform in parish diaconal work in Finnish church politics have challenged the hierarchical boundaries that separate the clergy from other religious professions. Such proponents argue that the hierarchical professional boundaries should be dismantled in favour of what they view as a theologically

Received:
11 May 2011

Accepted:
23 October 2011

truer “threefold church office”; an understanding that bishophood, priesthood, and diaconate are different but equal strands of professional religious work within the church.

Following Andrew Abbott’s theoretical lead, the cultural and social dimensions of holding a professional jurisdiction are separated. Abbott (1988) argued that to hold cultural jurisdiction is to perform skilled acts and to justify them cognitively. Such practice in itself is not yet adequate for holding jurisdiction over specific tasks, as society must also *recognise* the cognitive structure of a profession in a way that excludes non-professionals from these tasks. This study states that in order to understand profession’s claims of social jurisdiction, it is necessary to consider the cultural context and the claims of cultural jurisdiction. Proponents of reform of the diaconate in the Finnish church have sought the recognition of parish diaconal work as something to be equated with clergy, rather than with the voluntary work of lay parishioners. Starting with the sociology of professions, the article argues that claims that diaconal work (and other non-theological religious professions) should be included in the church ministry are potentially radical visions of a *shared* cultural jurisdiction (Abbott, 1988) for the church professions. This controversy challenges the traditionally hierarchical social structure among religious professions, where reformers question whether and to what extent church ministry can be based on hierarchy and differential access to the performance of spiritual tasks.

The present article examines the contested cultural claims of jurisdiction for parish diaconal workers that have been made in connection to negotiations about the social structure of the profession, keeping in mind the connectedness between the cultural jurisdiction of a profession and its social structure (Abbott, 1988). An analytical framework is introduced, elaborating the perspective of boundary work for the study of jurisdictions. The jurisdictional disputes over parish diaconal work within the Finnish Evangelical Lutheran Church are mapped in the third section. The fourth section introduces the data and the methodology. The implications of the diaconate process for the institutional location and jurisdictional boundaries of the profession of parish diaconal workers are examined in the fifth section. The conclusion considers the implications of the continuous jurisdictional ambiguity that the diaconate process has created for the profession of parish diaconal workers. It also considers the special nature of the cultural work involved in making jurisdictional settlements in the context of the Evangelical Lutheran Church of Finland.

Analytical Framework

From the perspective of the sociology of professions, a church is a social arena in which the clerical profession, diaconal workers, and other church workers interact as religious professions. Most studies on religious professions have reflected the traditional hierarchical view of the clerical profession as the relevant one in the church context by examining the clergy (Aldridge, 1992; Gilliat-Ray, 2001; McDuff & Mueller, 2000; McDuff, 2001; Nesbitt, 1997). In a rare sociological study concerning diaconal work as a profession, Aldridge (1987; 1992) defined deacons and deaconesses in the Church of England as subordinates to the priests and noted that the office of deacon is considered a pre-stage to priesthood. Accordingly, although diaconal workers are included in the cultural jurisdiction of

clergy, their cultural claim of jurisdiction is subordinate to that of priests. Similarly, Rendle's (2002) analysis of the jurisdictional boundaries of the profession of ministry assumed that the clergy dominates the professional system of the church, rendering examination of the professional boundaries of other religious professions uninteresting.

However, the division of professional labour within the church varies both between churches and times. Therefore, it is necessary to study religious professions with more open sociological frameworks that do not take specific constellations for granted and instead pay attention to the specificities of the jurisdictional settlements in this social arena. The focus of the article is a particular case of parish diaconal work in Finland and examines disputes over its professional jurisdiction. We employ the inter-actionist sociology of work and professions (Hughes, 1958; Abbott, 1988) to conceptualise the studied set of religious professions as a localised system of social arrangements that take shape through the cultural work in which different church actors are engaged. With regard to working with professions in a secular context, Abbott (1988) argued that the cultural control a profession has over its work arises in professional practice and is legitimated by the formal knowledge underpinning the profession that is rooted in fundamental values and beliefs. The social control, achieved through the social structure of the jurisdiction, arises in active claims put forth in the public, legal, and workplace arenas (Abbott, 1988). In the church context, the fundamental values and beliefs are religious and are based on the Bible and the often-divergent interpretations thereof. The classic problem faced by non-clerical professions is that the theory of professions has identified with the position of so-called semi-professions, as the clerical profession has traditionally held a monopoly on interpreting the meanings of religious ideas.

Abbott's theory (1988) further highlighted how the changes in the jurisdiction are made through specific institutional processes undertaken within organisations authorised to redefine the boundaries between professions in a certain domain. Such institutional processes result in jurisdictional settlements that institutionalise different types of symbolic, practical, and institutional boundaries that define and order professions. However, professions do not act as independent units, rather as part of the social world. Abbott (2005) conceptualised the social world in terms of *linked ecologies*, which act as a surround for each other.

To develop this theoretical attention to boundaries into an analytical perspective for the purposes of empirical inquiry, the concept of "boundary work" is applied. American sociologist Thomas F. Gieryn (1983; 1999) first analysed boundary work in the creation of boundaries between what is considered "science" and "non-science". Gieryn argued that science, as such, has no essence and that the meaning of science is socially constructed. In developing Gieryn's work, sociologist Donald Fisher (1990) defined boundary work as "those acts and processes which create, maintain and break down boundaries between knowledge units" (p. 98). Building on Gieryn's (1983; 1999) argument that the analysis of boundary work requires its goals and agents to be highlighted, Fisher (1990) held that although individuals carry out boundary work, it involves institutions and social structures. The concept of boundary work is applied in this article as an analytical tool with which to identify how various actors involved in the studied jurisdictional settlements construct the symbolic, practical, and institutional boundaries of the diaconate and parish diaconal work when defining their future social structure.

The Case of Parish Diaconal Work in Finland

In Lutheran countries, parishes are expected to organize formal support activities, but the different Lutheran countries organize support in different trajectories (Kahl, 2005). In both Germany and Scandinavia, voluntary religious associations – deaconess institutes – emerged in the mid-19th century, but later, diaconal work developed in different directions. In Germany, the deaconess institutes and other voluntary diaconal organizations continue to do church diaconal work (Leis, 2004). While deaconess institutes also flourished in Finland in the 19th century, parish diaconal work supplemented their work already in the 19th century.

The early shaping of the formal professions established for diaconal work in Finnish parishes, those of the deaconess and the deacon, was intertwined with those of nurses and social workers, respectively. In 1972, the role of parishes as providers of health care gave way to secular arrangements provided by the municipalities; by the 1990s, the close association between diaconal work and secular health care had disappeared completely (Pyykkö, 2004). Instead, the work of diaconal workers now closely resembled social work but was organised in the independent context of parish diaconal work. In parallel to the process by which diaconal work gradually became explicitly understood as a parish activity, various stakeholders devoted increasing attention to the professional status of diaconal workers within the church (Pyykkö, 2004; Yeung, 2004). This trend has continued, even though recent cuts in municipal social services have re-established demand for more social-work-oriented diaconal work (Yeung, 2006). For parish diaconal workers, these partially contradictory changes in the role of parish diaconal work have involved conflicting pressures on their professional jurisdiction that church policymaking has failed to reconcile.

All degree programmes offered for diaconal work still include either nursing or social work qualifications; a legacy of the early days of diaconal work. However, in addition to the historical influence of these related secular professional projects (Pyykkö, 2004), an endogenous professional project of parish diaconal work has also occurred in Finland that reflects both societal and theological pressures. Deacons and deaconesses currently undertake bachelor's degrees at a polytechnic, and research on diaconal work independent from theological scholarship is thriving. However, there have been important constraints to efforts to professionalise parish diaconal work. Firstly, according to church rhetoric, the professionals are expected to work on an equal footing with lay volunteers (Pyykkö, 2008). Even though parish diaconal work has been a regular church profession in all parishes for nearly 70 years, the present Church Order (8.11.1991/1055) still defines diaconal work as a duty for the entire parish, including its lay members (Church Order of the Finnish Evangelical Lutheran Church 8.11.1991/1055, 4, Chapter 1§). Secondly, church legislation instructs parish diaconal workers to “care for those who need help the most and who are not helped otherwise”, (Church Order of the Finnish Evangelical Lutheran Church 8.11.1991/1055, 4, Chapter 3§) leaving no room to exclude tasks on professional criteria.

Historical research shows that the vagueness of the professional jurisdiction for parish diaconal work results from gendered cultural ideas about the social status and religious value of different types of tasks that have played a central role for the social order among religious professions. Most importantly, the history of diaconal work strongly established the subordination of diaconal work in the parish setting

as a woman's calling (e.g., Kauppinen-Perttula, 1999). The earliest deaconesses in the 19th century had both spiritual and secular duties, and there is a hierarchical relationship between the secular and the spiritual duties embedded in the dual role of the deaconess (Markkola, 2000). Accordingly, the understanding of deaconesses' roles as subordinates did not come down to gender only, as secular tasks tended to serve as a motivation to exclude diaconal workers from the spiritual sphere, juxtaposing their presence there with that of the laity. Furthermore, early diaconal workers often came from lower social classes than the clergy (Kauppinen-Perttula, 2004), which is likely to have influenced the early jurisdictional settlements.

The position of the office of deaconess/deacon in Finnish Evangelical Lutheran parishes continues to be unclear in terms of its relationship to the clerical profession (PV, 2002). There is an important institutional and symbolic distinction between diaconal workers and the clerical profession. Although diaconal workers are solemnly installed into their profession, as is the case with the clergy, this does not presuppose that a congregation has appointed them to office. This differentiates diaconal workers from pastors and bishops, for whom this *vocatio externa* is required. Another symbolic boundary is also theologically argued. The Finnish Lutheran Church claims that its professional ministry fulfils apostolic succession, which means that the church official committing the solemn instalment of a pastor or a bishop is part of a chain of solemnly installed clergy that goes back to the original bishops, the Apostles themselves. Therefore, unlike diaconal workers, who lack an exclusive mandate for their work, pastors have traditionally held the exclusive symbolic mandate to execute the church's central ceremonies, and they continue to do so (Pyykkö, 2008).

These prolonged disputes over the jurisdiction of parish diaconal work in Finland have taken place in the context of church debates that have questioned the theological foundation of excluding all but the solemnly installed clergy from the professional ministry of the Evangelical Lutheran Church in Finland. The most visible conflicts have concerned the exclusion of women from the clerical profession (KVKV, 1975). This discussion began in Finland in the 1950s after the Evangelical Lutheran Church in Sweden made that avenue available to female theologians (Lehtiö, 2002). The traditional exclusion of diaconal workers from the spiritual tasks of the parish, which was first questioned in the 1970s (DVSU, 1975), is related to the question of women's access to spiritual roles. Indeed, the diaconate was proposed in the 1970s as a solution to the vague position of female theologians, but the suggestion did not gain sufficient support in the 1976 Church Council and fell through. However, discussions about reforming the role of the diaconate were kept alive through channels, such as the dioceses, whose task it was to undertake the day-to-day governance of parish activities and employees. The motions from the dioceses concerned the development of diaconia and youth work. Opposition to the proposed reforms, on the other hand, is rooted in a symbolic hierarchical order that is not merely gendered, but remains entrenched in a hierarchy between secular and spiritual tasks, where secular work continues to have lower value than spiritual work, even after differences in the social background of professionals have disappeared.

In the 1990s, jurisdictional disputes concerning the professional boundaries between the clergy and the non-clerical religious professions continued in a new context, which was the result of efforts to integrate protestant churches under the

umbrella of the so-called Porvoo Communion. This communion of 12 mainly northern European Anglican and Lutheran churches was established in 1992 (see Porvoo Communion, 2010). The motivation for the ecumenical discussion was traced to the document “Baptism, Eucharist and Ministry” published by the World Council of Churches in 1982. This document states that many churches are uncertain about the status and functions of deacons, and that there are a variety of forms concerning the ministry of deacon (World Council of Churches, 1982). Deacons in the Anglican Church have the authority to perform some sacraments, which leads them to being viewed as part of clergy, despite being subordinate to the priests (Aldridge, 1987). In the Finnish context, in contrast, the concept of diaconate had been used in a narrower sense to refer to a group of religious professions engaged with what is, in theological discussions, termed the “ministry of Service” as opposed to the ministry of Word and Sacrament (see World Council of Churches, 1982). This means that members of the diaconate perform practical tasks that, in addition to having a secular dimension, are interpreted as having a spiritual dimension. There are conflicting views within the Finnish church, not only about what kind of boundary exists between the diaconate and the clergy, but also about which of the religious professions present in the parish should be included in the diaconate (Pyykkö, 2008). The joint statement of the Porvoo Communion proposes a common understanding of diaconal ministry.

Between 1994 and 1997, the so-called Diaconate Committee struggled to formulate the ecumenical idea of the three strands of the professional ministry to fit the context of the Finnish church. The report of the Committee, entitled *Ordained to Serve (Palvelijoiksi vihityt)*, was published in 2002 (PV, 2002). *Ordained to Serve* paved the way for redefinition of the cultural jurisdiction of the diaconate by attaching its symbolic boundaries to those of the jurisdictions belonging to pastors and bishops. After this Committee, the Church Council established a follow-up working group to define the practical boundaries between the different professions (VRT 2004; 2006). The group’s efforts reached a stalemate when they diverged from the view of the Bishops’ Conference on the relationship between the clergy and the diaconate; consequently, a new follow-up work group was set up (DV, 2008). The continued activity bears witness to the established view of several church actors, especially within church administration, that the inter-professional jurisdictional boundaries within the church must be renewed to place religious professions on more equal footing.

Having mapped the disputes regarding the jurisdiction of parish diaconal work in Finland, the focus of the article now shifts to a closer examination of the related boundary work.

Data and Methodology

The documentary data selected for the empirical inquiry (due to space considerations, only the sources cited in the article are listed at the end of the article) comprise the key policy documents of a policy process known as the diaconate process, which have been prepared with the aim of proposing church legislation to the Parliament. The data also include internal policy documents of the church that constitute lower-level regulation of the institutional life of the church. This data, comprising of eight core policy documents, date back to the 1970s (three documents), the 1990s (two documents), and the 2000s (three documents). The

policy process under scrutiny has taken place at a high level of church politics. Two of the reports published in the 1970s concerning this process were produced by a committee established by the Synod, the church's highest governing body (KVKV, 1975; KVKV, 1976), and one by a committee the Church Council set up that is responsible for general administration (DVSV, 1975). In addition, the data include a report by the committee established by the Bishops' Conference (KVK, 1993) after the Porvoo Communion. Further-more, the data comprise comments by a variety of organisations concerning the report that was broadly circulated in church circles to solicit comments from the various stakeholders. Statements addressed to the Synod were sought from the church's general administration (3), the dioceses (8), the deaneries (58), trade unions (15), and educational institutions (7).

The methodological approach of this study relies on social constructionism, which states that reality is constructed on social negotiations (Berger & Luckmann, 1966). The data, therefore, are interpreted as political texts, which different policy actors use to gain acceptance for their views and interests. In the analysis of these texts, the idea of new rhetoric by Perelman and Olbrechts-Tyteca (2003) is used as a starting point for the closer examination of policy argumentation. In the analysis, the main interest is on the symbolic and practical boundary between the spiritual and the secular in parish work. "Spiritual" is used here as a translation of the Finnish term "*hengellinen*", which is used in the documents.

In his study concerning the boundaries between what is considered "science" and "non-science"; Gieryn (1999) noticed that the science was defined through oppositions. In the course of the analysis, *the institutional location and boundaries of parish diaconal work* is first studied by focusing on the oppositions. Secondly, attention is paid on the *cultural jurisdiction of parish diaconal work* by identifying the sections of text in which diaconal work is referred to as spiritual or secular work, and where spiritual work is constructed by oppositions and by giving it certain features. In this policy context, "secular" refers to tasks that are connected to health and social care. The word "spiritual" is not defined in advance since the analysis also focused on the content given to the word in the documents. Finally, the arguments used in these sequences are analysed by focusing on the justifications employed in the constructing of the boundary between spiritual and secular work.

Parish Diaconal Work as Part of the Essence of the Church

In this section we examine the institutional context of diaconal work, keeping in mind the importance of the socio-cultural context of profession to its jurisdiction.

Parish diaconal work is church work and a cultural component of the church essence (DVSV, 1975; KVK, 1993). The office of diaconia is entered through ordination given by the church (PV, 2002). The latest report emphasises the parish-related nature of the office, with its suggestion to change the title of the office to that of a parish deacon (DV, 2008); the Bishops' Conference (2003, p. 3), among others, suggested this.

Parish diaconal work is defined as church work through various kinds of demarcations. Firstly, different actors draw boundaries between Christian organisations. The documents state that Christian modes of work in Finland have been integrated into the church successfully, rather than into Christian organisations (PV, 2002; DE18, 2003; DE21, 2003). The arrangement differs from

the German tradition, for example, in which charity of Christian voluntary organisations working under the name of deaconess institution has been specified as diaconal work (Leis, 2004). In Finland, the office of diaconia and diaconal ordination are institutionally associated with the church; however, concessions are made in relation to the Christian organisations. As is the case for the clergy, individuals called to serve in a missionary organisation or other Christian community could be ordained as deacons or deaconesses (PV, 2002; BC, 2003; DV, 2008); this is “an expression of collaboration between the church and the organisations” (DV, 2008, p. 125). A concession of this nature could be interpreted as applying particularly to the history of diaconal work, in which deaconess institutions following the model of German institutional diaconia also had central significance in Finland in the late 19th century and the start of the 20th century. After World War II, however, they were reduced to a minor role within the church, while parish diaconal work emerged as a central mode of action.

Secondly, the data regard parish diaconal work not only as an individual’s voluntary Christian calling but also as an integral component of the mission of the church (PV, 2002; DE21, 2003).

... the structure of action and culture of Finnish society has not become Europeanised or Americanised to such an extent so as to allow this kind of work to be done extensively within the church on voluntary or non-governmental organisation basis (DI3, 2003, p. 5).

In this way, the church wishes to keep parish diaconal work as part of parish activities. Hence, the mission of the church and the church as a religious organisation influence the definition of diaconal work.

Struggle over Power and Status through Sacralisation of Work

The ambiguity of the position of parish diaconal work is clearly visible in the policy documents, and despite the prolonged discussions within the church, ambiguity remains. On the one hand, the office of the parish deacon has been considered inferior to that of the pastor and the bishop (DVSV, 1975, p. 13), and the status of diaconal ordination also remains unclear (PV, 2002). On the other hand, several policy documents have defined parish diaconal work explicitly as spiritual work (PV, 2002; BC, 2003; DI2, 2003; DE3, 2003). In its narrow definition, spiritual work only includes tasks related explicitly to church rituals. Some policy documents have suggested that parish diaconal workers would be assigned permanent tasks associated with church sacraments that have traditionally been the duty of the pastor (KVK, 1993; YKV, 1997; PV, 2000). Diaconal workers would then move into a jurisdiction that has traditionally belonged to the clergy, either as subordinates or more or less as equals, but in a narrower role (Pyykkö, 2007). The most recent interpretation, expressed in a policy document published in 2007, states that connection to the divine service should not be interpreted narrowly as concrete tasks related to church rituals. Instead, connection to the divine service can be realised in so-called “primary” parish diaconal work, referring to the caritative tasks of parish diaconal workers. Parish diaconal workers could include liturgical tasks in their work profile when they fit in a “natural way with their primary task” (DV, 2007, p. 78).

The perspective of Gieryn's (1983; 1999) notion of boundary work makes it possible to examine the aim of the definition of diaconal work as spiritual work. Firstly, the reports claimed that the spiritual status of the work would result in increased appreciation for diaconal work. As a spiritual worker, a church worker can feel that he or she is being appreciated and is doing the "true work" (VK, 1993, p. 33) of the church. Increased status through divine service is presented as a reason for including the professions in the diaconate while other workers and the laity are reassured that the church will continue to treat everyone equally.

The purpose and result of the reform cannot be the separation of those who are ordained and other workers, or office holders and parishioners from each other, and the placement of the former into a separate 'clerical caste', deserving of a better position among Christians. There is no reason to develop any kind of division between these ... (PV, 2002, p. 35).

The comments of the deaneries are a clear admission that the position of diaconal workers needs to be strengthened. According to the comments, the appreciation should not come through the divine service (DE29, 2003; DE53, 2003).

Secondly, the reports state that as spiritual workers (especially as part of the church office), diaconal workers could be given administrative rights in the church and the opportunity to participate in decision-making in the church and parish. The reform would improve the participatory powers of diaconal workers, since diaconal workers in the Finnish Evangelical Lutheran Church have not traditionally been part of the decision-making system. Proposals were made to extend the administrative rights of diaconal workers as early as the 1970s (DVSV, 1975), but it was not until the 21st century that the policy documents actually suggested extended administrative rights. The *Ordained to Serve* report (2002) makes clear suggestions for extending the rights of the offices that are intended to be included in the diaconate concerning church decision-making. However, the report entitled *The Office of Deacon* (2007) only suggests minor administrative changes, mainly on practical grounds. The comments given by the deaneries on the *Ordained to Serve* report (2002) support the Committee's proposal by invoking, among other things, justice and worker equality (DE4, 2003; DE5, 2003; DE12, 2003; DE13, 2003; DE9, 2003; DE11, 2003). "It is a professional injustice and an unusual practice that the leaders and central decision makers are defined in the whole church solely from the perspective of one profession and office" (DE12, 2003, p. 4).

Although several documents issued by the church administration have supported the calls for administrative rights (CC, 2003; DI1, 2003; BC, 2003), they also highlight pragmatic problems and concerns about the preservation of theological and administrative expertise in church administration (CC, 2003; BC 2003). The position of the clergy in church decision-making is justified by their theological expertise based on education and, therefore, "special qualifications" to make decisions about church activities. "Education and experience give the clergy special qualifications to manage theological and administrative duties and their contribution to church administration should not be reduced" (BC, 2003, p. 11).

Thirdly, along with tasks related to the divine service, the reports seek to establish flexible arrangements within the internal division of labour in the parishes and a broad job profile for diaconal workers. The current job profile has been

described as being too narrow, and there have been calls to interpret it in a new way culturally. In practice, besides their special duties, all parish workers must have shared duties related to the divine service (DVSV, 1975; YKV, 1997).

In this way, there have been suggestions that the status of spiritual work should call for an extension of the jurisdiction of diaconal work into the divine service, the core of church activities. These comments emphasised the ecclesiastical and spiritual identity of diaconal workers, a certain collective identity of church employees. The tradition of the hierarchical ordering between secular and spiritual tasks in the church prevails (cf. Markkola, 2000). However, there is no consensus regarding what the extension of the jurisdiction would mean in practice. The label of spiritual worker would provide the diaconal workers with a chance to gain more appreciation for their profession within the church, as well as to gain further administrative rights.

Professional Work in Everyday Life

Whereas the above-mentioned reports underline the shared, spiritual tasks of church workers, the deaneries' comments stress the special expertise and special duties (BC, 2003, DE37, 2003; DE15, 2003; DE5, 2003; DE57, 2003; Helsinki University Faculty of Theology, 2003). In a way, the comments oppose the reports in terms of the jurisdiction of the work. Besides ecclesiastical education, Finnish diaconal workers hold profane qualifications in health and social care and have traditionally performed health and social care duties while working for the parishes. Above all, the data draw boundaries between diaconal work and priesthood. "Diaconia should hold on to its strong identity, instead of being profiled as 'assistant priesthood'" (DE29, 2003, p. 3).

First of all, diaconal workers' concentration on the special tasks of their own profession is justified in terms of the content of the work; the deaneries referred to this work as "work in everyday life", where "everyday life" refers to work other than the divine service (DE29, 2003; DE53, 2003; DE36, 2003). In diaconal work, "the parish goes 'into the field'" (DE14, 2003, p. 1). Everyday life is also work done on weekdays. The diaconal workers ask, "Who will take care of the everyday work if we become Sunday workers?" (DE35, comment of diaconal workers, 2003, p. 1). The latest report addressing the diaconate also stresses the importance of "the divine service in everyday life" (DV, 2008, p. 19).

Secondly, the profession's special tasks are emphasised because with the divine service, the autonomy of diaconal workers would be jeopardised (DTL, 2003). "... if the workers' rights to tasks will be extended, the rights should be anchored to ordination – not to the superior's separate decisions or separate authorisations" (DTL, 2003, p. 3).

The comments of the deaneries emphasise the point that for diaconal workers, the new tasks must be considered voluntary service rather than obligations (DE19, 2003; DE40, 2003; DE49, 2003), and superiors should not have the right to "arbitrarily or against agreements assign tasks to the office holders" (DE21, 2003, p. 2). The power to participate in the divine service should lie with the diaconal workers themselves (DE8, 2003). When assigning new tasks to diaconal workers, the worker's personal qualities should be considered (DE40, 2003). "Will we be forced to preach if we have absolutely no aptitude for it?" (DE53, 2003, p. 4).

In particular, representatives of diaconal workers were worried that the price of the position brought by the spiritual status is too high: diaconal workers will lose

their autonomy, while their mission – helping people cope with daily life – will be endangered. The diaconal workers emphasised their special competence and professional identity as health care and social care professionals. The diaconal workers felt that they were already carrying out the mission of the church as professionals in everyday life. The deaneries presented a counter-argument to the reports, stating that appreciation for and administrative rights of the profession should not be derived through spiritualisation. The diaconal workers emphasised the preservation of their professional autonomy, rather than allowing the professional boundary towards the clerical profession to become blurred. Indeed, diaconal workers have described their work as free, creative, and innovative (Juntunen, 2007). Aldridge (1987) described the role of deaconesses in the Church of England as an “anomalous status” (p. 379) determined by the goodwill of ministers. According to Aldridge, this status is a result of historic policy decisions made in the church and arises from structural and ideological frameworks. As Abbott (1988) argued, expertise is institutionalised, and the crucial issue is how societies structure their expertise.

Conclusion

More than 35 years after the first attempts to define it, the social structure of the diaconate and the professions within it remains unsettled. One reason is that a move into a qualitatively new task area requires cultural work (Abbott 1988). Parish diaconal work in Finland is strongly anchored to the church as an organisation, which has an effect on the cultural location of parish diaconal work. Debates about church policy concerning the jurisdiction of diaconal work continue to be characterised by the strong authority of the theological interpretations of the church’s mission. Reflecting the cultural authority, or even the hegemony enjoyed by the theological doctrines of the mission of the church, these doctrines continue to define the boundaries of what is considered spiritual and of what is considered secular in the organisation of the church’s social life. In a study of the doctrinal connections of the notion of *diaconia*, Ryökäs (2006) showed the diversity of the theological grounds for *diaconia* and interpretations thereof. There is no single, shared notion of *diaconia*, which makes it unsurprising that it was difficult to find specific, shared coordinates for diaconal work in the data for this article.

In this article, we have sought to identify the institutional and cultural boundaries of parish diaconal work by drawing on Gieryn’s (1983) notion of boundary work to illustrate the types of boundaries through which the position of diaconal work and boundaries is negotiated. From this viewpoint, diaconal work is constructed rather than being permanent or unequivocal. It is enacted when people debate where to locate it. The analysis suggests that the taken-for-granted core of the jurisdiction of parish diaconal workers is constituted by their tasks in social welfare, while their roles in church rituals and liturgical tasks are debated. Social welfare tasks can be seen either as spiritual or non-spiritual, and cultural boundaries are drawn here. Within the Evangelical Lutheran Church of Finland, those who emphasise the role of diaconal work as parish work and challenge its traditional position, and perhaps even the traditional hierarchy, emphasise its spiritual dimension, also attaching this spiritual dimension to their secular tasks. By contrast, defenders of the traditional boundaries of parish diaconal work tend to emphasise its complementarity to secular social support and define this core of

diaconal work as secular work. When these definitions are understood as being mutually exclusive, as they give rise to contradictions; in any case, the prolonged conflict has meant that cultural jurisdiction of parish diaconal workers remains ambiguous. The proposed extension of the work role of diaconal workers to include some of the sacraments can be interpreted as enhancing the profession, but some representatives of diaconal workers taking part in the reform process have expressed concern about becoming assistants for the pastors (Pyykkö, 2007). This criticism is related to the fact that a shared cultural jurisdiction for the religious professions would also presuppose immediate practical consequences in terms of working time, the different settings of parish work, work roles, salaries, et cetera. Further criticism is based on a theological argument that identifies parish diaconal work with a specific and unique jurisdiction to assist those individuals who do not receive any assistance from public health and social services. Those who view parish diaconal work primarily as a practical task in the community rather than a spiritual task, argue that this role should not be sacrificed for an intra-parish role (Pyykkö, 2004).

The data placed the spiritual nature of the work and the divine service at the core of church work. The spiritual dimensions of the work were stressed while assuring that all work in the church is equal. Although parish diaconal work has served to fill the gaps left by public services (Grönlund & Hiilamo, 2006), in the discussion about the diaconate, church documents appear to underline the ecclesiastical and spiritual nature of the diaconal work done in the parishes. Diaconal work has diverse audiences both within the church and society. At the level of public opinion, other kinds of church duties are emphasised. Above all, Finns wish the church to concentrate on helping people in difficulty (Kääriäinen et al., 2009).

Diaconal work appears to be righting the imbalance between spiritual and profane, between ecclesiastical and professional expertise, and between ecclesiastical and professional identity. Rather than positioning diaconal work simply as spiritual or profane, it is more important to ask why the desire exists to label diaconal work as spiritual work. Is it possible to work in the church and gain recognition without the status of a spiritual worker? Although the documents show diaconal work as being part of the church's mission, "work in everyday life" is not considered to be as significant as the church's actual spiritual work, and secular workers are not permitted to take part in church decision-making. It is characteristic of strong professions to elevate their mundane work into sacred work (Collins, 1990). Surprisingly, discussions about the spirituality of diaconal work resemble those about whether a specific profession fulfils the criteria for a "true" profession. Sacralisation can help distinguish the ecclesiastical profession from other professions as one of the sacred professions – as part of the church office. The question of whether the diaconal occupation is included in this group will probably be settled in Finland during 2011.

So far, in sociology of professions, social jurisdiction has been emphasised. This study has shown the importance of considering the cultural context in which the profession is seeking its cultural and social jurisdiction.

Abbreviations

BC	Bishops' Conference
CC	Church Council
DE	Deanery
DI	Diocese

The documentary data cited in the article

Church order for Finnish Evangelical Lutheran Church 8.11.1991/1055.

DTL: Diakoniatyöntekijöiden Liitto / Union of Diaconal Workers in Finland (2003). *A Comment concerning the Report "Ordained to Serve"* (2002-00692).

DV: *Diakonin virka / Office of Deacon* (2008). Kirkkohallituksen 15.8.2007 asettaman työryhmän mietintö.

DVSV: *Diakonian virka ja siihen vihkiminen / Office of diaconia and diaconal ordination* (1975). Kirkon diakoniatoimikunnan asettaman työryhmän mietintö, Kirkon diakoniatyön keskus.

Helsinki University Faculty of Theology (2003). *A Comment concerning the report "Ordained to Serve"* (2002-00692).

KVK: *Kirkon virkarakenteen kehittäminen / Development of the structure of church offices* (1993). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispainkokouksen 12.2.1992 asettaman työryhmän mietintö, Sarja B 1993:1, Suomen ev.-lut. kirkon keskushallinto.

KVKV: Kahdennenkymmenennen varsinaisen kirkolliskokouksen asettama virkakomitea / Committee on church offices set up by the 20th Church Council (1975). *Osamietinnöt 2 ja 3, kirkolliskokouksen kevätkokouksen 1975 liitteet*, Helsinki.

KVKV: Kahdennenkymmenennen varsinaisen kirkolliskokouksen asettama virkakomitea / Committee on church offices set up by the 20th Church Council (1976). *Loppumietintö 4 sekä vuoden 1975 kirkolliskokouksen pyytämä ehdotus kirkkolain muutoksiksi*, Helsinki.

PV: *Palvelijoiksi vihityt / Ordained to Serve* (2002). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vuonna 2000 asettaman virkarakennekomitean mietintö, Suomen ev.lut. kirkon keskushallinto, Sarja A 2002:1.

VRT: Virkarakenneyöryhmä 2004 / Working group for the structure of church offices 2004 (2006). *Virkarakenneyöryhmä 2004:n esitys jatkotoimenpiteistä*, Kirkkohallituksen 28.9.2004 asettaman työryhmän raportti, Suomen ev.lut. kirkon keskushallinto, Sarja C 2006:6.

YKV: *Yhdessä kirkon virassa / One church office* (1997). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vuonna 1994 asettaman diakonaattikomitean mietintö, Sarja A 1997:9, Suomen ev.lut. kirkon keskushallinto.

References

Abbott, A. (1988). *The system of professions: An essay on the division of expert labor*. Chicago: University of Chicago.

Abbott, A. (2005). Linked ecologies: States and universities as environments for professions. *Sociology Theory* 23(3), 245–274.

Addy, T. (2010). New trends in Nordic community work. *Journal for the Study of Diaconia* 1, 76–80.

- Aldridge, A. (1987). In the absence of the minister: Structures of the subordination on the role of deaconess in the Church of England. *Sociology* 3(21), 377–392.
- Aldridge, A. (1992). Discourse on women in the clerical profession: The diaconate and language games in the Church of England. *Sociology* 1(26), 45–57.
- Berger, P. L. & Luckmann, T. (1966). *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge*. NY: Anchor Books.
- Collins, R. (1990). Market closure and the conflict theory of the professions. In M. Burrage & R. Torstendahl (Eds.), *Professions in theory and history. Rethinking the study of the professions* (pp. 24–43). London: Sage Publications.
- Fisher, D. (1990). Boundary work and science. The relation between power and knowledge. In S.E. Cozzens & T.F. Gieryn (Eds.), *Theories of society science* (pp. 98–119). Bloomington, IN: Indiana University Press.
- Gieryn, T.F. (1983). Boundary-work and the demarcation of science from non-science: Strains and interests in professional ideologies of scientists. *American Sociological Review* 48, 781–795.
- Gieryn, T.F. (1999). *Cultural boundaries of science. Credibility on the line*. Chicago: University of Chicago Press.
- Gilliat-Ray, S. (2001). The fate of the Anglican clergy and the class of '97: Some implications of the changing sociological profile of ordinands. *Journal of Contemporary Religion* 16(12), 209–225.
- Grönlund, H & Hiilamo, H. (2006). Diakoniatyö hyvinvointivaltion mittarina. *Yhteiskuntapolitiikka* 71(2), 134–145.
- Hughes, E. C. (1958). *Men and their work*. Glencoe, IL: The Free Press.
- Juntunen, E. (2007). “Koska se on muutakin kuin osto-osoitus”.
Diakoniatyöntekijöiden kokemuksia taloudelliseen avustamiseen motivoivista tekijöistä. *Journal for the Study of Diaconia* 2, 87–108.
- Kahl, S. (2005). The religious roots of modern poverty policy: Catholic, Lutheran, and reformed Protestant traditions compared. *European Journal of Sociology* 46(1), 91–126.
- Kauppinen-Perttula, U.M. (1999). Fullfilled by vocation or exploited by it? Women’s “content with weakness” discourse under the pressures of idealized deaconess vocation. *Norsk Teologisk Tidsskrift* 100, 3–17.
- Kauppinen-Perttula, U.M. (2004). Kutsumus ja uupumus. In L. Henriksson & S. Wrede (Eds.), *Hyvinvointityön ammatit* (pp. 20–40). Helsinki: Gaudeamus.
- Kääriäinen, K., Ketola, K., Niemelä, K., Palmu, H. & Salomäki H. (2009). *Facing diversity. The Evangelical Lutheran Church of Finland from 2004 to 2007* (Publication 60). Tampere: Church Research Institute.
- Lehtiö, P. (2002). Naisten pitkä tie kirkon virkoihin. In Minna Ahola, Marjo-Riitta Antikainen & Päivi Salmesvuori (Eds.). *Eevan tie alttarille: Nainen kirkon historiassa*. Helsinki: Edita.
- Leis, A. (2004). *Den kyrkliga diakonins roll inom ramen för två välfärdssystem. En jämförande fallstudie av två diakoniinstitutioner i Sverige och Tyskland*. Diakonivetenskapliga institutets skriftserie 7. Uppsala: Uppsala universitet.
- Markkola, P. (2000). Promoting faith and welfare. The deaconess movement in Finland and in Sweden, 1850–1930. *Scandinavian Journal of History* 25(1&2), 101–118.
- McDuff, E.M. & Mueller, C.W. (2000). The ministry as an occupational labor market. *Work and Occupations* 1(27), 89–116.

- McDuff, E.M. (2001). The gender paradox in work satisfaction and the Protestant clergy. *Sociology of Religion* 62(1), 1–21.
- Nesbitt, P.D. (1997). *Feminization of the clergy in America. Occupational and organizational perspectives*. New York: Oxford University Press.
- Perelman, C. & Olbrechts-Tyteca, L. (2003). *The new rhetoric. A treatise on argumentation*. Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press.
- Porvoo Communion. (2010). *The Porvoo Communion*. Retrieved from <http://www.porvoochurches.org/whatis/index.php>.
- Pyykkö, R. (2004). Valtion ja kirkon välissä: ammatillisen seurakuntadiakonian muotoutuminen. In L. Henriksson & S. Wrede (Eds.), *Hyvinvointiyön ammatit* (pp. 110–143). Helsinki: Gaudeamus.
- Pyykkö, R. (2007). Yhdessä kirkon virassa? Diakoniatyön paikan määrittely kirkon virkarakennekeskustelussa. *Journal for the Study of Diaconia* 2, 109–136.
- Pyykkö, R. (2008). Kamppailuja ja rajatyötä diakonaattia rakennettaessa. *Journal for the Study of Diaconia* 2, 107–135.
- Rendle, G.R. (2002). Reclaiming professional jurisdiction: The re-emergence of the theoretical task of ministry. *Theology Today* 59(3), 408–420.
- Ryökäs, E. (2006). *Kokonaisdiakonia. Diakoniakäsityksen opilliset liittymät*. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- World Council of Churches. (1982). *Baptism, eucharist and ministry*. Geneva: World Council of Churches.
- Yeung, A.B. (2004). *Individually together. Volunteering in late modernity: Social work in the Finnish Church*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.
- Yeung, A.B. (2006). The Finnish Lutheran Church as an agent of welfare – the case of Lahti. In A.B. Yeung & N.E. Beckman & P. Pettersson (Eds.), *Churches in Europe as agents of welfare – Sweden, Norway and Finland*. (Diakonivetenskapliga institutets skriftserie 11). Uppsala: Uppsala Institute for Diaconal and Social Studies.